Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository



Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

22
Ա-55

ԱՒԵՏԱՐԱՆ

ԿԱՄ

ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆ

ՀԱՆԴԵՐՁ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԲՆԱԳՐԻՒ ԵՒ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՄԲ

ՅԱՇԽԱՐՀԻԿ ԼԵԶՈՒ

ՁԱՐԴԱՐԵԱԼ

ՆԱԽԱԴԻՏԵԼԵՕՔ, ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ՈՒ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԾԱՆՕԹՈՒԹԵԱՄԲ

ԱԼԷՔՍԻԱՆՈՍ Վ. ՍԻՐՈՒՆԵԱՆԷ

(ԿԻՕԶԻՒՊԻՕՅԻՓԵԱՆ)

Գ. ՄԱՍՆ

ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱԳԱՆԱՆ

Կալաթա, Գուրճուլլու խան, թիւ 7

1906

ՏՊԱՐԱՆ
ԵՒ
ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ
ՍԱԳԱԵԱՆ
ԿԱԼԱԹԱ

4015-2009

معارف نظارت جلیله‌سنك ۵۸ نومرولی و فی ۱۲ نیسان ۳۲۱ تاریخلو رخصتنامه‌سیله
طبع اولنمشدر

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ

Կենսագրութիւն.—Ս. Յովհաննէս [Եբր. Եօհանան=Եհովա չըներ՛ք ըրաւ] ալ միւս բոլոր աշակերտներուն նման՝ բացի Յուդայէն, Գալիլեացի էր, և ընտանեօք կը բնակէր Տիբերեայ լճակին Հիւսիս-Արեւմտեան եղերաց վրայ, Բեթսայիդա քաղաքը հաւանականօրէն: Թէպէտ իր ծննդեան թուականը անյայտ է, սակայն հաւանական կարծիքն է թէ ինք աշակերտներուն մէջէն ամենէն պզտիկն էր: Հայրը Զեբեդէոս, թէպէտ ձկնորս էր, բայց քիչ չատ կարող վիճակ մ'ունէր, որ մէկ քանի նաւակներու տէր եղած էր՝ ու իր ծառայութեան մէջ կը գործածէր ուրիշ որսորդներ ալ [Մարկ. Ա. 20]: Աւելի ծանօթ դէմք մը եղած է անոր մայրը Սողոմէ, Փրկչին հանդէպ ըրած այնչափ անձնուէր ծառայութեանց պատճառաւ: Զի, չէ թէ միայն նա Յիսուսի հետեւորդ կիներէն էր՝ որ իրենց ինչքերով ու ծառայութեամբ անոր կ'օգնէին [Ղուկ. Ը. 3: Մարկ. ԺԵ. 40], այլ նաեւ բաւական քաջասիրտ ալ գտնուեցաւ մինչեւ Գողգոթա անոր հետեւելու [Մատթ. ԻԷ. 56], և անոր Յարութեան առաջին վկաներէն ըլլալու [Մարկ. ԺԶ. 1]: Ս. Յակոբոս Մեծն ալ Յովհաննէս Աւետարանչի երէց եղբայրն էր. որով՝ Յիսուսի քարոզութեան առաջին վայրկենէն իսկ սոյն երջանիկ ընտանիքը անվեհեր հաւատացեր էր անոր և անոյշաբոյր անոր հետեւած:

Ո՛և է հաստատ հիմ չունի անոնց կարծիքը՝ որոնք կը հաստատեն թէ Ս. Յովհաննէս քահանայական ընտանիքէ էր: Այս մասին ո՛և է վկայութիւն մը չենք գտներ ո՛չ Աւետարանիչներու քով, ո՛չ ալ առաջին Ս. Հարց գրուածքներուն մէջ:

Յովհաննէս տակաւին Յիսուսի չաշակերտած՝ Մկրտչին հետեւորդն էր. և երբ ասիկա օր մը Յորդանանու եղերքը, Բեթաբարայի մօտ կը քարոզէր ու կը մկրտէր, Յիսուս նոյն տեղերէն անցնելով, Յովհ. Մկրտիչ զանի ցոյց տուաւ իր չուրջը գտնուղներուն ըսելով. Ահա Աստուծոյ Գառնուկը: Այս խօսքերը եղեքտրական կայծի մը նման ազդեցին Ս. Յովհաննէսին, որոնք անմիջապէս Ս. Անդրէասին հետ ձգելով իր նախկին վարդապետը, յարեցաւ Յիսուսի [Յովհ. Ա. 28 – 35]: Մէկ քանի ամիսներ այսպէս, Պետրոսի, Յակոբոսի, Փիլիպպոսի ու Նաթանայէլի ընկերակցութեամբ,

այնպէս որ աս միայն կրցած էր թափանցել Փրկչին հոգւոյն խորը Աստր ճշմարիտ ապացոյցն է վերջին ընթրիքէն առաջ ու վերջ անոր արտասանած այն անմահ հոգեվից խրատներուն ընդերկար վերյիչումը զոր կ'ընէ Յովհաննէս իր Աւետարանին մէջ։ Հո՛ն կը տեսնուի Փրկչին ատոյգ նկարագիրը, հո՛ն կը փայլի նաեւ իր սիրած աշակերտին հոգիին կոյս պայծառութիւնը։ Յիսուսի մանաւանդ աս խօսքերը՝ թէ «Աս է իմ պատուէրս՝ որ սիրէք զիրար [Յովհ. ԺԵ. 12. 17]» այնպիսի խոր ազդեցութիւն մ'ըրած էին իր սրտին վրայ որ ապագային ինք ալ չկանաց ամէն ի ժիր նոյն պատուէրը կրկնել իր թուղթերուն մէջ [Ա. Յովհ. Բ. 7...։ Գ. 15—18։ Դ. 7—11.]։

Փրկչին հանդէպ իր ունեցած վառ սիրոյն հետեւանքն էր որ, չկրնալով տանիլ Սամարացւոց անարգանքին՝ աղաչեց Յիսուսի որ երկինքէն կրակ տեղացնելով այբեր տոչորէր անխիղճներն ալ [Ղուկ. Թ. 54]։ Դարձեալ, ուրիշ անգամ մըն ալ, Յովհաննէս տեսնելով որ օտար մէկը Յիսուսի անունէն դեւեր կը հանէր, փորձեց արգիլել անոր որ անգամ մըն ալ չկրկներ այդ բանը [Մարկ. Թ. 38։ Ղուկ. Թ. 45]։

Թէպէտ Փրկչին ձերբակալուած առեն, վայրկեան մը տկարութիւնն ունեցաւ Յովհաննէս ալ խոյս տալու միւս Առաքեալներուն հետ, սակայն, իսկոյն անդրադառնալով առ իր տկարութեան վրայ, քաջութիւնն ունեցաւ անոր հետեւելու մինչեւ քահանայապետին ապարանքը. և ա՛լ զանի չձգեց մինչեւ Գողգոթա, ուր մխիթարութիւնն ունեցաւ Փրկչին բերնէն իսկ լսելու թէ այլ եւս իր խնամքին կը յանձնէր ղրկացեալ Մայրը. «Ահա մայր քո» [Յովհ. Ժ. 25—27]։

Բրիսաոսի Համբարձումէն ետքը՝ Յովհաննէս ալ միւս Առաքելոց հետ Երուսաղէմի մէջ մնաց ժամանակ մը, մինչեւ Հոգւոյն Սրբոյ գալուստը։ Պենտեկոստէի երկրորդ օրն իսկ, փառաւոր վկայութիւն մը տուաւ Պետրոս Առաքելոյն հետ՝ Քրիստոսի ճշմարիտ Մեսիան ըլլալու մասին, առթիւ քառասնամեայ ի ծնէ կաղին բըժշկութեան [Գործ. Գ. Ե.]։ Սակէ քիչ ետքն, քարոզչութեան պաշտօնով Սամարիա գնաց Ս. Պետրոսի հետ՝ որու սերտ բարեկամութեամբ միացած էր [Ս. Յովհ. Ոսկ. Ճառ ՁԸ.։ Ս. Օգոստ. Ճառ ՃԻԲ.]։

Առաքելոց Երուսաղէմի մէջ գումարած անդրանիկ Եկեղեցա-

Յովհաննէս կը չորչի Յիսուսի հետ Գալիլիոյ այլ և այլ քաղաքները և անոր կ'ընկերանայ նոյն իսկ մինչեւ Երուսաղէմ, և այդ տեղէն՝ Սամարիայի վրայով կը դառնայ դարձեալ Գալիլիա։ Այդ պահուն ժամանակ մը աշակերտաց փոքրիկ խումբը կը ցրուի, և իւրաքանչիւրն իր առօրեայ գործքերով կը զբաղի։ Բայց չատ չանցած, երբ որ մը Յիսուս Գալիլիոյ լճին քովէն կ'անցնէր, Պետրոսի մակոյկը տեսնելով՝ մէջը կը նստի, ու բազմութեան հոգեբուղխ խօսքեր մը ուղղելէետքը կը հրամայէ որ մակոյկը բացը տանին ձուկ որսալու համար։ Սակայն անոնք ամբողջ գիշեր մը աշխատած ըլլալով ոչինչ բռնած էին, այսու ամենայնիւ կը հնազանդին, և ընդհատպ կը վարձատրուին հրաշալի ձկնորսութեամբ։ Սոյն հրաշքէն անմիջապէս ետքը, վերջնական կերպով Յիսուս իր աշակերտութեան կը կանչէ պետրոսին ու Անդրէասին հետ՝ Զեբեդոսի երկու որդիքն ալ, այսինքն՝ Յակոբոսն ու Յովհաննէսը։ Սոսնք առանց վարանելու կը ձգեն իրենց գործիքն և իրենց ծերունի հայրը ու կ'երթան Յիսուսի հետեւէն։

Յովհաննէս՝ չատ չանցած, Յիսուսի միւս Առաքեալներուն մէջէն, Պետրոսի և Յակոբոսի հետ Փրկչին ամէնէն մտերիմը կ'ըլլայ։ Այնպէս որ, Փրկիչն ալ, իբր նշան իր փոփոխակի սերտ սիրոյն՝ իր կեանց ամէնէն հանդիսաւոր վայրկեաններուն մէջ կ'ուղէ անոնք միայն ունենալ իր քով, անոնց միայն վստահիլ իր սրտին անձկութիւնները, կամ իր կարեւոր յայտնութիւնները։ Այսպէս, երբ սիոն յարուցանէր Յայրոսի մանկամարդ աղջիկն, իր աշակերտներէն միայն սա երեքին թոյլ կու տայ որ իր հետ գան [Մարկ. Ե. 37]։ Նմանապէս իր պայծառակերպած պահուն [Մատթ. ԺԷ. 1], և Գեթսեմանիի մէջ իր վերջին ճգնաժամի առեն [Մատթ. ԻԶ. 37] իր սոյն երեք ընտրեալներն աշակերտներուն կը թոյլատրէ որ իր քով գըտնուին։ Փրկչին այս ամէն բաները խորունկ ազդեցութիւն մ'ըրած էին Յովհաննու կոյս սրտին վրայ. մանաւանդ վերջին հրաժեշտի ընթրեաց պահուն այն մեծ չնորհին համար՝ զոր կարծես դիտմամբ անոր ըրած էր Յիսուս, թոյլ տալով որ սեղանի առեն Յովհաննէս իր քով, իր սրտին կից բազմէր [Յովհ. ԺԳ. 23]. որ բանը մասնաւոր չեչտով մը վեր կը հանէ նոյն ինքն Ս. Յովհաննէս, սա հատկիճ ու խոր դիտողութիւնն ալ ընելով իր մասին «Այն աշակերտն ներկն մին... զոր Յիսուս կը սիրէր»։

Յիսուսի սէրը հրապուրած՝ ոչորած էր Յովհաննու սիրտն ալ,

կան ժողովին մէջ [50—52] Յովհաննէս ալ կը գտնուէր, և որու «Եկեղեցւոյ սիւն» տիտղոսը տալու չի վարանիր Պօղոս Առաքեալ [Գաղ. Բ. 9]:

Ինչպէս Առաքելոց մեծամասնութեան՝ նոյնպէս Յովհաննու կեանց մէջ պարագաներու մասին ո՛և է ամբողջացուցիչ մանրամասնութիւններ չունք գտներ Նոր Կտակարանի մէջ, բայց ի Բադմոս կղզին աքսորուելէն՝ զոր իր տեղ պիտի յիշատակենք: Հին աւանդութեան մը նայելով՝ Ս. Յովհաննէս Պարթեւաց աշխարհն ալ գացած է քարոզելու, և որոց ուղղուած կը կարծեն ամբողջ իր Բ. Թուղթը [S. August. «Quaest. Evang.», II. 39], բայց ո՛և է հաստատ ապացոյցէ զուրկ է սոյն կարծիքը: [Տե՛ս, Hug, «Einleitung in die Schriften des N. T.»; Tillemont, «Mém. p. servir à l'hist. ecclés.», t. I; Schegg-Haneberg, «Evang. nach Johannes]:

Երբ Հռոմայական պետութիւնը տակաւ սկսած էր բռնանալ Հրէաստանի մէջ, Եփեսոս մեծ յառաջդիմութիւններ ըրած էր քրիստոնէութեան մէջ. բայց նաև սկսած էին հոն քիչ քիչ ընձիւղիլ հերետիկոսութեան աւերիչ որմիները: Հարկ անհրաժեշտ էր ուրեմն՝ որ մէկ կողմէն աւելի ևս ամրապնդուէին հաւատացեալք, միւս կողմէն ալ կերպով մը արգիլուէին հերետիկոսաց դաւադարտուէին: Այս բանին համար, ահա, Ս. Յովհաննէս անձամբ գնաց նոյն քաղաքը [68—70] ու մեծապէս աստարեց կանգնել պահելու չէ՛ թէ միայն նոյն տեղի հաւատքն, այլ նաև մեծ դարի առաւ փոքր Ասիոյ բոլոր Եկեղեցիներուն յառաջացման [Տե՛ս, Իրենէոս, Ընդ. Հերես. Բ. 22, 5: Եւսեբ. Պատմ. եկեղ. Գ. 23, 3.]:

Վէսպասիանոսի որդին Դոմիտիանոս, սոսկալի հալածանք մը հանեց քրիստոնէութեան դէմ իր թագաւորութեան տասներորդ տարին: Այդ պահուն՝ Ս. Յովհաննէս ալ Եփեսոս կը գտնուէր: Ուստի, հաղիւ թէ հոս հասաւ հալածանքի հրովարտակն՝ անմիջապէս Դոմիտիանոսի մանաւոր հրահանգներուն համաձայն կալանաւորեցին Յովհաննէս ու չղթայակապ ղրկեցին ի Հռոմ: Հոս՝ Բօրդա Լադինա ըսուած դրան քով, եռացեալ ձէթի կաթսայի մը մէջ նետեցին զայն, բայց սքանչածային զօրութեամբ նա առանց ո՛և է այրուածքի մը կրելու հոնտեղացի՝ մինչեւ որ դահիճներն անգամ յափշտակուած կայսեր հրամանաւ անկէ հանեցին [Տերտուղիանոս, Յաղ. Օրինաց, 36: Հերոն. Ընդդ. Յովին. Ս. 26: Որիգ. ի Մատթ, ճառ ԺԲ: Եւսեբ. Պատմ. եկեղ. Ժ. 17, 18: Օգոստ. ճառ 226]:

Փոխանակ սոյն հրաշալի դէպքին զգածուելու, կայսրն ա՛լ աւելի բարկացած աքսորեց սուրբը Բադմոս կղզին: Սոյն կղզին՝ որ այսօր Բաթինօ անունը կը կրէ, կը գտնուէր Արշիպելագոսի մէջ՝ Սամոս կղզւոյն Հարաւ-Արեւելեան դին: Հակառակ անոր օդին մաքրութեան, ու երկնքին պայծառութեան, անիկ տեսարան մ'ունի նա: Մերկ ժայռերով պատուած է անոր կատարը, ու վայրենութիւն մը կը բուրէ իր մէջ: Հոն, այդ առանձնութեան մէջ էր որ առաւածային յայտնութեամբ գրեց նա իր հոյակապ Յայտնութեան գիրքը [Յայտ. Ս. 9: Տե՛ս, Drach, «Apocalypse de S. Jean;» Renan, L'Antéchrist, p. 376: V. Guérin, «Descrip. de l'île de Patmos;» Stanley, «Sermons in the East,» p. 230]:

Դոմիտիանոսի եղերական մահէն ետքը՝ [+96] անոր յաջորդելով Ներվա հեզահամբոյր եօթանասնամեայ ծերունին, ասոր առաջին գործը եղաւ յետս կոչել յանիրաւի աքսոր ղրկուողները [Եւսեբ. Պատմ. Եկեղ. Գ. 20]: Ս. Յովհաննէս ալ այդ առթիւ իր աքսորավայրէն ետնելով, դարձեալ գնաց Եփեսոս ու իր հօտին գլուխն անցաւ: Իր կենաց վերջին տարիներու մասին թէպէտ չենք տեսներ ո՛և է ծանօթութիւն հին եկեղեցական Մատենագրաց քով, սակայն մէկ քանի պիրուն մանրամասներ մեզ կ'աւանդեն Ս. Հարք, զորս հոս կ'ամփոփենք իրր յարացուցիչ անոր կենսագրական նօթերուն: Անգամ մը, որ Ս. Յովհաննէս իր պաշտօնին բերմամբ, ստիպուած էր բացակայել իր Աթոռէն, մերձակայ եպիսկոպոսներէն միոյն պաշտպանութեան կը յանձնէ իրեն չատ սիրելի եղող աչակերտը: Սակայն ասիկայ, ըստ բաւականի չի հակուելով, չար ընկերներու օրինակներէն ազդուած՝ մեզի ու չուայտ կեանքի մը անձնատուր կ'ըլլայ, և օրին մէկին ալ, աւազակապետ ըլլալով կը քաշուի լեռներն ու հոն ոճրալից կեանք մը կը վարէ: Ս. Յովհաննէս երբ կը վերադառնայ իր Աթոռը, տեղեկանալով այդ ամէն եղածին, վշտաբեկ ու արտասուալից կը սկսի հետապնդել անոր առանց յոգնութիւն մ'զգալու այդ իր ալէզարդ հասակին մէջ: Լեռ ձոր կը խուզարկէ՝ մինչեւ որ կը գտնէ իր կորսուած ոչխարն՝ և իր աղաչանքներով ու կոծերով կը յաջողի դարձի բերել զանի [Clem. Alex. «Quis dives salvetur», 41: Eusebius, «Hist. Ecc.» III. 23. Տե՛ս, Baunard, «L'Apôtre S. Jean»]:

Կապսիանոս ալ [+ 400] կը պատմէ թէ, Ս. Յովհաննէս իր ապրած ժամերուն սովորութիւն ըրած էր ըլօանելու կաքաւի ձագուկի մը հետ: Սրտի, օր մը, որսորդ մը որ մեծ գաղափար ունէր Սուրբին

վրայ, ու կը փափաքէր անոր հետ տեսակցութիւն մ՚ունենալ, տեսնելով որ Սուրբը կը զբօսնար կաքաւին հետ՝ սաստիկ զայթակղեցաւ։ Ս. Յովհաննէս տեսնելով երիտասարդին զայթակղած ըլլալն՝ անոր կը հարցնէ թէ ինչ էր ձեռքը բռնածը.— Աղեղ մըն է, կը պատասխանէ.— Ինչո՞ւ հապա լարուած չեմ տեսներ աղեղդ.— Որովհետեւ, երբ միշտ լարուած մնայ՝ այն ատեն կը կորսնցնէ իր ճկունութիւնն ու ա՛լ բանի մը չի ծառայեր.— Այն ատեն դուն ալ մի՛ զայթակղիր, որդեակս, կը պատասխանէ Սուրբը, իմ ատ քիչ մը հանգիստ առնելէս, առանց որոյ՝ իմ միտքս ալ յոգնելով պիտի կորսնցնէր իր ճկունութիւնը [Cassianus. «Collat.» XXIV. 21։

Ս. Իրէնէոս ալ, Ս. Պողիկարպոսէն լսած ըլլալով, կը պատմէ թէ, անգամ մը որ Ս. Յովհաննէս Եփեսոսի մէջ բաղնիք գնացած էր, տեսնելով որ հոն կը գտնուէր նաեւ կէրէնթոս աղանդապետը, մէկէն կը ձգէ ու կը փախչի ըսելով. Փախչի՛նք այս տեղէն, որ չըլլայ թէ տունը մեր գլխուն վրայ փլչի, ի հոս կը գտնուի նաեւ կէրէնթոս՝ ճշմարտութեան թշնամին [Ս. Իրէնէոս, Ընդդ. Հեր. Գ. 3, 4։ Եւսեբ. Պատմ. Եկեղ. Գ. 28.]։

Ս. Հերոնիմոս ալ կը պատմէ թէ. Ս. Յովհաննէս խոր ծերութեան հասած ըլլալով, ու չի կրնալով առանց իր աշակերտաց օգնութեան մինչեւ եկեղեցի երթալ, և այլ եւս իր խօսքերն ալ անկապ ըլլալով՝ սա բառերը միայն կը կրկնէր ու կը կրկնէր «Որդեակներս, սիրեցէք զիրար», այնպէս որ ալ ձանձրանալով աշակերտները մէկն ըսին թանը լսել է, անոր հարցուցին թէ ինչո՞ւ միայն սա խօսքը կը կրկնէր։ Ա՛ն ալ պատասխանեց. Որովհետեւ, այս է Տիրոջ պատուիրանը, ու թէ որ սոսկ սա պատուիրանը մարդ կատարելապէս բռնէ՝ իրեն կը բաւէ [S Hyeron. «In Galat.» VI. 10]։

Ս. Յովհաննէսը ներկայացնող պատկերներուն մէջ՝ կը տեսնենք թէ ձեռքը բաժակ մը սրուած է՝ որու մէջէն դուրս կ՚ասնու իժ մը։ Ասով կ՚ակնարկուի այն թունալից բաժակին զոր խմեց Ս. Յովհաննէս առանց ո՛և է վնասի մը հանդիպելու։ Իրողութիւնը տարբեր կերպերով կը պատմեն եկեղեցական պատմիչք, և ասոնցմէ ոմանք կը կարծեն թէ Բադմոս կղզւոյն մէջ եղած ատեն սոյն բանը հանդիպած է [S. Aug. «Soliloq.»; S. Isid. Hisp. «De vita et morte Sanct.» 73; Fabricius, «Cod. Apocr.» N. T., t. II, p 575; Baunard. «S. Jean», p. 458.]։

Առաքելոց մէջէն միայն Ս. Յովհաննէս կրցաւ հասնիլ խոր ծերութեան, իր մահուան թուականը չենք գիտեր, բայց հասարակօրէն կը կարծուի թէ 98էն առաջ մեռած չէ, և ո՛չ ալ 117 թուականէն աւելի երկարած անոր կեանքը։ Ինչպէս իր կեանքը հրնչտակային եղած էր, և հրաշալի դէպքերով պատած, իր մահուան մասին ալ երկար ժամանակ տարակուսողներ եղան. ու նոյն ատենուան պատմութիւնն այնպէս կարծած էր՝ թէ Յովհաննէս չարունակած էր ապրիլ իր գերեզմանին մէջ թաղուելէն ետքն իսկ [Տե՛ս, S. Aug. «Tract.» CXXIV in Joan.; D. Calmet, «Dissert. sur la mort de S. Jean»; Zahn, «Acta Johannis»; Fabricius, «Codex Apocr.» N. T. t. II.]. բայց Ս. Եկեղեցին ընդ միշտ մերժելով առասպելախառն պատմութիւնները, այնպէս կը հաւատայ թէ անոր մահը բնական եղած է։

Տօմինիքինօ Խալացի հռչակաւոր նկարիչը, լաւ թափանցած է Ս. Յովհաննու հոգւոյն խորը՝ երբ կը ներկայացնէ զանի՝ աչքերը, հոգին ու սիրտը դէպ ի երկինք վերցուցած, նչան մը անոր խոր ըմբռնողութեան, բարձր միտքին, մաքուր սրտին, զոր պիտի պարգեւատրանք իր հրաշակերտ Աւետարանն ուսումնասիրած ատեններս։

Հարազատութիւն հեղինակին. — Ոչ ոք կը հակառակի՝ թէ Դ. դարէն ասդին, Ս. Յովհաննու Աւետարանին հարազատութիւնն, այսինքն՝ բուն իսկ Ս. Յովհաննէսէ գրուած ըլլալը ճանչցուած չըլլայ ընդհանուր եկեղեցւոյ մէջ։ Մեզ կը մնայ ուրեմն, պրպտել թէ Գ. և Բ. դարերու մէջ ալ ճանչցուա՞ծ էր անոր հարազատութիւնը։ Այս բանին համար, դիտենք թէ ունինք վկայութիւններ ըլա՛յ եկեղեցական Հարց քով, ըլա՛յ ո՛չ քրիստոնեայ և ուղղափառ գրուածոց մէջ։

Եւսեբիոս՝ [207—338] որ մեծ համբաւ ունէր քրիստոնէական առաջին դարերու պատմութեան մասին, այնպէս որ, չկար քիչ շատ կարեւոր արժանի գրուածք մը զոր ինք ուսումնասիրած ու նոթագրած չըլլար, ո՛ և է առարկութիւն մը չընելէ զատ Դ. Աւետարանի հարազատութեան մասին, զանի կը յիշատակէ իբր «ամէն ուրեք ճանչցուած մատեան մը» [ὁμολογούμενον], ուստի, «Պէտք է, կ՚ըսէ, անշուշտ ընդունիլ զայն, քանի որ ճանչցուած է երկնից տակ գտնուող բոլոր եկեղեցիներուն մէջ» [Պատ. Եկեղ. Գ. 24]։

Որիգենէս ալ [185—253], իր նշանաւոր Դարձիեզներուն մէջ խօսելով Ս. Յովհաննու Աւետարանին վրայ, զանի կը դնէ չորս Աւետարաններուն կարգը՝ և «որոնք միայն, կը յարէ, առանց վէճի ընդունուած են երկնից տակ գտնուող Աստուծոյ Եկեղեցւոյն կողմէ» [Տե՛ս Եւսեբ. Պատմ. Եկեղ. Զ. 25]։

Տերտուղիանոս [160—240] չէ թէ միայն իր գրուածոց մէջ նոյնօրէն կը յիշատակէ Դ. Աւետարանչն անթիւ հատուածներ, այլ՝ Ընդդեմ Մարկիոնի գրքին մէջ [Դ. 2] բացորոշապէս կը խոստովանի թէ, ինք չորս Աւետարան միայն կը ճանչնայ, որոց երկուքին հեղինակներն են Յովհաննէս ու Մատթէոս Առաքեալք, իսկ միւս երկուքինը՝ Ղուկաս ու Մարկոս Աշակերտները:

Որիգինէսի վարպետը՝ Կղէմէս Աղեքսանդրացի ալ [+217], որու հմտութիւնը չատ մեծ էր Եկեղեցւոյ հին աւանդութեանց մասին, սաստիկ պարտաւորով անվաւեր Աւետարաններն՝ ասոնց հակառակ կ'ընդունի չորս Աւետարանները և ի մասնաւորի, Ս. Յովհաննու Աւետարանի մասին կը գրէ. «Յովհաննէս իր ձեռքին մէջ, ունենալու երեք առաջին Աւետարանները, բայց նչմարելով որ, անոնց մէջ Յիսուսի սոսկ արտաքին կեանքին վրայ կը խօսուէր, Եկեղեցւոյ մէջ գտնուող նչանաւոր անձանց թելադրութեամբ, գրեց հոգևոր Աւետարան մը» [առ Եւսեբ. Պատմ. Եկեղ. Զ. 14]:

Ս. Իրենէոս [130—202], Լիոն քաղքի նչանաւոր դիտուն Եպիսկոպոսը, որ ծննդեամբ Փոքր Ասիայեն էր, իր Ընդդեմ Հերես. գրքին մէջ 60է աւելի անգամներ յառաջ կը բերէ Ս. Յովհաննու աննգքերն Դ. Աւետարանի մասին. «Տիրոջ աշակերտներէն Յովհաննէս ալ, որ Փրկչին կրծոց վրայ հանգչեցաւ, յԱսիա՝ Եփեսոս գտնուած ատեն հրատարակեց իր Աւետարանը» [Adv. Hæreses, III, 11, 8]:

Այսպէս ալ կրնանք յիշատակել Մուրատորիի չնուած ցանկը [170] որու մէջ Ս. Յովհաննու կը վերագրուի Դ. Աւետարանը: Ս. Յուստինոս՝ [114—168] որ իր գրուածոց մէջ անթիւ անգքեր նոյնօրէն յառաջ կը բերէ Ս. Յովհաննու Աւետարանէն [Apol. I, 32, 35; Dial. cum Tryph., 88, t, v. col. 380, 383, 685.]: Ս. Պողիկարպոս ալ [70—166], որ Յովհաննու աշակերտն էր, ասոր կաթուղ. Ս. Թուղթէն բառ առ բառ յառաջ կը բերէ հատուած մը [S. Polyc. «Phil., VII, t. v, col. 1012»], և որ Թուղթը իբր յառաջաբան մը նկատուած է այսօր իր գրած Աւետարանին:

Արդ, հոս գրած մեր հակիրճ վկայաբանութիւնէն կը տեսնուի թէ, քանի որ Գ. դարէն սկսեալ մինչեւ Ս. դարուն վերջերը, այսինքն Ս. Յովհաննու ապրած տարիները, ընդհանուր Եկեղեցւոյ մէջ ճանչցուած ու յարգուած էր Դ. Աւետարանն, այլ ևս անկարելի է անոր հարազատութեան վրայ տարակոյս յղանալը:

Այս բանին անուղղակի վկաներ են նոյն իսկ առաջին դարերու ազանդապետներու գրութիւնները՝ որոնք հակառակելով հանդերձ Ս. Աւետարաններու, և ի մասնաւորի՝ Դ. Աւետարանչին վարդապետութիւններուն, կը խոստովանին անոնց դոյութիւնը և ընդհանուր Եկեղեցւոյ կողմէն անոնց եղած ընդունելութիւնը: Այսպէս, Եբիոնեանք, Գնոստիկեանք և այլք՝ Ս. Յովհաննու Աւետարանչն մասնաւոր անգքեր քաղելով կը ջանային յարմարցնել զանոնք իրենց մոլար վարդապետութիւններու սկզբանց: Զարմանալին ան է որ, քրիստոնէութեան խիստ թշնամի եղող Հերմոնես Մատենագիրը մըն ալ, կ'ելնոս, յարձակելով Ս. Աւետարաններու դէմ, այլ և այլ հատուածներ ալ կը յիշատակէ Ս. Յովհաննու Աւետարանչն, որով՝ անհերքելի ապացոյց մըն է՝ թէ երկրորդ դարուն մէջ ճանչցուած էր անոր հարազատութիւնը [Տե՛ս, Vigouroux, «Les Livres Saints et la crit. ration.» p. 150]:

Դ. Աւետարանի լեզուն, ոճը, ինչպէս նաև հոն յիշատակուած այլ և այլ դէպքերն ինքնին ցոյց կու տան թէ, Յովհաննէս Առաքեալ ինքն է անոր հեղինակը: Սակայն, սոյն կէտին վրայ աւելի մանրամասնութեամբ խօսելով, մենք մեր նպատակէն չոյժ պիտի հեռանայինք: Ուստի բաւական կը սեպենք հոս դնել Ուրնանի կարծիքը՝ որնոր հակառակ իր սկեպտիկութեան, չէ կրցած այդ բանը ուրանալ:

«Տարակոյս չկայ թէ, 150 տարուան միջոցները Դ. Աւետարանը ճանչցուած էր՝ և անոր հեղինակութիւնն ալ Յովհաննու կը վերագրուէր: Ս. Յուստինոսի, Սմիռնացւոյ, Տատիանոսի, Թեոփիլոս Անտիոքացւոյն, Իրենէոսի գրուածքներէն բացորոշ կը տեսնուի թէ, սոյն Աւետարանը ամէն վիճաբանութեանց մէջ կը խառնէին, և իբր վէմ անկեան կը գործածուէր քրիստոնէական վարդապետութեան պաշտպանման: Այս մասին Իրենէոսի խօսքերը բացայայտ են. արդ՝ Իրենէոս կը պատկաներ Յովհաննու դպրոցին, և երկուքին միջեւ Պողիկարպոս սոսկ կը գտնուէր: Կնոստիկեանց, և ի մասնաւորի Վալենտիանոսի ու Մոնտանեաց աղանդին ու Գուարposէիմականներու վէճին մէջ՝ սոյն Աւետարանի դերը նուազ վճռական չէ...: Սա ևս չմոռնանք ըսելու թէ Ս. կաթուղ. Յովհաննու Թուղթին ալ հեղինակը անչուշտ Դ. Աւետարանի հեղինակը եղած է: Եւ սոյնպիսի, Պողիկարպոս [Թուղթ առ Փիլիպ. 7], Բարիաս [առ Եւսեբ. Պ. Ե. Գ. 39], Իրենէոս [Ընդդ. Հերես. Գ. ԺԶ. 5, 8: Տե՛ս, Եւսեբ. Պ.

նկ. ե. 8] կը վկայեն թէ Յովհաննէս է անոր հեղինակը։— Գործուն ընթերցումն ա՛լ աւելի ապացոյց մըն է մեզ սոյն բանին։ Հեղինակին իբր ականատես վկայ կը խօսի հոն. և ինքզինք իբր Յովհաննէս առաքեալը կը ներկայացնէ։ Եւ, թէպէտ գրական գործերու մասին՝ նոյն առենի գաղափարն անկեղծութիւնը չի համապատասխաներ մեր ժամանակներուն, սակայն առաքելական շրջանակին մէջ՝ բնաւ չենք տեսած այս կարգի խաբեբայութեան մը օրինակը... Իր եղբօր Յակոբոսի մահէն ետքը, Յովհաննէս միայն ժառանգորդ մնացած էր այն սերտ յիշատակներուն որոնց աւանդապահները եղած էին այս երկու եղբայրները, որ բանին ամէն ոք կը վկայէ։ Ասոր համար մասնաւոր դիտումով մը կը յիշեցնէ միշտ՝ թէ ինք միայն ողջ մնացած է ականատես վկաներէն [Յովհ. Ա. 14։ ԺԹ. 35։ ԻԱ. 24։— Ա. Յովհ. Ա. 3. 5], և առանձին հոգայք մը կը զգայ պատմելու այնպիսի պարագաներ՝ զորս ինք միայն կրնար ճանչնալ...։ Ժամը վեցն էր. գիշեր էր. ծառային անունն էր Մաղքոս. կրակարան մը դրած էին ցուրտ ընելուն համար. պատմուճանը առանց կարանի էր։» [Տե՛ս. E. Renan, «Vie de Jésus,» 1863, p. XXV-XXIX.]։

Անցողակի կերպով հոս յիշատակենք թէ, պատմական այսպիսի ճշմարտութիւն մը նախնի դարերուն մէջ դրեթէ բնաւ հակառակորդ չէ ունեցած՝ բաց ի մէկ երկու աննշան ազանդաւորներէ. ընդ որս՝ Սալոմի կամ Սմրան ըսուած աղանդը, զոր կը յիշէ Ս. Եպիփանոս [Հերես. ԾԱ. 3]։ Եւ հակառակ այն անթիւ հերետիկոսութեանց՝ որ յընթացս դարուց իրարու յաջորդած են, և ոգի ի բուին աչխատած են քանդելու ամէնէն նուիրական վարդապետութիւններն անդամ, բնա՛ւ չեն համարձակած կասկածիլ Դ. Աւետարանի հարազատութեան մասին մինչեւ ԺԹ. դարու վերջերը։ Առաջին անգամ Անգղիացի մը եղաւ [Edouard Evanson] որ առանց ո՛ և է ապացոյցի ուղեց պնդել՝ թէ Ս. Յովհաննու վերագրուած Աւետարանը՝ քրիստոնէութեան դարձած պղատոնականի մը գործն էր։ Բայց իրեն դէմ ուղղուած երկու ներհուն պատասխանները [Priestey, «Lessers to a young man», 1793; Simpson, «An Essay on the auth. of the N. Test. 1793] ընդհատ լռութեան դատապարտեցին զինք։ Սոյն յարձակումը տարբեր հայեցակէտներու վրայ յեցած կրկնուեցաւ նաեւ ի Գերմանիա և այլուր՝ մանաւանդ Ռաւիոնալիստներու կողմէն, սակայն ամէնքն ալ սխալուեցան լուռ կենալ ճշմարիտ քննադատութեան առջեւ, մանաւանդ որ, անհնարին չաստը իրենք իրենց հակասական

լեզուներով դատավարուեցան։ Strauss որ այնքան կատաղօրէն ամէն ինչ առասպելի կարգ դրած էր Աւետարանիչներու պատմածներն, ստիպուեցաւ սա խոստովանութիւնն ընել իր Յիսուսի վարուց գրքին երրորդ տպագրութեան մէջ։

«Տը Վէթի [de Wette] Մակնութիւնն ու Նէանտըրի [Neander] վարմ Յիսուսի-Քրիստոսի գիրքն աչքերուս առջեւ ունենալով, վերակայ Չորրորդ Աւետարանի քննութիւնը. և ասոնք իմ կրկին ուսումնքս բոլորովին յեղաշրջեց միտքիս մէջ այն տարակոյսներու արժէքը զոր ունեցած էի սոյն Աւետարանի հարազատութեան և անոր պատմածներուն հաւատարմութեան մասին»։

Տե՛ս, L Hug. «Introd. au N. T.; Dr. Eichnorn. «Introd. au N. T.»; Dr. Lücke, «Comment. über das Evang. des Joh.»; L'abbé Deramey. «Défense du quatrième Evang.»

Ե՞րբ եւ ո՞ւր գրուած է.— Թէ որ մէկ կողմէն ամենահին վկայութիւններու, և միւս կողմէն սոյն Աւետարանի նկարագրին միտ դնենք, կը տեսնենք որ նախընթաց երեք Աւետարաններէն ետքը գրուած է ասիկա։ Այսպէս, Կղեմէս Աղեքսանդրացի [առ Եւսեբ. Պ. ԵԿ. Զ. 14], կ'ըսէ թէ Ա.մէնէն ետքը Յովհաննէս գրեց իր Աւետարանը։ Նոյնը կը հաստատեն նաեւ Ս. Եփրեմ [313–378], Ս. Իրենէոս, Ս. Եպիփանոս, Եւսեբիոս Կեսարացի, Ս. Հերոնիմոս և այլք։ Իսկ թէ որ սոյն Աւետարանին նկարագրին միտ դնենք՝ կը տեսնենք որ աւանդութիւնը չէ սխալած այս կէտին մէջ։ Եւ իրօք, կը տեսնենք որ, Ս. Յովհաննէս մանաւանդ կերպիւ մը հոգ կը տանի չկրկնելու ինչ որ արդէն միւս Աւետարանիչք պատմած են։ Այսպէս չատ համառօտակի կը խօսի Փրկչին՝ Գալիլիոյ մէջ ըրած քարոզութիւններուն վրայ, ու լռութեամբ կ'անցնի անոր այլ և այլ գործքերուն վրայէն. մինչդեռ երկար ու մանրամասն կը նկարագրէ դէպ ի Երուսաղէմ ըրած անոր ճամբորդութիւնները։ Եւ թէպէտ իր նպատակն այն եղած էր որ Քրիստոսի ճշմարիտ Աստուած մ'ըլլալը փորձէր ապացուցանել նոր գործած հրաշքներէն, սակայն ենթադրելով հանդերձ թէ անոնք եղած են անոր ըրած հրաշքներէ՝ միայն եօթն հրաշքները կը յիշատակէ։ Զանց կ'ընէ նաեւ դիւահարներու բժշկումը, երուսաղէմի կործանումին մարգարէութիւններն և այլ չատ ուրիշ գործերն որոնք արդէն ծանօթ էին ամէնուն միւս Աւետարաններուն մէջ պատմուած ըլլալով։ — Բայց ասոր, չատ տեղեր ալ բացորոշ ակնարկութիւններ կ'ընէ նախընթաց երեք Աւետարաններուն։ Այսպէս,

առանց լինք նախապէս նկարագրած ըլլալու Փրկչին մկրտութիւն
Ս. Հոգւոյն անոր վրայ իջնելը, Մկրտչին բերանը կը դնէ սա խօ
քերը. Տեսայ որ Ս. Հոգին կ'իջնէր անոր վրայ [Յովհ. Ա. 32
արդ, սոյն դէպքը պատմուած է միայն Ս. Մատթէոսի ու Ս. Ղու
կասու մէջ: Սյլոր [ԺՍ. 1] կը դրէ թէ. Դազարոս՝ Բեթանիացի
այսինքն Մարիամու և Մարթայի քրոջին էր, մինչդեռ լինք սակա
էին խօսած չունի սոյն երկու քոյրերու մասին, սակայն կ'ենթադր
թէ ծանօթ էին անոնք միւս Աւետարաններէն: Այլ ևս այլ տեղ
կ'ակնարկէ տասներկուքին առանց ո՛ և է տեղ մը զուրց'ելու թ
ինչպէս ծագումնառած է սոյն անուանակոչումը:—Սիսա երկար պի
տի ըլլար այսպէս մի առ մի թուել այն ամէն անցքերն որոց մէ
Ս. Յովհաննէս կ'ակնարկէ միւս Աւետարաններուն, սա միայն զուր
ցնել թէ, Ս. Յովհաննէս միշտ կը զգուշանայ կրկնելու միւսներու
գրածը, և կամ եթէ յիշատակէ՝ ան ալ աւելի նոր մանրամասնու
թիւններ մը աւելցնելու համար կ'ընէ:

Դարձեալ՝ Ս. Յովհաննու պատմելու եղանակէն կը տեսնու
թէ երուսաղէմ ու ամբողջ Հրէաստան չէին մնացած իրենց առջ
վիճակին մէջ: Զի, երբ Փրկչին թշնամիներուն կ'ակնարկէ՝ Հրեա
ձ'ըսէ, ու չէ թէ ժողովուրդը կամ ամբոխը ինչու որ այլ ևս Հրէ
հայր կորսուած էին իրենց ազգութիւնը, և ինք այլ ևս անոնցմէ չ
նկատեր ինքզինք: Դարձեալ՝ կ'որոշէ Հրեից Պասեքը, որմէ կը հա
կըցուի թէ կար ուրիշ Պասեք մըն ալ զոր Քրիստոնեայք կը բռնէի
վերջապէս իր գրելու կերպէն կ'ենթադրուի թէ ինք չատ յառաջացե
ըլլալու էր աշխարհին մէջ, այնպէս որ՝ լի վստահութեամբ կը նե
իր սուրբ ակնարկը բոլորած տարիներուն վրայ՝ վերականգնացնել
չատ մը անհայտ յիշատակներ:

Այսու հանդերձ, ճշդելու համար թէ ո՛ր տարիներու մէջ սա
գիրքը գրած է իր Ս. Աւետարանը. այս է որ դժուարին ու վայր
պատ կը թուի մեզ: Որու մէկ ապացոյցն ալ սա է թէ, գիտունն
րու կարծիքը խիստ կը տարբերին իրարմէ: Տօգդ. Ռէյթմէյեր 70
կը դնէ, ինչ որ չատ կանուխ կը նկատուի, դի Յովհաննու Աւետա
րանը Ս. Պետրոսի մարտիրոսութենէն՝ այսինքն 67էն չատ ետ
գրուած է, ինչպէս կը հաստատի Յովհաննու ԻՍ. 19—25 անցքե
որ կ'ենթադրէ թէ չատոնց Պետրոս մեռած ըլլալով, քրիստոնեա
ալ Հրէիցմէ բոլորովին բաժնուած և ուրոյն հասարակութիւն մը ե
ազատած ըլլալով, արդէն եղբայր անունը կուսակից ինքզինքնու

րիչներ՝ 80. 90. 100 տարիներուն կը դնեն անոր գրութեան
ւականը: Մեր թարգմանիչք ալ սոյն Աւետարանի հանուածոյ նա
պատին մէջ կը գրեն թէ Քրիստոսի Համբարձումէն 53 տարի ետքը
ած է Յովհաննէս իր Աւետարանը, որ ըսել է՝ Քրիստոսի 89—90
ւականին. ինչ որ բոլորովին համապատասխան է արդի նշանաւոր
կիչներու եղրակացութեան: Արդէն Ս. Օգոստինոսի՝ սխալմամբ
ագրուած թուղթի մը մէջ բացորոշ կերպիւ ըսուած է թէ Ներվա
ներ օրով երբ Ս. Յովհաննէս իր աքսորավայրէն Եփեսոս դար-
՝ հոն գրեց իր Աւետարանը [Pseudo Aug. «Praef. in Joan.;» Epiph.
ter.» LI. 12]. արդ Ներվա յաջորդեց Դոմիտիանոսի՝ չորք 96—98ին
ւ, սոյն թուականը աւելի վարկ գտած է արդի քննադատու-
ան առջև, և զոր մեք ևս կ'ընդունինք լաւ մը համոզուած ըլ-
ով՝ թէ հոն պատմուած իրերն ատ թուականին աւելի կը յարմա-
։

Գալով հիմա ա՛ր գրուած ըլլալուն, Ս. Իրենէոսի, Ս. Պողի-
ոսպոսի, Կղեմէս Ալեքսանդրացւոյն, Որիգինէսի և այլ հին Ս.
ց հետեւելով է'ն հնուտ քննադատք Եփեսոսի մէջ գրուած կը
ևն: Թէպէտ ուրիշներ յենլով Սոյն Իպոլիտոս մէկ գրութեան
De duodecim Apostolis,» apud Migne, «Patrol. Graec. t. X. col. 952»]
ատորական թարգմանութեան մէջ գտնուած մէկ յիշատակարանին
մէկ քանի յետագոյն հեղինակաց կարծեաց վրայ՝ կ'ըսեն թէ
աղմոս կղզւոյն մէջ գրած է զայն:

Ըստ Տօգ. Հուկի [L. Hug, «Einleitung,» t. II. p. 226] և Հ. Բագ-
ձիի՝ Բաւմոսի մէջ գրած է՝ սակայն Եփեսոսի մէջ զանի հրատա-
սկած, և այս իրենց կարծիքն ալ կը յենուն՝ սխալմամբ Ս. Աթա-
սի վերագրուած մէկ գործքին վրայ, Տե՛ս. «S. Athanasii Opera,
it. Bened. t. III. p. 202.

Ի՞նչ աղբիւրի հետեւած է Ս. Յովհաննէս. որո՞ց կ'ուղղէ իր Ա-
տարանն եւ ի՛նչ նպատակաւ. — Ս. Յովհաննէս՝ Փրկչին քարո-
ութեան սկսելու առաջին վայրկենէն իսկ անոր ընկերացած ըլլա-
ով, չէր կրնար աւելի առոյգ աղբիւրի մը հետեւիլ քան իր սուր
չողութեան: «Բան մը եղծուած չէր անոր սրտին մէջէն, կը գրէ
ննար [Baunard. L'Apôtre S. Jean. p. 345] իր վարդապետին յիշա-
ակներէն: Այնպիսի խոր տպաւորուած էր անոր սրտին մէջ իր Տի-
ոջ յիշատակն որ կարելի չէր անկէ դուրս եղնել: Որքան մեծ, և
անաւանդ, ո՛րքան սիրելի ըլլայ յիշատակ մը, նոյնքան խոր կեր-

պիւ կը քանդակուի մարդուս սրտին մէջ ու կը յարատեւէ հան. հապա ինչ պիտի ըլլար Յիսուսի Բրիտասի մչատակը Ս. Յովհաննէս նոյն հոգւոյն մէջ»: Բայ ասոնք, ունեցան նաեւ իր ձեռքին մէջ նամբողջ Աւետարանիչներուն գործերն, և Թեկլա Ս. Պօղոսի ակնարկած ուրիշ չատ մը համառօտ կենսագրականներ փրկչին գործոց ու վարուց մասին: Եւ արդէն, Ս. Բազիլին մէջ անցուցած մէկ քանի տարիներուն մէջ, մինչ յարաբերութեան մէջ ըլլալով ուրիշ չատ մը ականատես վկաներու հետ, Նիկոպիմոսի, Մագդալինացւոյն և այլոց, առնցմէ ալ կրցած էր չատ բաներ հաւաքել: Ս. Կոյան ալ անշո՛ւշտ, մեծ դեր ունեցած էր, իր աստուածային Որդւոյն՝ մանաւանդ հոգեկան վիճակի մասին չատ մը կարեւոր յայտնութիւններ ընելու, այնպէս որ, Ս. Յովհաննէս կրնաւոք ըսել, սբբ. բազան պատմիչներու մէջէն ամէնէն բախտաւորն ու երջանիկը գըտնուած է իր Աւետարանի չարադրութեան մէջ:

Եւսեբիոսի [Պատ. Եկ. Գ. 24], Ս. Հերոնիմոսի [Proœm. in Matth.] և ուրիշ հարց վկայութեանց նայելով, Ս. Յովհաննէս ձեռնարկած է իր Աւետարանը գրելու, Ասիոյ և ուրիշ եկեղեցիներու հրաւէրին վրայ: Ասկէ կը գուշակուի թէ աւելի հեթանոսացարձ քրիստոնեաներու ուղղած է իր Աւետարանը, մանաւանդ որ նոյն աւետները եկեղեցիները մեծ ճգնաժամի մէջ կը գտնուէին դիւական ոգւով ներշնչուած ազանդաւորներու երեսէն: Որ մասին այսպէս կը գրէ Ս. Վիկտոր՝ Պանտենոյ [արդի Խրատիոյ և Սաիրիոյ] աւագ. քահանայ [+ 303], «Վաղենտինոսի, Կերինթոսի, Եբիոնի և ուրիշ դիւական դպրոցներու ազանդներն ամէն տեղ տարածուած ըլլալով, երկրի չորս կողմերէն հաւաքուեցան [հաւատացեալք] Յովհաննու քով, և տիպերոյին զանի որ ինք անձամբ գրի առներ հաւատարիմ պատմութիւնը»: [Migne, «Patr. graeca.» t. v. col. 333:]

Ասկէ կը գուշակուի թէ ի՛նչ դիտաւոր նպատակաւ գրած է Ս. Յովհաննէս իր Աւետարանը: Արդէն ինք ալ բացորոշ կը խօսի իր նպատակին վրայ երբ կ'ըսէ. «Յիսուս՝ իր աշակերտաց ներկայութեան ուրիշ չատ մը հրաշքներ ալ ըրած է՝ զորս չենք նշանակած այս գրքին մէջ: Բայց այսչափը միայն գրեցինք՝ որպէս զի դուք հաւատաք թէ Յիսուս ինքն է Քրիստոսը, եւ հաւատալով՝ կեանց առ ժանի ըլլաք իր անուանէն:» Ուստի, Յովհաննու դիտաւոր նպատակը եղած է փորձել՝ թէ Յիսուս է ճշմարիտ Աստուծոյ Որդին, և հետեւաբար՝ ճշմարիտ Աստուած մը. և աւել վերականգնացնել

40425-2009

յողդողդ սրտերու մէջ հաւատքն ու դիւրացնել անոնց փրկութիւնը: Եւ յիրաւի, իր ընդհանուր գծերուն մէջ, սոյն Աւետարանի պատմած մէն մի հրաշք, մէն մի գործողութիւն աս ընդհանուր նպատակին կը ծառայեն: Սկիզբէն ցոյց կու՛տայ զՅիսուս իբր Բանը, որ յաւիտենից էութեամբ ու զօրութեամբ չի պանազանիր Հօր Աստուծմէ: Աւաքեալները զանի իբր Աստուծոյ Որդին կ'ողջունեն: Վերջապէս ամէն ի ժիր կը ջանայ Բրիտասի աստուածութիւնը մէջ տեղ հանել:

Ս. Յովհաննէս, ցոյց տալով այսպէս թէ Բրիտաս թէպէտ և ժամանակի ծնաւ Մարիամէ՝ սակայն տակէ չի ծնած արդէն գոյութիւն ունէր, ի սկզբանէ եր, կնոսաիկեանց ազանդին անտղակի կերպով ծանր հարուած մը կու տայ՝ որոնք հակառակը կ'ուսուցանէին [Ս. Իրենէոս, Ընդդ. Հեր. Գ. 11. 1]: Ս. Հերոնիմոս [De viris illus. c. 9; Proœm. in Mat.] կը գրէ թէ, «Յովհաննէս... գրեց իր Աւետարանը... կերինթոսի և ուրիշ հերետիկոսաց հակառակ, ու մանաւանդ որ նոյն աւետները մէջ տեղ եղած ըլլալով նաեւ եբիոնացւոց ազանդն՝ որք կ'ըսէին թէ Բրիտաս գոյութիւն չունէր Մարիամէն յառաջ, տիպարեցաւ անոր աստուածային ծագումը ճառելու»:

Յովհաննու նպատակներէն մին ալ սա եղած կը կարծուի իրաւամբ՝ որ մէկ կողմէն Մկրտչի աշակերտները դարձի բերէր, որոնք տակաւին գոյութիւն ունէին, ինչպես կը կարդանք Գործք Աւաքելոցի մէջ [ԺԸ. 14: ԺԹ. 1...], և իբր Մեսիան կը նկատէին զանի [Clement. Recognitiones, I. 54.]. և միւս կողմէն Դոկետեանց դէմ փորձել՝ թէ Բանին մարմնացումը չէ թէ աւ երեւոյ՝ այլ իրական ու ճշմարիտ էր: Եւ Բանի մարմնի եղեր խօսքերն, ինչպես նաեւ Յիսուսի կողէն արիւն ու ջուր վազելը՝ դիտմամբ աստոյ վարդապետութեան միակ ըլլալը ցոյց տալու համար գրած կը կարծուի:

Վերջապէս, Ս. Հարք կ'ըսեն թէ, Ս. Յովհաննու մէկ նպատակն ալ եղած է ամբողջացնել միւս Աւետարաններու թերին, մանաւանդ Յիսուսի հոգեկան վիճակին մասին: Աս ալ արդէն, ինքնին կը տեսնուի, զի չատ տեղեր կը լռէ միւսներուն գրածը, կամ կ'ընդլայնէ ինչ որ անոնք համառօտակի անցած են, և կամ բոլորովին նոր տեսութիւններ կ'ընէ, ու մեծ մասամբ յառաջ կը բերէ Բրիտասի հոգեվից խօսքերը՝ մանաւանդ վերջին ընթրեաց պահուն խօսածներն՝ ինչ որ կը լռեն միւս Աւետարանիչք: Տե՛ս, Msr. Bau-

nard, «L'Apôtre S. Jean», ch. XVII; Keil, «Comment.» p. 41—45; Dœllinger, «Christenthuns und Kirche,» p. 135:

Ուրիշ լեզուաւ գրուած է. — Տարակոյս չկայ թէ Ս. Յովհաննէս իր Աւետարանը յունարէն գրած չըլլայ: Այս մասին ամենահին աւանդութիւնք, ինչպէս նաեւ բոլոր հմուտ Մեկնիչք միաբան են: Անոր գործածած լեզուն բոլորովին պարզ է, մանաւանդ որ սակս խառն երբայական դարձուածներով: Բառագիտական տեսակէտով խիստ աղքատ է, այնպէս որ անդադարապէս կ'իյնայ միեւնոյն խօսակերպին մէջ, բայց մարդուս միտքը փոխանակ յոգնելու այս միօրինակութենէն՝ ընդհակառակն մեծ հաճոյք մը կը զգայ, ինչու որ իրեն յատուկ փափկութեամբ մը կը տարբերէ դաղափարները, կը գունագեղէ ու իրենց պարզութենէն՝ ամենավսեմ ասպիճանին կը բարձրացնէ:

Կարճ են անոր պարբերութիւնները, կարուկ են խօսքերը, այնպէս որ չատ անգամ անակնկալութեամբ կերպով իրարու կը յաջորդեն անոր գաղափարներն առանց կապի կամ յարաբերական դերանուան, բայց որովհետեւ մէկ հիման մը վրայ կառչած են այս ամէն գաղափարները՝ փոխանակ վհատելու ոճին՝ անոր աւելի կորով մը կու տան, ու մեզմ քաղցրութեամբ մը կ'օրօրեն մարգուս միտքը, խոր տպաւորութիւն մը կ'ընեն անոր ոգւոյն մէջ, ու մեղմիւ առաջնորդելով կը բարձրացնեն զանի վսեմ գաղափարներու, անհունին, դերագանց դէղեցկութեան, անսպառ լոյսին:

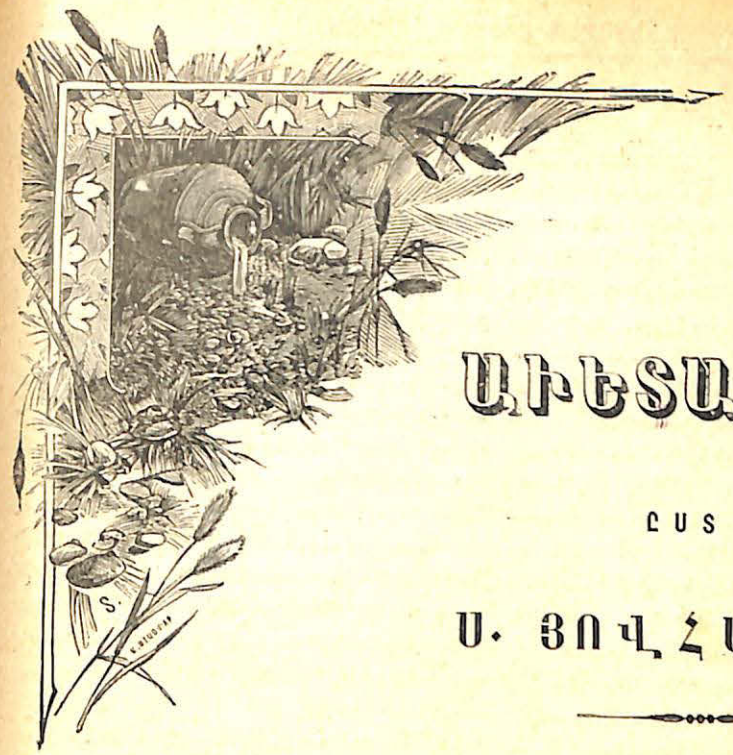
Մեր այս ըսածին իբր ապացոյց՝ բաւական է անգամ մը բանալ իր Աւետարանին ԺԳ—ԺԷ գլուխները, հո'ն պիտի տեսնուի թէ՝ ո'րչափ նրբութիւն, կորովամտութիւն, խորխմացութիւն, գաղափարու անդրադական վսեմութիւն կայ անոր խօսքերուն պարզութեան, միամտութեան եւ անմեղութեան մէջ անդամ:

Ամէնէն պարզ բաներն իսկ, հոգի կ'առնուն անոր գրչին տակ: Անոր ըրած մէն մի պատմութիւն՝ ճշմարիտ ու կենդանի տեսարներ են: Տաղանդ մըն է Ս. Յովհաննէս, որ գիտէ հաւասար կերպով ազդել հարուստին՝ աղքատին, երջանիկին՝ ապերջանիկին, մեծին՝ փոքրին:

Որիգենէս, Մեկն. Յովհ., առ Migne, t. XIV. — *Ս. Յովհ. Ոսկ., Ճառք.* — *Ս. Կիւրեղ Աղեք., Մեկն. Յովհ., առ* Migne, *Patrol. gr.* t. LXXIII. *եւ* LXXIV. —

Fr. X. Patrizi, *In Joan. Comment.*; — Coruly, *Comment. in Ev. S. Joan.*; — Haneberg-Schegg, *Ev. nach Johannes*; — P. Schanz, *Comment, über das Ev. des Johannes*; — F. Godet, *Comment. sur S. Jean, թէպէտ բողոքական՝ սակայն յարգի գործ.* — E. Reuss, *La théologie johannique. Նկրտուն գործ՝ բայց Ռասիօնալիստ գաղափար.* — L. Abbott, *An illustr. Comment. on the Gospel according to St. John.*; *բողոք. լաւ գործ.* F. Westcott, *St. John's Gospel, բողոքական, հմտալից աչխատասիրութիւն.* — C. F. Keil, *Comment. über das Ev. des Joh., յարգի գործ բողոքական:*

Martini, *Comment. di S. Giovanni*; — Fillion, *Ev. selon S. Jean.*



ԱԻԵՏԱՐԱՆ

ԸՍՏ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

ԳԼՈՒԽ Ա.

Բանին աստուածութիւնը.—Յովհ. Մկրտիչի պաշտօնը.—Բանին մարմնացումը.

1. *Ի սկզբանէ էր Բանն, և Բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր Բանն:*

1. *Սկիզբէն կար Բանը, և Բանը Աստուծոյ քովը էր, ու Աստուած իսկ էր Բանը:*

---

1. Ի սկզբանէ կը նշանակէ աշխարհիս սկիզբը, արարչութեան սկիզբէն իսկ որ առեն ժամանակն սկսաւ գոյութիւն ունենալ Ծննդոց գիրքն ալ սոյն իմաստով կը գրէ Ի սկզբանէ արար Աստուած զերկին և զերկիր։ Սակայն, Ս. Յովհաննէս չի բաւականանար ըսելու Թէ Արարչութեան վայրկենին կար Բանը, այլ աւելի առաջ կ'երթայ, աւելի բարձրերը կը խոյանայ իր մտքով յաւիտենականութեան մէջ, Աստուծոյ հետ իմիասին համագոյակից դնելու Բանին ծննդեղը։ Մինչդեռ Մովսէս արարչագործութեան սկիզբէն անդին չանցնելու, այլ կը խոնարհի կ'իջնայ գարերու շրջանները մինչև գայ գուրցել մարդուս ստեղծման պատմութիւնը։ «Ինչո՞ւ, կ'ըսէ Զօսիւէ, ակնարկել սկիզբին երբ խօսքը այնպիսի մէկուն վրայ է՝ որ բնաւ սկիզբ չունի։ Ուրովհետեւ, կը պատասխանէ նոյնը, ատով ըսել կ'ուզէ Թէ, սկիզբէն, արարածներու ստեղծման վայրկենէն իսկ անիկա կար. չէ Թէ կ'ստեղծուէր կամ կ'ըլլուէր, հապա կար... Սկիզբէն, առանց սկիզբի, ամէն սկիզբէ առաջ, ամէն սկիզբէ վեր կար ան որ է և որ միշտ կը մնայ, Բանը». Bossuet. *Elévat. s. les myst.* XII. sem։ — Բանն. կը նշանակէ խօսքը, բայց չէ Թէ իր սովորական իմաստով, կամ այն իմաստով որ

2. Նա էր ի սկզբանէ առ Աստուած։

իմաստով կը տեսնենք Աւետարանի տարբեր անցից մէջ իբր հոմանիշ Աստուծոյ խօսքին կամ Աւետարանի քարոզութեան. այլ կը նշանակէ անձնաւորեալ Բանը, Աստուածորդին, երրորդութեան երկ-րորդ անձը։ Ս. Յովհաննէս՝ հակառակ իր սովորութեան, բնաւ չի մեկներ Թէ ի՛նչ կը հասկնայ Բանն ըսելով, վասն զի կ'ենթադրէ Թէ իր ունկնդիրներուն ծանօթ բացատրութիւն մըն է ան։ Ս. Գրոց այլ և այլ էջերուն մէջ կը հանդիպինք արդէն երրորդութեան երկրորդ անձին սոյն անունը տրուած ըլլալուն, որ անցից մէջ բացորոշ կը տեսնուի Թէ ուրոյն անձ մը կը կազմէ Բանը՝ մինչդեռ էութեամբ ու գոյութեամբ չի տարբերիր Հոր Աստուծմէ։ Այսպէս կը կարդանք Սղմ. ՃՋ. 20։ «Առաքեաց զբան իւր, և բժշկեաց զնոսա»։ Դարձեալ Առակ. Ը. 22։ «Տէր ստացաւ զիս ի սկիզբն ճանապարհաց իւրոց յառաջ քան զգործս իւր ի վաղուց. յառաջ քան զյաւիտեանս հաստատեաց զիս . . . ։ Նախ քան զանդունդս ծնեալ է իմ . . . ։ ես էի առ նմա ճարտարապետ, և էի զուարճութիւն հանապազ, և ցնծայի առաջի նորա յամենայն ժամ», Ա՛լ աւելի յառաջ երթալով Ս. Գրոց ուսումնասիրութեան մէջ, կը տես նենք Թէ հետզհետէ կը ճշդուի Բանին ինքնութիւնը (ὑπόστασις) կամ անձնաւորութիւնը. այսպէս իմաստութեան գրքին [ԺԲ. 15] հետեւեալ անցից մէջ Բանը ներկայացուած է իբր երկնային վրէժխնդրութեան մէկ գործիքը, «Ամենազօր Բան քո յերկնից յաթոռոյ արքունեաց սաստիկ պատերազմող ի մէջ սատակման երկրին հասանէր»։ — Թարկումի ալ, որ Ս. Գրքի պաշտօնական մեկնութիւնն էր Հրէից մէջ, կը ճանչէ Բանին ճիշդ սոյն իմաստն պէս. «Քեռոյ տեսայ երկինքը բացուած, և ահա՛ սպիտակ ձի մը՝ որու վրայ նստողը

2. Սկիզբէն անիկա յԱստուած կը գոնուէր։

Ննդոց սա անցքը՝ Թէ «Աս է իմ դաշինքիս նշանը զոր ես պիտի դնեմ իմ ու ձեր մէջ» [Թ. 12]. Անքէլօսի Թարկումն սա պէս կը մեկնաբանէ, «իմ դաշինքիս նշանը պիտի ըլլայ իմ Բանիս ու ձեր մէջ»։ Նմանապէս Ննդոց սա խօսքերն ալ՝ Թէ «Եւ լսեցին Տէր Աստուծոյ գնալու ձայնը... Եւ Աստուած կանչեց զԱդամ» [Գ. 8, 9], սրա-մական Թարկումն սա պէս կը մեկնաբանէ. «Լսեցին անոնք Աստուծոյ Բանին ձայնը... Աստուծոյ Բանը կանչեց զԱդամ»։ Բայ տատի, ամէն անգամ որ Թարկումը կը խօսի Բանին վրայ իբր ուրոյն անձնաւորութիւն մը՝ կը գործածէ Մէմրա բառը, մինչդեռ երբ Աստուծոյ խօսքն ըսել ուզէ՝ այնատեն կը նուիրէնը կուտայ «Թէ որ մէկը մտիկ չընէ իմ խօսքս [Փիրհդամի] . . . անորմէ հաշիւ պիտի պահանջէ իմ Բանս [մէմրաթի]»։ Տե՛ս, L. Stapfer, *Les idées relig. en Palest. à l'époque de J. C.*; A. Maier, *Comment. über das Ev. Joh.*; Weber, *Syst. der altsynag. Palest.* — Ուրեմն, երբ Ս. Յովհաննէս իր Աւետարանի սկիզբն իսկ կը գործածէ Բան աստուածը, Հրէից համար նորեկ գաղափար մը չէր ղորղէր։ Բայց, սա ևս պէտք է խոստովանիլ Թէ, որքան ուրոյն անձնաւորութիւն մը կամ ինքնութիւն [ὑπόστασις] մը ցոյց կուտար ան, այսու ամենայնիւ բուն իսկ Մեսիայի գաղափարը չէր արձնցներ Հրէից մտքին մէջ։ Ուստի, մասնաւոր յայտնութեան մը շնորհիւ էր որ, Ս. Յովհաննէս կը գործածէ այդ բառը Մեսիայի աստուածային ծագման մէջ ունեցած անձը ցոյց տալու համար, ինչպէս կը գրէ ինք ալ ծայրաստիճան մեկնութիւն էր Հրէից մէջ, նուիրեան գրքին մէջ [ԺԹ. 11—13] սա-

3. Ամենայն ինչ նովաւ եղեւ. և առանց նորա եղեւ և ոչինչ՝ որ ինչ եղեւն։

կը կոչուէր Հաւատարիմն ու Ճշմարիտը . . . Անոր աչքերը կրակ ու բոց էին . . . և անուն մըն ալ ունէր գրուած՝ զոր իրմէ զատ մէկ մը չգիտեր։ Արիւնով ներկուած զգեստ մըն էր հագած և անոր անունն ալ Բանիւ Աստուծոյ կ'ըսէին»։ Միւս Աւետարանիչը որ լուած են Բանին վրայ խօսելու, այդ ինքնին կը հասկցուի, որովհետեւ անոնք տարբեր տեսակէտով կը գրէին՝ ինչպէս խօսած ենք իրենց տեղին. մինչդեռ Ս. Յովհաննէս ի հարկէ ստիպուած էր այդ կէտին վրայ խօսելու, մանաւանդ որ բուն իսկ առ նպատակաւ ձեռնարկած էր գրելու, վասն զի Քրիստոսի աստուածութիւնն ունեցած էր իրեն ոխերիմ Ջնամիները յանձին Կնոստիկեանց և այլ աղանդոց, որոնք ոգի ի բուին կ'աշխատէին վեր վար ընելու Քրիստոսի նորահաստատ Եկեղեցին։ Ուստի անհրաժեշտ էր որ, Ս. Յովհաննու նման հեղինակաւոր անձնաւորութիւն մը բարձրացընէր իր ձայնը և պաշտպաններ ճշմարտութիւնը։ Եւ իրաւի, Ս. Յովհաննէս ամենեւին չի փորձեր Բանին գոյութիւնը, վասն զի այդ վարդապետութիւնն արդէն ծանօթ էր Հրէից, այլ իր միակ նպատակը եղած է համոզել Թէ, այդ Բանը նոյն ինքն Յիսուս Քրիստոս է։

Ուստի Ս. Յովհաննէս բնաւ հարկաւորութիւն չունէր ո՛չ Պղատոնէ [429—348] ո՛չ Կնոստիկեաններէ ու ո՛չ ալ Փիլոն հրեայ պղատոնական փիլիսոփայէն [+ 55] փոխ առնելու իր Բանին գաղափարը։ Պղատոնի Բանը կամ Լոգոսը իբրեու ստեղծագործութեան կամ նախնական կարգաւորութեան գործոյն մէջ՝ բոլորովին տարբեր իմաստ մ'ունի Ս. Յովհաննու Բանէն, Պղատոնի Լոգոսը անձ մը չէ, այլ վերացական գաղափար մը, տեսակ մը ընդունարան ուր համախմբուած են Աստուծոյ միւս բոլոր

3. Անով եղած է ամէն բան. և առանց անոր եղած չունի՝ ինչ որ եղած է։

գաղափարները, այնպէս որ ինք իր գոյութենէն անգամ լուր չունի։ —Իսկ Կնոստիկեանց վարդապետութիւնը անձոռնի հրէշաձին խառնուրդ մըն է, այնպէս որ՝ անկարելի է յստակ գաղափար մը կազմել Թէ ի՛նչ կը հասկնան իրենց Լոգոսով։ Այսպէս, ըստ Բասիլիտոսի՝ [+129 Լոգոսը Աստուծմէ սերած եօԹն իմացութիւններուն երկրորդն է. «Նախ, կ'ըսէ, միտքը ծնած է յաւիտենական Հօրմէն, մտքէն ծնած է Լոգոսը, Լոգոսէն՝ խոհեմութիւնը, խոհեմութենէն՝ իմաստութիւնն ու կարողութիւնը, իմաստութենէն ու կարողութենէն՝ Զօրութիւնք, Իշխանք և Հրեշտակք», [առ Իրէն. Ը.ԼԹ. Հերես. Ա. 24. 3]։ Կնոստիկեանց պարագլուխներէն մին ալ՝ Վալենտինոս [+ 161] կը դնէ յառաջ նախասկիզբ մը, զոր կ'անուանէ Բութոսրախ՝ [առաջին սկիզբ], կամ Բութոպատոր [նախահայր], կամ Պիրհիոս [անդունդ]։ Սոյն Բութոպատորի համագոյակից կը կարծէ Է'ննիան՝ կամ խորհուրդ մտացը, որ կը յղանայ ու ծնունդ կուտայ Նուսին՝ այսինքն մտաց, Նուսն ալ կը ծնանի Ճշմարտութիւնը, և ի մասնաւորի Լոգոսը, Լոգոսն ու Կեանքն ալ միանալով կը ծնանին մարդն ու Եկեղեցին։ Այսպիսի շփոթ, քաղծին ու իմաստակ վարդապետութենէ մը ի՛նչ փոխառութիւն կրնար ընել Ս. Յովհաննէս, երբ նոյն ինքն աս հրէշութիւնները չընելու համար ձեռնարկած էր գրել իր երկնաշունչ Աւետարանը՝ ուր այնքան յստակ կը վայելի աստուածային վարդապետութեան երկնահոս վտակը։ — Տե՛ս, M. C. Müller, *De nonnullis doctr. Gnost. vestigiis quae in quarto Ev. inesse feruntur*, Fribourg en Brisgau, 1883; Mgr. Ginouilhac, *Hist. du dogme*, t. II. p. 183; Vacherot, *Hist. crit. de l'Ecole d'Alexandrie*, p. 201.

4. Նովաւ կեանք էր, եւ կեանքն էր լոյս մարդկան.

4. Անով կեանքը գոյութիւն ունէր, եւ կեանքն էր մարդիկներու լոյսը.

Գալով Փիլոնի, որչափ կարելի է բան մը հասկնալ անոր մշուշապատ գրուածքէն, Լոգոսը ճշմարիտ Աստուածը չէ, այլ Աստուծոյ և աշխարհի, երկնային անհպելի լոյսին ու նիւթին միջեւ գործող մըն է։ Որդի Աստուծոյ է ան, բայց երկրորդական Աստուած մը [δευτερὸς Θεός], անհամաձայն ըսուած Աստուած մը [Θεὸς ἐν κατα-χρήσει] հակառակ ճշմարիտ Աստուծոյ [ὁ ἀλη-θειᾷ Θεός] որ ոչ մարդացած է ու ոչ մեր փրկութեան համար մեռած, ի մի բան՝ անիկա Մեսիան չէ։ Ան հակիրճ տեսութենէն կը հասկցուի Թէ Յովհաննէս, որ յաւիտենական կը դնէ Բանը, համագոյակից Հօր, հետեւաբար Աստուած մը՝ որ կը մարդանայ և իբր խոստացուած Մեսիան կու գայ աշխարհի փրկութեան համար զոհուելու, չի կրնար Բանին սոյն գաղափարը և ո՛չ իսկ Փիլոնէ փոխ առած ըլլալ։ —Տե՛ս, J. P. Lange, *Das Ev. Johannis*; J. Bucher, *Des Apost. Joh. Lehre vom Logos*; F. Klasen, *Die alttestam. Weisheit und der Logos der jüd. — alexandr. Philosophie*, Fribourg-en-Brisgau, 1878։

Եւ բանն էր առ Աստուած. Թէպէտ ըստեղծագործութեան վայրկենէն Բանը կար, սակայն այն առեն չէր որ կ'սկսէր, այլ՝ արդէն կար, միշտ եղած էր, և Աստուծոյ քովն էր, այսինքն անոր հետ համագոյակից էր, անոր հետ կը գործէր ի յաւիտենից, և անոր հետ Որդւոյ մը առ իւր Հայրն ունեցած յարաբերութիւնն ունէր ցմիշտ, ինչ որ աստուածաբանական լեզուով կ'ըսենք ծընունդ, կամ ծնած է ի յաւիտենից։ — Դիտելի է հոս՝ որ Ս. Յովհաննէս յօդով կը գործածէ πρὸς τὸν Θεόν առ Աստուած [ն] —որով կը զանազանէ Բանին, և Հօր ուրոյն անձեր ըլլալը, — եւ Աստուած էր Բանն. Թէպէտ նախընթաց խօսքերէն բացայայտ կը տեսնուէր Բանին Աստուած ըլլալը, բայց հոս որոշ կերպիւ կը զուրցէ այդ ճշմարտութիւնը հերեսիոլոգոս ո՛ և է քաշքշուքի տեղի չտալու համար։ Ս. Յովհաննէս զանց կ'ընէ դնել հոս՝ Աստուած բառին առջեւ յօդը, վասն զի Թէ որ ըսէր եւ Աստուած [ն] էր Բանն, ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος, Կրնար նշանակել Թէ Աստուածութիւնը բացարձակապէս Բանին կը վերաբերէր, ինչ որ Սաբեղլիոսի [Դ. Դարուն] մոլորութիւնն էր, մինչդեռ առանց յօդի գրելով՝ Աստուածութեան մասնակից կ'ընէ նաեւ Հայրն ու Ս. Հոգին։

Սոյն առաջին համարին մէջ սա երեք ճշմարտութիւնք պարունակուած են ուրեմն, Ա. Բանը յաւիտենական է. Բ. Բանն առանձին անձ մը կը կազմէ. Գ. Բանը մասնակից է աստուածային բնութեան։

4. Նովաւ կեաճի էր. կեանքն իր բովանդակ առումով, իր բոլոր ճեւերով, և իր ամէն աստիճաններով, ֆիզիքական Թէ բարոյական կամ մտաւորական, բնական՝ Թէ զերբնական, առժամեայ՝ Թէ յաւիտենական, այս ամէնը կը բխին Բանէն՝ իբր միակ ակէ մը, Ամէն արարած ալ, Թէպէտ անհաւասար կերպիւ, կը մասնակցի ատ կեանքին։ Արարածներէ ոմանք՝ ինչպէս քարն ու հողը, սոսկ իրենց գոյութեամբ կը վայելեն Բանին կենսատու հպումը. այլք՝ Թէ գոյութեամբ, Թէ զգացողութեամբ, և կամ շարժումով, ինչպէս՝ բուսական ու կենդանեաց դասը. վերջապէս, արարածներու կատարելագոյն դասակարգն ալ Բանին շըփմամբ կը վայելեն իրենց գոյութիւնը, կեանքը, զգացողութիւնն ու խելքը. Կեանքն անով գոյութիւն ունեցած է, որովհետեւ անով եղած է ամէն բան։ — Եւ կեանքն էր շոյս մարդկան. «Ամէն բանական էակ, կը գրէ Ս. Կիւրեղ Աղեքսանդրացի, կը նմանի

5. Եւ լոյսն ի խաւարի անդ լուսաւորէ, եւ խաւար նորա ոչ եղեւ հասու։

6. Եղեւ այր մի առաքեալ յԱստուծոյ. անուն նմա Յովհաննէս։

Մատթ. Գ. 1։ Մարկ. Ա. 2.

5. Եւ լոյսը կը լուսաւորէ խաւարին մէջ, եւ խաւարը չի հասկըցաւ զանի։

6. Մարդ մ'եղաւ Աստուծոյ կողմէն ղրկուած, որուն անունն էր Յովհաննէս։

գեղեցիկ ամանի մը՝ զոր շինած է տիեզերքի Արարիչն անոր մէջ լեցնելու համար գերքի Արարիչն անոր մէջ լեցնելու համար այս աստուածային լոյսը»։ Այլուր [Յովհ. Ը. 12։ Ա. Յովհ. Ա. 5] կը զուրցէ փըրկիչը՝ Թէ Ե՛ս եմ աշխարհի լոյսը, եւ իրօք, Թէ որ Բանն է կեանքի աղբիւրը, և ատ նական է որ, այդ Բանը .որ հիմայ կը մարմնանայ ու կու գայ իր արարածներուն՝ լոյս մը պիտի ըլլայ աշխարհի մէջ որ պիտի հալածէ տգիտութեան խաւարը, բանայ կոյրցած աչքերն ու դէպի ճշմարտութիւն ուղղէ համարձակ՝ յողոդող քայլերը։

5. Եւ լոյսն ի խաւարի անդ լուսաւորէ. Աշխարհս՝ մեր նախահարց մեղքերուն հետեւանքով Քանձր խաւարի, այսինքն՝ մեղաց մէջ Քաղուած էր. ճշմարիտ աստուածապաշտութիւնը մոռցուած, ու կըռապաշտութեան մէջ ընկղմած էր։ Այս պահուն էր որ Քրիստոս լոյս աշխարհ եկաւ։ Սակայն խաւարը չհալածեցաւ ընդ հուպ, այլ ուզեց դիմանալ ու բուռն ճիգ մը Քափել սքօղելու համար լոյսը, Քրկչին վարդապետութիւնները, վասն զի այդ խաւարը չէ Թէ նիւթական ու անշունչ խաւար մըն էր՝ հապա նոյն ինքն մարդոց սրտին ու մտքին խաւարն էր։ Եւ սակայն, կը յարէ Աւետարանիչը, այդ լոյսը կը շարունակէ իր կենսատու դերը հակառակ խաւարին ճիգերուն, Թէպէտ խաւարն ալ մասամբ կը պահէ իր դիրքը. որով չարիքը բոլորովին չի վերջանար. «զի մարդիկ աւելի սիրեցին խաւարը քան լոյսը» պիտի ըսէ ընդ հուպ Աւետարանիչը [Յովհ. Գ. 19]։ —Եւ խաւար նմա ոչ եղեւ հասու. Կարծես բուռն պայքար մըն է որ կ'ըսկսի լոյսին ու խաւարին, այսինքն՝ շնորհաց ու մեղքին միջեւ, և զոր ա՛յնքան ազդեցիկ կերպով կը նկարագրէ հոս Ս. Յովհաննէս իր կարուկ ոճով։ Մէկ կողմէն լոյսը կը ճառագայԹէ ու կը Քափանցէ աղբատին խրճիԹին՝ ինչպէս հարուստին ապարանքին մէջ, միւս կողմէն խաւարը կը հաւաքէ իր բոլոր կորովը, կը խտանայ ու կ'ուզէ կերպով մը շրջապատել, ծածկել՝ ու Թէ որ հնար է, արգելուլ լոյսը որ չցրուէ զինք. և այսպէս ուզելով կը մնայ իր խաւարեալ վիճակին մէջ։ Այս է ահա, սոյն անցից բուն իմաստն՝ ինչպէս ցոյց կու տայ բնագրին οὐ κατέλαβεν չըմբռնեց, չհասկըցաւ բայը, Թէպէտ շատեր՝ Որիգենէսի և Ս. Յովհ. Ոսկեբերանի հետեւելով, չարգիլեց, չխիռապեեց իմաստը կու տան անոր։

6. Եղեւ. Բանին համար՝ էր, այսինքն՝ կար, գոյութիւն ունէր, բայը կը գործածէ Աւետարանիչը, անոր յաւիտենական ծագումը ցոյց տալու համար. մինչդեռ հոս՝ եղեւ, այսինքն՝ եղաւ, ստեղծուած էր, բայը կը դնէ՝ Մկրտչին արարած մ'ըլլալը հասկցնելու նպատակաւ։ — Այր մի, մարդ մը, հակառակ Բանին՝ որ Աստուած մըն էր։ — Անուն նմա Յովհաննէս. [Եբրայեցերէն] Աստուած հաշտարար. Աստուած շնորհք ըրաւ, Տե՛ս, Ս. Մատթ. էջ 9. ծանօթ.։ Մեր Աւետարանիչը զանց կ'ընէ Մկրտիչ մակդիրը դնելու ամէն անգամ որ կը խօսի Յովհ. Մկրտչի մասին. որովհետեւ կ'ենԹադրէ Թէ ընԹերցողը դիւրաւ կը հասկընայ եւ արդէն խիստ քիչ բան կը խօսի անոր մասին, ու գրէԹէ լռելեան՝ միւս Աւետարանիչներու տուած տեղեկութեանց կ'առաջէ։

7. Սա եկն ի վկայութիւն՝ զի վկայեսցէ վասն լուսոյն, զի ամենեքին հաւատասցեն նովաւ։

8. Ոչ էր նա լոյսն, այլ զի վկայեսցէ վասն լուսոյն։

9. Էր լոյսն ճշմարիտ, որ լուսաւորէ զամենայն մարդ որ գալոց է յաշխարհս։ Յովհ. Ա. 19։

10. Յաշխարհի էր, և աշխարհ նովաւ եղեւ. և աշխարհ զնա ոչ ծանեաւ։ Եբր. ԺԱ. 3։

11. Յիւրսն եկն, և իւրքն զնա ոչ ընկալան։

7. Ասիկա իբր վկայ եկաւ լոյսին համար վկայութիւն տալու, որպէս զի ամէն ոք անով հաւատայ։

8. Ինք չէր լոյսը, այլ ղրկուած էր լոյսին վկայութիւն տալու։

9. Ա՛ն էր ճշմարիտ լոյսը, որ կը լուսաւորէ ամէն մարդ որ աշխարհ կու գայ։

10. Աշխարհի մէջ էր, և ինք ըրաւ աշխարհս, և աշխարհ չի ճանչցաւ զանի։

11. Իրեններուն քով եկաւ, և իրենները չընդունեցին զանի։

7. Ջի վկայեսցէ վասն լուսոյն. — Յովհաննու Մկրտչին ղրկուելըն բուն իսկ նպատակը սա պիտի ըլլար ուրեմն որ վկայէ Քէ Քրիստոս՝ նոյն ինքն Մեսիան, նոյն ինքն Բանն Աստուած էր որ եկած էր աշխարհս լուսաւորելու համար։

8. Ո՛չ էր նա լոյսն.— Հրէից մէկ մասը, հակառակ Մկրտչին բացայայտ խոստովանութեան, չէր կրցած լաւ մ'ըմբռնել Յովհաննու Մկրտչի ի՛նչ ըլլալն և ի՛նչ դեր ունենալը։ Այնպէս որ, կը կարծէին անոնք՝ Քէ աստուածային բան մ'ունենալու էր Յովհաննէս, ու Քերեւս նոյն ինքն Մեսիան էլ էր։ Այս մոլորութիւնը տակաւին կը տեսնուէր մինչեւ առաջին դարու վերջին շրջանին մէջ՝ ինչպես յայտնի է Գործք Առաքելոցի մէկ անցքէն [ԺԹ. 1–6]։ Տե՛ս նաեւ Clement. *Recognitiones*, I. 54. 60. Այս է պատճառը որ մեր Աւետարանիչը կը պնդէ՝ լաւ մը որոշել տալու համար Քէ, Յովհ. Մկրտիչ չէր նոյն ինքն լոյսը որ իր զօրութեամբ կը լուսաւորէ, հապա ուրիշէ ընդունած էր իր լուսաւորելու կարողութիւնն, և ինչպես այլուր [Յովհ. Ե. 35] Քրիստոս Մկրտչի մասին՝ անիկայ «վառուած ճրագ մըն էր որ լոյս կու տար», Ս. Օգոստինոս զեղեցիկ կերպով մը բարձր աշխարհի մէջն էր, քանի որ աշխարհ իրմով ստեղծուած ըլլալով՝ անոր Յուդեան մը՝ որ Քէպէտ վեհօրէն բարձրացուցած է իր կատարը և ամէնուն ապշութիւն ու յարգանք կ'ազդէ, սակայն մոյ մէջ է՝ Քէ որ լոյսի ճառագայթներէն զրկուի [*Tract.* II. 5]։

9. Էր լոյսն ճշմարիտ. — Հոս Աւետարանիչը կը դառնայ դարձեալ խօսելու Բանին վրայ, ըսելով Քէ «Ա՛ն [Բանն] էր ճշմարիտ լոյսը». այնպիսի լոյս մը՝ որ ուրիշէ փոխ չառնուր իր լոյսը, կամ ուրիշէ մը չի վառուիր։ — Որ շուսաւոր առնէ զամենայն մարդ. Բանին լոյսը, առանց բացառութեան, ամէն մարդու վրայ կը ծագէ, կը Քաւհանցէ անոնց սրտին մէջ, այնպէս որ, հազիւ մարդ կը ծնի՝ իրաւունք կ'ունենայ այդ լոյսէն վայելելու։ Կը մնայ սակայն, գիտնալ Քէ, մարդս իր իսկ կամքով չո՞ւզեր շատ անգամ գոցել իր աչքերն այդ լոյսին առջեւ։

10—11. Յաշխարհի էր.—Ս. Յովհաննէս ցաւալի շեշտով մը վեր կը հանէ հոս՝ Քրիստոսի ծննդեանէն յառաջ աշխարհի. և մանաւանդ կուապաշտ աշխարհի [ա՛ս վերջին իմաստով կը գործածէ հոս աշխարհ κόσμος բառը] յանցապարտ կուրութիւնը, վասն զի, Բանն Աստուած տակաւին չմարմնացած՝ Ս. Օգոստինոս զեղեցիկ կերպով մը բարձր աշխարհի մէջն էր, քանի որ աշխարհ իրմով ստեղծուած ըլլալով՝ անոր էութեան

12. Իսկ որք ընկալանն զնա՝ետ նոցա իշխանութիւն որդիս Աստուծոյ լինել՝ որոց հաւատասցեն յանուն նորա.

13. Այք ո՛չ յարենէ, և ո՛չ ի կամաց մարմնոյ, և ո՛չ ի կամաց առն՝ այլ յԱստուծոյ ծնան։

14. Եւ Բանն մարմին եղեւ, և բնակեաց ի մեզ. և տեսաք զփառս նորա՝ զփառս իբրեւ զՄիածնի առ ի Հօրէ, լի շնորհօք և ճշմարտութեամբ։ Մատթ. Ա. 16: Ղուկ. Բ. 7:

12. Իսկ զանի ընդունողներուն իշխանութիւն տուաւ Աստուծոյ որդիներ ըլլալու, որոնք որ անոր անուան պիտի հաւատային.

13. Որոնք ո՛չ արիւնէ ծնած են, ո՛չ մարմնոյ կամքէն, ո՛չ ալ մարդու կամքէն, հապա Աստուծմէ։

14. Եւ Բանը մարմին եղաւ ու մեր մէջ բնակեցաւ. և մենք տեսանք անոր փառքը, նման Միածնի որդիի մը իր Հօրմէն ընդունած փառքին՝ լի շնորհքով ու ճշմարտութեամբ։

մանակից եղած էր, ու կը շարունակէր վայելել անոր պահպանիչ զօրութիւնը։ Մարդ բաւական էր որ անգամ մը իր աչքերը բանար ու դիտէր իր շուրջը, մէկէն կը տեսնէր Աստուծոյ գոյութիւնը։ Ամենապզտիկ ցօղունէն մինչեւ ամենաբարձր ծառերը, ամենախոնարհ բլուրէն մինչեւ մըշտենական սառոյցով պատած ահագին լեռները, ամենափոքր ճճիէն մինչեւ ամենամեծ կենդանիները, երկինք՝ իր բոլոր զարդերով, լուսաւորներն իրենց բովանդակ գեղեցկութեամբ, եղանակներու կանոնաւոր յաջորդութիւնը, մարդն ինքնին իսկ գլխովին մեծ ապացոյց մըն էին գերագոյն ճարտարապետին՝ Աստուծոյ Բանին գոյութեան, և սակայն՝ Աշխարհ զնա ոչ ծանեաւ, աշխարհ չուզեց ճանչնալ զանի։ — Յիւրսն եկն. Հակառակ ընդհանուր մարդկութեան Աստուծոյ ճշմարիտ գիտութենէն հեռանալուն, փոքրամասնութիւն մը հաւատարիմ մնացած էր ճշմարիտ Աստուծոյ երկրպագելու, ուսուի և Աստուած զանոնք իր սեփհական ժողովուրդը կ'անուանէր [Ելից, ԺԹ. 5. Եսայի, ԼՈ. 9...] և անոնց բնակած երկիրն ալ «Էմմանուէլի երկիրը» [Եսայի, Ը. 8. ըստ Եր. բնագրին]։ Ուստի Բանը, այդ մեծ չարիքին դարման տանելու համար, իր տունը՝ իր ժողովուրդին քով եկաւ, յիւրսն եկն, որպէս զի ասոնց հետ աւելի ներքին

ու մտերիմ շփման մէջ մտնելով, իր կենսատու լոյսը սկսէր անկէ տարածել կրնապաշտ ժողովուրդներուն ալ վրայ։ — Եւ սակայն՝ իրեններն անգամ չուզեցին ընդունիլ զանի, իւրին զնա ոչ ընկալան։ Հեթանոս աշխարհը չէր կրցած ճանչնալ Բանը արատածներէն, ան յանցանք մըն էր բայց ո՛չ այնքան՝ ծանր ու մեղադրելի՝ որքան անոր սեփհական ժողովուրդին բռնած ընթացքն, որ գիտնալով հանդերձ Բանին իրենց Տէրը, իրենց Մեսիան ըլլալը, մերժած էին զանի ընդունելու։

14. Եւ Բանն մարմին եղեւ.— Եւ Բանը մարմին եղաւ, այսինքն՝ կատարեալ մարդ եղաւ, մեզ նման մարմին ու մարդկային հոգի ունենալով, մեզ նման զգալով, գործելով, խորհելով, Թէ որ ըսէր Մարմին առաւ, կրնար այնպէս իմացուիլ Քէ Բանին մարմնաւորումը առ երեսս, կամ շատ շատ՝ արտաքին բան մըն էր, Մինչդեռ Մարմին եղաւ ըսելով՝ Աւետարանիչը կ'ուզէ իմացնել Քէ, ճշմարիտ մարդ եղաւ Բանը, իր աստուածութեան անհուն բարձրութենէն՝ խոնարհեցաւ՝ եղաւ մարդ ալ արած, Դիտմամբ Ս. Յովհաննէս կը գործածէ այսչափ զօրաւոր բացատրութիւն մը, որովհետեւ, Գնոստիկեանց մէկ մասն [կարծականք] ոլոց պարագլուխն էր Դոսիթէոս, չէր ընդունիր Քրիստոսի իրական ու ճշմարիտ

15. Յովհաննէս վկայէ վասն նորա, աղաղակեաց և ասէ. Սա՛ է զորմէ ասէի, Որ ղկնի իմ գալոցն էր՝ առաջի իմ եղեւ. զի նախ քան զիս էր:

15. Յովհաննէս կը վկայէ անոր համար, և աղաղակեց ու ըսաւ. Ասիկայ է որուն համար կ'ըսէի. Ան որ ինէ ետքը պիտի գար՝ ինէ առաջ եղաւ, որովհետեւ ինէ առաջ էր:

մարմին ունենալը՝ —Ս. Յովհաննէս իր այդ երկու խօսքերով, կ'իմացնէ նաեւ՝ Թէ Բանն Աստուած մարդ ըլլալով անձին միութիւնը պահած է. ուրեմն չէ Թէ Քրիստոս երկու անձ ունի՝ ինչպէս Արիոս [270—336] ուզեց վարդապետել, այլ մէկ անձ, և այն՝ աստուածային անձ, վասն զի Բանը՝ որ աստուածութեան երկրորդ անձն էր՝ կատարելապէս եղաւ մարդ, մարդկային բնութիւնն առաւ, ու չէ Թէ որոշեալ մարդու մը կերպարանքին տակ ծածկուեցաւ, —Ուրեմն սոյն խօսքերու զօրութեամբ կը դատապարտուի նաեւ Նեստոր [+ 439] ըստ որում՝ աստուածութեան երկրորդ անձը Բանն Աստուած, տարբեր անձ մըն էր, և Քրիստոս՝ տարբեր անձ: Բանը առանց ներքին անբաժանելի միութեան կը բնակի Քրիստոսի մէջ, ու կ'առաջնորդէ անոր՝ կամ իբրեւ գործիք կը գործածէ զայն, Այս առթիւ կ'ընէ Ս. Յովհաննէս՝ ըսելով. Բանը մարմին եղաւ ու մեր մէջ բնակեցաւ, այսինքն՝ մեզ հետ ապրեցաւ. «Այն որ սկիզբէն կար, և որուն խօսքերը մենք լսեցինք, զոր մենք մեր աչքերով իսկ տեսանք, զոր դիտեցինք ու մենք մեր ձեռքերով իսկ շօշափեցինք կենաց Բանը. և կեանքը յայտնուեցաւ, և մենք տեսանք ու կը վկայենք, և ձեզի ալ կ'աւետենք այդ յաւիտենական կեանքը որ Հօր քով կը գտնուէր՝ ու մեզի երեւցաւ. ինչ որ մենք տեսանք ու լսեցինք զայն կը պատմենք ձեզի» Ա. Յովհ. Ա. 1—3. Ահա կարճ խօսքով Թէ ի՛նչ կը հաւկնայ մեր Աւետարանիչը երբ կ'ըսէ. Եւ Բանն մարմին եղեւ և բնակեաց ի մեզ, —Եւ տեսաք զփառս նո-

ra. Յովհաննէս առաքեալ կ'ուզէ հասկցնել Թէ, Բանը մարդ ըլլալով Թպէտ մերկացաւ ինքնին իր աստուածային աստղոգելիներէն՝ սակայն անոր մահկանացու վիճակին մէջ իսկ, իր գործած շատ մը անհիւ անհամար հրաշքները, և ի մասնաւորի պայծառակերպութիւնը՝ [Դուկ. Թ. 32։ Ա. Պետր. Ա. 7] որոց իրենք ականատես եղած էին, վկայեցին Քրիստոս Աստուծոյ երկնային բնութիւն և աստուածային ծագում ունենալուն։ — Զփառս իւրեւ զմիածնի առ ի Հօրէ. այսինքն այնպիսի փառք մ'ունենալուն՝ որ փառքը կրնայ միայն ունենալ Հօր Աստուծոյ Միածին Որդին՝ ինչպէս էր Քրիստոս Աստուած։ Պէտք չէ իբր բաղդատութիւն մը նկատել սոյն խօսքերը, իբր Թէ Յովհաննէս բաղդատութեան դնել ուզած ըլլայ ո՛ և է հարուստ հօր մը մէկ հատիկ զաւկին փառքը, Քրիստոսի փառքին հետ, վասն զի ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, իւրեւ զմիածնի առ ի Հօրէ կը նշանակէ ճշգրիտ ու իրական նմանութիւն մը, կատարեալ նոյնութիւն մը։ — Լի շնորհօք եւ ճշմարտութեամբ, Բանը նոյն ինքն կեանքն ըլլալով լի է շնորհքով, նաեւ լի է ճշմարտութեամբ՝ քանի որ նոյն ինքն է գերադոյն լոյսը։ Սոյն ասելակերպը Հրէից խիստ ընտանեկան էր, խէսէբ'ն վէմէբ'ն չի շնորհօք եւ ճշմարտութեամբ միշտ զուգընթաց կը գործածէին Աստուծոյ սեփհական երկուստորոգելիները ցոյց տալու համար, և ուրիշ պարագայից մէջ բնա՛ւ այս կերպ միաւորած չէին գործածեր [Տե՛ս, Ծննդ. Լ.Բ. 10։ Եր. ԼԴ. 6։ Սղ. Ղ.Ջ. 15։ Ղ.Թ. 1-2...]։

15. Որ զկնի իմ գալոցն էր՝ առաջի իմ

եղեւ. — Այսինքն ըսել կ'ուզէ Յովհ. Մկրտիչ՝ Թէ, Յիսուս Քրիստոս, Թէպէտ իբր մարդ ինձմէ ետքը երեւցաւ երկրի վրայ, սակայն ինձմէ շա՛տ առաջ անիկայ կար արդէն, քանի որ իբր Բանն Աստուած՝ ի յաւիտենից էր ան։

16. Ի լրութենէ անտի նորա. — Աւետարանիչն իր կողմէն կը խօսի հոս, անգամ մըն ալ մեկնաբանելով վերեւ զուրցած լի շնորհօք եւ ճշմարտութեամբ խօսքերը։ Գեղեցիկ կերպով կը բացատրէ Ս. Յովհ. Ոսկեբ [ձառ Ա.] սոյն անցքն ըսելով. Զի թէ ուրի [սոյն լիութիւնը, πλήρωμα], այլ նոյն իսկ է աղբիւրը, նոյն իսկ է արմատ ամէն բարեաց, նոյն իսկ կեանք, ինքնին՝ լոյս, ինքնին՝ ճշմարտութիւն. որ իր մէջ չի պահեր բարեաց հարստութիւնը, այլ ամէնուն վրայ ալ կը հեղու, եւ երբ հեղու՝ իրմէ չիառնաս կը մնայ, եւ այլոց բաշխելէ ետքն ալ իրմէ բան մը չի նուազիր, միշտ կը բխէ կը յորդի, եւ ուրիշներուն ալ կը հաղորդի, եւ սակայն միշտ կը տեւէ կը բաւէ միեւնոյն կատարելութեան մէջ»։ Տես, Եփես. Ա. 23, Կող. Ա. 19։ Բ. 1. — Շնորհս փոխանակ շնորհաց. χαὶ χάριν ἀντὶ χάριτος, պարբերութիւնն այլ եւ այլ իմաստներով կը մեկնեն Ս. Հարք, որոց գլխաւորներէն հոս կը դնենք. 1. Հին Կտակարանի շնորհաց տեղ՝ Աւետարանի շնորհը եկած է, [Ս. Յովհ. Ոսկ., Ս. Կիւրեղ, և այլն] ինչ որ չի համապատասխաներ 17 համարին իմաստին, ըստ որում՝ Հին Կտակարանը Օրէնքներ միայն տուած է, իսկ շնորհք ու ճշմարտութիւն՝ Միայն Յիսուսի Քրիստոսի ձեռքով

ԳԼՈՒԽ Ա. ՀԱՄԱՐ 15—17 31

16. Զի ի լրութենէ անտի նորա՝ մեք ամենեքեան առաք շնորհս փոխանակ շնորհաց։ Ա. Տիմ. Զ. 17։

17. Զի օրէնքն ի ձեռն Մովսէսի տուան, շնորհքն և ճշմարտութիւն ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի եղեն։

16. Զի անոր կատարելութենէն մենք ամէնքս շնորհք շնորհքի վրայ ընդունեցանք։

17. Որովհետեւ, օրէնքը Մովսէսի ձեռքով տրուեցաւ, շնորհքն ու ճշմարտութիւնը Յիսուսի Քրիստոսի ձեռքով եղան։

եղած են։ 2. Շնորհաց տեղ՝ շնորհի. այսինքն՝ նոր շնորհքներու շարք մըն ալ տրուեցաւ մեզի, ի վարձատրութիւն ի սկզբան մեզ տրուած շնորհքները պղտաբեր ընելնուս։ 3. Շնորհի՝ շնորհին վրայ. այսինքն՝ շնորհքներ որք հետ զհետէ կը բխին Բանէն իբր ակէ մը ու կու գան մեզի։ Սոյն վերջին մեկնութիւնը ընդհանուր կերպով ընդունուածն է։

17. Զի օրէնքն ի ձեռն Մովսէսի. . . — Ս. Յովհաննէս բաղդատութեան կը դնէ հոս՝ հին Օրէնքը, նոր Օրինաց հետ, ու վեր կը հանէ ան վերջնոյն գերազանց առաւելութիւնը, եւ յիրաւի, բնութեան տեսակէտով՝ Հին Օրէնքը խիստ էր ու դժուար գործադրելի. մինչդեռ Նոր Օրէնքը քաղցրութիւն ու մեղմութիւն կը բուրէ ամէնուստեք, ու բովհետեւ ճշմարտութեան հետապնդելու համար, շնորհքը օգնութեան կը փութայ մեր տկարութեան, և այս՝ ամէն պարագայի մէջ, մկրտութենէն մինչեւ մահուան դուռը։ — Երկրորդ՝ միշնորդներուն տեսակէտով ալ Շնորհաց Օրէնքին առաւելութիւններն անհամեմատ աւելի են քան Մովսէսի տուած Օրէնքը։ Որովհետեւ, Հին Օրինաց միջնորդը մարդ մըն է, Մովսէս՝ որ սոսկ միջնորդի դերը կը կատարէր «Օրէնքն ի ձեռն Մովսէսի տուաւ»։ Մինչդեռ Նոր Օրինաց միջնորդը նոյն ինքն Յիսուս Քրիստոս՝ այսինքն Աստուած մըն է, որնոր չէ Թէ սոսկ միջնորդ մըն է՝ այլ իր տուած Օրէնքին

18. ՁԱստուած ոչ ոք եւես երբեք. Եւ ոչ մէկ աբարած կրցաւ տեսնել զԱստուած, Մովսէս անգամ որ ա՛յնչափ կը փափաքէր՝ չկրցաւ այդ բանին արժանի ըլլալ, ու սոսկ անոր հետքը՝ փառաց շուքը հազիւ կրցաւ տեսնել [Ելից, Լ. 18...]; ի՛նչպէս ուրեմն կրնար մարդ եաւել Աստուծոյ բնութեան վրայ, Աստուծոյ Միած՝ին Որդին՝ Յիսուս Քրիստոս միայն գիտէ ու կը ճանչէ զԱստուած, որովհետեւ անիկա «է ի ծոց Հօր», այսինքն՝ ամենակատարեալ մտերմութեան մէջ է Հօր Աստուծոյ հետ։

18. Երբէք մէկը չտեսաւ զԱ
քեք, բայց միածին Որդի որ է ուած, սոսկ միածին Որդին,
ի ծոց Հօր՝ նա պատմեաց։ Ա. Տիմ. Հօրը ծոցին մէջ է, ան ճանչցու
Ջ. 16: Ա. Յովհ. Դ. 12:

**Յովհաննէս իր ո՛վ ըլլալու մասին կը վկայէ Փարիսեցիներու կողմէն դրկու
մարդիկներուն առջեւ. —Երկրորդ անգամ կը վկայէ Քրիստոսի՝ Աստուծոյ
որդին ըլլալուն։**

19. Եւ այս է վկայութիւնն Յովհաննու, յորժամ առաքեցին Հրեայքն յերուսաղէմէ քահանայս և Ղեւտացիս, զի հարցանեն ցնա թէ Դու ո՞ւս։

20. Եւ խոստովան եղեւ, և ոչ ուրացաւ. խոստովան եղեւ եթէ Ես ոչ եմ Քրիստոս։

21. Եւ հարցին ցնա. Իսկ ո՞վ ես դու, Եղիա՞ ես. և ասէ. Ոչ եմ։ Իսկ մարգարէն ես դու։ Պատասխանի եաւ թէ Ոչ։

22. Իսկ ասա՛ մեզ՝ Դու ո՞վ ես, զի պատասխանի տարցուք որոց առաքեցինն զմեզ. զի՞ ասես վասն քո։

19. Եւ ասիկա է Յովհաննի վկայութիւնն, երբ Հրեայք անո քահանաներ ու Ղեւտացիներ ղրկ կեցին Երուսաղէմէն՝ անոր հար ցընելու համար թէ Դու ո՞վ ես։

20. Եւ անիկա խոստովանեցաւ ու չուրացաւ. խոստովանեցաւ թ Ես չեմ Քրիստոսը։

21. Եւ անոր հարցուցին. Հապ Դու ո՞վ ես, Եղիա՞ն ես. և ըսաւ Ո՛չ։ Ուրեմն մարգարէ՞ն ես Դու Պատասխան տուաւ թէ Ո՛չ։

22. Մեզի ղրկողներուն պ ո՞վ ես, որ մեզ ղրկողներուն պ տասխան տանինք. ի՞նչ կ'ըս դու քեզ համար։

18. Երբէք մէկը չտեսաւ զԱ
Որդին որ է ուած, սոսկ միածին Որդին,
ի ծոց Հօր՝ նա պատմեաց։ Ա. Տիմ. Հօրը ծոցին մէջ է, ան ճանչցու
Ջ. 16: Ա. Յովհ. Դ. 12:

**Յովհաննէս իր ո՛վ ըլլալու մասին կը վկայէ Փարիսեցիներու կողմէն դրկու
մարդիկներուն առջեւ. —Երկրորդ անգամ կը վկայէ Քրիստոսի՝ Աստուծոյ
որդին ըլլալուն։**

19. Եւ այս է վկայութիւնն Յովհաննու, յորժամ առաքեցին Հրեայքն յերուսաղէմէ քահանայս և Ղեւտացիս, զի հարցանեն ցնա թէ Դու ո՞ւս։

20. Եւ խոստովան եղեւ, և ոչ ուրացաւ. խոստովան եղեւ եթէ Ես ոչ եմ Քրիստոս։

21. Եւ հարցին ցնա. Իսկ ո՞վ ես դու, Եղիա՞ ես. և ասէ. Ոչ եմ։ Իսկ մարգարէն ես դու։ Պատասխանի եաւ թէ Ոչ։

22. Իսկ ասա՛ մեզ՝ Դու ո՞վ ես, զի պատասխանի տարցուք որոց առաքեցինն զմեզ. զի՞ ասես վասն քո։

23. Ասէ. Ես՝ ձայն բարբառոյ
նապատի. Ուղիղ արարէք զճա
պարհս Տեառն, որպէս ասաց
սի մարգարէ։ Եսայ. Խ. 3: Մատթ.
3: Մարկ. Ա. 3: Ղուկ. Գ. 4:

24. Եւ որք առաքեցանն՝ ի
փիսեցւոց անտի էին։ Մատթ. Գ. 11:

25. Հարցին ցնա և ասեն. Իսկ
մկրտես եթէ դու չես Քրիս
ն, և ո՛չ Եղիա, և ո՛չ Մար
էն։

26. Պատասխանի եաւ նոցա Յով
նէս և ասէ. Ես մկրտեմ զձեզ
ջ. ի միջի ձերում կայ՝ զոր
քն ոչ գիտէք։

23. Ես՝ բառաչ անապատին մէջ
լատուող ձայնն եմ, որ կ'ըսէ Տի
րոջ ճամբանները շտկեցէք, ինչ
պէս ըսաւ Եսայի մարգարէ։

24. Իսկ ղրկուողները Փարիսե
ցիներու մէջէն էին։

25. Անոր հարցուցին ըսելով.
Ինչո՞ւ հապա կը մկրտես եթէ որ
դու ո՛չ Քրիստոսն ես, ո՛չ Եղիան,
ո՛չ ալ մարգարէն։

26. Յովհաննէս պատասխանեց
անոնց ու ըսաւ. Ես ձեզ ջրով կը
մկրտեմ. ձեր մէջ կայ մէկը զոր
դուք չէք ճանչնար։

23. Ասէ. Ես՝ ձայն բարբառոյ
նապատի. Ուղիղ արարէք զճա
պարհս Տեառն, որպէս ասաց
սի մարգարէ։ Եսայ. Խ. 3: Մատթ.
3: Մարկ. Ա. 3: Ղուկ. Գ. 4:

24. Եւ որք առաքեցանն՝ ի
փիսեցւոց անտի էին։ Մատթ. Գ. 11:

25. Հարցին ցնա և ասեն. Իսկ
մկրտես եթէ դու չես Քրիս
ն, և ո՛չ Եղիա, և ո՛չ Մար
էն։

26. Պատասխանի եաւ նոցա Յով
նէս և ասէ. Ես մկրտեմ զձեզ
ջ. ի միջի ձերում կայ՝ զոր
քն ոչ գիտէք։

էր Մեսիայի գալուստը. – բայց Մկրտիչը
ատապէս կ'ապահովէ զանոնք Թէ ինք
եսիան։ Այս անգամ կ'ուզեն իմանալ Թէ
օր Եղիա՞ն է. ինչու որ Մաղաքիա
արէ [Դ. 5] բացարձակ կերպով գրած
Է Եղիա երկրորդ անգամ մըն ալ յաշ
հ պիտի գար [Հաս. Ա. էջ 88. Ծա
.]։ Յովհ. Մկրտիչ դարձեալ մխտական
ատասխան կու տայ. Եւ ասէ. Ո՛չ եմ։
այն ուրիշ առՁիւ մը փրկիչն ըսած էր
հ. Մկրտչի մասին Թէ Ան է Եղիան որ
ի գայ [Մատթ. ԺԱ. 14]։ Այս երկու
քերուն մէջ բնաւ հակասուԹիւն չկայ
նկատի առնուի Թէ Տէրն մեր կը ներ
ացնէր զՅովհ. Մկրտիչ չէ Թէ նոյն ինքն
Եղիայի անձը, այլ իբր Եղիայի եառնդո
ղող, Եղիայի հոգւով ոգեւորուած։ Մինչ
Յովհ. Մկրտիչ այն ժամով կը մերժէ՝
ինք չէր բուն իսկ Եղիան։ Իսկ մար
ւ՛Ձ եա դու. Ձէ Թէ ո՛ւ է մարգարէ մը՝
որոշեալ մարգարէն։ Զգիտցուիր Թէ ո՞ր
գարէի կ'ուզէին ակնարկել, երեմիա՞ի
ուրիշի մը։ Սա ատոգ է Թէ Յովհ. Մկըր
կը մերժէ Թէ ի՛նք չէ՛ անոնց կարծածը։
23. Ես ձայն . . . — Ձայն մը, շունչ մը
կը ցնդի օդին մէջ, ահա Թէ ի՛նչ խո
րհ դեր մը կու տայ Մկրտիչը ինքզին.

քին։ Ծառայ մը՝ տարուկ մը՝ որու պաշ
տօնն է հարԹել, շտկել իր Տիրոջ անցնելիք
ճամբաները [Տե՛ս, Հաս. Ա. էջ 9. Ծանօթ.]։
25. Իսկ զի՝ մկրտես.— Հրէից ծանօթ էր
Թէ Մարգարէք խօսած էին տեսակ մը մը
կրտուԹեան կամ լոզանքի մասին՝ որ զո
բուԹիւն պիտի ունենար մեղքերը բաւելու։
Այսպէս՝ եզեկիէլի բերնով Տէրն ըսած էր
«Ես ձեր վրայ պիտի սրսկեմ սուրբ ջուր մը՝
որով պիտի մաքրուիք ձեր ամէն պղծու
Թիւններէն» [Լ.Ջ. 25]. և Զաքարիայի բեր
նով ալ՝ Թէ «Այն օրն աղբիւր մը պիտի
բացուի ԴաւԹի տան ու երուսաղէմի բնակ
չոց՝ [ըստ եբր. բնագրին] մեղքերն ու
պղծուԹիւնները լուալու համար» [ԺԳ. 1]։
Փարիսեցիք որ տատանան իմաստով կ'առ
նէին սոյն մարգարէուԹիւնը, բնական կը
գտնէին Թէ Մեսիան կամ անոր մէջ յառաջ
գալիք պաշտօնական անձերն իրաւունք
կրնային ունենալ այսպիսի մկրտուԹիւն մը
կատարելու։ Սակայն լինչ իրաւամբ Յով
հաննէս Մկրտիչ պիտի մկրտէր՝ քանի որ
անձամբ կը խոստովանի Թէ ինք ո՛չ Մե
սիան է, ո՛չ Եղիան և կամ Մարգարէն։ Եւ
այսպէս իրենց ձեռքը փաստ մը կը կար
ծեն ունենալ զՅովհաննէս դատապարտելու։
26. Ես մկրտեմ զձեզ ջրով.— Յովհաննէս

27. Որ զկնի իմ գալոցն է, որում չեմն արժանի՝ եթէ լուծից զկարացս կօշկաց նորա: Մարկ. Ա. 7: Ղուկ. Գ. 16: Գործ. Ա. 5: ԺԱ. 16: ԺԹ. 4:

28. Այս ի Բեթաբարայ եղև յայնկոյս Յորդանանու, ուր էին Յովհաննէս և մկրտէր:

29. Ի վաղիւ անդր տեսանէ զՅիսուս զի գայր առ նա՝ և ասէ. Ահաւասիկ Գառնն Աստուծոյ՝ որ բառնայ զմեղս աշխարհի:

30. Սա է՝ վասն որոյ ևես ասէի. Զկնի իմ գայ այր՝ որ առաջի իմ եղեւ, զի յառաջ իսկ էր քան զիս.

27. Ա՛ն է որ ինձմէ հատքը պիտի գայ. և ես արժանի անգամ չեմ անոր կօշիկներուն կապերը քակելու:

28. Այս բանը տեղի ունեցաւ Յորդանանու մէս կողմը՝ Բեթաբարայի մէջ՝ ուր կը գտնուէր Յովհաննէս ու կը մկրտէր:

29. Հետեւեալ օր Յովհաննէս տեսնելով զՅիսուս որ իրեն կու գար՝ ըսաւ. Ահա՛ Աստուծոյ գառնուկը՝ որ կը վերցնէ աշխարհի մեղքերը:

30. Ասո՛ր համար էր որ ես ըսի. Ինէ հատքը կու գայ մարդ մը՝ որ ինէ առաջ եղած է, որովհետեւ ինէ առաջ էր.

Մկրտիչ անոնց հարցման կատարեալ պատասխանը կուտայ՝ նախ շեշտելով այն կէտին վրայ Թէ, իր ըրած մկրտութիւնը ներքին ո՛ և է գերբնական զօրութիւն չունի, այլ սոսկ արտաքին արարողութիւն մըն է, ետոյ կ'արդարացնէ իր այդ գործը փորձելով Թէ ստուգիւ ինք է Մեսիայի գալուստը աւետելու համար ղրկուած պաշտօնական անձը. քանի որ արդէն Մեսիան ալ եկած է [ի միջի ձերում կայ] զոր Թէպետ դուք չէք ճանչցած, Յովհաննէս Մկր. իր այս յայտարարութիւնն ունեցած էր, ինչպէս ակներեւ է, ասկէ շուրջ քառասուն օր յառաջ՝ երբ Փրկիչը գնացած էր իրմէ մկրտուելու:

27. Որ զկնի իմ գալոցն է. – Յովհ. Մկր. այս խօսքերով կը հասկընէ Սանհէտրինի պատգամաւորներուն Թէ ինք՝ իրօք Մեսիան աւետելու եկող անձն է, ուստի իրաւունք ունի մկրտութեան արարողութիւնը կատարելու, և այսպէս ընելով՝ ամենեւին չհակառակիր Մարգարէներու գրութեանց, — Թէպետ ուրիշ օտար ձեռագիրներ, փոխանակ որ զկնի իմ գալոցն է ըսելու սոսկ, կը յաւելուն նաեւ որ առաջի իմ եղեւ, սակայն այս յաւելումն իրաւամբ քննադատներու կողմէ յետսագոյն ձախլիկ յաւելուած մը եղած կը նկատուի, քանի որ է'ն ընտիր ու հին ձեռագիրք մեր հայ Թարգմանին վրայ Թէ, իր ըրած մկրտութիւնը ամենայետին գերին էր որ իր տիրոջ կոշիկները կը բերէր ու հագուեցնելով անոր խրացները կը կապէր, և կամ կը հանէր անոր ոտքէն ու կը տանէր պահելու. սոնց սանդալակիր [puelli sandaligeruli] անունը կուտային Յովհ. Մկրտիչ ալ սոյն ակնարկութիւնն ընելով, կ'ուզէ հասկընել Թէ ինք Մեսիայի ծառաներուն մէջէն ամենայետինը կը նկատէ ինքզինք [Տե'ս, Fillion, *Atlas archéol. de la Bible*, Pl. X. fig. 14],

28. Բեթաբարա կամ ըստ այլոց՝ [Սիմեոնական ամենահին ձեռագրոց, Իտալային, ասորական Փեշիթօյի և Ղպտի Թարգմանութեանց մէջ] Բեթաբիա կը գտնուէր Յորդանան գետին արեւելեան եզերքը վրայ, ուր ջուրը շատ խոր չըլլալով, կարելի էր դիւրաւ հունէն [կէչիս] անցնիլ.

---

31. Եւ ես ոչ գիտէի զնա. այլ զի յայտնի լինիցի Իսրայէլի, վասն այնորիկ եկի ես ջրով մկրտել:

32. Վկայեաց Յովհաննէս և ասէ՝ Թէ Տեսանէի զՀոգին՝ զի իջանէր իբրեւ զաղաւնի յերկնից, և հանգչէր ի վերայ նորա: Մատթ. Գ. 16: Մարկ. Ա. 10: Ղուկ. Գ. 22:

33. Եւ. ես ոչ գիտէի զնա. այլ որ առաքեացն զիս մկրտել ջրով՝ նա ասաց ցիս. Յոր վերայ տեսանիցես զՀոգին, զի իջանիցէ և հանգչիցի ի վերայ նորա, նա է որ մկրտէ Հոգւովն սրբով:

34. Եւ ես տեսի և վկայեցի՝ եթէ Սա է Որդին Աստուծոյ:

31. Եւ ես չէի ճանչնար զանի. բայց ես անոր համար եկայ ջրով մկրտելու՝ որպէս զի անիկա յայտնուի Իսրայէլի:

32. Յովհաննէս գարձեալ վկայեց ու ըսաւ. Տեսայ Հոգին՝ որ աղաւնիի կերպարանքով երկինքէն կ'իջնէր, ու կը հանգչէր անոր վրայ:

33. Եւ ես չէի ճանչնար զանի. բայց ով որ զիս ղրկեց ջրով մկրտելու՝ ա'ն ինծի ըսաւ. Որու վրայ որ տեսնես Թէ Հոգին կ'իջնէ ու կը հանգչի, անիկա է որ պիտի մկրտէ Սուրբ Հոգւով:

34. Ես ալ տեսայ. և վկայեցի Թէ Ասիկա է Աստուծոյ Որդին:

Յովհաննու երկու աշակերտները կը յարին Յիսուսի. — Անդրէասի միջնորդութեամբ Պետրոս ալ կ'աշակերտի. — Փիլիպպոսի կոչումն ու Նաթանայէլի աշակերտիլը:

35. Ի վաղիւ անդր կայր Յովհաննէս, և յաշակերտաց անտի նորա երկու:

36. Եւ նայեցեալ ընդ Յիսուսի զի գնայր, ասէ. Ահաւասիկ Գրիստոս գառն Աստուծոյ:

37. Լուան ի նմանէ երկու աշակերտքն զի խօսէր, և գնացին զհետ Յիսուսի:

38. Իբրեւ դարձաւ Յիսուս, և եհաս զնոսա զի երթային զհետ նորա՝ ասէ ցնոսա. Զի՞նչ խնդրէք: Նոքա ասեն ցնա. Ռաբբի, որ կ'ուզէք: Անոնք ալ պատասխա-

35. Հետեւեալ օրն Յովհաննէս իր երկու աշակերտներով ի միասին կը գտնուէր:

36. Եւ զՅիսուս տեսնելով որ կը չրջագայէր, ըսաւ. Ահա՛ Գրիստոս՝ Աստուծոյ գառնուկը:

37. Երկու աշակերտներն ալ լսելով անոր այսպէս խօսիլը, Յիսուսի հետեւեցին գնացին:

38. Երբ Յիսուս հետն դարձաւ, և տեսաւ որ անոնք իր հետեւէն կու գային՝ անոնց ըսաւ. Ի՞նչ կ'ուզէք: Անոնք ալ պատասխա-

---

35. Եւ յաջակերտաց աճսի նորա երկու. —Սոյն աշակերտներն էին Անդրէաս և Յովհաննէս աւետարանիչ: Անդրէաս իր անուամբ յիշատակուած է ստորեւ [հմմտ. 40]. իսկ Ս. Յովհաննէս՝ ո՛չ իր Աւետարանին, ոչ ալ իր Թուղթերուն մէջ ինք իր անունը կը յաւելուն նաեւ որ առաջի իմ եղեւ, տի տար խոնարհութեան պատճառաւ, իսկ

երբ ինքզինք հասկընելու հարկը տեսնէ՝ այն ատեն շրջաբանութեամբ կը խօսի ըսելով. Այն աշակերտը զոր կը սիրէր Յիսուս. Այն աշակերտը որ Յիսուսի կուրծքին վրայ հանգչեցաւ . . . :

38. Ռաբբի պատուանունը Հրէայք կու տային Օրինաց հմուտ եղող անձանց, հաս-

Թարգմանեալ կոչի վարդապետ, ո՞ր են օթևանք քո:

39. Ասէ ցնոսա. Եկայք և տեսէք: Եկին և տեսին ուր էին օթևանք նորա. և առ նմա զգան այն օր, զի ժամ էր իրիկնաւոր:

40. Էր Անդրէաս եղբայր Սիմոնի Պետրոսի, մի յերկուց անտի, որ լուան ի Յովհաննէ՝ և գնացին զկնի նորա:

41. Գտանէ սա նախ զեղբայր իւր զՍիմոն՝ և ասէ ցնա. Գտաք զՄեսիայ՝ որ թարգմանի Քրիստոս:

42. Սա ած զնա առ Յիսուս: Հայեցեալ ընդ նա Յիսուս՝ ասէ. Դու ես Սիմոն որդի Յովնանու. դու կոչեսցիս Կեփաս՝ որ թարգմանի Պետրոս:

զօր էր նա՝ առ մեզ վարդապետ, վարպետ կամ Պատուելի տիտղոսներուն, Մեր Աւետարանիչն հարկ կը դատէ անոր իմաստը Թարգմանել՝ ինչու որ իր ընթերցողները Հեթանոսազարմ ըլլալով, որոց ի մասնաւորի կ'ուղղէր իր Աւետարանը, չպիտի ըմբռնէր այդ բառին իմաստը: Սակայն երեք աստիճան ունէր Օրինաց վարդապետներու տրուելիք տիտղոսը. Է՛ն խոնարհագոյններուն կու տային Ռաբ [մեծ] պատուանունը. Աւելի նշանաւորներու՝ Ռաբբի, իսկ է՛ն երեւելիներուն՝ Ռաբբան կամ Ռաբռունի: Այս տիտղոսներէն ամէնէն գործածականն էր Ռաբբին, և ամէն աշակերտ պարտաւոր էր սոյն պատուանունն իր վարպետին տալու «Աշակերտ մը, կը սորվցնէին Դպիրք, որ զանցառու կը գտնուի իր վարպետին Ռաբբի տիտղոսը տալու՝ պատճառ կ'ըլլայ որ եղած ես դու, բայց ապագային պիտի դադրիս պարզ հրեայ մը, Յովնանու որդին՝

նեցին. Ռա՛բբի, [որ թարգմանաբար կը նշանակէ, վարդապետ] ո՞ր ես քու բնակութեան տեղը:

39. Անոնց ըսաւ. Եկէք տեսէք: Անոնք ալ գնացին ու տեսան անոր բնակութեան տեղն և այն օրն հոն անցուցին, ինչու որ ժամը չորրորդ տասն էր:

40. Անդրէաս, Սիմոն Պետրոսին եղբայրը, մինն էր այն երկուքէն, որոնք լսելով Յովհաննու սոյն վկայութիւնն՝ անոր հետևեցան:

41. Սա նախ գտնելով իր եղբայրը Սիմոն՝ անոր ըսաւ. Գտանք Մեսիան [որ կը նշանակէ Քրիստոս]:

42. Ու զանի կը տանի Յիսուսի քով: Յիսուս անոր նայելով ըսաւ. Դու Յովնանու որդին Սիմոն ես. քու անունդ պիտի ըսուի Կեփաս [ինչ որ կը նշանակէ Պետրոս]:

ռանայ» Տե՛ս, *Babyl Berach.* f. 27. 2.

39. Ան ևս ամա ագան... զի ժամ էր իբրեւ տասներորդ. — Կէս օրէն ետք ժամը շուրջ տասն էր ուրեմն, որ կը համապատասխանէ գրեթէ ևր. իրիկուան ժամը 4ին, երբ Յիսուսի օթեւանը գնացին, և չի կար բաւական ժամանակ ետ գառնալու, որով ստիպուեցան հոն մնալ:

42. Դո՛ւ ես Սիմոն... Դո՛ւ կոչեսցիս Կեփաս. — Այս խօսքերուն մէջ, իւրաքանչիւր բառ յատկապէս շեշտուած կ'երեւի Տեառն մերոյ կողմէ, Նախ՝ Քրկիչը խորհրդաւոր կերպով մը կը նետէ Սիմոնի վրայ. ու կարծես Քափանցելով անոր հոգւոյն ուղն ու ծուծը, և տեսնելով եկեղեցւոյ մէջ առնոր կատարելիք դերը. Ահա՛, կ'ըսէ, Դուն՝ Յովնանու որդին Սիմոնը ես, իրր քէ ըսել ուզէր՝ Մինչ հիմա հասարակ մարդ մը էիր պարզ հրեայ մը, Յովնանու որդին՝

Սիմոնը ըլլալէ. Դու կեփաս պիտի անուանուիս՝ — կեփաս երբայական բառին արամական ձեւն է՝ Քեփա, որ կը նշանակէ վէմ, ժայռ, ինչպէս Աւետարանիչն ինքն անձամբ կը Քարգմանէ ըսելով. Որ քարգմանի Պետրոս. [Պետրոս լատիներէն petra=վէմ, քար բառէն յառաջ կու գայ]. — Այսպէս՝ Տէրն մեր առաջուց խոստովանելով Քէ ապագային պիտի փոխէր Սիմոնի անունը, կանխաւ կ'իմացներ անոր շնորհելիք բարձր դերը իր հաստատելիք Եկեղեցւոյն մէջ: Եւ յիրաւի, այս դէպքէն շուրջ երկու տարի ետքը կը տեսնենք որ Քրիկիչը կ'իրագործէ իր խոստումը կեփասու հանդէպ սա հանդիսաւոր յայտարարութեամբ. Եւ ան՛ Քեզի, Սիմոն Յովնանու որդի՛... ես ալ Քեզ կ'ըսեմ՝ թէ Դու Վէմ ես, եւ այդ վէմին վրայ պիտի շինեմ իմ Եկեղեցիս [Մատթ. ԺԶ. 17, 18]. Հո՛ն խոստացած էր Քէ Վէմ [կեփաս] անունը պիտի տար Սիմոնի. Դու Կեփաս պիտի անուանուիս: Հո՛ս այդ խոստումը կը կատարէ անոր Վէմ անունը տալով. Դու Վէմ ես: Որով Քրկչէն անմիջապէս ետքը գլխաւոր անձը կը հանդիսանայ Ս. Պետրոս՝ ինչպէս կ'երգէ Հայ. Ս. Եկեղեցին ըսելով.

43. Ի վաղիւ անդր կամեցաւ ելանել ի Գալիլեա. գտանէ զՓիլիպպոս և ասէ ցնա Յիսուս. Ե՛կ զկնի իմ:

44. Եւ էր Փիլիպպոս ի Բեդսայիդայ՝ ի քաղաքէ Անդրեայ և Պետրոսի:

45. Գտանէ Փիլիպպոս զՆաթանայէլ և ասէ ցնա. Զորմէ գրեաց Մովսէս յօրէնսն՝ և մարգարէքն. գտաք զՅիսուս զՈրդի Յովսեփայ ի Նազարեթէ: Ծննդ. Խթ. 10: Բ. Օրին. ԺՀ. 18: Եսայ. Խ. 10: Խե. 8: Եզեկ. ԼԴ. 23: Դան. Թ. 24. 25:

46. Ասէ ցնա Նաթանայէլ. իսկ ի Նազարեթէ մարթ ինչ իցէ բար-

43. Հետեւեալ օր Յիսուս Գալիլեա ելնել ուզեց. և զՓիլիպպոս գտնելով՝ անոր ըսաւ. Իմ հետեւէս եկուր:

44. Եւ Փիլիպպոս՝ Բեդսայիդայ էր, Անդրէասի ու Պետրոսի քաղաքէն:

45. Փիլիպպոս գտնելով զՆաթանայէլ՝ անոր ըսաւ. Գտանք զՅիսուս՝ Յովսէփի որդին Նազարէթէն՝ որու մասին գրած է Մովսէս օրինաց մէջ, և մարգարէները:

46. Նաթանայէլ անոր ըսաւ. Կարելի՞ է որ լաւ բան մը ելնէ

Որ գեղագոյն ընծայեցոց. առաքելոցն դասուց. անուանեցեր յինեալ գերանելին զՊետրոս. **Գլուխ սուրբ հաւատոյ ճիմն Եկեղեցւոյ:** [Ե. Շարաթ զկնի Պենտ. Օրհ.]:

45. Նաթանայէլ [Աստուծոյ պարգեւը] և Բարթուղիմէոս միեւնոյն անձի անունն է, ու չէ Քէ տարբեր անձերու: Այս բանին կը վկայեն նշանաւոր մեկնիչք ու քննադատք. Մանաւանդ որ, Բարթուղիմէոս որ կը բաղկանայ երբայերէն Պար [որդի], և Թոլմայի յատուկ անունէն, ըստ ինքեան մանուն մ'ըլլալով, կ'ենթադրէ Քէ պէտք է անձնական անուն մըն ալ գտնուի: Ասկէ կը հետեւցուի Քէ, Նաթանայէլ կամ Բարթուղիմէոս չէ Քէ Յիսուսի բազմաթիւ աշակերտաց կարգէն՝ այլ տաներկու Առաքելոց Քիւէն էր, Քէպէտ Ս. Հարց շատերն համաձայն կարծիքէ ըլլալ կը Քուխին, Սոյն այս Բարթուղիմէոս է որ Փիլիպպոսի հետ ի միասին ժամանակ մը ի Սկիւթիա և ի Փռիւգիայ քարոզելէ վերչ, մարտիրոսական մահուան արժանացաւ՝ Հայոց առաջին քրիստոնէութեան դարձին առաքեալն ըլլալով. Տե՛ս, Հաւ. Ա. էջ 46. ծանօթ.:

46. Ի Նազարեթէ մարթ ինչ իցէ բարւոյ իմիք լինել. — Փիլիպպոս դեռ նոր ա-

ւոյ իմիք չիներ։ Աս ցնա Փի-
լիպպոս. Ե՛կ և տե՛ս։
47. Իբրեւ տեսս Յիսուս զՆա-
թանայէլ զի գայր առ նա, ասէ
վասն նորա. Ահա արդարեւ Իս-
րայելացի՝ յորում նենգութիւն ոչ
գոյ։
48. Ասէ ցնա Նաթանայէլ.
Ո՞ւստի ճանաչես զիս։ Պատաս-
խանի եւս Յիսուս և ասէ ցնա.
Մինչչեւ էր Փիլիպպոսի կոչեցեալ
զքեզ՝ զի էիր ի ներքոյ թզենւոյ,
տեսի զքեզ։
49. Պատասխանի եւս նմա Նա-
թանայէլ և ասէ. Ռա՛բբի, դու
ես որդի Աստուծոյ, Դու ես թա-
գաւորն Իսրայէլի։
50. Պատասխանի եւս նմա Յի-
սուս և ասէ. Փոխանակ զի ասացի
քեզ՝ Թէ Տեսի ի ներքոյ թզենւոյն, հաւատաս, մեծամեծս ևս
քան զայս տեսցես։

Նաթանայէլ Յիսուսի՝ բնական էր
որ չէր կրնար լիուլի տեղեկութիւն ստա-
ցած ըլլար անոր կենաց շատ մը պարա-
գաներու մասին։ Եւ հետեւաբար՝ հոս ալ
կը սխալէր՝ քանի որ Յիսուս ծննդեամբ, և
ըստ մարդկային իր հօր ու մօր տեսակէ-
տով՝ Բեթղեհէմցի էր, չէ Թէ Նազարեթէն։
—Նաթանայէլի արտայայտած աննպաստ
զգաստիարը Նազարեթի մասին՝ շատ հիմ-
նեալ էր ինչու որ, այդ քաղաքն՝ ըլլայ իր
անշքութեան, ըլլա՛յ բնակչաց յոռի բնաւո-
րութեան պատճառաւ գէշ անուն մը Ու-
զած էր։ Եւ արդէն գիտենք Թէ ո՛րքան
տմարդի ընթացք մ՚ունեցան անոնք Յի-
սուսի քարոզութեանց միջոցին, բոլորովին
անտարբերութիւն ցոյց տալով, և նոյն իսկ
ուզելով ուրիշ անգամ մըն ալ զանի գահա-
վէժ ընել [Մատթ. ԺԲ. 58 Մարկ. Զ. 6։
Ղուկ. Դ. 29]։ Երկար ժամանակ Հրէայք
ալ Հաննօձերի այլնէնք՝ Նազովրեցի մա-
նուկէն կանուխ կը յորջորջէին զՔրիստոնեայս
արհամարհելու համար։

48. Զի էիր ի ներոյ թզենւոյ. — Ս. Գրոց
մէջ որթատունկն ու Թզենին նուիրական
հանգամանք մ՚ունէին. նշանակ էին անոնք
խաղաղութեան ու երջանկութեան դարերու,
և մանաւանդ մեսիական շրջանին, Այսպէս,
երբ Ս Գիրքը կը նկարագրէ Սողոմոնի օ-
րով Իսրայելի վայելած երջանիկ օրերը՝ կը
յաւելու «Յուդա և Իսրայէլ խաղաղ կեանք
մը կը վարէին, Սողոմոնի Թագաւորութեան
ամբողջ շրջանին մէջ, Դանէն մինչեւ Բեր-
սաբէէ, իւրաքանչիւր ոք իր որթատունկին
ու Թզենւոյն տակ կ՚անցընէր» Գ. Թագ.
Դ. 25։ Տե՛ս, Մաղաք. Դ. 4։ Զաք. Գ. 10։
Ռաբբունիք ալ, նախընտրանօք այդ ծառե-
րուն տակ կը քաշուէին Ս. Գրոց ընթերց-
մամբ պարապելու։ Սաղմական Թալմուտին
մէջ [Berachoth, II. 8] կը կարդանք Թէ
Ռաբբի Աքիպա Թզենւոյ մը տակ կ՚ուսում-
նասիրէր Օրինաց գիրքը։ Նաթանայէլ ալ
Թերեւս բիչ յառաջ քաշուած էր Թզենւոյ մը
տակ՝ աղօթելու և Ս. Գրոց վրայ խորհրդա-
ծելու համար, երբ Յիսուս մարգարէական
ոգւով զանի այդ դրուագեան մէջ կը տես-
նէր։ Նշանաւոր մեկնիչներէ շատերն իրա-
ւամբ կը յաւելուն սա դիտողութիւնն ալ՝
Թէ Յիսուս իր այդ խօսքերով, քօղի տակ
կը մատնանշէ Նաթանայէլի հոգեկան մաս-
նաւոր մէկ կացութիւնն ալ՝ որէէ բոլորո-
վին զգածուած կը խոստովանի նա Փրկչին
իրօք Մեսիան ըլլալը։

51. Որդի մարդոյ տիտղոսը կու տայ
ինքզինքին՝ ինչու որ կատարեալ մարդ ե-
ղած էր։ Ուստի, ամէն անգամ որ Փրկիչն
այս անունը կու տայ ինք իրեն՝ պէտք է
հոմանիշ նկատել զայն Մեսիայի։

1. Յաւուրց երրորդի. — Հաւանական է
որ, Յիսուսի Գալիլեա դնալէն [Ա. 43] երեք
օր վերչն էր որ տեղի կ՚ունենար սոյն
հարսնիքը։ — Հարսանիք էին ի Կանա.
Ի զուր շատ մը հեղինակներ ճիգ Թափած
են գիտնալու համար Թէ որո՛ւ հարսնիքին
կ՚ակնարկէ Աւետարանիչը, և այս իրենց
խուզարկումը զիրենք զլուած է ոչ սակաւ
սխալ ենթադրութեանց մէջ։ Այնպէս որ,

51. Եւ ասէ ցնա. Ամէն, ամէն
ասեմ ձեզ, տեսանիցէք զերկինս
բացեալ, և զհրեշտակս Աստուծոյ՝
զի ելանիցեն ի վերայ Որդւոյ
մարդոյ։

51. Եւ յարեց. Ճշմարի՛տ, ճըշ-
մարիտ կ՚ըսեմ ձեզի, պիտի տես-
նէք երկինքը բացուած, և Աս-
տուծոյ հրեշտակներն՝ որ կ՚ելլեն
ու կ՚իջնեն Որդւոյ մարդոյ վրայ։

ԳԼՈՒԽ Բ.

Կանայի հարսանիքը.—Յիսուս այդ առթիւ կը գործէ իր անդրանիկ հրաշքը զուրը գինիի փոխելով։

1. Եւ յաւուրն երրորդի հար-
սանիք էին ի Կանա Գալիլեացւոց.
և անդ էր մայրն Յիսուսի։
2. Կոչեցաւ և Յիսուս և աշա-
կերտքն նորա ի հարսանիսն։

1. Եւ երրորդ օրը հարսնիք մը
կար Գալիլիոյ Կանա խաղաքը. և
հոն կը գտնուէր Յիսուսի մայրը։
2. Յիսուս և անոր աշակերտ-
ներն ալ հարսնիքի հրաւիրուեցան։

Յովհաննէս Աւետարանիչ, Նաթանայէլ, Սի-
մոն Կանանացի հետ զհետէ կը կարծուին
ամուսնացողները, Ցայտնի է Թէ այս ամէնը
Թափթփուք գաղափարներ են՝ որոնք ո՛և է
հիման մը վրայ հաստատուած չեն, Աւելի
պարզ պիտի ըլլար ըսել՝ Թէ փրկչին ծա-
նօթներէն կամ ազգականներէն մին ըլլալու
էր ամուսնացողը, —Կանա անունն ունեցող
երեք քաղաքներ կային Պաղեստինու մէջ.
ասոնցմէ մին կը պատկանէր Ասերայ ցեղին
[Յեսու. ԺԹ. 28] որ շատ հեռի չէր Տիւ-
րոսէ, երկրորդն էր՝ Մեծն Կանա, կամ
ըստ տեղական հնչման՝ Քէննա-էլ-Ջալիլ
ըսուածը զոր կը յիշատակէ Ս. Հերոնիմոս,
և որ կը գտնուէր Սիդոնի մօտերը Փոխ-
ուած մէջ. Ասոր փլատակները ցարդ իսկ կը
տեսնուին Նազարէթէ հինգ ժամ հեռու դէպ
Հիւսիս՝ բլուրի մը զառիվայրին վրայ։ Ա-
մերիկացի նշանաւոր աշխարհագիր Տօք.
Ռոպէրթսըն, սոսկ անուանց նմանութեան՝
վրայ յենլով՝ կարծեց Թէ սոյն Քէննա-էլ-
Ջալիլն է բուն իսկ Կանան, և նորագոյն
մեկնիչներէ շատեր ալ անոր կարծիքին հե-
տեւեցան Թէպէտ, բայց տակաւ ձգեցին
այդ կարծիքը, արդի լուրջ քննադատական
ուսումնասիրութիւններէն լուսաւորուելով,

3. *Եւ ի պակասել գինւոյն, ասէ մայրն Յիսուսի. Գինի ոչ ունին։*

4. *Եւ ասէ ցնա Յիսուս. Ջի՞ կայ իմ եւ քո, կի՛նդ. Ջե՛ւ է հասեալ ժամանակ իմ։*

5. *Ասէ մայրն նորա ցսպասաւորան. Որ ինչ ասիցէ ձեզ՝ առիասջիք։*

ըստ որում՝ Գալիլիոյ Կանա քաղաքն է Քաֆր-Քէննա փոքրիկ գիւղը որ կը զբաղուի Նազարէթէ մէկ մղոն հեռու դէպ Հիւսիս-Արեւելք։ Ութերորդ դարէն ասդին աւանդութիւնն անընդհատ այդ բանին կը վկայէ արդէն, և ցարդ իսկ ի յիշատակ Կանայի հարսանեաց հոն կանգնուած եկեղեցւոյ աւերակները կը տեսնուին։ Meyer, *Palaestina*; Schegg, *Pilgerbuch*, t. II.; Zeller, *Report of Palestine Explor. Fund*; V. Gnérin, *Descript. de la Palestine*; De Saulcy, *Voyage autour de la mer Morte*; t. II.:

3. Ասէ մայրն Յիսուսի. — Աւետարանչաց մէջ, միայն Ս. Յովհաննէս Աստուածածնայ անունը չի տար, վասն զի կ'ենթադրէ թէ իր ընթերցողներուն արդէն ծանօթ էր միւս Աւետարաններէն։ —Բաւական ծանրակշիռ դէպք մըն էր պատահածը ըլլայ հարսանիքի տէրերուն՝ ըլլա՛յ հարսանեւորներուն համար, եւ Աստուածածինը տեսնելով թէ ո՛րքան ստորնութիւն պիտի ըլլար խնդոյքը սարքողներուն՝ երբ հարսնեւորք գիտնային գինւոյ պակսիլը, ընդ հուպ իր աստուածային Որդւոյն կը դիմէ որ ճար մ'ընէ։ Անշո՛ւշտ այս առաջին անգամն էր որ Յիսուս հրաշք պիտի ընէր, սակայն իր մայրը քաջ կը ճանչնար անոր երկնային բնութիւնն ու կարողութիւնը, ուստի նո՛յն քան բորբոքուն հաւատքով՝ ո՛րքան խորին յարգանօք կը յայտնէ կոնատէրերու անճոռնի կացութիւնը. Գինի ոչ ունին։

4. Ջի՞ կոյ իմ եւ ի՛ր երբայրաբանութիւն մըն է, որու իմաստը կը տարբերի պարագայից համաձայն։ Մե՛ր կը դրուի խիստ մերժումի իմաստով, մերթ՝ կարծեաց տարբերութիւնն յայտնելու, և մերթ՝ խիստ քաղաւարաւոր կերպով բանի մը հաւանութիւն չտալու իմաստով։ Հոս՝ սա իմաստը կը ընդունինք տալ. «Ատոր հոգն ինծի ձգէ՛ս, և որ խօսքերով կ'իմացնէ իր մօր՝ թէ այլեւս իր պաշտօնն իրագործելու ատենն եկած ըլլալով, ինք իբր Մեսիա, իբր Որդի Աստուծոյ պիտի վարուէր ու չէ թէ իբր հասարակ զաւակ մը։ —Կի՛նդ դու. Այս խօսքերը չէ թէ բնա՛ւ յանդիմանութեան կամ խստութեան հանգամանք մը չունին՝ այլ մանաւանդ աւելի պատուոյ ու մեծարանաց իմաստով կը գործածէին Հրէայք և Յոյնք։ Հռովմայեցիք ալ Յունաց պէս, երբ իշխանուհւոյ կամ Յագուհւոյ մը հետ կը խօսէին՝ անոր կին տիտղոսը կու տային. Xénophon, *Cyrop.* V. 1. 6; Hom. II. III. 204։ Արդի Սպանիացիք անգամ կին mujer անունով կը կանչեն իրենց մտերիմ կանայք։ Ազգական կիները։ Ջէ՞ մի որ, Փրկիչն իր մօր՝ դարձեալ կին անունը տալով ուղղակի խոսի վրայէն իր վերջին հոգածութեան խօսքերը. Կի՛ն դու, ահա՛ Որդի քո։ Ջե՛ւ է հասեալ ժամանակ իմ. այսինքն Տեսչութեան սահմանած ճիշդ ժամը՝ որ ան տեն Յիսուս առաջին հրաշքով մը պիտի յայտնէր իր Քրիստոնէ ըլլալը։ Եւ սակայն Քէպէտ մէկ կողմէ կ'ըսէ թէ չէ հասած այդ ժամը, միւս կողմէն անմիջապէս կ'ընդունի խնդրուած հրաշքը։ Ոյ մէ կը տեսնուի թէ ժամանակը տակաւին չէր եկած՝ երբ մայրը կը խնդրէր, ժամանակն էր՝ երբ հրաշքն

3. *Եւ դինին պակսելով, մայրն Յիսուսի ըսաւ. Դինի չունին։*

4. *Եւ Յիսուս անոր ըսաւ. Ի՞նչ կայ իմ ու քու միջեւ, ո՛վ կին. Դեռ հասած չէ իմ ժամանակս։*

5. *Անոր մայրը ծառաներուն ըսաւ. Ինչ որ ձեզ ըսէ՝ ըրէ՛ք։*

6. *Անդ էին թակոյկք կճեայք վեց՝ ըստ սրբազնութեան Հրէից. տանէին մի մի ի նոցանէ մարս երկուս կամ երիս։*

7. *Ասէ ցնոսա Յիսուս. Լցէք զթակոյկսդ ջրով. և լցին զնոսա մինչեւ ի վեր։*

8. *Եւ ասէ ցնոսա. Արդ՝ առէք և բերէք տաճարապետիս։ Եւ նոքա բերին։*

6. *Հոն վեց կճեայ թակոյկներ կային՝ ըստ պահանջելոյ Հրէից օրինական մաքրութեան, որոց իւրաքանչիւրին տարողութիւնն էր երկու կամ երեք մար։*

7. *Յիսուս անոնց ըսաւ. Լեցուցէ՛ք այդ թակոյկները ջրով. և անոնք մինչեւ բերանը լեցուցին։*

8. *Եւ ըսաւ անոնց. Հիմա անկէ առնելով տաճարապետին տարէ՛ք։ Եւ անոնք տարին։*

ըրաւ. վասն զի, ինչպէս կը դիտէ Ուէսթօթ, բարոյական ու հոգեկան կացութեան մը փոփոխութիւնը բնա՛ւ չի չափուիր Յամանակի երկայնութենէն։

6. Թակոյկ կճեայ. — Աւետարանչին ըսած մանրակրկիտ նկարագրութենէն կը հասկցուի իր ականատես վկայ եղած ըլլալն։ Պաղեստինու մէջ՝ ուր ա՛նքան անբաւժեշտ էր մեծ քանակութեամբ ջուր ունենալ, մանաւանդ օրուան այլ և այլ ժամերուն՝ Օրէնքէն պահանջուած լոգանքն առնելու համար, պէտք չէ զարմանալ երբ այս՝ ինչպէս նաեւ ուրիշ շատ մը անցից մէջ խօսք կ'ըլլայ ջրի Թակոյկներու, զի ասոնք տան մը կամ կարասեաց էարքն մասերը կը կազմէին։—Ըստ արձանագրաւոր Հրէից, տե՛ս Հատոր Ա. էջ 77. ծանօթ.: Սոյն Թակոյկներու տարողութիւնը զանազան սահմանաւ էր, կար որ՝ մինչեւ 100 և աւելի լիդրա ընդունակութիւն կ'ունենար։ Հոս հիշատակուած Թակոյկները երկու կամ երեք մար ընդունակութիւն ունէին։ Մարը [յունա. Մէթրիթի՛ս] հեղուկի չափ մըն էր՝ զոր պարո կ'անուանէին Հրէայք, և շուրջ 39 լիդրայի հաւասար էր։ Որով 6 Թակոյկներու տարողութիւնը պիտի ըլլար 470 է մինչեւ 710 լիդրա գինի։ Մենք ալ հոս կրնանք Ս. Օգոստինոսի հետ զարմանալ «Ջէ ի՛նչպէս այսպիսի բանէր ընդ մը յանձն կ'առնու չքաւորիլ։ Ջէ՞ր կրնար միարխոս [modimperator, կամ arbiter bi-

ՔԷ ջուրը գինիի փոխողը, բարերն ալ հացի դարձնել» [ձառ. ՁԻՒ. 2]. բայց երբէք Տէրն մեր չէ ուզած իր օգտին գործածել իր աստուածային զօրութիւնը։

8. Արդ՝ առէ՛ք եւ բերէ՛ք տաճարապետիս. — Հրաշքն իրականացած էր, այնպէս որ, ամբողջ Թակոյկներուն ջուրը գինւոյ փոխուած էր մէկ ակընթարթի մէջ, և այս բանն ամենեւին տարակոյս չի վերցներ քանի որ Աւետարանիչն անձամբ ականատես վկայ եղած է անոր՝ և իբր հրաշք մը կը ներկայացնէ զայն մեզի։ Ո՛րչափ տղայական բացատրութիւն կու տան ուրեմն Բանականք՝ երբ կ'ուզեն կլլեցնել մեզ՝ Ք, չէ Ք հրաշք մըն էր եղածը, այլ Յիսուսի կամ Մարիամու ձեռամբ եղած խաղ մը կոչնականները զուարճացնելու նպատակաւ. և այս խաղն ուրիշ բան չէր, կ'ըսեն, եթէ ոչ առաջուց տեղեակ ըլլալով Ք գինին պիտի հատնէր. Յիսուս կամ Մարիամ գաղտնի գինւոյ բաւական պաշար մը բերել տուած էին՝ յարմար առենին մէջ տեղ հանելով Ք կոչնատէրն և Ք կոչնականները յանկարծակիի բերելու համար [Վէնդուրինի, Բաւլուս, Ռընան, Վան Ամմոն]. —Տաճարապետ անունը կը տրուէր հին Ազգաց մէջ նախ՝ կոչնականները զուարճացնելու համար որոշուած անձին, ապա անունն էր արհայ խնջոյից, յն. սիմպօսի՛արխոս [modimperator, կամ arbiter bi-

9. Եւ իբրեւ ճաշակեաց տա-
ճարապետն զջուրն գինի եղեալ
[և ոչ գիտէր ուստի էր, բայց
սպասաւորքն գիտէին՝ որք արկին
զջուրն], խօսի ընդ փեսային տա-
ճարապետն

10. Եւ ասէ. Ամենայն մարդ
զանոյշ գինին յառաջագոյն պաշ-
տէ, և յորժամ արբենան՝ յայն-
ժամ զյոռին. դու պահեցեր զա-
նոյշ գինիդ մինչեւ ցայժմ:

11. Զայս արար սկիզբն նշա-
նաց Յիսուս ի Կանա Գալիլեացւոց,
և յայտնեաց զփառս իւր. և հա-
ւատացին ի նա աշակերտքն նորա:

9. Ու երբ տաճարապետը ճա-
շակեց գինի եղած ջուրը [և չէր
գիտեր ուրկէ ըլլալը, բայց ծա-
ռաներն որ ջուրը լեցուցեր էին՝
գիտէին], տաճարապետն ուրեմն
կը խօսի փեսային հետ

10. Ու կ'ըսէ. Ամէն մարդ նախ
անոյշ գինին կը հրամցնէ, և երբ
արբենան՝ այն ատեն աւորինը.
դու մինչեւ հիմա պահած ես քու
անոյշ գինիդ:

11. Այս եղաւ Յիսուսի առաջին
հրաշքը՝ Գալիլիոյ Կանա քաղքին
մէջ. և յայտնեց իր փառքը. և
իր աշակերտներն ալ անոր հաւա-
ցան:

bendi առ Հռովմայեցիս]՝ Անմարսիխի Ուղեւորութեան մէջ հետեւեալ կերպիւ կը նկարագրուի ասոր պաշտօնին ի՛նչ ըլլալը՝ «Վիճակով որոշեցինք խնջոյից արքան՝ ո. րու պաշտօնը պիտի ըլլար արգելուլ ամէն չափազանց համարձակութիւն առանց վը. նասելու իւրաքանչիւրին ազատութեան. որոշել՝ ի մի շունչ խմելու առնը. զուր. ցել՝ Թէ որու կենաց հարկ էր բաժակ պար. պել, և գործադրել տալ կոչնակահաց միջեւ եղած կարգապահութիւնը՝ Վիճակը Տէմո. քարէսի ելաւ՝ երկրորդ՝ Տաճարապետ կ'ըսէին ծառաներու գլխաւորին յն. Թրա. փէզօփիո՛ս [praefectus triclinii]՝ որու պաշտօնն էր հսկել կերակրեղէններուն վը. րայ և միտ դնել որ կերակուրներն ու ըմ. պելիներն իրենց կարգին բերուէին՝ բաց աստի, կերակուրներն ու գինիները տակա. ւին կոչնակահաց չհրամցուած՝ ինք պէտք էր անոնցմէ նախ ճաշակել անոնց լաւ տես. սակէ ըլլալն ապահովելու համար՝ Հոս՝ այս խմաստով առնուած է Տաճարապետ բառը. որով՝ ինքնին կը հասկցուի Թէ ինչո՛ւ Տէրն մեր հրամայեց որ նախ անոր տանին հը. րաշալի գինիէն,

11. Զայս արար սկիզբն նշանաց. — Յիսուսի անձիւ անհամար հրաշքներուն առջինեկն եղաւ ուրեմն ջուրը գինւոյ փո. խելն՝ ինչպէս կը վկայեն միահամուռ Ս. Հարք. այնպէս որ, Ս. Եպիփանոս [Հերես. ԾԱ. 20], Ս. Յովհ. Ոսկեբ. [Ճառ ի Յովհ. ԾԶ. Ի. Իբ.] և այլք Յովհաննու սոյն անց. քը մեծ ոգեւորութեամբ կը յիշատակէին ա. մէն այն դիւրահաւան քրիստոնէից՝ որոնք անվաեր Աւետարաններէ խաբուելով, կը կարծէին Թէ Յիսուս իր մատաղ հասակին մէջ իսկ մեծամեծ հրաշագործութիւններ ըներ է։ — Եւ յայտնեաց զփառս իւր. Վերեւ՝ Ա. 14. Աւետարանիչն ըսած էր Թէ ինչպիսի փառք մըն էր Բանին Աստու. ծոյ փառքը։ Մարդկային բնութիւնն ար. դարեւ սքօղած էր այդ անստեղծ անժամա. նակ փառքը, սակայն մերթ ընդ մերթ կը ճառագայթէր ասիկա հրաշից շնորհիւ՝ ո. րոնք իբր խորհրդանշան մը կրնային սեպ. ուիլ մարմնացեալ Բանին ունեցած փառ. քին, և զորս չի վարանիր Աւետարանիչն անուանելու «նշանք»։ — Առաչին դարերէն իսկ քրիստոնէական գեղարուեստը տպնած է ներկայացնել քանդակներով սոյն հրաշքն իր բոլոր մանրամասնութեամբ Թէպետ քիչ մը պարզմտօրէն [Rohault de Fleury,

Յիսուս կ'արտաքսէ տաճարէն առուծախ ընողները. — Կ'աւետէ իր յարուրիւն առնելը. — Շատեր կը հաւատան անոր՝ բայց չի վստահիր անոնց:

12. Յետ այսորիկ էջ Յիսուս
ի Կափառնաում, ինքն, և մայր
իւր, և եղբարք իւր. և անդ լի-
նէր ոչ բազում ինչ աւուրս:

13. Եւ էր մերձ Զատիկն Հրէից,
և էլ Յիսուս յերուսաղէմ.

12. Այս բանէն ետքը Յիսուս
Կափառնաում իջաւ, ինք, մայրը
և եղբայրները. և հոն մնաց չատ
քիչ աւուրն:

13. Եւ մօտ ըլլալով Հրէից
Զատիկը, Յիսուս Երուսաղէմ ե-
լաւ.

l'Evan. études iconog. et archéol.]՝ իսկ արդի նկարիչք՝ ինչպէս են Պասսանեօ [1510—1592], Փ. Վէրօնէզէ [1528—1588] հիանալի ճոխութեամբ և գոյներու ներդաշ. նակութեամբ Թէպետ զանի ներկայացուցած են, բայց ո՞ւր են այն պարզութիւնն, այն բարեպաշտութիւնն և այն պատմական ծըշ. գրտութիւնն որք կը ցոլանան մեր Աւետա. րանչին գրչին տակ [Տե՛ս, Grimouard de St. Laurent, *Guide de l'Art chrét.*]՝

12. Էջ Յիսուս ի Կափառնաում. Հնա. խոյզներու ըրած նորանոր գիւտերը կը հաստատեն Թէ այժմու Թէլ-Հում ըսուածն է բուն Կափառնաումը [Հաս. Ա. Էջ 13։ Տե՛ս, Warren, *Recovery of Jerus.*; Tristram, *Land of Israel*]՝ Կանայէ՝ Կափառնաում երթալու համար ստուգիւ եր. կար վայրէջք մը կար ընելիք [V. Guérin, *Carte de Palest.*; R. Riess, *Atlas de la Bible*] և Աւետարանիչը խիստ լաւ բա. ցատրած է այդ կէտը «Էջ ի Կափառնաում» ըսելով, — եղբարք իւր. Յանօթ իր մըն է Թէ, Աւետարանիչը և Թղթոց հեղինակները Թէպետ յոյն լեզուաւ գրած են, սակայն եբ. րայական գրականութիւնն է որ կը տիրէ հոն, Արդ, յայտնի բան է Թէ եբրայական լեզուն խիստ աղքատ ըլլալով, միեւնոյն բառով շատ մը գաղափարներ կը յայտնէ. ասոնց կարգին է եղբայր [ախ] բառն որ բացի իր բուն իմաստէն՝ կը գործածուէր նաեւ ցոյց տալու ո՛ւ է աստիճանի ազգա. կանութիւն մը, զ. օր. եղբօրորդի, հօրեղ. բօրորդի, էբիկ. դարձեալ՝ ցեղակից, խը. նամի, բարեկամ. պաշտօնակից, ընկեր. իսկ Քրիստոսի ժամանակէն հրէայք կը գոր. ծածէին նաեւ ահա բառն՝ իբր հոմանիշ բուն Հրեի, և Մեծաւոր բառն նոտա. դարմի իմաստով [Տե՛ս, Gesenius, *Thesaurus linguae hebr.*; E. F. Leopold, *Lexic. hebr. et Chald.*]։ Ասոնցմէ նախ ոմանք ու բողոքական հեղինակներէ շատերն որ հոս յիշատակուած Յիսուսի եղբայրներէն իր անձուկ իմաստով կ'առնուն՝ պարզապէս Աստուածածնայ կուսութիւնն ուրանալու դիտումով է. և իրենց այդ հաստատութիւնն ամենեւին կռուան մը չունի ո՛չ աւանդու. թեանց, ոչ Սուրբ Գրոց ու ո՛չ ալ լեզուա. գիտութեան մէջ։ Շատ անգամներ նշանաւոր բողոքական մեկնիչներ անգամ բողոքած են իրենց կրօնակիցներու այս քահանայ մեկ. նութեանց դէմ. Այսպէս անոնցմէ մին [Hengstenberg] կը գրէ. «Ամէն ի ժիր քրիս. տոնէական զգացումը գայթակղած է անոնց դէմ՝ որք կ'ուսուցանեն Թէ Յիսուս ուրիշ հարազատ եղբայրներ ալ ունեցեր է։ Արդի աստուածաբանք ալ [իմա՛ բողոքական] չէ՛ Թէ ուրիշ նպատակաւ ջերմ պաշտպաններ կը հանդիսանան այսպիսի վարկածի մը՝ եթէ ոչ նախնի եկեղեցւոյ և իրենց մէջ անչըր. պետ մը ցոյց տալու համար։ Դի՛ր որ իրենց ենթադրած ապացոյցներն ալ զուրկ են ո՛ւ և է արժէքէ»։ Ուղղափառ Ս. եկեղեցին ի սկզբանէ անտի իր հաստատութեան, բնա՛. չէ ընդունած Թէ Աստուածածին ուրիշ զա. ւակներ ալ ունեցած ըլլայ, այլ՝ Թէ կոյս յղացած է, կոյս ծնած է զՅիսուս և կոյս

14. Եւ եգիտ ի տաճարին՝ զի վաճառէին զարջառս, և զոչխարս, և զաղաւնիս, և զլումայափոխան՝ որ նստէին։

15. Եւ արար խարազան չուանեայ, և եհան զամենեսեան ի տաճարէն, զոչխարսն և զարջառս. և զպղինձան հատաւ աճառացն ցրուեաց, և զսեղանսն կործանեաց։

14. Ու տաճարին մէջ գտաւ՝ արջառ, ոչխար ու աղաւնի ծախողները, և լումայափոխները՝ որ նստած էին։

15. Եւ չուանէ խարազան մ'ընելով՝ ամէնքն ալ տաճարէն դուրս ըրաւ իրենց ոչխարներով ու արջառներով ի միասին. և ցրուեց լումայափոխներու դրամները ու կործանեց սեղանները։

ալ փոխուած է յատի կենցաղոյս, իսկ հոս, Նոր Կտակարանի ամէն այն անցից մէջ ուր կը յիշատակուին Յիսուսի եղբայրները՝ ասոնք ուրիշ չեն՝ եթէ ոչ փրկչին հօրեղբօրորդիները և կամ ազգականները։ Տե'ս այս մասին ամիսի ուսումնասիրութիւն մը առ F. Vigouroux, *Les livres saints et la crit. ration.*. t. V. 1902, p. 397—424. chez Roger et Chernoviz, Paris.:

14. Եւ եգիտ... զի վաճառէին. — Տաճարին արտաքուին՝ կամ երրորդ բակին մէջ էր [Հաս. Ա. էջ 109] որ տեղի կ'ունենային այս վաճառումները։ Թերեւս այս սովորութիւնը Բաբելոնի գերութենէն ետքը մուտ գտած էր։ Վասն զի այն ատենները ամէն տեղ Հրէայք ցրուած ըլլալով, Զատկի տօնին գունդգունդ հեռաւոր տեղերէ ուխտի կու գային։ Ասոնք բնական էր որ պիտի չկրնային իրենց հետ բերել զոհի համար հարկ եղած բաները, ինչպէս էին արջառ, ոչխար, աղաւնի, ազ, գինի, ալիւր և նման. որոց դիւրութիւն մ'ըլլալու համար, և մանաւանդ ատկէ մեծապէս օգտուելու համար, քահանայք՝ սրբավայրին այդ մասին մէջ՝ ուր հեթանոսաց ալ Թոյլ տուած էր մտնել, կրպակներ շինել տալով վարձու կու տային. զոհի անասնոց համար ընդարձակ վաճառատեղի մը հատատուած էր հոն, որոց բառնչումին կը խառնուէին գնորդաց ու վաճառորդաց խլացուցիչ աղմուկը։ Այս զեղծման դէմ Յարբրունեաց բողքն անլսելի մնացած էր, և Թալմուտն իբր ընկալեալ սովորութիւն մը կը նկարագրէ զայն [Տե'ս, Lightfoot, *Hor, hebr.* in h. l.]։

15. Եւ արար խարազան... եւ եհան զամենեսեան ի տաճարէն. — Յովհաննէս Աւետարանիչ է միայն սոյն դէպքն յիշատակողը։ Նման դէպք մըն ալ տեղի ունեցաւ երբ Յիսուս վերջին անգամն ըլլալով երուսաղէմ գնաց և զոր կը յիշատակեն միւս Աւետարանիչք [Մատթ. ԻԱ. 1—11 Մարկ. ԺԱ. 15—17։ Ղուկ. ԺԹ. 45]։ Բնական է որ, այս երկու իրողութիւնները երկու տարբեր ատեններ տեղի ունեցեր էին, և Յովհաննէս ասոնցմէ առաջինը կը դնէ՝ ինչու որ միւս Աւետարանիչը այդ բանը լռած էին, և վերջնոյն մասին բան մը չի գրեր՝ քանի որ ընթերցողաց արդէն ծանօթ էր միւս Աւետարաններէն։ Մին՝ Թէ միւս պատգայից մէջ ալ Փրկչին զայրոյթը խիստ արդարացի էր, վասն զի անորակելի անարգանք մըն էր Ժողովուրդին ըրածը տաճարին սրբութեան հանդէպ։ Ինչ բանի համար եղած էր տաճարը, անշո'ւշտ աղօթքի ու զոհի համար, որ պահուն մարդ հեռանալով աշխարհային ժխորէն՝ Աստուծոյ առջեւ պիտի խոստովանէր իր մեղապարտ ու ապաշնորհ ըլլալը, պիտի փառաբանէր անոր մեծավայելչութիւնը, պիտի յայտներ իր պէտքերն ու պիտի հայցեր անոր գթութիւնն ու պաշտպանութիւնը։ Եւ ահա այսպիսի նուի-

---

16. Եւ որ զաղաւնիսն վաճառէին՝ ասէ ցնոսա. Առէք զայդ աստի, և մի՛ առնէք զտուն Հօր իմոյ տուն վաճառի։

17. Ապա յիշեցին աշակերտքն նորա Թէ գրեալ է. Նախանձ տանդ քո կերիցէ զիս։ Սղմ. ԿԸ. 10։

18. Պատասխանի ետուն Հրէայքն և ասեն ցնա. Զինչ նշան ցուցանես դու մեզ՝ զի զայդ առնես։

19. Պատասխանի Յիսուս և ասէ ցնոսա. Քակեցէք զտաճարդ զայդ, և զերիս աւուրս կանգնեցից զդա։ Մատթ. ԻԶ. 61 ԻՀ. 40: Մարկ. ԺԴ. 58: ԺԵ. 29:

16. Եւ աղաւնի ծախողներուն ալ ըսաւ. Վերցուցէք ատոնք ասկէ, ու վաճառատեղի մի՛ չինէք իմ Հօրս տունը։

17. Եւ անոր աշակերտները յիշեցին Թէ գրուած է. Քու տանդ նախանձը զիս պիտի լափէ։

18. Հրէայք ի պատասխանի անոր ըսին. Ինչ նշանով կրնաս ապացուցանել մեզի Թէ դու իրաւունք ունիս այդ բանն ընելու։

19. Պատասխանեց Յիսուս և ըսաւ անոնց. Քակեցէք այդ տաճարը, և ես երեք օրուան մէջ պիտի կանգնեմ զայդ։

րական ու վսեմ պարագայի մը մէջ, դուրսը աննկարագրելի եռում գեռում, մարդկանց և անասնոց շփոթ աղաղակներ, անլուր հայհոյալից խօսքեր, լացեր, խնդումներ, և Քրեթէս լիտի արարքներ տեղի կ'ունենային։ Ա՛ս ի՛նչպիսի յարգանք էր ուրեմն որ կը տածէին հանդէպ տաճարին, ուր՝ կը խոստովանէին նաեւ Թէ բազմած էր Եհովէ իր Նոյնը կը տեսնուի ստէպ մեր եկեղեցեաց բոլոր փառքով։ Ա՛լ չկրցաւ ուրեմն Յիսուս համբերել այսպիսի ծանր անարգանքի մը, մէջ։ Արդարեւ մեզ ալ կ'ուղղէ և ինք միւնակ ըլլալով, կրցաւ ամէնը վռնտել խարազանի ուժգին հարուածներով, ծանր մեղք։ Փրկչէն Հրէից ըրած յանդիմանութիւններն և այդ ահագին բազմութեան մէջ չգտնուեցաւ մէկն որ ընդդիմանար, վասն զի իրենք ալ գիտէին անոր ս'րչափ իրաւունք ունենալը։ —Թէ որ հիմա անձնարկ մըն ալ մեր եկեղեցեաց վրայ նետենք՝ Քերեւս Փրկչին յանդիմանական խօսքերը պիտի տեսնենք Թէ մեզ ալ ուղղուած են։ Զի, շատ մը եկեղեցիներու մէջ կը տեսնենք որ նոյն բաները կը հանդիպին։ Կարծես մեր եկեղեցաց շատերն երկու սեռի մտերմական յարաբերութիւններու ժամադրավայրը եղած է։ Հոն՝ ուր պէտք է պարկեշտութիւն և հաւատարմութիւն, բարեպաշտութիւն և աղօթասիրութիւն, մտքի ամփոփում, յարգանք, երկիւղածութիւն, ի մի բան՝ հաւատոյ արտափայլին մէն մի հաւատացեալի վրայ, հոն ընդհակառակն կը տիրեն ցուցամոլութիւն և անհամեստութիւն, հո'ն պճնասիրութիւն, ցրուում, խօսակցութիւն, անակնածու ձեւեր, ու վերջապէս ինչ որ ներելի չէ սեպուած նոյն իսկ հասարակ զբօսատեղիներու մէջ՝ Ինչ հաւատքի պակասութիւն. քանիո՜ն ծանր մեղք։ Արդարեւ մեզ ալ կ'ուղղէ Փրկիչն Հրէից ըրած յանդիմանութիւններն ըսելով. «Աւազակներու բարայրի վերածած էք իմ տունս՝ որ աղօթքի համար եղած էր» [Մատթ. ԻԱ. 13]։

18—21. Զինչ նշան ցուցանես... — Հրէից ազգին կրօնական պետերը [Ս. Յովհ. այս իմաստով կը գործածէ Հրեայք բառը] տեսան Թէ իրաւացի էր Յիսուսի զայրոյթը, բայց որովհետեւ իրենց վերաբերեալ գործոյն կը խառնուէր՝ կը հարցապնդեն զանի Թէ ի՛նչ իրաւամբ այդ բանը կ'ընէր, և կամ կրնա՞ր հրաշք մը գործելով արդարացնել այդ իր իրաւունքը։ Փրկչին պատասխանը խիստ նշանակիչ է, վասն զի այդ վայրկենէն իսկ կը տեսնէր Թէ ի՛նչ մեծ Գործ մարման ոգւով պիտի հալածէին զինք Հրէից

20. Ասեն ցնա Հրեայքն. Զքառասուն և վեց ամ չինեցաւ տաճարս այս. և դու երիս աւուրս կանգնե՞ս զսա։

21. Բայց նա ասէր վասն տաճարի մարմնոյն իւրոյ։

22. Իսկ յորժամ յարեաւն ի մեռելոց, յիշեցին աշակերտքն նորա՝ թէ այս է զոր ասացն. և հաւատացին Գրոյն, և բանին՝ զոր ասաց Ցիսուս։ Սղմ. Գ. 6: ԺԶ. 9:

23. Եւ իբրև էր յԵրուսաղէմ ի Զատկին ի տօնի, բազումք հաւատացին յանուն նորա. զի տեսանէին զնշանս զոր առնէր։

20. Հրէայք անոր ըսին. Քառասուն ու վեց տարի դրուեցաւ այս տաճարը չինելու համար. հիմա դու երեք օրուան մէջ զա՞յն կը կանգնես։

21. Բայց անիկա իր մարմնոյն տաճարին համար կը խօսէր։

22. Իսկ երբ յարութիւն առաւ մեռելներէն, անոր աշակերտներն յիշեցին թէ այս էր անոր ըսածը. և հաւատացին Գրոյն և Յիսուսի ըսուրցած խօսքին։

23. Եւ երբ Յիսուս Երուսաղէմ կը գտնուէր Զատկի տօնին՝ շատեր հաւատացին անոր անուան, զի կը տեսնէին անոր ըրած հրաշքները։

պետերն ու վերջապէս մահուան դատապարտել տային։ Ուստի, իբր փաստ իր ուղեցած իրաւանց ու իշխանութեան, իր յարութիւն առնելը կը նախատեսէ անոնց՝ ըսելով «Քակեցէք այդ տաճարը . . . [հմմ. 19]. Արդ, ինչպէս կը բացատրէ Աւետարանիչը [հմմ. 21], Յիսուս տաճար ըսելով կ'իմանար իր մարմինը, վասն զի Փրկչին սուրբ մարմինն իրաւամբ տաճար էր աստուածութեան, և այդ տաճարը քանդուեցաւ խաչի վրայ Հրէից, սակայն՝ ստուգիւ և րեք օրուան մէջ կանգնուեցաւ հրաշալի յարութեամբ։ Իբր թէ Փրկիչն ըսել ուզէր. ի՛նչ հրաշք որ դուք տեսնէք՝ դարձեալ անօգուտ պիտի ըլլայ, մինչեւ որ դուք ձեր փափաքին հասնիք՝ խաչելով զիս, և ահա այն ատեն վերջին հրաշք մըն ալ պիտի տեսնէք որ է՝ յարութիւն առնելս։ — Հրէից տաճարին նախնական շինութիւնը Սողոմոնի օրով եղած էր [Գ. Թագ. Ջ. Է. Բ. Մնաց. Գ. Դ.] և զոր կործանեցին Բաբելոնացիք, երկրորդ անգամ շինուեցաւ Զորաբաբէլի օրով [Եզր. Ը. 1—11. Ջ. 3—5], բայց այս չէնքը խիստ փոքր ու անշուք ըլլալով, նաև Հերովդէս Մեծ սկսաւ ընդարձակել ու գեղեցկացնել զանի Հռոմի հաստատութեան 734—735 Քուէին՝ Քրիստոսի Քուականէն շուրջ 20 տարի յառաջ։ Բուն իսկ տաճարը մէկ ու կէս տարիէն լրացաւ, և յարակից շէնքերն ութ տարիէն. իսկ զարդարանքները Քրիստոսի մեռնելէն շատ տարիներ վերջը միայն լրացան, այսինքն՝ 64ին, և վերջնական կերպով կործանեցաւ 70ին, Հրէայք, ուրեմն, երբ կ'ըսեն Փրկչի Քէ 46 տարի է որ տաճարին կ'աշխատուի՝ ստով ըսել չեն ուզեր Քէ ամբողջ աշխատութիւնը լմնցած է, — Բայց նա ասէր . . . Ս. Յովհաննու սովորութիւններէն մին է լուսաբանել շատ տեղեր Տեառն մերոյ առեղծական խօսքերն՝ ինչպէս հոս ևս ըրած է, դիտելով Քէ Փրկիչն ինք իր մարմնոյն համար կը խօսէր, ու չէ Քէ հրէական տաճարին։ Նման բացատրութիւններ տուած է նաեւ հետեւեալ տեղերը է. 39. ԺԲ. 33. ԻԱ. 19. Այսու ամենայնիւ, զարմանալի է որ, շատ մը արդի Բանապաշտներ [Պլէք, ՍՒրօս, Ռընան . . .] այլաբանական իմաստ մը տալով Յիսուսի այն խօսքերուն՝ կը պարծենան որ ձեռք բաջ հմուտ եղած ըլլալ Փրկչին ունեցած դիտաւորութեան՝ քան զՍ. Յովհաննէս որ ականատես և ականջալուր եղած էր աստուածային Բանին։

---

24. Բայց ինքն Յիսուս ոչ հաւատայր զանձն նոցա. քանզի ինքն գիտէր զամենայն.

25. Եւ զի ոչ էր պիտոյ՝ եթէ ոք վկայեսցէ վասն մարդոյ. զի ինքն իսկ գիտէր՝ զինչ կրէր ի մարդն։

24. Բայց ինք Յիսուս իր անձը չէր վստահեր անոնց, ինչու որ անոնց ամէնը կը ճանչնար.

25. Եւ ինք հարկաւորութիւն չունէր որ մէկ մը վկայութիւն տար ո՛ և է մարդու մը մասին. զի ինք անձամբ գիտէր Թէ ի՛նչ կայ մարդուն մէջ։

ԳԼՈՒԽ Գ.

Սանհետրինի անդամներեն Նիկոդեմոս կ'երթայ Յիսուսի հետ վիճաբանելու։ — Յիսուսի անոր տուած հրահանգները.

1. Եւ էր այր մի ի Փարիսեցւոց անտի՝ Նիկոդեմոս անուն նորա՝ իշխան Հրէից։

2. Սա եկն առ նա գիշերի՝ և ասէ ցնա. Ռաբբի, գիտեմք եթէ յԱստուծոյ եկեալ ես վարդապետ. զի ո՛չ ոք կարէ զայդ նշանսդ առնել՝ զոր դուդ առնես, եթէ ոչ Աստուած իցէ ընդ նմա։

1. Եւ Փարիսեցւոց մէջէն Նիկոդեմոս անուն մէկ մը կար՝ որ Հրէից դիւանաւորներէն էր։

2. Ասիկա Յիսուսի քով եկաւ գիշեր ատեն և ըսաւ անոր. Ռաբբի, գիտենք որ Աստուծոյ կողմէն եկած ես սովրեցնելու համար. զի մէկ մը կարող չէ ընել այդ քու գործած հրաշքներդ. Թէ որ Աստուած իր հետ չըլլայ։

հաննէս Ս. Աւետարանիչ։

24—25. Ոչ հաւատայր զանձն նոցա. — Իրաւ որ, նոյն զատկական ուրբաթին մէջ, Յիսուսի գործած հրաշքներէն շատ մարդիկ զգածուեցան ու հաւատացին Քէ ան էր Մեսիան [հմմ. 23], բայց Յիսուս ինք զինք չէր վստահեր անոնց, և կը զգուշանար մտերմանալու անոնց հետ. ինչո՞ւ, որովհետեւ «ինքն գիտէր զամենայն» ինք քաջ ճանչնալով մարդուս սիրտը, գիտէր Քէ քանի՛ յեղյեղուկ է նա, ո՛րքան նախապաշարեալ, և Քէ՝ իր գործած հրաշքներէն միայն անոնցմէ շատերը ազդուած ըլլալով, վաղանցուկ պիտի ըլլար անոնց զգացած խանդը, — Եւ զի ոչ էր պիտոյ . . . Եւ այդ մարդկանց սրտի տրամադրութեանց մասին Փրկչին ունեցած ներհուն գիտութիւնը չէ Քէ ուրիշներէ ստացած տեղեկութիւններէն էր՝ կը յարէ սրամտօրէն մեր Աւետարանիչն, այլ ինք անձամբ, ուղղակի տեղեակ էր՝ «ինքն իսկ գիտէր» Քէ ի՛նչ տրամադրութեան տէր էր իւրաքանչիւր ոք առանձինն առանձինն «զինչ կրէր ի մարդն» ի մարդն [ἐν τῷ ἀνθρώπῳ] յօդով դրուած է՝ որ ըսել է՝ մեծ մի մարդու ներսը։ Յայտնի է Քէ՝ այս խօսքերը կրնան մեծ փաստ մը սեպուիլ Փրկչին աստուածութեան. վասն զի Աստուած միայն կարող է գիտնալ մարդուս սիրտը, արդ Յիսուս ալ գիտէր ու կը կարդար այն մարդոց սիրտը, ուստի Յիսուս Աստուած էր։

1. Նիկոդեմոսի անձին մասին մեր Աւետարանչին տուած հակիրճ տեղեկութիւններէն գիտենք Քէ Փարիսեցւոց աղանդին կը պատկանէր, և միանգամայն Սանհետրինի

3. Պատասխանի եւ Յիսուս ե
ասէ ցնա. Ամէն ամէն ասեմ քեզ,
եթէ ո՛չ ոք ծնցի վերատին՝ ոչ
կարէ տեսանել զարքայութիւն Ա-
ստուծոյ։

4. Ասէ ցնա Նիկոդեմոս. Զի-
ա՛րդ կարէ մարդ ծնանիլ՝ որ
ծեր իցէ. միթէ մարթ ի՞նչ իցէ
անդրէն յորովայն մօր իւրոյ կըր-
կին մտանել և ծնանիլ։

3. Յիսուս պատասխանեց ո
ըսաւ անոր. Ճշմարի՛տ ճշմարիտ
քեզի կ՚ըսեմ, թէ որ մէկ մը վե
րատին չծնի՝ չի կրնար տեսնել
Աստուծոյ արքայութիւնը։

4. Նիկոդեմոս անոր ըսաւ. Ի՛նչ-
պէս կրնայ մարդ մը ծնիլ՝ երբ
ծեր է. մի՛թէ կարելի՛ է որ կըր-
կին մտնէ իր մօր որովայնին մէջ՝
ու դարձեալ ծնի։

անդամ էր [իշխան Հրէից] Տե՛ս, Լ. 50։ իր անունը յունական է [Νικόδημος, յաղթութիւն ժողովրդեան] ինչ որ զար-մանալի բան մը չէ, քանի որ նոյն ատեն-ները Պաղեստինու մէջ սովորական դարձած էր յոյն անուն կրելը. Թէպէտ ոմանք խե-ղաթիւրելով զայն՝ կը կարծեն Թէ երբա-յական անուն մըն է ու կը բաղկանայ նաւի [անմեղ] և ցամ [արիւն] բառերէն, Հասա-րակօրէն կը վարծուի Թէ սոյն Նիկոդեմոս Թալմուտի մէջ յիշատակուածն է՝ որու հայրն էր Գօրիօն, և ինք իր հարստու-Թեամբ, առատաձեռնութեամբ ու բարե-պաշտութեամբ խիստ նշանաւոր էր [Տե՛ս, Nork, *Rabbinische Quellen*; Lightfoot, *Hor. hebr.*, h. l.]։ Ըստ աւանդութեան՝ Նիկոդեմոս քրիստոնէութեան յարելով, Սան-հէդրինի անդամակցութենէն հրաժարեցաւ-ցաւ ու երուսաղէմէ վռնտուեցաւ։ Անվաւեր Աւետարաններէն մին Նիկոդեմոսի անունը կը կրէ Թէպէտ անոր հեղինակն է քրիս-տոնէութեան դարձած Հրեայ մը. [Տե՛ս, Vigouroux, *Man.* Bib. *Anc. Test.* t. I. no. 67]։

3. Զարհայութիւն Աստուծոյ կը նշանա-կէ Քրիստոնէական եկեղեցին զոր պիտի հիմնէր նոյն ինքն Քրիստոս [Հաս. Ա. էջ 9. ծանօթ.]։ Հրէայք որ միշտ տարտամ գաղափար մ՚ունէին Մեսիայի ունենալիք դերին նկատմամբ, ու կը կարծէին Թէ նա իրօք աշխարհային իշխանութիւն մը պիտի հաստատէր երկրի վրայ, Քրիստոս կ՚ուզէ կա-

անոնց այս սխալն ու կ՚իմացնէ Թէ իր հաս-տատելիք իշխանութիւնը զուտ հոգեկան հանգամանք մը պիտի ունենար, և որու մասնակցելու համար [վասն զի ծեռանիլ երբ. ոտահ իր երկրորդական առումով կը նշանակէ մասնակցիլ, ձաշակել] անհրա-ժեշտ էր հոգեպէս վերստին ծնանիլը։

4. Ջիա՛րդ կարէ մարդ ծնանիլ. — Հրէից համար անհասկանալի չէր խորհըր-դական կամ հոգեկան ծնունդ ըսուածն. ինչու որ, երբ Հեթանոս մը Հրէական կը-րօնքն ընդունել ուզէր՝ նախապէս կը մը-կրտէին զանի ու կը թլփատէին, եւ այդ մկրտութիւնը կրկին ծնունդ մը սեպուած էր, վասն զի անով՝ Հեթանոսը կը հրաժա-րէր կռապաշտական գործերէ, մոլորութիւն-ներէն և իր ունակութիւններէն ու բոլորո-վին նոր մարդ մը կ՚ըլլար, այնպէս որ՝ եթէ գերի մըն էր ան՝ մէկէն կ՚ազատագրուէր։ Ռաբունիք կը կարծէին անգամ Թէ նոր հո-գի մը կ՚ստանար այնպիսին, որով նոր աշխարհ կ՚անուանէին այնպիսւոյն վիճակը [Lightfoot, *Hor. hebr.* in h. l.]։ Նի-կոդեմոս ալ քաջ կը հասկնար Քրիստոս դի-տաւորութիւնն որ խորհրդական ծննդեան մը մասին էր խօսածը, սակայն կը զարմա-նար որ ի՛նչպէս Հրէի մը կրնար ուղղել այդպիսի խօսք մը՝ երբ անոնք Հեթանոս չըլլալով, հարկաւորութիւն ալ չունէին այդ խորհրդական ծննդեան։ Ուստի, Թերեւս ա-ւելի բացատրութիւն մ՚ունենալու նպատա-կով,

5. Պատասխանի եա Յիսուս և
ասէ. Ամէն ամէն ասեմ քեզ, եթէ
ո՛չ ոք ծնցի ի ջրոյ եւ ի Հոգւոյ՝
ոչ կարէ մտանել յարքայութիւն
Աստուծոյ։

6. Զի ծնեալն ի մարմնոյ՝ մար-
մին է, և ծնեալն ի Հոգւոյ՝ հո-
գի է։

7. Դու մի՛ զարմանար Թէ ա-
սացի քեզ. Պարտ է ձեզ ծնանիլ
վերատին։

8. Զի հողմ ուր կամի շնչէ.
և ձայն նորա լսես, այլ ոչ գի-

5. Յիսուս պատասխանեց ու
ըսաւ. Ճշմարի՛տ ճշմարիտ քեզի
կ՚ըսեմ, թէ որ մէկ մը չծնի ջրէն
ու Հոգիէն՝ չի կրնար մտնել Ա-
ստուծոյ արքայութիւնը։

6. Որովհետեւ մարմնէն ծնածը՝
մարմին է, և հոգիէն ծնածը՝ հո-
գի է։

7. Դու մի՛ զարմանար որ քե-
զի ըսի. Պէտք է վերատին ծնիս։

8. Զի հովը իր ուզած կողմը
կը փչէ. և դու կը լսես անոր

րկին խօսքերն, և կը զարմանայ Թէ ի՛նչ-ես կարելի է որ մարդ կրկին իր մօր ար-անդը մտնէ վերատին ծնելու համար։

5. Եթէ ո՛չ ոք ծնցի ի ջրոյ եւ ի Հոգւոյ. չ որ Հրէայք կը պահանջէին Հեթանոս-երէ՝ նոյնն ուրեմն Փրկիչն ալ կը պահան-Հրէիցմէ. բայց սա տարբերութեամբ՝ որ ետից պահանջածը լոկ արտաքին ու ևիւ-ական արարողութիւն մըն էր. ջուրն ու հիաւուրիւնը, իսկ Փրկչին պահանջածը՝ կու հաւասարապէս էական Թէութիւններ բովանդակեն. նախ՝ վերածնութիւն ի ոգ, երկրորդ՝ վերածնութիւն ի Հոգւոյ, ում կը կայանայ քրիստոնէական Մկըր-ութիւնը. Ջուրը Մկրտութեան արտաքին նելիական Թէութիւնն է, այնպէս որ ա-նց անոր կարելի չէ Մկրտութիւնը, Բան չի կայ որ անոր տեղ բռնէ, և այդ ջուրը տք է բնական ջուր ըլլայ, աղբիւրի, ծո-, անձրեւի, ու չէ Թէ արհեստական պէս վարդի՝ կամ ուրիշ ո՛ և է հոտաւէտ ղէն տկարութիւններէ, ու կ՚օժտուի հոգե-լուկներ, կամ արցունք, կամ Քուք...։ Մկրտութեան աննիւթական ու երկ-ին ազդակն է Հոգին Սուրբ, որու մի-աւ կ՚ըլլայ սոյն վերածնութիւնը։ Յի-սի սոյն խօսքերուն գեղեցիկ մէկ ընդ-նումը կը տեսնենք Պետրոս Առաքելոյն խօսքերուն մէջ «Ձենէ իւրաքանչիւրը ղ Մկրտուի յանուն Յիսուսի Քրիստոսի,

մեզաց Քողութեան համար, և դուք պիտի ընդունիք Հոգւոյն սրբոյ պարգեւը» Գործ. Բ. 38։ Տե՛ս նաեւ Հռ. Զ. 4. 6. 11։ Ը. 14։

6. Զի ծնեալն ի մարմնոյ՝ մարմին է.— Այս խօսքերով Տէրն մեր կը մեկնէ նախ՝ Թէ ի՛նչ ըսել է «վերատին ծնիլ», և երկ-րորդ՝ Թէ ո՛րչափ անհրաժեշտ է սոյն վե-րածնութիւնը։ Մարմնեղ ծնածը՝ մարմին է, այսինքն՝ նոյն մարդկային բնութիւնն ու միւնոյն մարմնեղէն բնազդները կ՚ունենայ, ի՞նչ օգուտ կ՚ըլլայ ուրեմն, Թէ որ մարդ կարենար իսկ երկրորդ անգամ մըն ալ իր մօր արգանդը մտնել ու կրկին ծնիլ, քանի որ դարձեալ ենթակայ պիտի ըլլար նոյն տկարութիւններուն ու նոյն ապականեալ բնութեան։ Հարկ անհրաժեշտ է ուրեմն հոգեպէս ծնիլ, որովհետեւ «ծնեալն ի հոգւոյ՝ հոգի է». այսինքն՝ այն որ հոգեւո-րապէս կը ծնի՝ կը մաքրուի ամէն մարմնե-ղէն տկարութիւններէ, ու կ՚օժտուի հոգե-բնութեամբ ու երկնային բնազդնե-րով։

8. Զի հողմ ո՛ւր կամի ծնչէ. — Խիստ գողարիկ օրինակով մը Փրկիչն հոս կը բա-ցատրէ Հոգւոյն սրբոյ ազդեցութիւնը մը-կրտութեան մէջ, եւ յիրաւի, գարնանային մեղմ օրերու մէջ ստէպ հովը կը յայտնէ իր ներկայութիւնը, բայց առանց յայտնի ընե-լու Թէ ի՛նչ ուղղութեամբ կը փչէ, կը

տես ուստի գայ՝ կամ յո՛ երթայ. ձայնը, բայց չես գիտեր ուրկէ՛ գայ՝ կամ ո՛ւր կ՚երթայ. այսպէս ալ ամէն անոր՝ որ Հոգիէն կը ծնի:

9. Պատասխանի Նիկոդեմոս և ասէ ցնա. Զիա՞րդ կարող այդմ լինել:

9. Նիկոդեմոս պատասխանեց ու ըսաւ անոր. Ի՞նչպէս կարելի է որ այդ բանն ըլլայ:

10. Պատասխանի Յիսուս և ասէ ցնա. Դու ես վարդապետ Իսրայելի և զայդ ո՞չ գիտես:

10. Յիսուս անոր պատասխանեց ու ըսաւ. Դու վարդապետ ես Իսրայէլի մէջ ու չե՞ս գիտեր այդ բանը:

11. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, զի զոր ինչ գիտեմք՝ խօսիմք. և զոր տեսաք՝ վկայեմք, և վկայութիւն մեր ոչ ընդունիք:

11. Ճշմարի՛տ ճշմարիտ ձեզի կ՚ըսեմ, Թէ մեր գիտցածը կը խօսինք. ու մեր տեսածին կը վկայենք. և դուք չէք ընդունիր մեր վկայութիւնը:

զգանք Թէ մեղմօրէն կը գոյէ մեզ, կը լռենք Թէ կը խաղայ նա ծառերու կանաչ տերեւներուն հետ հեշտալի սօսափիւն մը հանելով, բայց ո՛վ կրնայ բացատրել այդ գաղտնիքը. Արդի օդերեւութաբանք անգամ կը խոստովանին Թէ ձեռնհաս չեն այդ բանին բացատրութիւն մը տալու. Արդ, Հոգւոյն սրբոյ դէմն ալ հոգիներու վերածնութեան մէջ, Թէպէտ իրական՝ բայց անճափանցելի գաղտնիք մըն է, ինչպէս հովին դէմը՝ բնութեան մէջ. Որովհետեւ, երբ մարդ կը մկրտուի՝ մեծ խորհուրդ մը տեղի կ՚ունենայ, բայց մենք չենք կրնար մեկնութիւն մը տալ այդ բանին. Սա միայն գիտենք Թէ նոր կեանք մը կ՚ստանայ մարդ. կրտուողը Հոգւոյն սրբոյ հեղմամբ, և այս բանը կ՚ստուգենք անոր փրկաւէտ արդիւնքներէն:

ուր Մարգարէք խօսած էին վերածնութեան ջրոյ փրկարար արդիւնքներու մասին, Զոր օրինակ Եզեկիէլ [Լ.Զ. 24. 25] այսպէս կը գրէ. «Եւ զձեզ հաւաքելով բոլոր հեթանոսաց մէջէն՝ պիտի տանիմ ձեր երկիրն. ու ձեր վրայ պիտի ցանեմ մաքուր ջուր, և դուք պիտի սրբուիք. ձեր բոլոր պղծութիւններէն ու ձեր բոլոր կուռքերէն պիտի սրբեմ ձեզ» Տե՛ս նաև Զաք. ԺԳ. 1։

10. Դու ես վարդապետ . . . — Հակառակ Յիսուսի տուած մեկնութեան՝ Նիկոդեմոս տակաւին չի կրնար հասկնալ Թէ ի՛նչ էր այդ վերածնութեան խորհուրդը։ Սոյն տգիտութիւնն անարդարանալի էր կերպով մը, քանի որ ինք Իսրայէլի մէջ նշանաւոր վարդապետ մըն էր, որով պէտք էր քաջ ուսումնասիրած ըլլար Ս. Գիրքն՝

11. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ. — Հոգեպէս վերածնութեան մասին Նիկոդեմոսի երկբայութիւնն իր մէջ սկեպտիկ հով մըն ալ ունէր, և Յիսուսի ներկայ խօսքերն իրր յանդիմանութիւն մը կրնան սեպուիլ վասն զի, անոր կը յիշեցնէ սա ծանր սկզբունքը Թէ բարձրագոյն ճշմարտութեանց մէջ, եթէ նոյն իսկ խորհրդաւոր ու մեզ անըմբռնելի կէտեր ալ գտնուին, պէտք չէ տարակոյսի յղանալ՝ երբ արժանահաւատ անձեր կը վկայեն անոնց։ Արդ, ինչ որ այժմ կը խօսէր Յիսուս՝ քաջ գիտնալով էր որ կը խօսէր «զոր ինչ գիտեմք՝ խօսիմք». և այդ գիտակցութիւնը չէ՛ Թէ խոհման և վերացման արդիւնք էր, չէ՛ Թէ լսելով էր, այլ՝ անոնց անձամբ ականատես ըլլալով էր «զոր տեսաք». ուստի, այդ խօսած բաները իր իսկ

---

12. Իսկ արդ, եթէ զերկրաւորս ասացի ձեզ՝ և ոչ հաւատայք. զիա՛րդ եթէ զերկնաւորսն ասացից՝ հաւատայցէք:

12. Արդ, եթէ երկրաւոր բաներն որ ձեզի կ՚ըսեմ՝ դուք անոնց չէք հաւատար. ի՛նչպէս պիտի հաւատաք՝ Թէ որ երկնաւոր բաներն ըսեմ:

Որդին Աստուած դրկուած է՝ զաղխարհն փրկելու. — Ո՛վ որ չի հաւատար անոր՝ դատապարտուած է:

13. Եւ ոչ ո՛ք եկ յերկինս, եթէ ոչ որ էջն յերկնից՝ Որդին մարդոյ, որ հն յերկինս:

13. Ձի չկայ մէկ մը որ երկինք ելած ըլլայ, եթէ ոչ ան որ երկնքէն իջաւ, Որդի մարդոյ՝ որ երկինքն է:

աչքով տեսած ըլլալով, և անոնց կատարեալ ճշմարիտ ըլլալուն համոզուած ըլլալով կ՚երաշխաւորէ անոնց «վկայեմք». — Դիտելի է որ, հոս՝ Տէրն մեր իր խօսքերուն յոգնակի զարձուածք մը տուած է [գիտեմք, խօսիմք . . .], որու պատճառը շատ մը հին Քեան խորհուրդը։ Անշուշտ սոյն հրաշալի բայց քանի որ երկրիս վրայ կը տեսնուի անոնց իրականացումը՝ երկրային մակդիրը կու տայ անոնց Տէրն մեր։ Ընդհակառակն զերկնաւորսն ըսելով կ՚իմացնէ այնպիսի բարձր խորհուրդներ՝ որոնք բնութեամբ անտեսանելի են, և մանաւանդ յայտնութեան մը շնորհիւ ծանօթացած են մեզ, Թէպէտ Տէրն մեր Նիկոդեմոսի, Թէ որ չես կըրնար ըմբռնել այնպիսի երկնային ճշմարտութիւններ՝ որք քու աչքերուդ առջեւ տեղի կ՚ունենան ու կը զգաս ալ անոնց փըրկարար զօրութիւնը, հա՛պա ի՛նչպէս պիտի ըմբռնես այն սոսկ երկնային ճշմարտութիւնք որք չեն իյնար ամենեւին զգայարանաց ներքեւ, և զորս պիտի աւետեմ եւս։ Ցայտնի է Թէ. քրիստոնէի մը պարտականութիւն է հաւատալ ինչ որ եկեղեցին կ՚ուսուցանէ, ու չտգնիլ խելք հասցնել այնպիսի խորհուրդներու՝ որոնք չեն չափուիր մեր անցուկ մտաւորական կարողութեամբ։

13. Որդին մարդոյ՝ որ էն յերկինս. —

14. Եւ որպէս Մովսէս բարձրացոյց զօձն յանապատին, նոյնպէս բարձրանալ պարտ է Որդւոյ մարդոյ: Թուոց, ԻԱ. 9։

15. Զի ամենայն որ հաւատայ ի նա՝ մի՛ կորիցէ, այլ ընկալցի կեանսն յաւիտենական:

16. Զի այնպէս սիրեաց Աստուած զաշխարհ՝ մինչեւ զՈրդին իւր միածին ետու. զի ամենայն որ հաւատայ ի նա՝ մի՛ կորիցէ, այլ ընկալցի կեանսն յաւիտենական: Ա. Յովհ. Դ. 9։

17. Զի ոչ առաքեաց Աստուած զՈրդի իւր յաշխարհ՝ Թէ դատես-

14. Եւ ինչպէս որ Մովսէս բարձրացուց օձը անապատին մէջ, այնպէս ալ պէտք է որ բարձրանայ Որդի մարդոյ:

15. Որպէս զի, ո՛վ որ անոր կը հաւատայ՝ չկորսուի, այլ ընդունի յաւիտենական կեանքը:

16. Զի Աստուած այնպէս մը զաշխարհ սիրեց՝ որ իր միածին Որդին տուաւ. որպէս զի, ո՛վ որ անոր կը հաւատայ՝ չկորսուի, այլ ընդունի յաւիտենական կեանքը:

17. Որովհետեւ, Աստուած իր Որդին աշխարհ չի զրկեց զաշխարհ

Թէպէտ Բանը մարմնանալով յաշխարհ եկաւ [էջն յերկնից], այսու ամենայնիւ, նա երկինքն իր Հօր հետ անբաժանելի կերպով միացած մնաց իր աստուածային բնութեամբ, այս է որ կը նշանակէ «որ էն յերկինս»։ Սոյն իմաստով կ'երգէ նաեւ Հայ. Ս. Եկեղեցին «Երկնի ու երկրի անբաւելին խանճարուրներու մէջ փաթթուեցաւ. և անոնց բաժնուելու իր Հօր բովէն՝ եկաւ ու բազմեցաւ սուրբ քարայրին մէջ» ի Դիշ. Ծննդ. Օրհ.:

16. Այնպէս սիրեաց Աստուած զաշխարհ. — Սոյն խօսքերուն իւրաքանչիւրն արժանի է անչնչելի ոսկեղէն տառերով դրօշմուելու մարդոց սրտին մէջ, այնպէս որ, անոնցմով ներշնչուին մարդուս մէն մի խորհուրդները, մէն մի գործերն ու մէն մի ըղձանքները։ Վասն զի այս խօսքերուն մէջ բովանդակուած են ամբողջ Աւետարանի վարդապետութիւնք, մարդեղութեան խորհուրդոյ կատարեալ գաղտնիքն ու երկինք ինքնին գլխովին, «Սոյն խօսքերը, կ'ըսէ Ս. Յովհ. Ոսկերերան [ճառ. Ա.] ամենակատարեալ սիրոյ մը արտայայտութիւնք են, զի չէ Թէ ծառայ մըն է որ կը զրկէ զոհուելու, չէ Թէ հրեշտակ մը, չէ Թէ հրեշտակապետ մը, հապա իր Որդին, Դարձեալ՝ Թէ որ շատ մը որդիներ ունենալով անոնցմէ մին տար, այս ալ գերագոյն ապացոյց մը պիտի ըլլար իր սիրոյն. բայց ահա իր միկհատիկ Որդին է որ տուաւ» —Զաշխարհ կը նշանակէ անխտիր մարդկային ընդհանուր ցեղը, և այս՝ առանց բացառութեան ժողովուրդի կամ ընտանեացս, ես, չէ Թէ պարզապէս ղրկեց՝ այլ տուաւ, յանձնեց իբր զոհ, Սոյն պարբերութենէն կը տեսնենք 1. Թէ Աստուծոյ էութիւնը սիրոյ մէջ կը կայանայ, ինչպէս կը զրէ նոյն ինքն Յովհաննէս [Դ. 16] ըսելով. Աստուած սէր է։ 2. Թէ Աստուած իր մեզ հանդէպ ունեցած սէրը յայտնած է՝ վեհանձն զոհողութեամբ. 3. Թէ այսպիսի երկնային սիրոյ մը առարկայ եղողն ապահաս աշխարհս է. 4. Թէ Յիսուս՝ Աստուծոյ միածին Որդին է. 5. Թէ մար. 6. Թէ սոյն փրկագործութիւնն առանց բացառութեան շնորհուած է ամէն մարդու. 7. Թէ այդ փրկագործութենէն օգտուելու համար պէտք է հաւատալ Յիսուսի։

17. Զի ոչ առաքեաց Աստուած զՈրդի իւր . . . թէ դատեսցի զաշխարհ. — Բառերուն վարդապետութիւնն այն էր Թէ, Մեսիայի առաջին գործը պիտի ըլլար յար-

---

ճակիլ Հեթանոսներու դէմ ու զանոնք անխնայ չախչախել [Lightfoot, Hor. hebr., in h. l.]։ Մինչդեռ սխալ էր ան ու մանաւանդ հակառակ Տեսչութեան գործառոյթներուն, Փրկչին աշխարհ գալուն միակ պատճառն էր՝ չէ՛ Թէ դատապարտել [վասն զի այս իմաստով կ'առնուի դատել բայն հոս] զմարդիկ, այլ փրկել զանոնք, Զի, Աստուած ի սիրոյ շարժեալ զրկած ըլլալով իր որդին, յայտնի է Թէ վրէժառութեան ոգւով չէր որ ասիկա ետ կանչած էր յաշխարհ՝ այլ իր գործառոյթը սէրը գործադրելու նպատակաւ։ Սակայն պէտք է նկատել որ, ինչպէս կը գրէ Ս. Օգոստինոս, Թէպէտ Աստուած առանց մարդուս գործակցութեան ստեղծած է զմարդ՝ բայց ո՛չ առանց մարդուս գործակցութեան պիտի փրկէ զմարդ։ Եւ ահա այս պատճառաւ է որ, շատ չանցած Տէրն մեր պիտի ըսէ Թէ, ինք՝ իբր ահեղ դատաւոր եկած է յաշխարհ «ի դատաստան եկի յաշխարհս յայս» [Թ. 39]. զի Թէպէտ իր աշխարհ գալուն ուղղակի կէտ նպատակին է զմարդիկ փրկութեան շաւիղն մէջ դնել, բայց այն պարագային որ մարդիկ ներու մէկ մասը պիտի մերժէր զինք ու պիտի չընդունէր անոր փրկաւէտ վարդապետութիւններն, այնատեն ինք ալ խիստ կերպով պիտի վարուէր անոնց հետ։

ցի զաշխարհ, այլ զի փրկեսցի աշխարհ նովաւ: Յովհ. ԺԲ. 47։

18. Որ հաւատայ ի նա՝ ոչ դատապարտեսցի. և որ ոչ հաւատայ ի նա՝ արդէն իսկ դատապարտեալ է, զի ոչ հաւատաց յանուն միածնի Որդւոյն Աստուծոյ:

19. Եւ այս իսկ է դատաստան. զի լոյս եկն յաշխարհ, և սիրեցին մարդիկ զխաւար առաւել քան զլոյս. զի էին գործք իւրեանց չարութեան: Յովհ. Ա. 9։

20. Զի ամենայն որ զչար գործէ՝ատեայ զլոյս. և ոչ գայ առ լոյսն զի մի՛ յանդիմանեսցին գործք նորա:

21. Իսկ որ առնէ զճշմարտութիւն՝ գայ առ լոյսն, զի յայտնի լիցին գործք նորա, Թէ Աստուծով գործեցան:

18. Որ կը հաւատայ անոր՝ պիտի չդատապարտուի. և ո՛վ որ չհաւատայ անոր՝ արդէն իսկ դատապարտուած է, ինչու որ չէ հաւատացած Աստուծոյ միածին Որդւոյն անուան:

19. Եւ այդ դատապարտութեան պատճառն ալ սա է որ, լոյսը աշխարհ եկաւ, բայց մարդիկ աւելի սիրեցին խաւարը քան լոյսը, որովհետեւ իրենց գործերը չար էին:

20. Զի ով որ չարիք կ'ընէ՝ կ'ատէ լոյսը, և չի գար լոյսին քով որ չի յանդիմանուին իր գործերը:

21. Իսկ ան որ ճշմարտութիւն կը գործէ՝ կու գայ լոյսին քով որպէս զի յայտնուին իր գործերը Թէ Աստուծով գործուեցան:

Յովհաննու աշակերտները կը բողոքեն թէ ինչո՞ւ կը մկրտի Յիսուս. — Յովհ. Մկրտիչ ի պատասխանի՝ վերջին անգամ մըն ալ կը վկայէ Փրկչին մասին:

22. Յետ այսորիկ եկն Յիսուս և աշակերտքն նորա յերկիրն Հրէաստանի, և անդ չրջէր նոքօք հանդերձ և մկրտէր:
23. Մկրտէր և Յովհաննէս ի յԱյենովն մերձ առ Սաղիմ, զի ջուրք բազումք էին անդ. և գային ու կը մկրտուէին:
24. Զի չէր եւս էր արկեալ Յովհաննէս ի բանտ:

22. Ասկէ ետքն Յիսուս իր աշակերտներով եկաւ Հրէաստանի երկիրն, ու հոն կը պատէր անոնց հետ և կը մկրտէր:
23. Յովհաննէս ալ կը մկրտէր Այենովնի մէջ Սաղիմի մօտ, զի հոն չատ ջուրեր կային. և կու գային ու կը մկրտուէին:
24. Որովհետեւ դեռ Յովհաննէս բանտ դրուած չէր:

22. Ցետ այսորիկ եկն Յիսուս . . . եւ մկրտէր. — Ինչպէս ստորեւ [Դ. 2] կը բացատրէ Աւետարանիչն ըսելով «Յիսուս անձամբ չէր որ կը մկրտէր, այլ անոր աշակերտները», սոյն մկրտութիւնը Քէպէտ Յիսուսի աշակերտները կ'ընէին՝ բայց բան մի որ իր անունովը կ'ըլլուէր՝ իրեն կը վերագրուի, — Սակայն խնդիր է գիտնալ Թէ, Յիսուսի աշակերտներն այս պահուն ապաշխարութեա՞ն մկրտութիւնն էր որ կ'ընէին՝ Թէ բուն իսկ Քրիստոնէական մկրտութիւնը՝ յորում մկրտուողք կ'ընդունին Ս. Հոգին, Քրիստոնէական նախնի դարերու մէջ, ինչպէս նաեւ ներկայ ժամանակ. նաեւ հաւարակ կ'ընդունին Թէ Քրիստոնէական մկրտութիւնն էր անոնց ըրածը, Սոյն կարծիքն անշուշտ մեծ կշիռ ունի, այլ եւս փրկիչն իր կենսատու քարոզութեամբ, և իր հրաշքներով սիրաւ ժողովրդեան վրայ պաշխարութեան յորդորել, և քանի որ նշանաւոր Ս. Հարք ու Մեկնիչք անոր չերմ պաշտպաններ են, Սակայն ոչ նոյնիսկ անոնց ինքզինք ճանչցնել անոնց, նուազ նշանաւոր են հակառակ կարծիքն ալ պաշտպանողներն, ի մէջ այլոց Ս. Յովհ. Ոսկեբերան, Ս. Լեւոն Մեծ. Թէոփիլակտոս, և արդի հեղինակներէ շատերն, որոնք կ'ըսեն Թէ Յիսուսի աշակերտաց ալ սոյն պահուն ըրած մկրտութիւնը ո՛րեւէ խորհրդական հանգամանք չունէր, այլ սոսկ Յովհ. Մկրտչի ըրածին չար ու նման Մկըրտութիւն մըն էր, եւ այս կարծիքը խիստ Յորդանանու ձորին մէջ՝ Սկիւթոպոլսի հաւանական կ'երեւի Սաղիմ. ուր դեռ մեզ ալ շատ մը պատճառներու համար, 1. Քանի որ տակաւին Ս. Հոգին տրուած չէր, կ'ըսէ նոյն ինքն Յովհ. Աւետարանիչ [Է. 39], մինչդեռ երբ ստուգիւ խորհրդական Մկրտութիւն մ'ըլլար՝ այն ատեն անհրաժեշտ էր որ Ս. Հոգին ներքնապէս գործէր մկրտելոց մէջ. 2. Խորհրդական մկրտութեան իշխանութիւնը շատ վերջը տուաւ Յիսուս իր աշակերտաց՝ երբ յարութիւն առնելէն ետքն անոնց ըսաւ. Գնացէք այսուհետեւ աշակերտեցէք . . . Մկրտեցէք զնոսա . . . . Մատթ. ԻԸ. 19։ 3. Աշակերտաց ձեռքով եղած մկրտութիւնն Յիսուսի կենաց այս շրջանին մէջ միայն պատմուած կը տեսնենք, որով հաւանական է որ, քիչ քիչ բարձի Յոգի եղաւ՝ երբ Ս. Հոգին Քրիստոնէական նախնի դարերու մէջ, ինչպէս նաեւ ներկայ ժամանակ. նաեւ հաւարակ կ'ընդունին Թէ Քրիստոնէական մկրտութիւնն էր անոնց ըրածը, Սոյն կարծիքն անշուշտ մեծ կշիռ ունի, այլ եւս փրկիչն իր կենսատու քարոզութեամբ, և իր հրաշքներով սիրաւ ժողովրդեան վրայ պաշխարութեան յորդորել, և քանի որ նշանաւոր Ս. Հարք ու Մեկնիչք անոր չերմ պաշտպաններ են, Սակայն ոչ նոյնիսկ անոնց ինքզինք ճանչցնել անոնց, նուազ նշանաւոր են հակառակ կարծիքն ալ պաշտպանողներն, ի մէջ այլոց Ս. Յովհ. Ոսկեբերան, Ս. Լեւոն Մեծ. Թէոփիլակտոս, և արդի հեղինակներէ շատերն, որոնք կ'ըսեն Թէ Յիսուսի աշակերտաց ալ սոյն պահուն ըրած մկրտութիւնը ո՛րեւէ խորհրդական հանգամանք չունէր, այլ սոսկ Յովհ. Մկրտչի ըրածին չար ու նման Մկըրտութիւն մըն էր, եւ այս կարծիքը խիստ Յորդանանու ձորին մէջ՝ Սկիւթոպոլսի հաւանական կ'երեւի Սաղիմ. ուր դեռ մեզ ալ շատ մը պատճառներու համար, 1. Քանի որ տակաւին Ս. Հոգին տրուած չէր, կ'ըսէ նոյն ինքն Յովհ. Աւետարանիչ [Է. 39], մինչդեռ երբ ստուգիւ խորհրդական Մկրտութիւն մ'ըլլար՝ այն ատեն անհրաժեշտ էր որ Ս. Հոգին ներքնապէս գործէր մկրտելոց մէջ. 2. Խորհրդական մկրտութեան իշխանութիւնը շատ վերջը տուաւ Յիսուս իր աշակերտաց՝ երբ յարութիւն առնելէն ետքն անոնց ըսաւ. Գնացէք այսուհետեւ աշակերտեցէք . . . Մկրտեցէք զնոսա . . . . Մատթ. ԻԸ. 19։ 3. Աշակերտաց ձեռքով եղած մկրտութիւնն Յիսուսի կենաց այս շրջանին մէջ միայն պատմուած կը տեսնենք, որով հաւանական է որ, քիչ քիչ բարձի Յոգի եղաւ՝ երբ Ս. Հոգին Քրիստոնէական նախնի դարերու մէջ, ինչպէս նաեւ ներկայ ժամանակ. նաեւ հաւարակ կ'ընդունին Թէ Քրիստոնէական մկրտութիւնն էր անոնց ըրածը, Սոյն կարծիքն անշուշտ մեծ կշիռ ունի, այլ եւս փրկիչն իր կենսատու քարոզութեամբ, և իր հրաշքներով սիրաւ ժողովրդեան վրայ պաշխարութեան յորդորել, և քանի որ նշանաւոր Ս. Հարք ու Մեկնիչք անոր չերմ պաշտպաններ են, Սակայն ոչ նոյնիսկ անոնց ինքզինք ճանչցնել անոնց, նուազ նշանաւոր են հակառակ կարծիքն ալ պաշտպանողներն, ի մէջ այլոց Ս. Յովհ. Ոսկեբերան, Ս. Լեւոն Մեծ. Թէոփիլակտոս, և արդի հեղինակներէ շատերն, որոնք կ'ըսեն Թէ Յիսուսի աշակերտաց ալ սոյն պահուն ըրած մկրտութիւնը ո՛րեւէ խորհրդական հանգամանք չունէր, այլ սոսկ Յովհ. Մկրտչի ըրածին չար ու նման Մկըրտութիւն մըն էր, եւ այս կարծիքը խիստ

25. Եւ եղեւ խնդիր յաշակերտացն Յովհաննու ընդ Հրէից վասն սրբութեան:
26. Եկին առ Յովհաննէս և ասեն ցնա. Ռաբբի, որ էրն ընդ քեզ յայնկոյս Յորդանանու, որում դուն վկայեցեր, ահաւասիկ նա մկրտէ և ամենեքին գան առ նա:
Յովհ. Ջ. 19։

27. Պատասխանի եառ Յովհաննէս և ասէ. Ոչ կարէ մարդ առնուլ յանձնէ և ոչինչ՝ եթէ ոչ իցէ տուեալ նմա յերկնից ի վերուստ:
28. Դուք ձեզէն վկայէք ինձ զի ասացի ձեզ՝ Թէ Չեմ ես Քրիստոսն, այլ Թէ առաքեալ եմ առաջի նորա:
Յովհ. Ա. 20.

25. Եւ Յովհաննու աշակերտները խնդիր մ'ունեցան Հրէից հետ սրբութեան մասին:
26. Եւ Յովհաննու դիմելով անոր ըսին. Ռաբբի, այն անձը որ քեզ հետ կը գտնուէր Յորդանանու միւս կողմն, և որուն մասին դուն վկայեցիր, ահա այն մարդը կը մկրտէ և ամէնքն անոր կ'երթան:
27. Յովհաննէս պատասխանեց ու ըսաւ. Մարդս անձամբ բան մը չի կրնար առնուլ՝ Թէ որ վերէն՝ երկնքէն իրեն չի տրուի:
28. Դուք ինքներնին կը վկայէք ինծի Թէ ես ձեզի ըսի. Ես չեմ Քրիստոսը, այլ Թէ ես անոր առջեւէն ղրկուած եմ:

բաւային կողմը կը գտնուի Սաղիմ. ուր արդարեւ Պաղեստինախօսք գտած են շատ մը աղբիւրի ակեր, և չեն ալ վարանիր անոնցմէ մէկ քանիներն հոն դնելու զՍաղիմ. [Տե՛ս, Caspari, *Chron, Geog.*; Smith, *Dict. of the Bible*] բայց սոյն կարծիքն ընդունելի անկարելի է, քանի որ ըստ Աւետարանչին՝ Յիսուս Հրէաստանի կամ Յուդայի երկրին մէջ կը գտնուէր, ուստի և հոս փնտռելու է Սաղիմ ըսուած տեղն և հոդոյ առարկայ եղած ակունքը [Այենովն]. Վինչդեռ վերեւ յիշուած Սաղիմը կը գտնուէր Սամարիոյ մէջ, ուր անկարելի էր որ Յովհաննէս Մկրտիչ մկրտէր զՀրէայս՝ քանի որ սահմանք սաստիկ կ'ատելին զՍամարացիս, Ուստի աւելի հաւանական կը նկատուի դնել՝ Ուստի Սէլամ կամ Սէլէյմի մէջ եղած թուաղէմի Հիւսիս-Արեւելեան դին՝ Ուստի Ֆարահէ երկու մղոն հեռաւորութեամբ, ուր առատ ու բազմաթիւ աղբիւրներ կը տեսնուին ցարդ, և կը գտնուի Հրէաստանի մէջ [Տե՛ս Dr. Barclay, *City of the great King*]. — Ջուրք կը նշանակէ ակեր, աղբիւրներ, ուստի ջուրք բազում ըսելով կը հասկցուի բազում աղբիւրներ, բազում ջուրեր, ու չէ Թէ մէկ վտակի մը կամ գետի մը ջուրերուն առատ ըլլալը:

25. Եւ եղեւ խնդիր. . . ընդ Հրէից վասն սրբութեան: — Յիսուսի և Մկրտչի միեւնոյն պահուն կատարած մկրտութեան մասին՝ խնդիր մը, այսինքն վէճ մը ծագեցաւ մէկ կողմէն Մկրտչի աշակերտներուն՝ և միւս կողմէն Հրէից մէջ, Թէպէտ մեր Հայերէն Թարգմանութիւնն ալ վուլկատային, Ղպտի, Ասորական ու Ռէչէվիա ըսուած յոյն բնագրին պէս շատ մը հրէաներու միջեւ ծագած կը նկատէ սոյն բանակռիւը, սակայն բազմաթիւ ընտիր ընտիր ձեռագիրք մէկ Հրէայի հետ ծագած կը դնեն սոյն վէճն ըսելով՝ ընդ Հրեայ ոմն. և Մեկնիչք միահամուռ կ'ընդունին սոյն դասը, Որմէ կը հետեւցուի Թէ հաւանականօրէն սոյն Հրեան Յիսուսի աշակերտներէն ընդունած ըլլալով իր մկրտութիւնը, Յովհաննու աշակերտք սկսան վիճել անոր հետ իրենց վարդապետին տուած մկրտութեան առաւելութեանց վրայ, և խնդիրը տարնալով հետզհետէ դիմեցին իրենց վարպետին՝ անոր

29. Որ ունի հարան՝ նա է փեսայ. իսկ բարեկամ փեսային՝ որ կայ և լսէ նմա, ուրախութեամբ ուրախ լինի վասն ձայնի փեսայինն: Ա՛րդ, այս ուրախութիւնն որ իմս է՝ լցեալ է:

30. Նմա պարտ է աճել, և ինձ մեղմանալ:

31. Որ ի վերուստն գայ՝ ի վերոյ է քան զամենայն. որ յերկրէ յաստի է, յերկրէ է՝ և յերկրէ խօսի:

29. Ո՛վ որ հարան ունի՝ ան է փեսան. իսկ փեսային բարեկամն անիկայ է՝ որ անոր առջեւ կեցած մարիկ կ'ընէ անոր, կ'ուրախանայ ու կը հրճուի փեսային ձայնին համար: Ա՛րդ, այս ուրախութիւնն որ իմս ալ է՝ լցուած է:

30. Պէտք է որ ան աճի ու ես նուազիմ:

31. Այն որ վերէն կու գայ՝ ամէնէն վեր է. այն որ երկրէս է՝ երկրային է՝ ու երկրէն կը խօսի:

կարծիքն առնելու համար [Ս. Յովհ. Ոսկ.]։ —Վասն արդարեան, Թէպէտ արդարեւ բառն Հրէայք կը գործածէին ծիսական իմաստով կը գործածէ [καθαίρειν] բայն երբ կը նշանակէ Յովհաննու Մկրտչի գործը, 29. Որ ունի հարան՝ նա է փեսայ... —Յովհաննէս Մկրտիչ հոս կը չանայ խիստ ընտանի օրինակով մը ցոյց տալ Յիսուսի իր վրայ ունեցած առաւելութիւնը. Սոյն նմա. ու երբ անգամ մը իր ականջին զարհուրելի Յովհաննու Մկրտչի գործը, օրինակին մէջ կը տեսնուին երկու անձնաւորութիւններ, փեսան՝ «որ ունի հարսն» և հարսնածուն «բարեկամ փեսային», Այս վերջնոյն դերն ո՛րքան պատուաբեր նոյնքան փափուկ նկատուած էր, զի Հրէից բով լսելով, ա՛լ աւելի կ'ուրախանայ, վասն զի ինչպէս ցարդ Արեւելքի մէջ շատ տեղեր կը տեսնուին, ներեալ չէր որ երկու նշանածներ զիրար տեսնէին և իրարու հարսնածուն էր, զի Հրէից բով լսելով, ա՛լ աւելի կ'ուրախանայ, վասն զի իր դերն ալ Յիսուսի հանդէպ նոյնն է՝ ինչ որ է հարսնածուինը փեսային քով:

31. Որ ի վերուստն գայ... — Սոյն խօսքերն ալ Յովհ. Մկրտիչ է որ կը շարունակէ խօսիլ, ընդ որում Աւետարանիչն իր կողմէն կը նկատէ զանոնք իր ծագման զօրութեամբ, և հետեւաբար՝ գերազանց է նաեւ բոլոր Մարգարէից վարդապետներէն և նոյն իսկ Մկրտիչէն.— Որ յերկրէ աստի է՝ յերկրէ է. ինչպէս նաեւ իր ապրելու և գործելու եղանակը, նոյն իսկ եթէ այսպիսին Յովհաննու Մկրտչի նման ամենէն մեծն ըլլայ «ի ծնունդս կանանց» Մատթ. ԺԱ. 11։

34. Ոչ եթէ չափով տայ Աստուած զՀոգին. Սոյն խօսքերը Թէպէտ ընդհանուր և նախ զազափար մը կարծես կը յայտնեն՝ սակայն յարակից անցիցմէ կը հասկցուի՝ Թէ

պաշտօնն էր, բացի հարսին ու փեսային միջեւ իրր բանբեր ծառայէլէ, հարսանեաց բոլոր կարգադրութիւններն ընել, հիւրերն ընդունիլ, ինչոյքին նախագահել, ու լրբ հարսը բերուէր՝ փեսային քով միշտ կենալ Յովհ. Մկրտիչ, ուրեմն, կը նմանցնէ ինքզինքը այդ հարսնածուին, որնոր հաւատարիմ ծառայի մը պէս պատրաստ կեցած է [որ կայ], անկապիշ կը սպասէ որ կէտ առ կէտ գործադրէ անոր հրամանները [որ տեսնէ նմա], ամենեւին յոգնութիւն չգիտեր, բնաւ տատանուկ չի զգար, երբէք չի շարժիր օրինակով մը ցոյց տալ Յիսուսի խելքը միտքը փեսային վրայ է, որ ընդհանուր ուրախութիւն մը կը զգայ։ Ահա նախանձ զգալու Յիսուսի յաջողութիւնները նէ անոր ձայնը՝ անսովոր հրճուանք մը, ինչպէս Մկրտիչ կը զգայ։ Ահա այսպէս ալ Յովհաննէս Մկրտիչ փոխանակ իր դերն ալ Յիսուսի հանդէպ նոյնն է՝ ինչ

31. Որ ի վերուստն գայ... — Սոյն խօսքերն ալ Յովհ. Մկրտիչ է որ կը շարունակէ խօսիլ, ընդ որում Աւետարանիչն իր կողմէն կը նկատէ զանոնք իր ծագման զօրութեամբ, և հետեւաբար՝ գերազանց է նաեւ բոլոր Մարգարէից վարդապետներէն և նոյն իսկ Մկրտիչէն.— Որ յերկրէ աստի է՝ յերկրէ է. ինչպէս նաեւ իր ապրելու և գործելու եղանակը, նոյն իսկ եթէ այսպիսին Յովհաննու Մկրտչի նման ամենէն մեծն ըլլայ «ի ծնունդս կանանց» Մատթ. ԺԱ. 11։

32. Որ յերկնից գայ, զոր ինչ եւեթ և զոր լուաւ՝ վկայէ, և զվկայութիւն նորա ոչ ոք ընդունի:

33. Որ ընդունի զվկայութիւն նորա՝ կնքեաց թէ Աստուած ճշմարիտ է։ Հռ. Գ. 4.

34. Զի զոր Աստուածն առաքեաց՝ զբանս Աստուծոյ խօսի. զի ոչ երէք չափով տայ Աստուած զհոգին։

35. Հայր սիրէ զՈրդի, և զամենայն ինչ եւս ի ձեռս նորա։

36. Որ հաւատայ յՈրդի, ընդունի զկեանն յաւիտենական. և որ ոչ հնազանդի Որդւոյ, ոչ տեսցէ զկեանս, այլ բարկութիւն Աստուծոյ մնայ ի վերայ նորա։ Ա. Յովհ Ե. 10։

32. Աչն որ երկինքէն կու գայ, և իր տեսածին ու լսածին կը վկայէ, և մէկ մը չի ընդունիր անոր վկայութիւնը։

33. Ո՛վ որ կ'ընդունի անոր վկայութիւնը՝ հաստատեց թէ Աստուած ճշմարիտ է։

34. Զի այն որ Աստուծմէ ղրկուած է՝ Աստուծոյ խօսքերը կը խօսի, որովհետեւ Աստուած ամենեւին չափով չի տար անոր իր հոգին։

35. Հայրը կը սիրէ Որդին, և ամէն բան անոր ձեռքը յանձնեց։

36. Ո՛վ որ կը հաւատայ Որդուն, կ'ընդունի յաւիտենական կեանքը. և ո՛վ որ չի հնազանդիր Որդուն, պիտի չտեսնէ կեանքը, այլ անոր վրայ կը մնայ Աստուծոյ բարկութիւնը։

Յիսուսի Քրիստոսի համար ըսուած են. զի, ինչպէս կ'ըսէ Առաքեալը [Կոր. ԺԲ. 7—11] այլոց իրենց հարկաւորութեան համաձայն կը տրուի Ս. Հոգին, Մինչդեռ Յիսուսի Քրիստոսի համար Հոգին Սուրբ իր լրութեամբ տրուած է, «Զի ի նմա հանեցաւ. կ'ըսէ Պօղոս Առաքեալ, ամենայն լրումն Աստուածութեան բնակել» Կող. Ա. 19։ Թալմուտի մէջ ալ կը կարդանք Թէ «Հոգին Սուրբ չափով մը միայն բնակեցաւ մարգրէներուն մէջ» Vajikra R. XV. այդ բանը լաւ գիտնալով Յովհ. Մկրտիչ կը հաստատէ Թէ նոյնպէս չի վարուեցաւ Աստուած Յիսուսի հանդէպ, զի ասոր՝ Հոգին սուրբ տրուած է. իր լրութեամբ, անչափ՝ անհման կերպիւ։

ԳԼՈՒԽ Դ.

Յիսուս կ'երթայ Սամարացւոց Սիւքար քաղաքը. — Յակոբի գրիոքին քով Սամարուհիի մը հետ ունեցած խօսակցութիւնը. — Հոգեւոր սնունդին ու հունճքին նկատմամբ Փրկչին խօսակցութիւնն իր աշակերտաց հետ. — Սիւքարացւոց Յիսուսի ըրած փառաւոր ընդունելութիւնը:

1. *Իբրեւ գիտաց Յիսուս եթէ լուան Փարիսեցիքն՝ եթէ Յիսուս բազում աշակերտս առնէ և մկրտէ քան զՅովհաննէս.* Յովհ. Դ. 22,
2. *Բայց ոչ եթէ Յիսուս ինքն մկրտէր՝ այլ աշակերտքն նորա,*
3. *Եթող զՀրէաստան երկիր, և եկն միւսանգամ ի Գալիլեա:*
4. *Եւ էր նմա անցանել ընդ Սամարիա:*
5. *Գայ նա ի քաղաք մի Սամարացւոց որում անուն էր Սիւքար, մերձ ի գեօղն զոր ետ Յակոբ որդւոյ իւրում Յովսեփայ:*
6. *Եւ անդ էր աղբիւր մի Յակոբայ, և Յիսուս վաստակեալ ի ճանապարհէն՝ նստէր ի վերայ աղբերն. և էր ժամ իբրեւ վեցերորդ:*
7. *Գայ կին մի ի Սամարեայ հանել ջուր: Ասէ ցնա Յիսուս. Տուր ինձ ըմպել:*
8. *[Զի աշակերտքն նորա երթեալ էին ի քաղաք անդր՝ զի կերակուրս գնեացեն]:*

1. Երբ Յիսուս իմացաւ թէ Փարիսեցիք լսած էին որ Յիսուս չատ մը աշակերտներ կ'ընէ և Յովհաննէսէն աւելի կը մկրտէ.
2. Որովհետեւ չէ թէ Յիսուս անձամբ կը մկրտէր՝ այլ անոր աշակերտները,
3. Ձգեց Հրէաստանի երկիրն ու կրկին Գալիլեա գնաց:
4. Եւ հարկ էր որ նա Սամարիայէ անցնէր:
5. Սամարացւոց մէկ քաղաքը եկաւ անոր որուն անունն էր Սիւքար, մօտ այն գիւղին զոր

3. Եթող զՀրէաստան. — Խիստ հաւանական է որ, Յիսուսի կատարած սոյն ճամբորդութիւնը հետեւանք էր Յովհաննու Մկրտչի ձերբակալման՝ զոր կը նշանակեն նախընթաց երեք Աւետարանիչք [Մատթ. Դ. 12, Մարկ. Ա. 14, Ղուկ. Դ. 14]. Սոյն արարքով Փրկիչը իրական դաս մը տուած եղաւ իր աշակերտաց՝ Թէ հոն ուր չեն ուզեր ընդունիլ կենաց խօսքը, պէտք չէ այլեւս ժամավաճառ ըլլալ, այլ ձգել և ուրիշ տեղ երթալ. վասն զի հակառակ պարագային, փոխանակ օգտաւէտ ըլլալու ժողովուրդին՝ աւելի տաղտկալի կ'ըլլայ մարդ, և երբեմն ալ վտանգաւոր կը հանդիսանայ Թէ՛ այլոց՝ և Թէ իր իսկ անձին համար:

4. Սամարիայի հահանգը, Փրկչին ատեն Պաղեստինը կազմող չորս հահանգներէն ամենափոքրն էր, ու կը բաղկանար՝ ատենօք Եփրայիմի ու Մանասէի ցեղերուն պատկանող երկիրներէն, Յովսէպոսի պատմութեան նայելով, խիստ բազմամարդ էր սոյն նահանգը, Թէպէտ սակաւաթիւ գետակներ ունէր՝ սակայն աղբիւրներու չուրերն համեղ ու շատ յարգի էին. Թաւուտ անտառներ կը ծածկեն եղեր լեռներն ու ձորամէջերը, ծառաստաններն, այգիներն ու դուարները միշտ անուանի եղած են [Պաստեր. Հր. Գ. 3. 4]. Բայց այս ամէն գեղեցկութիւն այլ եւս գոյութիւն չունի, և երկիրն ամայացած ու անապատային վայրենութիւն մը ստացած է այժմ. Հրէաստանէ Գալիլեա երթալու ամէնէն կարճ ճամբան էր Սամարիայէ անցնիլ [Յովսէպ. Հնուբ. Ի. 6. 1], այս պատճառաւ ալ Յիսուս հարկաւորուած էր նախ Սամարիա երթալ. Թերեւս երկրորդ պատճառ մըն ալ ունէր, այսինքն Սիւքարի բնակչաց ալ աւետելու իր ստուգիւ Մեսիան ըլլալը, բայց այս կարծիքը բնական իմաստէն կը շեղի քիչ մը:

5. Երկու հակառակ կարծիքներ կը բախին միշտ իրարու՝ Սիւքարի կամ Սիքարի մասին. Բազմաթիւ հին Թէ նոր հեղինակներ, իրենց պարագլուխ ունենալով զՍ. Հերոնիմոս, կը պնդեն Թէ Սիւքար՝ նոյն այն նշանաւոր Սիւքէմ քաղաքն է, որու վրա տակաց վրայ կանգնած է այժմու Նապլուս գիւղաքաղաքն, ուր՝ առաջին անգամ Աբրահամ խորան մը շինած էր Աստուծոյ [Ծննդ. ԺԲ. 6—7] և ուր Քաղուած էին Յովսէփին ոսկրերը [Ծննդ. Ծ. 24, ելից. ԺԳ, 19]. Այս իրենց կարծիքը հաստատելու ո՛ և է յենակէտ մը չունենալով, սոսկ այդ երկու քաղաքներու հնչման մերձաւորութեան վրայ վստահացած են, բայց այդ ալ տարբեր կերպիւ կ'ըմբռնեն. զի Ս. Հերոնիմոս կը կարծէ Թէ գրչագրաց մէկ սխալն է որ Սիւքէմի տեղ՝ Սիւքար գրած էին. Բայց այս ճիշտ չէ, քանի որ բոլոր ձեռագիրք ալ Սիւքար կը կարդան առանձ բացառութեան. Այլք ևս կը կարծեն Թէ՝ Սիւքէմ հնչիւնը հետզհետէ կորնչցնելով իր նախնի արտասանութիւնը ժողովուրդին բերնին մէջ՝ եղած է Սիւքար. և կամ՝ քանի որ Սիւքէմ Սամարացւոց ձեռքն անցած էր, Հրէայք իրենց ատելութիւնն աւելի արտայայտելու համար, հեգնօրէն Սեքեր [սուտ] կամ Սեքար [գինով] իմաստով փոխած էին անոր անունը. սակայն այդ մասին ալ ո՛ և է ակնարկութիւն մը չենք տեսներ Թալմուտի մէջ՝ ուր ա՛նքան հեշտիւ պատմուած են Սամարացւոց մասին եղած ամենայն տարօրէն կատակաբանութիւններն անգամ —Ընդհակառակն, այն հեղինակներն որ Սիւքարը կ'որոշեն Սիւքէմէն՝ խիստ գոհացուցիչ փաստեր յառաջ կը բերեն. նախ որ, կ'ըսեն, Աւետարանիչն երբ Սիւքար քաղաքին անունը կու տայ՝ ո՛ և է կարեւորութիւն մը չի ընծայեր անոր, այլ իբր անծանօթ ու նսեմ վայր մը եղած կը նշանակէ. ինչ որ պիտի չըներ՝ եթէ հռչակաւոր ու ամէն Հրէի սիրելի եղած Սիւքէմն ըսել ուզէր. Երկրորդ՝ շատ մը նշանաւոր հին հեղինակներ, և ի մասնաւորի Եւսեբիոս [Onomasticon], կ'որոշեն այդ երկու քաղաքները [Kitto, *Cyclop. of the Bible*]. Երրորդ որ, Սիւքէմ կամ Նապլուս, չըարբի ըլլալով. հարկ չկար կէս ժամ հեռուն եղող Յակոբի չրհորն երթալ ջուր առնելու համար. մինչդեռ ըստ Աւետարանչին՝ այդ աղբիւրը խիստ մօտ պէտք էր ըլլար «մերձ ի գեօղն . . .»: Ուստի, երբ Սիւքար քաղաքը հոն դնենք՝ ուր այժմ կը գտնուի Ասքար ըսուած գիւղն՝ այն ատեն 10 վայրկեան հեռաւորութիւն մը միայն կը գտնենք այդ գիւղին ու չրհորին միջեւ. Արդի է՛ն նշանաւոր աշխարհագիրք ևս կը նոյնացնեն զՍիւքար՝ Ասքարի հետ. Տե՛ս, Delitzsch, *Zeitschrift für Luth. Theologie*; Thomson, *The Land and the Book . . .* — Յովսէփի գերեզմանը կը գտնուի Ասքար

9. Ասէ ցնա կինն Սամարացի. Դու որ Հրեայդ ես, զիա՞րդ ինձ նէն ըմպել խնդրես ի կնոջէ Սամարացւոյ. զի ոչ երբէք խառնակին Հրեայք ընդ Սամարացիս:

10. Պատասխանի եւ նմա Յիսուս և ասէ. Եթէ դիտէիր դու զպարգեւն Աստուծոյ, և ո՛վ է որ ասէդ ցքեզ՝ Թէ Տուր ինձ ըմպել, դու արդեօք խնդրէիր ի նմանէ՝ և տայր քեզ Ջուր կենդանի:

11. Ասէ ցնա կինն. Տէ՛ր, դու քանզի և դոյլ իսկ ոչ ունիս, և ջրհորս խոր է. իսկ ա՛րդ, ուստի՞ ունիցիս զջուրն կենդանի:

12. Մի՛թէ դու մեծ ինչ ո՞ք իցես քան զհայրն մեր Յակովբ՝ որ զայս ջրհոր եւս մեզ. և ինքն ասաի արբ, և որդիք նորա, եւ խաչինք նորա:

9. Այդ Սամարացի կինն անոր ըսաւ. Ի՛նչպէս, դու որ Հրէայ մ՛ես, խմելու ջուր կ՛ուզես ինծմէ՝ որ սամարուհի մ՛եմ. զի Հրէայք բնաւ յարաբերութիւն չեն ունիր Սամարացւոց հետ:

10. Յիսուս անոր պատասխանեց ու ըսաւ. Թէ որ դու գիտեիր Նուէր Աստուծոյ պարգեւը, և ո՛վ է ան որ քեզի կ՛ըսէ՝ Թէ Խմելու ջուր մը տուր, Թերեւս դուն իրմէ խնդրէիր՝ և անիկա քեզի կենդանի ջուր մը տար:

11. Կինն անոր ըսաւ. Տէ՛ր, դու քանի որ դոյլ անգամ չունիս, և այս ջրհորը խորունկ է. ո՞ւսկից ուրեմն պիտի ունենաս կենդանի ջուրը:

12. Մի՛թէ դու աւելի մեծ ես քան մեր հայրը Յակոբ՝ որ մեզի այս ջրհորը տուաւ, և որ ասկէ խմեց, ինք, իր որդիքն ու իր խաչինքը:

գիւղին ու Յակոբի աղբիւրին միջեւ, սկիզբէն իսկ խիստ պարզ յիշատակարան մ՛եղած կը Թուի, այժմ կիսովին փլատակ է՝ բայց միշտ մեծ յարգանաց առարկայ եղած է երկրին մէջ:

9. Ոչ երբէք խառնակին Հրեայք ընդ Սամարացիս. — Սոյն բացատրութիւնն Աւետարանչին յաւելուածը կը Թուի՝ ընծեր. ցողաց գաղափար մը տալու համար Հրէից ու Սամարացւոց միջեւ եղած հակակրութեան, Արդէն այդ մասին մենք այլուր խօսած ենք, և հիմայ աւելի ամիսով տեղեկութիւն մը տալու համար զուրցենք Թէ ի՛նչ բանէ յառաջ եկած էր այդ հակակրութիւնը. Աստբեստանցւոց Թագաւորը Սաղմանասար՝ Սամարիայի մէջ եղող Հրէաններէն զերելէ ետքը, անոնց տեղ ղրկեց կուսապետ ժողովուրդ մը՝ զորս հաւաքած էր Բաբելոնէ, ՔուԹայէ և ուրիշ տեղերէ [Դ. Թագ. ԺԷ.]: Ասոնք երկնառաք պատիժներէ սարսափահար եղած՝ խնդրեցին Սաղմանասարէ որ իրենց Հրեայ քահանայ մը տար որպէսզի վարժուէին Հրէից կրօնքին: Այս իրենց դարձը բնական է որ կատարեալ չեղաւ, այլ՝ կրօնքով խառնուրդ մը կազմեցին հեԹանոսութեան և աստուածապաշտութեան, Ինչ որ անհաշտ աչքով կը դիտէին Հրէայք: Եւ երբ ասոնք գերութենէն վերադառնալով, տաճարին շինութեան ձեռնարկեցին, Սամարացիք ալ դիմեցին Զորաբաբէլի որ իրենք ալ գործակցէին անոր, բայց այս իրենց առաջարկը նախատանօք մերժուեցաւ [Եզր. Դ.]: Այս բանէն սաստիկ վիրաւորուած, Սամարացիք այնուհետեւ ոգի ի բուն աշխատեցան որ բնաչինջ ընէին Հրէից նոր գաղութը, եւ այդ ատենէն ատելութիւնն հետ զհետէ բռնկեցաւ իրենց մէջ ու խիստ և անչնչելի արմատներ ձգեց,

13. Պատասխանի Յիսուս և ասէ. Ամենայն որ ըմպէ ի ջրոյ յայդմանէ՝ միւսանգամ ծարաւէ. բայց որ ըմպէ ի ջրոյն զոր ես տաց նմա՝ մի՛ ծարաւեսցէ յաւիտեան:

14. Այլ ջուրն զոր ես տաց նմա, եղիցի նմա աղբիւր ջրոյ բղխելոյ ի կեանսն յաւիտենական:

13. Յիսուս անոր պատասխանեց ու ըսաւ. Ո՛վ որ այդ Ջուրէն խմէ՝ դարձեալ կը ծարաւի. բայց ով որ իմ տալիք Ջուրէս խմէ՝ յաւիտեան ծարաւ պիտի չի զգայ:

14. Հապա իմ տալիք Ջուրս՝ իրեն համար ցայտուն Ջուրի աղբիւր մը պիտի ըլլայ յաւիտենական կեանց մէջ:

այնպէս որ Սիրաքայ [Ժ. 25—26] հեղինակը չի վարանիր բացայայտ կերպիւ զրելու. «Երկու ազգ կայ զորս կ՛ատէ իմ հոգիս, և երրորդը՝ ազգ բնաւ չսեպուիր. անոնք որ Սամարիայի լերան վրայ հաստատուած են՝ փղշտացիք, և այն խեղ խաժամուժը որ Սիւքեմ կը բնակի»: Սամարացիք այն ատեն միայն ունեցան իրենց տաճարն՝ երբ Բրիատոսէ 400 տարի առաջ, Մանասէ անուանով քահանայ մը, իր ապօրէն ամուսնութեան առՁիւ վռնտուելով Երուսաղէմէ Նէէմիի ձեռքով, գնաց Սամարացւոց քով ապաստանեցաւ, ուր իր աջակցութեամբ Սամարացիք կրցան շինել հոյակապ տաճար մը Գարիզին լերան վրայ: Այդ օրէն սկսաւ առաջինէն քառապատիկ աւելի ատելութիւն մը Սամարացւոց ու Հրէից միջեւ, և որու օրինակն անկարելի է գտնել ո՛ և է ազգի մը պատմութեան մէջ [Vigouroux, *Mélanges bibliques*: J. Derenbourg, *Essai sur l'Hist. de la Palest. d'après les Talmuds*,]: Ասկէ էր որ, յոյժ Քշնամանալից նախատինք մը սեպուած էր մէկուն երեսին Սամարացի պոռալը: Ցայտնի է Թէ, Փարիսեցիք չզլացան այդ նախատանքից խօսքն ալ ուղղելու Յիսուսի [Յովհ. Ը. 48]. Թալմուտն ալ լի է սոսկալի անիծաբանութիւններով ՔուԹայէ եկող Սամարացւոց դէմ. և Ռաբունիք կ՛ըսէին Թէ Նախընտրելի է խոզի միս ուտել [որ բանը կ՛արգելուր Օրինազիրքը] քան Սամարացւոց հացէն ճաշակել: Այսու ամենայնիւ, անոնց-

մէ ոմանք կը Քոյլատրէին պատուղ կամ հաւկիԹ հայՁայՁելը Սամարացիներէն, ցայսօր իսկ, միեւնոյն սոսկալի ատելութիւնը կը շարունակէ Հրէից ու Սամարացւոց միջեւ, այնպէս որ ասոնք ո՛չ սեղանակից կ՛ըլլան, ո՛չ ալ ո՛և է ամուսնական զոյգինք կը կռնեն կամ կը մտերմանան իրարու հետ, Տե՛ս, Robinson, *Palaestina* t. III; Wilson, *Lands of the Bible*, t. II.

13 - 14. Ամենայն որ ըմպէ ի ջրոյ յայդմանէ. . . . — Ապրիւրին նիՁական ջուրը ժամանակաւոր կերպիւ մը կը մարէ ծարաւը, այս ծանօԹ իրականութիւն մըն է, և Յակոբ այդ ջրհորը բացած ըլլալով՝ անշո՛ւշտ մեծ բարիք մ՛ըրած էր յաջորդ սերունդին. բայց այդ բարիքը մէն մի անհատի համար ժամանակաւոր ու անցողական հանգամանք մ՛ունէր: Մինչդեռ այն խորհրդական ջուրը զոր Յիսուս պիտի տար՝ սա անգուգական առաւելութիւնն ունէր՝ որ յաւիտեան պիտի չծարաւցնէր, և այդ ջուրն ալ ուրիշ բան չէր՝ ԹէՁ ոչ կենաց աղբիւրը զոր գեղեցիկ կը նկարագրէ Ս. Յովհաննէս իր Յայտնութեան գրքին մէջ ըսելով. «Ո՛չ պիտի անօԹենան ու ո՛չ ալ ծարաւնան...», զի Գառնուկն որ գահին մէջ է պիտի հովուէ զանոնք, ու պիտի առաջնորդէ զանոնք կենաց աղբիւրի ջուրերուն» է. 16. 17. — Այդ ջուրն . . . եղիցի աղբիւր ջրոյ բղխելոյ. [14] Հիանալի գեղեցկութեամբ մը կը նկարագրէ հոս Յիսուս իր մատուցանելիք ջուրին առաւելութիւնները: Զի, ֆիզի-

15. Ասէ ցնա կինն. Տէ՛ր, տուր ինձ զջուրն զայն՝ զի մի ծարաւեցից, և մի՛ եկից այսր հանել ջուր:

16. Ասէ ցնա Յիսուս. Ե՛րթ կոչեա զայր քո և ե՛կ այսր:

17. Պատասխանի եաս նմա կինն և ասէ. Չի՛ք իմ այր: Ասէ ցնա Յիսուս. Բարւոք ասացեր թէ Չի՛ք իմ այր.

18. Զի հինգ այր վոխեալ է քո, և զոր այժմ ունիս՝ չէ քո այր. զայդ արդար ասացեր:

19. Ասէ ցնա կինն. Տէ՛ր, Թուի ինձ թէ մարգարէ իցես դու:

20. Հարքն մեր ի լերինս յայսմիկ երկրպագին. և դուք ասէք՝ եթէ յԵրուսաղէմ է տեղի, ուր արժան իցէ երկիր պագանել: Բ. Օրին. ԺԲ. 5:

21. Ասէ ցնա Յիսուս. Կի՛ն դու, հաւատա՛ ինձ, զի եկեսցէ ժամանակ՝ յորժամ ո՛չ ի լերինս յայսմիկ և ո՛չ յԵրուսաղէմ երկրպագանիցեն Հօր:

15. Տէ՛ր, ըսաւ անոր կինը, լինձի ալ տուր այն ջուրէն որ չծարաւնամ, եւ ա՛լ չգամ հոս ջուր հանելու:

16. Յիսուս անոր ըսաւ. Գնա կանչէ քու էրիկդ և հոս եկուր:

17. Կինն անոր պատասխանեց ու ըսաւ. Ես էրիկ չունիմ: Յիսուս ալ պատասխանեց: Աղէկ ըսիր թէ ես էրիկ չունիմ.

18. Որովհետեւ, հինգ էրիկ վոխած ես դու, և հիմակուան ունեցածդ ալ քու էրիկդ չէ. ճիշտ էր խօսածդ:

19. Կինն անոր ըսաւ. Տէ՛ր, լինձի կ'երեւի թէ դու մարգարէ մ'ես:

20. Մեր հայրերն այս լերան վրայ երկրպագութիւն ըրին. և դուք կ'ըսէք թէ Երուսաղէմ է միայն այն տեղն՝ ուր պէտք է երկրպագութիւն ընել:

21. Յիսուս անոր ըսաւ. Կի՛ն, հաւատա՛ լինձի, գի ժամանակ պիտի ըլլայ որ ո՛չ այս լերան վրայ՝ ու ո՛չ ալ Երուսաղէմի մէջ պիտի երկրպագութիւն ընեն Հօր:

քական ճշմարտութիւն մըն է, Թէ ջուրերն ձգտում մ'ունին բարձրանալու մինչեւ իրենց նախնական ակունքին հարթութեան. բայց, մինչդեռ երկրէս բխող ջուրերն ո՛րչափ ալ ուժով ըլլան՝ դարձեալ չափով մը կը բարձրանան օդին մէջ, Յիսուսի տալիք ջուրն, որու աղնաղբիւրը երկինքն է՝ իրենց բխած տեղն մինչեւ երկինք պիտի ցայտեն, այնպէս որ, անոնք որ բախտը պիտի ունենան այդ ջուրէն յագեցնելու իրենց ծարաւը, /- րենք ալ այդ ջուրին զօրութեամբ պիտի ցայտեն ու պիտի մխրճուին երկնային վըտակին պայծառ ու ջինջ ջուրերուն մէջ՝ ուր

այլեւս պիտի չի զգան ծարաւ, — Այս սիրուն նմանութեամբ կ'իմացնէ Տէրն մեր՝ Թէ ամէն անոնք որ իրեն պիտի հաւատան ու գործադրեն իր պատուէրները, յաւիտեան երանելի պիտի ըլլան:

20. Հարց մեր . . . — Նախընթաց խօսակցութենէն՝ Սամարուհին կատարելապէս համոզուած էր Յիսուսի գերմարդկային զօրութիւն մ'ունենալուն: Արդ, այս առթէն օգտուիլ ուզելով՝ Հրէից ու Սամարացւոց մէջ եղած խիստ կարեւոր վէճի մը մասին կ'ուզէ Յիսուսի գաղափարն առնուլ՝ Թերեւս գիտնալու համար Թէ ո՛ւր աւելի նախընտ-

22. Դուք երկիր պագանէք՝ որում ոչն գիտէք, մեք երկրպագանեմք որում գիտեմքն. զի փրկութիւն ի Հրէից է: Դ. Թագ. ԺԷ. 41:

22. Դուք կ'երկրպագէք անոր՝ զոր չէք ճանչեր, մենք երկրպագութիւն կ'ընենք անոր՝ զոր կը ճանչենք. վասն զի փրկութիւնը Հրէիցմէն է:

րելի էր Աստուծոյ որ իրեն պաշտօն մատուցուէր, —Հարցն մեր ըսելով Սամարուհին, Հրէից նահապետները [Աբրահամ, Իսահակ ու Յակոբ] չիմանար, այլ ուղղակի այն Սամարացիք որոց ձեռքով շինուած էր իրենց Գարիզինի տաճարը, — Սամարուհին ի շարունակ յայտմիկ ըսելով ցոյց կու տար Գարիզին լեռն որ կը բարձրանար իր առջեւ իսկ, Այդ լերան կատարին վրայ կը տեսնուին ցարդ իսկ հին տաճարին փառաւոր աւերակները, Յովհաննէս Հիւրկանոս, որ Սիմոն Մակաբայեցւոյն եղբայրն էր՝ ու միանգամայն անոր յաջորդը եղաւ՝ Հրէից քահանայապետական աթոռին վրայ, Քրիստոսէ 129 տարի առաջ կործանեց Գարիզինի տաճարը. այսու ամենայնիւ Սամարացիք շարունակեցին միշտ հոն ուխտի երթալն ու զոհեր մատուցանելը. Սամարացիք՝ Գարիզին լերան նկատմամբ տածած յարգանքնին Աստուածաշունչի սա անցից վրայ հաստատած են «Ես երբ անցնիք Յորդանէ, Գերազ լերան վրայ կանգնեցէք այն քարերը զոր ես այսօր կը պատուիրեմ ձեզի..., և հոն պիտի շինես սեղան մը քու Տէր Աստուծոյդ, սեղան մը բարակոփ, և երկաթ պիտի չդպչի անոնց» (Բ. Օրինաց. Իէ. 4—8): Սամարացիք կ'ըսեն Թէ փոխանակ «Գերազ լերան» պէտք է կարդալ «Գարիզինն» ինչու որ Հրէայք չարակամութեամբ «Գերազ»ի փոխած են «Գարիզին»ը: Այս օրուան Սամարացիք ալ, որ հազիւ 150 հոգւոյ կը հասնին, ամենամեծ յարգանք կը տածեն Գարիզին լերան համար, որու մ'ունին Սուրբ տիտղոսը կու տան, և աղօթած ատենին դէպ այն կողմ կը դառնան, հոն կը դնեն Դրախտը, Աղամի ստեղծուիլը. յրնեղեղէն ետքը Նոյի կանգնած սեղանը, Աբրահամու զոհը եւ այլն. ու վերջապէս անոր կատարին վրայ կը գենուն զատկական Գառնուկը և կ'ուտեն: Գարիզինի մասին՝ Տե՛ս, Bœdeker, *Palaest.* und Syrien; V. Guérin. *Voyage en Syrie et autour de la mer Morte*; De Saulcy, *Voyage en Terre Sainte*;—Porter, *Palest. and Syria*; Robinson, *Palaestina*.

22. Դուք երկիր պագանէք՝ որում ոչն գիտէք. — Սամարացիք Քէպէտ կը հաւատային Եհովային, սակայն բաղդատմամբ Հրէից՝ Աստուծոյ մասին անոնց ունեցած ծանօթութիւնը խիստ անկատար էր: Զի անոնք՝ բոլոր Աստուածաշունչէն միայն Մովսէսի Հնգամատեանը կ'ընդունէին, որու հռչակաւոր օրինակը ցարդ իսկ մեծ յարգութեամբ կը պահուի Նապլուսի մէջ [Տե՛ս, Tristram, *Land of Israel*; Vigouroux, *Man. Biblique*, t. I. n. 245], և յամմտութեամբ կը մերժէին Աստուծոյ ըրած յետագայ յայտնութիւնները որք կը ճոխացնէին Հրէից կրօնական գիտելիքները, այսպէսով անոնց կրօնքը շատ մը քմահաճոյ յաւելուածներով խճողուած ըլլալով, շփոթ էր ու անկատար և յապաւեալ կը մնար: — Զի փրկութիւն ի Հրեից է. Հրէայք միայն էին Մեսիային փրկութեան աւետեցեալները, վասն զի անոնք միայն ընդունած էին Աբրահամէն մինչեւ Մեսիայի գալուստը եղած աստուածային յայտնութիւնները, և ըստ Մարգարէից՝ փրկիչն ըստ մարմնոյ Հրէայ մը պիտի ըլլար [Եսայ. Բ. 1—3, Հռ. Գ. 1, Թ. 4 . . . — Ուստի Սամարացիք յանիրաւի կը պնդէին Թէ Գարիզին է այն տեղն ուր պէտք էր երկրպագութիւն ընել Աստուծոյ:

23. *Այլ եկեսցէ ժամանակ և այժմ իսկ է, յորժամ ճշմարիտքն երկրպագուք երկիր պագանիցեն Հօր հոգւով և ճշմարտութեամբ. քանզի և Հայր այնպիսի երկրպագուս լուր լինդրէ:*

24. *Հոգի է Աստուած, և երկրպագուայ նորա հոգւով և ճշմարտութեամբ պարտ է երկիր պագանել:* Բ. Կորն. Գ. 17:

23. Եկեսցէ ժամանակ՝ եւ այժմ իսկ է. — Փրկիչն իր վերեւ արտայայտած գաղափարը [համար 21] կ'ամբողջացնէ՝ յայտարարելով որ հոն զուրցած կրօնական վսեմ խեճալն ընդհուպ պատմական իրականութիւն մը պիտի ըլլար. Իրաց սոյն նոր կացութիւնն արդէն կը սկսի «այժմ իսկ է», ճշմարիտ աստուածապաշտութեան ժամն արդէն հնչած էր, զի Մեսիան եկած էր, և նոյնը որ պիտի հետեւէին ուրեմն անոր քարոզութեանց՝ ճշմարիտ երկրպագուներ պիտի ըլլային Հօր Աստուծոյ, և այդ իրենց ընծայելիք պաշտամունքը գլխաւոր երկու յատկութիւններ պիտի ունենար. 1. Հարկ էր ըլլար ներշնչուած «հոգւով». զի մինչեւ այն ատեն աւետարանի ձեւ մ'ունեցած էր նոյն իսկ Հրէից ըրած պաշտամունքն, այնպէս որ Տաճարն էր սեպուած անոնց կրօնական պաշտամանց միակ կեդրոնը, և առանց անոր՝ ոչ զոհ կարելի էր՝ ու ո՛չ ճշմարիտ երկրպագութիւն. մինչդեռ այժմ կը վերացուէր այդ պատուարն ու ամէն տեղ, ամէն ժամ կարելի էր երկրպագել. բայց այս երկրպագութիւնը պէտք էր մարդուս էն պատուական մասէն, հոգւոյ խորերէն բխէր [Հռ. Ա. 9; Ա. Թես. Ե. 23]։ — 2. Ճշմարտութեամբ, այսինքն Հօր Աստուծոյ մատուցուելիք զոհը չէ ՔԷ արշաւ կամ նոխազ ըլլար, ինչ որ իրական զոհը չէը՝ այլ նաց. մի'ՔԷ չհաստատե՞ց ո՛ւ է արարողութիւն մը Ս. Հաղորդութեան խորհուրդը մեզ աւանդած պահուն։ Ս. Ուղղափառ Եկեղեցւոյ հոգեզմայլ արարողութիւնք ա՛յն

24. Հոգի է Աստուած . . . — Աստուած՝ անսահման, անիմանալի, աննիւթ ու հոգեղէն բնութիւն ըլլալով, կը պահանջէ որ իրեն մատուցուելիք պաշտօնն ալ, մարդուս էն պատուական մասէն, հոգիէն բխի. Բողոքականք հարուածելու համար Ուղղափառ Եկեղեցւոյ Դաւանութիւնն՝ այս անցքը խեղաթիւրելով իր բնական իմաստէն, իրր աւելորդապաշտութիւն մը կը սեպեն եկեղեցական արարողութիւնները. Մինչդեռ, ո՛վ չգիտեր ՔԷ, մարդ քանի որ երկու էական մասերէ՝ հոգիէ ու մարմնէ բաղկացած ըլլալով, հարկ անհրաժեշտ է որ, իր առ Աստուած մատուցանելիք պաշտօնին մասնակցին ՔԷ՛ հոգին ու ՔԷ՛ մարմինը. Զի, աւնոր երկրպագութիւնն ալ հոգւով ու ճշմարտութեամբ պէտք է ա, նոր երկրպագութիւն ընենք ըսելով, Փըրկիչը չէ ՔԷ կը դատապարտէ արտաքին արարողութիւնները, այլ Հրէից այն սովորութիւնն՝ ըստ որում միայն Տաճարին մէջ կրնար մարդ երկրպագութիւն ընել. և նիւթական զոհերուն մէջ կը կայացնէին սոսկ՝ Աստուծոյ պաշտօն մատուցանելը. Բայց աստի, մի'ՔԷ նոյն ինքն Տէրն մեր, իր աղօթելու պահուն չէ՞ր առնուր արտաքին ձեւ մը իրր նշան խոնարհութեան և յարգանց. մի'ՔԷ չհաստատե՞ց ո՛ւ է արարողութիւն մը Ս. Հաղորդութեան խորհուրդը մեզ աւանդած պահուն։ Ս. Ուղղափառ Եկեղեցւոյ հոգեզմայլ արարողութիւնք ա՛յն

25. *Աստ ցնա կինն. Գիտեմք զի Մեսիայ գայ [անուանեալն Քրիստոս]. յորժամ եկեսցէ նա պատմեսցէ մեզ զամենայն:*

26. *Ասէ ցնա Յիսուս. Ես եմ որ խօսիմս ընդ քեզ:*

27. *Եւ յայն բան եկին աշակերտքն նորա եւ զարմանային զի ընդ կնոջն խօսէր. բայց ոչ ոք ասաց ի նոցանէ թէ Զի՛նչ խընդրես, կամ զի՛նչ խօսիս ընդ նմա:*

28. *Եթող կինն զսափորն իւր և չոքաւ ի քաղաքն, և ասէ ցմարդիկն.*

29. *Եկա՛յք տեսէք զայր մի՝ որ ասաց ինձ զամենայն որ ինչ իմ գործեալ է. մի'ԹԷ նա իցէ Քրիստոսն.*

30. *Ելին ի քաղաքէն և գային առ նա:*

25. Գիտեմ զի Մեսիա գայ. — Սամարացիք ալ կ'սպասէին Մեսիայի գալստեան, Հոնց համար Մեսիան՝ զոր կ'անուանէին Թա-Շահէկ կամ Հա-Թ'հահէկ, ուրիշ դեր չի պիտի չունենար՝ եթէ ոչ զուտ կրօնական. Մինչդեռ Հրէայք՝ անոր աշխարհական դեր մըն ալ կու տային, ինչպէս իր ոեղին զուրցած ենք. Այժմս՝ Նապլուսի Սամարացիք ալ կ'սպասեն դեռ Մեսիայի, և զոր կ'անուանեն Էդ-Միհիճի [Առաջնորդը]. բայց անոր կու տան մեծ մարգարէի մը հանգամանքն ըստ երկ. Օրիւն. ԺԸ. 15. որնոր պիտի գայ և ամէն ուրեք վերահաստատէ ճշմարիտ հաւատքը։ Տե՛ս, Friedrich, *Discuss. de Christologia Samaritan. liber*, Leipsig; Bargès, *Les Samaritains de Naplouse*; Gesenius, *De Samarit. Theologia*, Halle. — Անուանեալն Քրիստոս բառերն Աւետարանչին կողմէ յաւելուած մըն է ի բացատրութիւն։

27. Եւ զարմանային զի ընդ կնոջն խօսէր. — Առաքելոց զարմանքը սա բանէն յառաջ կու գար որ, Հրէից մէջ այր մարդոց ու կանանց արտաքին յարաբերութիւնները շատ խիստ կանոններու ներքեւ դրուած էին։ Թալմուտը կը պատուիրէ որ «Այր մարդիկ բնաւ չխօսակցին կանանց հետ ղուրսը, նոյն իսկ ԼՔԷ իրենց կիներն ըլլան անոնք» *Joma*, fol. 240: «Ռաբունի Սամուէլ կը պատուիրէ որ, բնաւ չողջունեն կիները» *Kidduschin*, fol. 70. 1: Տե՛ս, Lightfoot; de Wünsche; M. A. Weil, *Moïse et le Talmud*, Paris. Այսու հանդերձ, Աւաքեալը մեծ յարգանք

25. Կինն անոր ըսաւ. Գիտենք որ պիտի գայ Մեսիան [այսինքն Քրիստոս]. ուրեմն երբ նա գայ մեզի կը պատմէ ամէն բան:

26. Յիսուս անոր ըսաւ. Ես եմ անիկա, ես՝ որ կը խօսիմ քեզ հետ:

27. Եւ նոյն պահուն եկան աշակերտները ու կը զարմանային որ այն կնոջ հետ կը խօսէր. բայց անոնցմէ և ո՛չ մին չըսաւ թէ ի՞նչ կ'ուզես, կամ ինչո՛ւ կը խօսիս անոր հետ:

28. Կինն իր սափորը ձգեց ու գնաց քաղաք՝ և բնակչաց ըսաւ.

29. Եկէ՛ք տեսէք մարդ մը՝ որ ինծի պատմեց ինչ որ ես ըրած եմ. ա՞ն է արդեօք Քրիստոսը:

30. Քաղաքէն ելան և անոր քով կուգային:

31. Եւ մինչեւ եկեալ էին նոքա, աղաչէին զնա աշակերտքն եւ ասէին. Ռաբբի, հաց կեր:
32. Նա ասէ ցնոսա. Ես կերակուր ունիմ ուտել՝ զոր դուքն ոչ գիտէք:
33. Ասէին աշակերտքն ընդմիմեանս. Մի՛թէ եւ՛ոք բերէ նմա ուտել:
34. Ասէ ցնոսա Յիսուս. Իմ կերակուր այն է՝ զի արարիչ զկամս այնորիկ որ առաքեացն զիս, և կատարեցից զգործն նորա:
35. Ո՞չ դուք ասէք եթէ Այլ եւս չորք ամիսք են և հունձք գան: Ահաւասիկ ես ասեմ ձեզ. պիտի գայ: Ահա եւս ալ ձեզի կ'ըսեմ. վեր բարձրացուցէք ձեր աչքերն ու դիտեցէք արտերը, զի անոնք արդէն ճերմկցած են և հնձուելու առնոյին է:
36. Եւ հնձողը վարձք կ'առնու, և պտուղ կը հաւաքէ յաւիտենական կենաց համար. որպէս զի թէ սերմանողը, և թէ հնձողն ի միասին ուրախանան:
37. Այս մասին ճշմարիտ է այն ըսուածը՝ թէ Ուրիշ է այն որ կը ցանէ՝ և ուրիշ է այն որ կը հնձէ:
38. Ես զձեզ ղրկեցի որ հընձէք՝ ուր դուք աշխատած չունէիք. ուրիշներ աշխատեցան՝ ու դուք անոնց աշխատածին մէջ մտաք:
39. Եւ այն Սամարացւոց քաղաքէն շատեր հաւատացին անոր՝ կնոջ այն խօսքին վրայ զոր վըկայեցուցած էր անոնց՝ թէ Ինծի պատմեց ինչ որ ես ըրած էի:
40. Իսկ երբ Սամարացիք իր քով եկան՝ աղեր կ'աղաչէին որ իրենց քով մնար. և հոն երկու օր մնաց:
41. Եւ ա՛լ աւելի մարդիկ անոր հաւատացին՝ իր խօսած բաներուն համար:
42. Եւ անոնք կնոջ կ'ըսէին թէ՝ Այսուհետեւ ա՛լ քու խօսքիդ համար չենք հաւատար, զի անձամբ իրմէ լսեցինք, ու գիտենք թէ ատուգիս ինք է աշխարհի Փրկիչը:

---

31. Եւ մինչդեռ անոնք չէին ճաշած, աշակերտները կ'աղաչէին անոր ու կ'ըսէին. Ռաբբի, հաց կեր:
32. Նա անոնց ըսաւ. Ես այնպիսի կերակուր մ'ունիմ ուտելիք զոր դուք չեք գիտեր:
33. Իսկ աշակերտներն իրարու կ'ըսէին. Արդեօք մէկն իրեն ուտելիք բան մը բերած է:
34. Յիսուս անոնց ըսաւ. Իմ կերակուրս այն է որ զիս ղրկողին կամքն ընեմ՝ և անոր գործը կատարեմ:
35. Դուք չէ՞ք ըսեր թէ Դեռ չորս ամիս ևս՝ և հնձոց աւետը պիտի գայ: Ահա ես ալ ձեզի կ'ըսեմ. վեր բարձրացուցէք ձեր աչքերն ու դիտեցէք արտերը, զի անոնք արդէն ճերմկցած են և հնձուելու առնոյին է:
36. Եւ հնձողը վարձք կ'առնու, և պտուղ կը հաւաքէ յաւիտենական կենաց համար. որպէս զի թէ սերմանողը, և թէ հնձողն ի միասին ուրախանան:
37. Այդ խօսքը ճշմարիտ է թէ՝ Ուրիշ է որ սերմանէ, և ուրիշ է որ հնձէ:
38. Ես ձեզ ղրկեցի հնձել՝ զոր դուք վաստակեցէք. ուրիշներ վաստակեցին, և դուք ի վաստակս նոցա մտէք:
39. Եւ ի քաղաքէն Սամարացւոց բազումք հաւատացին ի նա, վասն բանի կնոջն վկայելոյ՝ եթէ Ասաց ինձ զամենայն որ ինչ իմ գործեալ էր:
40. Իսկ իբրեւ եկին առ նա Սամարացիքն, աղաչէին զնա լինել առ նոսա. և եղեւ անդ աւուրս երկուս:
41. Եւ եւս բազումք հաւատացին ի նա վասն բանին նորա:
42. Եւ ասէին ցկինն՝ թէ Ո՛չ այսուհետեւ վասն քո խօսիցդ հաւատամք, զի մեզէն իսկ լուաք ի դմանէ, և գիտեմք եթէ դա՛ է ճշմարիտ Փրկիչ աշխարհաց:

տածելով իրենց վարդապետին հանդէպ, փափկանկատութիւնը կ'ունենան ամենեւին չհարձաւիրձելու զանի Թէ ի՞նչ ծառայութիւն կը խնդրէր այն կինէն «զի՞նչ խընդրես», և կամ ի՞նչ ճշմարտութիւն կը յայտնէր անոր «զի՞նչ խօսիս ընդ դմա»:

35. Այլ եւս չորք ամիսք են եւ հունձք գան. — Սոյն անցքը մեծ արժէք ունի ժամանակագրութեան համար, զի ցոյց կու տայ Թէ ո՛րչափ ատեն փրկիչը բնակած էր Հրէաստանի մէջ: Արդ, ի Պաղեստին Ապրիլ ամսոյ մէջ տվղերը կ'սկսին հունձքերն, որով՝ չորս ամիս ետ երթալով, կը տեսնենք Թէ սոյն իրողութիւնը տեղի կ'ունենայինն Դեկտեմբերի մէջ: Ուրեմն Յիսուս Դեկտեմբերի մէջ եկած էր ի Սամարիա, և այլուստ գիտենք Թէ՝ [Յովհ. ԺԲ. 13] նախընծայից ատ ընդունին յաւիտենական կենաց վար-

---

ձատրութիւնը: Դիտելի է որ, ամէն անհատ, կղերական՝ Թէ աշխարհական, կարող են նպաստել սոյն գործին: Հարկ չկայ որ մէկ մը ի պաշտօնէ կարգուած ըլլայ հոգւոյ փրկութեան աշխատելու, զի աշխարհականք ալ, այլ՝ Թէ կին, կարող են անոնց աչակից ըլլալ. ամէն ի ժիր՝ իրենց նիւթական Թէ բարոյական օգնութեամբ: — Չի որ սերմանիչն՝ և որ հնձէ՝ հաւասարակ ցնծասցեն. նիւթականին մէջ, ստէպ տարբեր զգացումներով կը տարուբերուի մարդ, զի «Վարեն արտասուօք» անստոյգ ըլլալով իրենց յաջողութեան մասին, և «ցնծութեամբ հնձեն» [Սղ. ՃԻԵ. 5. 6] երբ ա՛լ երկիւղի տեղի չէ մնացած: Մինչդեռ հոգեւորականի մասին՝ ցանողն ու հնձողը

հաւասարապէս կ'ուրախանան, վասն զի մին Թէ միւսը պիտի վարձատրուին յաւիտենականութեան մէջ:

37–38. Այլ է որ սերմանէ... — Սոյն առակն ստէպ գործածուած կը տեսնենք նաեւ Ցոյն հեղինակներէ, որով կը յայտնեն ամէն ատեն ստոյգ եղած իրողութիւն մը գործնական կեանքին մէջ: Սոյն առակին համազօր է նաեւ առ մեզ խիստ ընտանի զարձած սա խօսքը «Ո՛վ զիտէ ո՛վ պիտի վաստկի՝ և ո՛վ պիտի ուտէ»: — Այլ վաստակեցին, եւ դուք ի վաստակս նոցա մտէք. [38] Ահա Թէ ի՛նչպէս այդ առակը կը յարմարէր այժմ Առաքեալներուն. զի ուրիշներ, ինչպէս Ցովհ. Մկրտիչ և նոյն ինքն Փրկիչը, սերմանած էին Տիրոջ

Յիսուս կ'երթայ Գալիլեա ու հոն լաւ ընդունելութիւն մը կը գտնէ. — Դարձեալ կը վերադառնայ ի Կանա, ու հոն մեկ խօսքով կը բժշկէ Կափառնաում գտնուող ծանր հիւանդ մը:

43. Եւ յետ երկուց աւուրց ել անտի և գնաց ի Գալիլեա:

44. Զի ինքն իսկ Յիսուս վկայեաց՝ եթէ մարգարէ յիւրում գաւառի պատիւ ոչ ունի: Մատթ. ԺԳ. 57; Մարկ. Զ. 4; Ղուկ. Դ. 24:

45. Այլ յորժամ եկն նա ի Գալիլեա, ընկալան զնա Գալիլեացիքն. զի տեսեալ և էր զամենայն նչանն զոր արար յԵրուսաղէմ ի տօնին. քանզի և նոքա եկեալ էին ի տօնն: Մատթ. Դ. 12. Մարկ. Ա. 14; Ղուկ. Դ. 14:

46. Եկն դարձեալ ի Կանա Գալիլեացւոց՝ ուր արար զջուրն գինի. և անդ էր թագաւորական մի, որոյ որդի նորա հիւանդ կայր ի Կափառնաում: Յովհ. Բ. 9:

47. Նա իբրեւ լուաւ եթէ Յիսուս եկեալ է ի Հրէաստանէ ի Գալիլեա, եկն առ նա և աղաչէր զի իջցէ և բժշկեսցէ զորդի նորա, քանզի մերձ էր ի մեռանել:

43. Եւ երկու օրէն եաքն ելաւ այն տեղէն ու գնաց Գալիլեա:

44. Զի Յիսուս ինք վկայեց թէ մարգարէ մը պատիւ չունենար իր գաւառին մէջ:

45. Բայց երբ նա Գալիլեա եկաւ, Գալիլեացիք ընդունեցին զանի, ինչու որ տեսած էին բոլոր հրաշքները զորս նա ըրած էր Երուսաղէմի մէջ այն տօնին. որովհետեւ անոնք ալ եկած էին այն տօնին:

46. Կրկին եկաւ Գալիլեացւոց Կանա քաղաքն՝ ուր ջինին փոխած էր ջուրը. և հոն կը գտնուէր արքայական գործէ մէկն՝ որու որդին հիւանդ էր Կափառնաումի մէջ:

47. Երբ ասիկա լսեց թէ Յիսուս Հրէաստանէ Գալիլեա եկած էր, անոր քով եկաւ ու կ'աղաչէր որ երթար և իր որդին բժշկէր. որովհետեւ մահուան դուռը կը գտնուէր:

այգւոյն մէջ, ուստի Առաքեալք չէին եղած որ ի սկզբան պատրաստած էին զՀրէայս Աւետարանի վարդապետութեան, մինչդեռ իրենց վիճակած էր պատուէրն մաս բաժին ունենալու «ի վաստակս նոցա մտէք»:

47. Զի իջցէ . . . — Իջանելէ բայը խիստ յարմար գործածութիւն մ'ունեցած է հոս, զի Կանա քաղաքը 1350 ոտք բարձր է Կափառնաումէ: —Պէտք է դիտել որ, Գաւրաքայնի որդւոյն վրայ եղած սոյն հրաշքը տարբեր է, Ս. Մատթէոսի [Ը. 5—13] և Ս. Ղուկասու [Է. 1—10] Աւետարաններուն մէջ պատմուած հարիւրապետի ծառային վրայ եղած հրաշքէն: Զի, Քէ-

պէտ մի քանի հեղինակներ այդ երկու հրաշքները կը նոյնացնեն՝ սակայն, ինչպէս դիտել կու տան հին Քէ նոր հմտագոյն Մեկնիչք, երկուքին միջեւ եղած տարբերութեանց լաւ ուշադիր չըլլալնուն համար է այս, եւ յիրաւի, հոս՝ Կանայի մէջ տեղի կ'ունենայ տեսարանը, մինչդեռ հոն՝ Կափառնաումի մէջ. հոս՝ զաւակն է հիւանդ եղողը, հոն՝ ծառան, հոս՝ ազերսարկուն իր տունը կը հրաւիրէ զՅիսուս, հոն՝ ինք զինք անարժան կը սեպէ այդ շնորհքին. հոս՝ Յիսուս, Գնա՛, կ'ըսէ, քու որդիդ ողջ է. հոն՝ Յիսուս կը խոստանայ անձամբ երթալ ու բժշկել . . . :

48. Ասէ ցնա. Եթէ ոչ նչանս ինչ և արուեստս տեսանէք՝ ոչ հաւատայք:

49. Ասէ ցնա թագաւորազն. Տէ՛ր, է՛լ մինչչեւ մեռանիլն իմ:

50. Ասէ ցնա Յիսուս. Ե՛րթ, որդին քո կենդանի է: Եւ հաւատաց այրն բանին՝ զոր ասաց նմա Յիսուս, և գնաց:

51. Եւ մինչդեռ իջանէր, ընդառաջ եղեն նմա ծառայքն նորա. աւետիս տուն և ասեն՝ Թէ մանուկն նորա կենդանի է:

52. Հարցանէր ցնոսա վասն ժամուն՝ յորում ապաքինեաց: Եւ ասեն ցնա. Երէկ յեօթներորդ ժամու եթող զնա ջերմն:

53. Գիտաց հայրն նորա եթէ յայնմ ժամու, յորում ասացն ցնա Յիսուս Թէ Որդին քո կենդանի է. և հաւատաց ինքն և ամենայն տունն իւր:

54. Զայս դարձեալ երկրորդ նչանս արար Յիսուս եկեալ ի Հրէաստանէ ի Գալիլեա:

48. Յիսուս անոր ըսաւ. Թէ որ չտեսնէք հրաշք մը կամ սքանչելիք մը՝ չէք հաւատար:

49. Պալատականն անոր ըսաւ. Տէ՛ր, իջի՛ր դեռ իմ որդիս չմեռած:

50. Յիսուս անոր ըսաւ. Գնա՛, քու որդիդ ողջ է: Եւ մարդը հաւատաց Յիսուսի իրեն զուրցած խօսքին ու գնաց:

51. Եւ երբ կափառնաում կ'իջնէր, ծառաները ընդ առջեւ ելան և պատմեցին ըսելով աւետիս տուին ու ըսին՝ Թէ ողջ է իր որդին:

52. Անոնց կը հարցնէր թէ ո՛ր ժամուն առողջացաւ: Եւ անոր ըսին. Երէկ՝ ժամը եօթնին ջերմը ձգնք Թողուց:

53. Հայրը հասկցաւ թէ այն ժամուն էր որ Յիսուս իրեն ըսած էր. Քու որդիդ ողջ է. և ինք՝ ու իր բոլոր տունը հաւատացին:

54. Այս ալ երկրորդ հրաշքն եղաւ զոր ըրաւ Յիսուս, Հրէաստանէ Գալիլեա գալով:

ԳԼՈՒԽ Ե.

Յիսուս Պրոբատիկէ աւազանին քով կը բժշկէ երեսուն եւ ութ տարիներէ հետէ ճիւանդ եղող մարդ մը. — Հրեայք կը զայրանան որ Յիսուս ղաբաք օրով կը բժշկէր՝ եւ զԱստուած իր Հայրը կ'անուանէր:

1. Յետ այսորիկ տօն էր Հրէից. և էր Յիսուս յԵրուսաղէմ: Ղեւտ. ԻԳ. 4, 5; Բ. Օրին. ԺԶ. 1:

1. Ասկէ եաքն Հրէից տօն էր, և Յիսուս Երուսաղէմ ելաւ:

1. Տօն էր Հրէից. — Հրէից ո՛ր տօնին կ'ակնարկէ հոս Աւետարանիչը, զատակարկն տօնին՝ Քէ ուրիշ տօնի մը, Յոյժ շահեկան ճշդելու համար ոգի ի բոին պիտի ըլլար՝ եթէ Աւետարանիչը պարզած ըլլար այս կէտը. զի ատկէ կարելի պիտի ըլլար գիտնալ Քէ քանի՛ տարի տեւած է

փրկչին քարոզութեան շրջանն և ո՛ր տարին հանդիպած է իր մահը: Այս կէտը ամէն զարու գիտնականք ու մեկնիչք, բայց իրենց խուզարկութեան արդիւնքը բանի մը յանգած չէ: Սոյգ է Քէ, շատ մը ձեռա

2. Եւ էր յերուսաղէմ Ս Պրոբատիկէ աւազանին, որ կոչէր եբրայեցերէն Բեթհեզդա, հինգ սրահ կար,

3. Որոց մէջ պառկած էր մեծ բազմութիւն մը հիւանդներու, կոյրերու, կաղերու, գօսացեալներու, որոնք ջրերուն յուզման կը սպասէին:

զրեր՝ փոխանակ «Տօն էր Հրէից»ի, ունին՝ «Տօնն էր Հրէից» յօդով, որմէ կը հետեւցնեն ոմանք Թէ Զատկի տօնին համար ըսուած է, սակայն սոյն յօդով գործածուած է, ինչպէս կը դիտեն քաջ քննագատք, նախ որ՝ խնդրոյն կնճիռը վերցնելու համար յետագային գրչագրաց մէկ յաւելուածն է, երկրորդ որ՝ եթէ այդպէս իսկ ըլլար հարազատ ընթերցուածը, դարձեալ չէինք կրնար անկէ հետեւցնել Թէ Զատկի համար ըսուած է, զի ամէն անգամ որ, Աւետարաններու մէջ «Տօնն» յօդով կը գործածուի՝ միշտ համընթաց անցքերէն կը կռահուի Թէ Զատկի տօնին համար ըսուած է [Տե՛ս, Մատթ. ԻԶ. 5, ԻԷ. 15; Ղուկ. Բ. 42; Յովհ. Դ. 45; ԺԱ. 56; ԺԲ. 12], մինչդեռ հոս այդպէս չէ, ինչ որ է, Մեկնիչներու մէկ մեծ առաւելութիւնը [Ս. Իրէնէոս, Եւսեբիոս, Կուան. ա-Լապիտէ, Կրիմ, Ֆուար, Վիկուրու . . .] կը պնդեն Թէ Զատկի տօնին համար ըսուած է։ Այլք՝ [Ս. Յովհ. Ոսկ., Ս. Կիւրեղ Ալեք., Երասմ. . . .] Թէ Պենտեկոստէի համար։ Ուրիշներ ալ՝ [Wieseler, Tholuck, Hug, Schegg . . .] կ'ըսեն Թէ Բուրիմ [Հեբր պայդարիմ] ըսուած տօնին կ'ակնարկէ, որ հաստատուն էր ի յիշատակ Հրէից ազատութեան Համանի ոճրալից ձեռքերէն [Եսթեր. Գ. 7, Թ. 24 . . .]։ Սոյն վերջին կարծիքն հետզհետէ աւելի վարկ կը գտնէ, բայց և այնպէս խնդիրը միշտ սքօղուած պիտի մնայ՝ քանի որ հաստատ կռուան մը չունի։

2. Եւ էր յերուսաղէմ ի Պրոբատիկէ աւազանին. — Ի՛ն ընթեր յունարէն ձեռագիրք սա դան ունին, «Եւ է . . . ի Պրոբատիկէ՝ աւազան . . . որ ունի հինգ սրահ»։ Պրոբատիկէ բառէն եաքը զօրութեամբ խնացուած է Դրան. վասն զի, ինչպէս յայտնի կ'երեւի յունարէնի մէջ՝ [ἐπὶ τῇ προβατικῇ κολυμβήθρᾳ] ածականը προβατικῆ՝ համաձայնած չէ գոյականին հետ՝ որ է βηθεσδά՝ զոր ըստ Եբրայեցւոյ կը նշանակէ տուն զօրութեամբ խնացուած գոյական մը պէտք է հոս գտնուի, որ է՝ πύλη [դուռն]. որով սա պէս պիտի Թարգմանուէր սոյն անցքը. Եւ երուսաղէմի մէջ՝ Պրոբատիկէ դրան քով, կայ աւազան մը . . . Ուրիշ ձեռագրեր ալ ունին՝ Պրոբատիկէ աւազանին քով։ Իսկ Վուլկատայի Թարգմանութիւնը՝ սա ձեւը. Պրոբատիկէ աւազան մը։ — Աստուածաշունչի մէջ տեղ յիշատակուած է Պրոբատիկէ դուռը [Նեեմի, Գ. 1. 32 . . .] զոր մեր Թարգմանիչք ըրած են Դուռն Ոչխարաց զանազանաց չտրդիւն, Դուռն Ջրդխաց, փոխանակ Թարգմանելու Դուռն Ոչխարաց։ Ինչու որ, Պրոբատիկէ՝ յունարէն πρόβατον [ոչխար] բառին տատապարձութեամբ հայացումն է։ Այսպէս կոչեցուն պատճառն ալ սա էր որ, այդ դռնէն կը մտցնէին առհասարակ բազաբ, մանաւանդ Տաճարին մէջ զոհուելիք ոչխարները։ Սոյն դուռն Երուսաղէմի Հիւսիս-Արեւելեան կողմը՝ այժմու Ս. Ստեփաննոսի դրան մօտերը կ'իյնար։ Իսկ աւազանը սոյն դրան քովերը կը գտնուէր, և հաւանական է որ, այժմու Պիր-

4. Եւ հրեշտակ Տեառն իջանէր ըստ ժամանակի յաւազանն՝ և յուզէր զջուրսն. և որ նախ ի չարաժուժն ջուրցն իջանէր՝ բժշկէր, ոչ ունելով նչան հիւանդութեան։

5. Եւ անդ էր այր մի՝ որոյ եբեսունն և ութ ամ էր ի հիւանդութեան իւրում։

4. Եւ Տիրոջ հրեշտակն իր ատենին կ'իյնար աւազանին մէջ ու կը յուզէր ջուրերը. և ով որ նախ կ'իյնար ջուրերու չարժման մէջ՝ կը բժշկուէր, այնպէս որ հիւանդութեան ախտանիշ մը անոր վրայ չէր մնար։

5. Եւ հոն կար մարդ մը՝ որ հիւանդ էր երեսուն և ութ տարիներէ ի վեր։

Ֆեր-Իզրայիլ ըսուած ջրամբարին տեղն էր որ կը գրաւէր նա [Տե՛ս, R. Riess, *Atlas de la Bible*, Pl. VI; V. Guérin, *La Terre Sainte*]։ Ուրիշներ ալ կը կարծեն Թէ հոս յիշատակուած աւազանն է Ագրիպ Կուտի ըսուածն՝ որ կը գտնուի Տաճարին հարաւակողմը Կեդրոնի հեղեղատին մէջ՝ հիշտ Սելոամ գիւղին դիմացը [Dr. Robinson, *Palaest. und die südlich angrenzenden Laender*, t. II.]։ Մանաւանդ որ սոյն ագրիպը զարմանալի երեւոյթ մը ցոյց կու տար՝ օրուան մէջ ութ քաշուելով, և ապա յանկարծ փրփրացած պղպջակներով։ Սոյն բանը Սելոամի ագրիպին ալ հանդիպելուն պատճառաւ, որ ագրիպը ներքին հաղորդակցութեան մէջ էր Կոյսին ագրիպին հետ, ուրիշ հեղինակներ ուզեցին սոյն վերջին ագրիպը նոյնացնել Բեթհեզդայի ագրիպին հետ, վերջապէս, կարգ մը հեղինակներ ալ, կը կարծեն Թէ Օմարի մզկիթին արեւմտեան դին եղած Հարմա-էշ-Շիֆա [լոզարան ապաքինութեան] ըսուածն է Բեթհեզդայի ագրիպը [Riehm, *Handwoerterbuch des bibl. Altertums*; Baedeker, *La Palestine et la Syrie*]։ Բայց այս կարծիքներն ամենեւին չեն համաձայներ Աւետարանի տուած մանրամասնութեանց՝ ըստ որում Բեթհեզդա կը գտնուի ճիշտ Ոչխարաց դրան [Պրոբատիկէի] քով, և Աւետարանիչը գիտէ զանազանել զՍելոամ և զԲեթհեզդա, Տե՛ս Sepp. *Jerus, und das heilige Land*; Krafft, *Die Topog. Jerus.*:

4. Այս համարն ամբողջովին, և նախընթաց համարին [3] վերջին մասը զանց առնուած է Հայերէն շատ մը ձեռագրաց մէջ, ինչպէս նաեւ Յունարէն ձեռագրաց ոմանց մէջ։ Այսու հանդերձ, ընտիր ընտիր յոյն Թէ հայ ձեռագրաց, և նշանաւոր Թարգմանութեանց մէջ սոյն համարներու ներկայութիւնը՝ բոլորովին չրեկ կու տայ անոնց կարծիքն, որոնք կ'ուզեն իբր անհարազատ նկատել զանոնք։ Բացի ասոնք, բոլոր սուրբ Հարք, և նոյն ինքն Տէրտուղիանոս [Յաղ. Մարս Ե.] կը ճանչնան անոնց հարազատութիւնը։ — Հրեշտակ Տեառն, Ըստ բնագրոյն՝ Հրեշտակ մը ըսուած է սոսկ, Տեառն բառը Օրինակչաց կողմէ եղած յաւելուած մըն է, զի ամենեւին չի տեսնուիր նախնական բնագրոյն մէջ։ — Ըստ ժամանակի, կը նշանակէ Թէ ատեն ատեն տեղի կ'ունենար սոյն հրաշալիքը, բայց չէ Թէ որոշ ժամանակներու մէջ, այնպէս որ՝ մարդ կարենար առաջուց գուշակել զայն։ Եւ հրեշտակին այդ «իջմունքը» չէ Թէ տեսանելի կերպիւ տեղի կ'ունենար՝ այլ սոսկ ջուրերու յուզուելէն յայտնի կ'ըլլար [եւ յուզեր զջուրսն]։ — Եւ որ նախ . . . իջաներ, Ակէ կը հասկցուի Թէ, ամէն անգամ որ ջուրերը յուզուէին՝ անոնց մէջ առաջին իջնողը միայն կը գտնէր իր բժշկութիւնը, ուստի մէկէ աւելի բժշկութիւն չէր ըլլար։ —Բժշկեր՝ ոչ ունելով նչան հիւանդութեան. Խոստ յատակ են Աւետարանչին այս խօսքերը, ամէն հիւանդութիւն հրաշալի

6. Զնա իբրեւ եաես Յիսուս զի անկեալ դնէր, և դիտաց եթէ բազում ժամանակք են այնուհետեւ, ասէ ցնա. Կամի՞ս ողջ լինել:

7. Պատասխանի եա նմա հիւանդն. Տէ՛ր, ոչ ունիմ, թէ յորժամ ջուրքն յուզիցին՝ արկցէ զիս յաւազանն. և մինչ ես դանդաղիմ, այլ ոք քան զիս յառաջագիմէ, ասէ ցնա Յիսուս. Արի՛, ա՛ռ զմահիճս քո և գնա՛:

8. Եւ ողջացաւ այրն, և յարեաւ, առ զմահիճս իւր և չրջէր: Եւ էր շաբաթ յաւուրն յայնմիկ:

9. Սակայն Հրէայքն ցրժշկեալն. Շաբաթ է, և ոչ է արժան առնել զմահիճս քո: Ելից, ի. 10: Երեմ. ԺԷ. 24:

10. Պատասխանի եա նոցա և ասէ. Որ բժշկեացն զիս՝ նա ասաց ցիս. Ա՛ռ զմահիճս քո և գնա:

11. Հարցին ցնա և ասեն. Ո՛վ է այրն որ ասաց ցքեզ. Ա՛ռ զմահիճս քո և չրջեաց:

12. Եւ բժշկեալն ոչ գիտէր թէ ո՛վ իցէ. քանզի Յիսուս խոյս ետ ամբոխին ի տեղւոջէ անտի:

13. Յետ այսորիկ գտանէ զնա Յիսուս ի տաճարին և ասէ ցնա. Հաւաղիկ ողջացար, մի՛ եւս մեղանչեր՝ զի մի՛ չար ևս ինչ լիցի քեզ:

14. Գնաց այրն և պատմեաց Հրէից՝ եթէ Յիսուս էր որ բժշկեացն զիս:

15. Եւ վասն այսորիկ հալածէին Հրեայքն զՅիսուս, զի զայն առնէր ի չաբաթու:

16. Եւ Յիսուս պատասխանի ետ նոցա. Հայր իմ մինչեւ ցայժմ գործէ, և ես գործեմ:

17. Վասն այսորիկ առաւել ևս ընդրէին Հրեայքն սպանանել զնա, զի ո՛չ միայն լուծանէր զշաբաթս, այլ և Հայր իւր կոչէր զԱստուած, հաւասար առնէր զանձն Աստուծոյ:

12. Անոր հարցուցին ու ըսին. Ո՛վ էատ մարդը որ քեզ ըսաւ. Ա՛ռ մահիճդ ու պարտէ:

13. Եւ բժշկուողը չէր գիտեր անոր ո՛վ ըլլալը. զի Յիսուս խոյս տուաւ այն տեղէն ամբոխին համար:

14. Ասկէ ետքն Յիսուս գտնէր զատաւ տաճարին մէջ և անոր ըսաւ. Ահա՛ դուն բժշկուեցար, ա՛լ մի՛ մեղանչեր՝ որպէս զի աւելի գէշ բան մը չպատահի քեզի:

15. Մարդը երթալով Հրեից պատմեց թէ Յիսուս էր զիս բժշկողը:

16. Եւ այն պատճառաւ Հրեայք կը հալածէին զՅիսուս՝ զի շաբաթ օրով կ'ընէր այդ բաները:

17. Իսկ Յիսուս անոնց պատասխանեց. Հայրս կը գործէ մինչեւ հիմայ, և ես ալ կը գործեմ:

18. Ատոր համար Հրեայք ա՛լ աւելի կը փնտռէին սպաննել զանիկա, զի չէ թէ միայն շաբաթ օրը չէր պահեր, այլ նաեւ զԱստուած իր Հայրը կ'անուանէր, եւ ինք զինք Աստուծոյ կը հաւասարեցնէր:

կերպով կը բժշկուէր, ու չէ թէ բնական կերպով ջուրերուն հանքային յատկութիւն ունենալէն, և այսպիսի բժշկութիւն մը ամէն մէկ ջուրերու յուզման՝ մէկ անձի վրայ կը կատարուէր: Որ պարագաներն ամենեւին պիտի չյիշէր այսքան խըղճմիտօրէն մեր Աւետարանիչն՝ և պիտի չներկայացնէր իբր հրաշք մը իր պատասխանատուութեան ներքեւ՝ եթէ ուզէր ժողովուրդին սխալ մէկ համոզման արձագանքն ըլլալ:

6. Կամի՞ս ողջ լինել. — Ի սկզբան զարմանալի կը թուի որ Յիսուս այսպիսի հարցում մը կ'ուղղէ հիւանդին՝ երբ նա արդէն բժշկուելու փափաքով էր որ հոն կ'սպասէր: Բայց սոյն հարցումով փրկիչը կ'ուզէր նուիրել կերպով մը անոր ուշադրութիւնը, արթնցնել անոր սրտին մէջ հաւատքն ու յոյսը, և այսպէս անոր շնորհել բժշկութիւն ծէ»: [Surenhusius, t. II. p. 31]:

[Ս. Յովհ. Ոսկ., ճառ Լ.Զ. առ Յովհաննէս]:

10. Շաբաթ է, սչ է արժան. . .—Հրեայք այսինքն Սանհէտրինի անդամք, չէին ակնառես եղած հիւանդին բժշկութեան, այլ քալած տեղերին նշմարած էին թէ նա իր մահիճը կը տանի, ուստի անմիջապէս կը յիշեցնեն անոր թէ այդ բանը հակառակ էր Օրինաց տրամադրութեան [Ելից. ԻԳ. 12; ԼԱ. 14; Թիւ, ԺԵ. 32 . . .], վասն զի շաբաթ օրով փոխադրութիւն կ'ընէր իր մահճին, —Ըսբունիք կ'ըսէին թէ, «ԵՒ մէկ մը [շաբաթ օրով] տանի նոյնքան յարդ որքան կը սեղմուի կովու բերանին մէջ... կամ նոյնքան հասկ՝ որքան կ'առնու գառ նուկին բերանը, կամ Ուղի մը մեծու Ցամբ ու զանգուածով սխտորի կամ սոխ, տերեւներ՝ շաբաթ աւուր օրինքը կը պըղ ծէ»: [Surenhusius, t. II. p. 31]:

17. Հայր իմ մինչեւ ցայժմ գործէ. — Հէսայ զՅիսուս հաւասարակ մարդ մը կարծելով, միշտ Աշնամի աչօք կը դիտէին զանոր շաբաթ օրերն ալ հրաշքներ ընելուն համար: Փրկիչն ասոր հակառակ կը փորձէ թէ ինք հաւասարակ մարդ մը չէր, այլ Աստուածային ծագում ուներ՝ զԱստուած իր այրն անուանելով «Հայր իմ»: Աստուած ամենեւին ենթարկուած չէ այնպիսի հնչեքի մը՝ զոր ինք հաստատած էր մարդկանց համար, նկատի առնելով անոնց տըկարութիւնը: Աստուծոյ անդադար գործունէութիւնն անոր էութենէն է, այնպէս որ նոր հանգիստ վերագրելն ուղղակի վիրա-

---

տորել ըսել պիտի ըլլար նորա բնութեան կատարելութիւնը: Արարչագործութեան առաջին վայրկենէն իսկ նա չէ դադրած աշխատելէ, գործելէ, զի անոր անդադար գործունէութիւնն անհրաժեշտ է արարած. նելու ֆիզիքապէս թէ բարոյապէս պահպանութիւն ու կառավարութեան համար: Հրեից մէկ մեծ մասն իր սխալական խմաւորով առնելով Աստուածաշունչի այն անցքերն ուր ըսուած է թէ Աստուած հանգիստ առաւ եօթներորդ օրը [Ծննդ. Բ. 1—2; Ելից. Ի. 8], կը հետեւցնէին թէ այդ օրէն ի վեր, Աստուած կը բաւականացայ անգործ կերպիւ դիտելու իր արարած.

Յիսուս ի պատասխանի կ'ըսէ թէ Հայր եւ Որդի ի միասին կը գործեն. թէ Որդւոյն տրուած է դատելու իրաւունքը. թէ Որդին ալ՝ Հօր նման ինք իր մեզ կը կրէ կեանքը. — Հովիւանցու Մկրտչի եւ Հօր Աստուծոյ վկայութիւնը. — Հրէից անհաւատութիւնը. — Նոյն ինքն Մովսէս պիտի ամբաստանէ զՀրեայս:

19. *Պատասխանի եւս Յիսուս և ասէ ցնոսա. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ. Ոչ կարէ Որդի մարդոյ առնել յանձնէ և ոչինչ՝ եթէ ոչ տեսանիցէ զՀայրն զի առնէ. զի զոր նոյն առնէ, զնոյն և Որդին նմին նման գործէ:*

20. *Զի Հայր սիրէ զՈրդի, և զամենայն ինչ ցուցանէ նմա՝ զոր*

19 Յիսուս պատասխանեց և ըսաւ անոնց. Ճշմարի՛տ ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի. Որդի մարդոյ չի կրնար ինքիրմէ բան մ'ընել՝ թէ որ չտեսնէ թէ Հայրն ալ կ'ընէ. ի՛նչ որ նա կ'ընէ, նոյնը Որդին ալ կ'ընէ նմանապէս:

20. Զի Հայրը կը սիրէ Որդին, և ինչ որ ինք կ'ընէ անոր ցոյց

19. Ոչ կարէ Որդի մարդոյ ... — Քրիստիչն այս խօսքերով չէ Քէ իր տկարութիւնն է որ կը խոստովանի Աստուծոյ հանդէպ, այլ իր ծագման աստուածային բնոյթը, և իր բնութեան կատարելութեան մասին առաջնակարգ ճշմարտութիւն մը կը յայտնէ. Եւ յիրաւի, Որդի մարդոյ և Հայր Աստուած մէկ աստուածային բնութիւն ունենալով, Փրկչին կամքն ու գործողութիւնը անբաժանելի կերպով միացած են Հօր Աստուծոյ կամաց ու գործողութեանց, սոյն անբաժանելիութիւնն ա՛յն աստիճան յատուկ և էական մաս մը կը կազմէ աստուածային բնութեան՝ որ եթէ Հօր և Որդւոյ անջատ կամք ու գործունէութիւն մը տրուէր՝ այն ատեն աստուածային բնութեան կատարելութիւնը կը խախտէր. Ահա այս պատճառաւ Փրկիչը կը վարդապետէ Քէ բացարձակապէս անկարելի է որ ինք իր ղէմէն բան մ'ընէ առանց իր Հօր գործակցութեան:

20. Զի Հայր սիրէ զՈրդի, եւ ... ցուցանէ նմա զոր ինքն առնէ. — Ո՛վ որ բոլոր սրտովը կը սիրէ մէկ մը՝ գաղտնի բան մը չունենար անոր առջեւ. արդ, Հայր Աստուած կատարելապէս կը սիրէ իր միածին

ներըն: Ուրիշներ ալ Թէպէտ կը հաւատային Աստուծոյ յարատեւ գործունէութեան՝ սակայն կը զայթակղէին որ նա շաբաթ օրն ալ չէր պահեր: Այս պատճառաւ Ռաբունիք անոնց խիղճը հանդարտեցնու համար սա կոշտ ու հետեւակ բացատրութիւնը կուտային. «Մի'Թէ մարդ իրաւունք չունի՞, կ'ըսէին, շաբաթ օրը պտըտելու իր տան մէջ: Արդ, Աստուծոյ տունն ալ երկինքն ու երկիրս է» [Տե՛ս, Schemoth Rabba, XXX. Թալմուտի մէջ]: Իսկ աւելի զարգացեալ մասը Փիլոնի հետ կ'ըսէին. «Աստուած ամենեւին չդադրիր գործելէ. բայց՝ ինչպէս կրակի յատկութիւնն է այրել, ձիւնինը՝ ցուրտ ըլլալ, այսպէս ալ գործելն Աստուծոյ յատկութիւնն է, մանաւանդ որ նոյն ինքն է աղբիւր գործունէութեան ամէն էակի», Philon, *Legis Allegor.* I. 3. —Եւ ևս գործեմ. Թէ որ Յիսուս աշխարհ եկած է անձնուիրաբար աշխատելու իր Հօր կամքին համար, ուրեմն ինք ալ, որ Աստուած մըն է՝ պիտի շարունակէ հետեւիլ իր Հօր օրինակին առանց խարտեաշեան աւուր, կամ օրէնքի մը որ ինք իրեն համար դրած չէ, այլ հասարակ մարդոց համար:

Որդին, և ահա այս պատճառաւ է որ, կ'ըսէ Տէրն մեր, ինք և Հայրը միշտ ի միասին կը գործեն: — Յուցանէ փոխաբերաբար ըսուած է, ինչպէս խոտ յանախ կը տեսնուին Ս. Գրոց մէջ այս կերպ փոխաբերութիւններ, ցոյց տալու համար Թէ ինք Տէրն մեր ներքին ու կատարեալ գիտակցութիւն ունի Աստուծոյ հրահանգներուն ու վճիռներուն, և ինչպէս ինք միշտ գործակից է Հօր, նոյնպէս ալ Հայրը գործակից է իրեն. Ուստի, «և զամենայն ինչ ցուցանէ նմա զոր ինքն առնէ» կը նշանակէ Թէ ինչ որ ինք [Որդին] կը գործէ քարոզելով, և մանաւանդ հրաշքներ ընելով, ինք միայն չէ ընողն՝ այլ Հայրն ալ իսկապէս իր հետ կը գործէ:

21. Նոյնպէս եւ Որդի՝ զոր կամի կենդանի առնէ. — Այն զարմանք ազդող զոր-

ինքն առնէ. և մեծամեծս եւս քան զայնս ցուցանէ նմա զգործս, զոր դուքդ զարմանայք:

21. Զի որպէս Հայր յարուցանէ զմեռեալս և կենդանի առնէ, նոյնպէս եւ Որդի՝ զորս կամի կենդանի առնէ:

22. Եւ ոչ եթէ Հայր դատի զոք, այլ զամենայն դատաստան եւս Որդւոյ իւրոյ,

23. Զի ամենեքեան պատուեսցեն զՈրդի՝որպէս պատուեն զՀայր: Որ ոչ պատուէ զՈրդին՝ ոչ պատուէ զՀայր զառաքիչն նորա:

24. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, զի որ զբանն իմ լսէ, եւ հաւատայ այնմ որ առաքեացն զիս, ընդունի զկեանսն յաւիտենականս, եւ ի դատաստան ոչ մտանէ, այլ փոխեցաւ ի մահուանէ ի կեանս:

կուտայ. և ա՛լ աւելի մեծամեծ գործքեր ալ ցոյց պիտի տայ անոր, քան ասոնք՝ որոց մասին դուք կը զարմանաք:

21. Որովհետեւ, ինչպէս Հայրը կը յարուցանէ մեռեալներն ու կը կենդանացնէ, այնպէս ալ Որդին կը կենդանացնէ զորոնք որ կ'ուզէ:

22. Եւ չէ Թէ Հայրը կը դատէ մէկ մը, այլ իր Որդւոյն տուաւ ամէն դատաստան,

23. Որպէս զի ա՛մէնքը Որդւոյն պատիւ ընծայեն՝ ինչպէս Հօր կ'ընեն: Ո՛վ որ չի պատուեր Որդին՝ չի պատուեր նաեւ Հայրը որ զանի ղրկեց:

24. Ճշմարի՛տ ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի Թէ ով որ կը լսէ իմ խօսքս, ու կը հաւատայ անոր որ զիս ղրկեց, կ'ընդունի յաւիտենական կեանքն, ու չի գար դատաստանի, այլ այնպիսին մահուան վիճակէն փոխուած է կեանց:

ձերէն՝ որոց այն ինչ կ'ակնարկէր Փրկիչը, առաջինն է մեռելոց յարութիւնը: Արդ, այս գերագոյն զօրութիւնն ալ Հօրմէն ընդունած է Տէրն մեր, և ինք ալ զայն ի կիր կ'արկանէ նոյնքան իշխանութեամբ ու նոյնքան ազատօրէն՝ որքան իր Հայրը, ու չէ Թէ կուրօրէն և ըստ դիպաց, ինչ որ ցոյց կուտայ զորս կամի խօսքովը: «Զորս կամի խօսքերն է'ն առաջ վեր կը հանեն այն ամենակարող զօրութիւնը զոր Հայր Աստուած յանձներ է Որդւոյն. արդէն երկու անձանց ալ կամքը միեւնոյնն ըլլալով, ինչ որ Որդին կ'ուզէ՝ նոյնը Հայրն ալ կ'ուզէ. երկրորդ, այդ խօսքերը ցոյց կու տան Թէ, Որդին, այսպէս ըսելու համար, կոյր զկուրայն և քմածին կերպիւ ի գործ չի դներ մեռեալները կենդանացնելու վսեմ գործողութիւնը. զի ուզել՝ կը նշանակէ ընտրել, և

25. *Ամէն ամէն սաեմ ձեզ, զի դայ ժամանակ՝ եւ արդէն իսկ է, յորժամ մեռեալք լսիցեն ձայնի Որդւոյն Աստուծոյ. եւ որք լսիցեն՝ կեցցեն:*

26. *Զի որպէս Հայր ունի կեանս յանձին իւրում, նոյնպէս եաս եւ Որդւոյ ունել կեանս յանձին իւրում.*

27. *Եւ իշխանութիւն ես նմա դատաստան առնել, եւ զի Որդի մարդոյ է:*

25. *Ճշմարի՛տ ճշմարի՛տ կ'ըսեմ ձեզի՝ թէ պիտի գայ ժամանակ՝ եւ արդէն եկած ալ է, որ մեռելները պիտի լսեն Աստուծոյ Որդւոյն ձայնն, և անոնք որ պիտի լսեն՝ պիտի ապրին:*

26. *Զի ինչպէս Հայրը յինքեան ունի կեանքը, նոյնպէս ալ իր Որդւոյն տուած է յինքեան կեանք ունենալը.*

27. *Եւ անոր տուած է իշխանութիւն դատաստան ընելու, ինչու որ Որդի մարդոյ է:*

ուրիշ կերպով չի կրնար ընտրել՝ եթէ ոչ անհնազանդութեամբ։ Վերջապէս, այդ խօսքերը կը նշանակեն նաեւ Թէ, ամէն մարդու հանդէպ Որդին չի կրնար, ուստի, կատարել իր փրկարար գործունէութիւնը. զի կան մարդիկ որ «պիտի չուզեն», արգելքներ պիտի դնեն, և այդ ատեն է որ ինք ալ պիտի չուզէ զանոնք փրկել»։ Fillion, *St. Jean*, V. 21. — Ինչ որ կարծեն մեկնիչը և Ս. Հարց մէկ մասը, յայտնի է Թէ հոս Տէրն մեր կ'ակնարկէ մանաւանդ հոգեկան ու խորհրդական յարութեան [Ս. Օգոստ., Հ. Բաղրիէի, Ա. Մայեէր, Հ. Գօրուլի . . .] և ո՛չ Թէ վերջին յարութեան [Ս. Կիւրեղ, Մալօնեացիուս . . .], կամ Ղազարու, Յայրոսի աղջկան և Նայիմի կնոջ որդւոյն յարութեան [Ս. Յովհ. Ոսկեբ.]։

25. Յորժամ մեռեալք լսիցեն. . . — Նախընթաց համարին մէջ՝ Տէրն մեր երկու էական Թէութիւն դրած էր փրկութեան հասնելու համար. Ա. Որ զրանցմէ իմ շահ. նա որ կը լսէ իր խօսքը, իր պատուէրները, և հետեւաբար՝ կատարելապէս կը հնազանդի ալ անոնց, Բ. Եւ հաւատայ այնմ որ առաքեացն զիս, այսինքն՝ նա որ կը հաւատայ Թէ Հայր Աստուած է որ զինք ղրկած է այս աշխարհ, — Եւ հիմայ եկած հասած է արդէն այդ երջանիկ ժամը «Գայ ժամանակ և արդէն իսկ է», և ամէն անոնք որ հոգւով մեռած են, այսինքն մեղքերով ծանրաբեռնեալ են «մեռեալք». ուրիշ բան չունին ընելիք՝ եթէ ոչ հնազանդիլ Որդւոյն Աստուծոյ ձայնին, և իրենք ապահոված պիտի ըլլան իրենց փրկութիւնը «կեցցեն»։

27. Իշխանութիւն ես նմա դատաստան առնել. — Քանի որ Փրկիչն ունի իշխանութիւն վարձատրելու յաւիտենական կենաց զարդիկ, յայտնի է Թէ դատելու ալ իշխանութիւն ունի, որպէս զի որոշէ բարիները չարերէն և ըստ այնմ վճռէ։ — Եւ զի Որդի մարդոյ է. Յունարէնի մէջ լոկ ըսուած է Զի Որդի մարդոյ է: Վերեւ՝ երբ Յարութեան վրայ էր խօսքը, Յիսուս ինք զինք Որդի Աստուծոյ կ'անուանէ, իսկ հոս որ Դատաստանի վրայ է խօսքը, Որդի մարդոյ տիտղոսը կու տայ ինքզինքին, Եւ յիրաւի, դատաւոր մը՝ ինչպէս քահանան. [Երր. Ե. 1—3], այն ատեն միայն կրնայ կարծես կատարել իր փափուկ դերը՝ երբ ինք ևս նոյն բնութեան կը մասնակցի՝ որ բնութիւնն ունին դատապարտի առջեւ երեւցողները, Յիսուս ալ, որ իբր Մարդ-Աստուած հաղորդ ըլլալով մեր բնութեան, գիտէ ամէն տկարութիւնները, փորձութիւնները, վտանգները, մեզ համար պիտի ըլլայ գերազանցօրէն արդար դատաւոր մը։

28. *Ընդ այն զի՞ զարմանայք. զի եկեսցէ ժամանակ՝ յորում ամենեքին որ ի գերեզմանս կայցեն՝ լուիցեն ձայնի նորա,*

29. *Եւ եկեսցեն արտաքս. որոց բարիս գործեալ իցէ՝ ի յարուԹիւն կենաց. և որոց զչար արարեալ՝ ի յարուԹիւն դատաստանաց: Մասր. Իե. 46: Դան. ժԲ. 2:*

30. *Ոչ կարեմ ես յանձնէ առնել և ոչինչ. այլ որպէս լսեմ՝ դատեմ. և դատաստանն իմ արդար է, զի ոչ խնդրեմ զկամս իմ, այլ զկամս այնորիկ որ առաքեացն զիս:*

31. *ԵԹէ ես վկայեմ վասն իմ, վկայուԹիւնն իմ չէ ճշմարիտ:*

32. *Ա՛յլ է որ վկայէ վասն իմ. և դուք գիտէք եԹէ ճշմարիտ է վկայուԹիւնն զոր վկայեաց վասն իմ: Մասր. Գ. 17: Յովհ. Ա. 15:*

33. *Դուք առաքեցիք առ Յովհաննէս՝ և վկայեաց ճշմարտուԹեան:*

28. Ընդ այն զի՞ զարմանայք. — Յունարէն բնագիրն ունի՝ Ընդ այն մի՛ զարմանայք։

30. Ոչ կարեմ ես . . . — Ինչ որ Յիսուս քիչ առաջ ըսած էր իր և Հօր միջեւ զըտնուած անբաժանելի ու սերտ յարաբերութեան մասին՝ [հմմտ. 19] նոյնը կը կրկնէ հոս հաստատելու համար Թէ իր դատաստանը արդար է։ — Ոչ կարեմ... Ինչ որ կ'ընէ Յիսուս՝ նոյնը իր հետ կ'ընէ նաեւ Հայրը, որովհետեւ իր և Հօր բնութիւնը մէկ է իբր Աստուած։ — Որպէս ընդունիմ՝ դատեմ. Լսեմ նոյն իմաստով գրուած է հոս՝ որ իմաստով գրուած տեսանք վերեւ ցուցանեն [հմմտ. 19] և ցուցանեն [20] բայերը։ Ուստի, պէտք է իմանալ՝ Որպէս լսեմ զՀայր զի դատէ, նոյնպէս եւ ես դատեմ. Այսինքն Թէ, իբր և Հօր դատաստանը մէկ կամքէ յառաջ կու գայ, իբր վճիռը կ'ենԹադրէ Հօր վճիռն ալ, զի Թէպետ երկու ուրոյն անձեր են՝ սակայն մէկ գոյուԹիւն, մէկ բնուԹիւն, մէկ զօրուԹիւն, մէկ կամք ու մէկ ԱստուածուԹիւն ունին։ Եւ ահա այս պարագային անբերկրայ պէտք է ըլլալ՝ Թէ Յիսուսի դատաստանը միշտ արդար է. և այս՝ երկու պատճառաւ, նախ՝ որ «Ոչ խնդրեմ զկամս իմ» Յիսուս իբր մարդկային կամքը չէ որ կը փնտռէ, այլ՝ երկրորդ, օգկամս այնորիկ որ առաքեացն զիս» իբր Աստուած կը գործէ, և միշտ հեռուտուռ է Հօր Աստուծոյ կամքն ընելու։

31—32. Եթէ ես վկայեմ. . . — Անշուշտ

34. Այլ ես ոչ եմէ ի մարդկանէ առնում վկայութիւն. այլ զայս ասեմ զի դուք ապրեսջիք:

35. Նա էր ճրագն՝ որ լուսաւել էր և ծագէր. և դուք կամեցարուք ցնծալ առ ժամանակ մի ի լոյս նորա:

36. Այլ ես ունիմ վկայութիւն մեծ և քան զՅովհաննու. զգործսն զորս ետու ցիս Հայր՝ զի կատարեցից զնոսա. նոքին իսկ գործքն՝ զոր գործեմ, վկայեն վասն իմ եթէ Հայր առաքեաց զիս:

37. Եւ որ առաքեաց զիս Հայր՝ նա վկայեաց վասն իմ. դուք ո՛չ ձայն նորա լսեարուք՝ և ո՛չ զտեսիլ նորա տեսէք. Մատթ. Գ. 17: Ժէ. 5: Բ. Օրհն. Դ. 12:

38. Եւ ոչ զբան նորա ունիք ի ձեզ բնակեալ. զի զոր նա առաքեաց՝ դուք նմա ոչ հաւատայք:

34. Բայց ես չէ թէ մարդէ մը վկայութիւն կ'առնեմ. հապա այս բանն ըսի որ դուք փրկուիք:

35. Նա էր այն ճրագը՝ որ վառուած էր ու կը փայլէր. և դուք ուզեցիք քիչ մը ատեն ուրախանալ անոր լուսովը:

36. Բայց ես Յովհաննու վկայութենէն աւելի մեծ վկայութիւն մ'ունիմ. այն գործքերն զորս կատարելու համար Հայրը տուաւ ինծի, նոյն այն գործքերը զորս ես կ'ընեմ, կը վկայեն ինծի համար թէ Հայրը զիս ղրկեց:

37. Եւ Հայրը որ ղրկեց զիս՝ նա վկայեց ինծի համար. դուք ո՛չ անոր ձայնը լսեցիք՝ ո՛չ ալ անոր տեսիլը տեսաք.

38. Եւ ոչ ալ դուք անոր խօսքըն ունիք որ ձեր մէջ բնակի. զի դուք չէք հաւատար անոր՝ զոր նա ղրկեց:

Քէ որ Յիսուս իրեն վերագրած այս ամէն բաները հաստատելու համար, կոչում ընէր մինակ իր վկայութեան՝ ատիկ մեծ ապացոյց մը զուտ պիտի ըլլային նորա Ջնջամիւները զինք բամբասելուս. Այս բանը քաջ գիտնալով Փրկիչն ալ, առաջուց կը ջրէ անոնց Ջերեւս յղացած մէկ առարկութիւնը, զուցեկելով Քէ նոյն ինքն Աստուած է որ կը վկայէ իր մասին, և այս աստուածային վկայութիւնն երբք կերպիւ յայտնուած է 1. Յովհաննէս Մկրտչի միջոցաւ, [հ. 33 - 35]. 2. Իր իսկ ըրած հրաշալի գործքերէն [հ. 36 - 38]. 3. Հին Կտակարանի գրուածներէն [հ. 39 - 40]: — Ա՛յլ է որ վկայէ. [32] Յիսուսի մկրտուած պահուն՝ երկինքէն եկած ձայնին է որ կ'ակնարկէ Փըրկիչը [Մատթ. Գ. 17, Յովհ. Ա. 15], և որ ձայնը լսած ըլլալնին չէին կրնար ուրանալ անոնք: Ուրեմն, այդ պահուն իսկ Աստուած կը վկայէր երկինքէն Քէ Յիսուս իր միածին Որդին էր: Այլուր [Յովհ. Ը. 18] դարձեալ պիտի ըսէ Յիսուս Քէ «Ես վկայեմ իմ՝ որ առաքեացն զիս Հայր». — Ս. Հայրերէն և մեկնիչներէ ոմանք [Ս. Յովհ. Ոսկ., Թէոփիլակտոս, Կրօտիոս . . .] Քէպէտ կ'ըսեն Քէ «Այլ է» ըսելով Յիսուս կ'ակնարկէ Յովհաննու Մկրտչի, սակայն Ս. Հարց և Մեկնչաց մեծամասնութիւնը մեր հոս տուած բացատրութիւնը կ'ընդունին Աստուծոյ վկայութեան վերագրելով այն անցքը, — Եւ դուք գիտէք դասը, միայն երկու հին յոյն ձեռագրաց մէջ կը տեսնուին, ինչ որ ձախլիկ ուղղութիւն մը կը սեպուի օրինակիչներու կողմէ եղած, Միւս բոլոր բնագիր ձեռագիրք ունին՝ Եւ ես գիտեմ և այս զան է ուղիղը:

37—38. Աստուած ամէն կերպով ջանացեր էր Քէ՛ անցելոյն և Քէ ներկային մէջ

39. Քննեցէք զԴիրս, զի դուք համարիք նոքօք ունել զկեանն յաւիտենական. և նոքին իսկ են որ վկայեն վասն իմ, որովք համարիք ունել կեանս:

40. Եւ դուք ոչ կամիք գալ առ իս զի զկեանն ունիցիք:

41. Ես փառս ի մարդկանէ ոչ առնում:

42. Այլ գիտեմ զձեզ Թէ զսէրն Աստուծոյ ոչ ունիք յանձինս:

43. Ես եկի յանուն Հօր իմոյ՝ և ոչ ընդունիք զիս. եթէ այլ եկեսցէ յիւր անուն՝ զնա ընդունիցիք:

44. Զիա՞րդ կարէք դուք հաւատալ, զի փառս ի միմեանց առնուք, և զփառս զառ ի միոյն Աստուծոյ ոչ խնդրէք: Յովհ. Ժ. 43:

45. Մի՛ համարիք եթէ ես չարախօս լինիմ իցեմ զձեզնջ առ Հօր. գո՛յ որ չարախօս կայ զձեզնջ, Մովսէս՝ յոր դուքն յուսացեալ էք:

46. Զի եթէ հաւատայիք դուք Մովսէսի, հաւատայիք արդեօք և ինձ. զի նա վասն իմ իսկ գրեաց: Ծննդ. Գ. 15: Իմ. 18: Իթ. 10: Բ. Օրհն. Ժ. 15:

47. Զի եթէ նորա գրոցն ոչ հաւատայք, զիա՞րդ իմոց բանիցս հաւատայցէք:

---

39. Քննեցէք Գիրքերը, զի դուք կը կարծէք Թէ անոնցմով ունիք յաւիտենական կեանքը, և անոնք անոնք են որ կը վկայեն ինծի համար՝ որպեսզի դուք կը կարծէք Թէ կեանքը ունիք:

40. Եւ դուք չէք ուզեր ինծի գալ որպէս զի ունենաք կեանքը:

41. Ես չեմ ընդունիր փառք մը որ մարդկիներէն ըլլայ:

42. Բայց գիտեմ ալ Թէ դուք չունիք ձեր մէջ Աստուծոյ սէրը:

43. Ես եկայ իմ Հօրս անուամբ՝ ու դուք չէք ընդունիր զիս. Թէ որ ուրիշ մը իր անուամբ գայ՝ զայն ընդունիք զանի:

44. Ինչպէս կրնաք դուք հաւատալ, դուք որ մէկզմէկէ փառք կ'ընդունիք, և հետամուտ չէք այն փառքին որ կու գայ միակ Աստուածմէ:

45. Մի՛ կարծէք Թէ ես պիտի ամբաստանեմ ձեզ Հօր առջեւ. կայ ուրիշ մը որ կ'ամբաստանէ ձեզ, այն Մովսէսը՝ որու վրայ դրած էք ձեր յոյսը:

46. Զի Թէ որ դուք հաւատայիք Մովսէսի, անշո՛ւշտ ինծի ալ պիտի հաւատայիք. վասն զի իմ մասիս է որ նա գրած է:

47. Բայց Թէ որ դուք չէք հաւատար անոր գրածներուն, ինչպէս պիտի հաւատաք իմ խօսքերուս:

շարժելու Հրեից խիղճը, բայց անոնք դիմադրած էին այդ աստուածային հրաւէրներուն, այս բանն է որ Յիսուս ալ անոնց երեսին կու տայ, — Ո՛չ զձայն նորա եղերեք երբեք ըստ. Աստուած ամէն ի ժիր ճնչեցուցած էր իր ձայնն անոնց ականջներուն, և ներկային ալ զարձեալ կը հընչէ Հրէից սիրտը շարժելու համար, չէ Քէ ըստ հնոյն, խորհրդական ու ահեղ կերպով ինք զինք յայտնած էր Աստուած ներկային՝ այլ իր միածին Որդւոյն քաղցր ու վսեմ կեր-

ԳԼՈՒԽ Զ.

Հինգ հացերու եւ երկու ձուկերու բազմանալուն հրաշքը:

1. Յետ այսորիկ գնաց Յիսուս յայնկոյս ծովուն Գալիլեացւոց Տիբերեայ: Մատթ. ԺԴ. 13։ Մարկ. Զ. 32: Ղուկ. Թ. 10։

2. Եւ զհետ երթայր նորա ժողովուրդ բազում, զի տեսանէին զնշանսն զոր առնէր ի վերայ հիւանդաց:

1. Ասկէ ետքն Յիսուս գնաց Գալիլիոյ ծովուն՝ Տիբերեայ միւս կողմը:

2. Եւ անոր կը հետեւէր բազմաթիւ ամբոխ մը, որովհետեւ կը տեսնէին այն հրաշքները զորս կ'ընէր հիւանդներու վրայ:

պարանքին ներքեւ, բայց անոնք կամովին կը գոցէին իրենց աչքերը զանի չտեսնելու համար։ — Եւ ոչ զբաւ ևոր ունիմ ի ձեզ բնակեալ. [38] Աստուած ատեպ անգամներ ղրկած էր անոնց խիղճը, սպասած էր անոնց սրտի դռներուն առջեւ, կարդացած էր անոնց քաղցր յորդորներ, բայց անոնք միշտ անտարբեր ու քարացած մնացած էին, և ո՛և է հիւրընկալութիւն մը չէին ըրած անոր կենսատու խօսքերուն, ո՛չ ալ այսուհետեւ տրամադիր էին ընդունելու. և այս ամէն չարեաց պատճառն ալ սա էր որ չէին ուզեր հաւատալ անոր [Յիսուսի] զոր իրենց ղրկած էր Աստուած, «զի զոր նա առաքեաց՝ դուք նմա ոչ հաւատայք»։

1. Յետ այսորիկ գնաց Յիսուս . . . — Զորրորդ Աւետարանչի սոյն խօսքերը խիստ տարտամ գաղափար մը կու տան Թէ ո՞ր առեն և ի՞նչ պատճառաւ Յիսուս կը մեկնէր Գալիլիոյ լճակին արեւմտեան եզրէն այսչափ փուճկոտ կերպիւ՝ ու կը քաշուէր անոր հիւսիս-արեւելեան անմարդի տեղերը։ Բարեբախտաբար միւս Աւետարանիչք կը լեցնեն այս Թերին, և այս պատճառաւ է որ մեր Աւետարանիչը կը լռէ նոյնը կրկնելու, և կը զեկուցանէն Թէ կրկին պատճառէ յառաջ կու գար Յիսուսի սոյն մեկնումը. նախ որ, Փրկչին միտքն էր քիչ մը դադար տալ իր առաքեալներուն՝ որոնք այն

ինչ վերադարձած էին յոգնեցուցիչ քարոզութենէ մը [Մարկ. Զ. 30—31, Ղուկ. Թ. 10]. և երկրորդ՝ Յովհաննու Մկրտչի եղերական մահը դեռ նոր հանդիպած ըլլալով, Հերովդէս Անդիպաս սկսած էր նման վտանգալից ծրագրեր յղանալ Յիսուսի հանդէպ ալ [Մատթ. ԺԴ. 13]։ — Գալիլիոյ ծովակը կամ ինչ որ նոյն է՝ Գեննեսարեթայ ծովը, կամ Տիբերեայ լճակը, հին ատեններէն կ'ըսուէր Քենարայ ծով [Թիւմ, ԼԴ. 11]։ Իսկ այսօր Արաբք զանի կը կոչեն Պահր Թապարիէհ։ Սոյն լճակին երկայնութիւնն է շուրջ 9 մղոն, իսկ լայնութիւնը 3 կամ չորս մղոն։ Իսկ անոր աւազանը ծովուն մակերեսէն 535 ոտք վար է, և որ բանը կը վերագրուի հրաբխային ճնշումի մը։ Զորս կողմէն կարծես տուփի մը մէջ փակուած է բարձր լեռներէ, միայն հիւսիսէն ճեղքուածք մ'ունի՝ ուրկէ կը մտնէ Յորդանան գետ և դուրս կ'ելնէ հարաւէն։ Թերեւս չգտնուի Պաղեստինոյ մէջ տեսարան մը՝ որու գեղեցկութիւնը հաւասարի սոյն լճակին շուրջը պատող լեռներու գեղեցկութեան, մանաւանդ գարնան՝ որ ատեն Թարմ դալարիք մը կը պատէ անոնց կողերն ու կատարները։ Լճակին չուրը զով է, պայծառ ու ախորժահաճ. Ամառն հոն անտանելի է ջերմութիւնը և ըստ այնմ բուսականութիւնն

3. Ել ի լեառն Յիսուս, և անդ նստէր աշակերտօքն հանդերձ:

4. Եւ էր մերձ Զատիկ տօնն Հրէից:

5. Բարձ ի վեր զաչս իւր Յիսուս, և հառս զի ժողովուրդ բազում գայր առ նա. ասէ ցՓիլիպպոս. Ուստի՞ գնեսցուք հաց զի կերիցեն դոքա:

6. Զայս ասէր փորձելով զնա. այլ ինքն գիտէր զինչ առնելոցն էր:

7. Պատասխանի ետ նմա Փիլիպպոս. Երկերիւր դահեկանի հաց չէ դոցա բաւական, թէպէտեւ իւրաքանչիւր ոք սակաւ ինչ առնուցու:

8. Ասէ ցնա մի յաշակերտացն նորա՝ Անդրէաս՝ եղբայր Սիմոնի Պետրոսի.

9. Է աստ պատանեակ մի, որ ունի հինգ նկանակ գարեղէն և երկուս ձկունս. այլ այն զի՞նչ է առ այդչափ մարդիկ:

10. Ասէ Յիսուս. Բազմեցուցէք զմարդիկդ: Եւ էր խոտ յայժմ ի տեղւոջն: Եւ բազմեցան մարդիկն թուով իբրեւ հինգ հազար:

11. Եւ առ զհացն Յիսուս և գոհացաւ, և բաշխեաց բազմա-

3. Լերան վրայ ելաւ Յիսուս, և հոն կը նստէր իր աշակերտներուն հետ:

4. Եւ մօտ էր Զատիկը որ Հրէից տօնն է:

5. Վեր բարձրացուց Յիսուս իր աչքերն, ու տեսաւ որ բազմաթիւ ամբոխ մը կու գար իր քովը. Փիլիպպոսի ըսաւ. Ո՞ւրկէ պիտի գնենք հաց որ ասոնք ուտեն:

6. Այս բանը կ'ըսէր զանի փորձելու համար, բայց ինք գիտէր իր ինչ ընելիքը:

7. Փիլիպպոս անոր պատասխանեց. Երկու հարիւր դահեկանի հաց չի բաւեր ասոնց, թէպէտ ամէն մէկը քիչ մը բան ուզէ առնուլ:

8. Անոր աշակերտներէն մին, Անդրէաս՝ Սիմոն Պետրոսին եղբայրն անոր ըսաւ.

9. Պզտիկ տղայ մը կայ հոս՝ որ հինգ գարեհաց ու երկու ձուկ ունի. բայց ի՛նչ կ'արժէ այս այդչափ մարդոց համար:

10. Յիսուս ըսաւ. Նստեցուցէք այդ մարդիկները: Եւ հոն շատ խոտ կը գտնուէր: Եւ այն մարդիկը նստեցան հինգ հազար հոգւոյ չափ:

11. Եւ Յիսուս հացն առաւ ու գոհացաւ, և նստողներուն բաժ-

ալ արեւագալածային երկիրներու բոյսերը կը յիշեցնէ, Յովսէպոսի վկայութեան համաձայն, ատենօք հրաշալի է եղեր սոյն տեղերն բերրիութեան ու բազմամարդութեան տեսակէտով [Պատ. Հր. Գ. 10. 7] և որ այժմ կը կրէ Փրկչին անէծքներուն յայտնի նշանները [Յովհ. ԺԱ. 27]։ — Գալիլիոյ լճակին մասին տե՛ս նաեւ, Bougaud, *Jésus-Christ*, ch. IV; Gratz, *Théâtre des div. Ecritures*, t. I.: — Տիբերեայ.

Այս անուամբ մանաւանդ ճանչցուած ըլլալով Գալիլիոյ լճակը նոյն ատենի հեթանոսներէն, Աւետարանիչը մանաւոր կը յիշատակէ զայն որպէս զի հեթանոսագարձ քրիստոնեայք ալ հասկնային։ Տե՛ս այս մասին՝ ստորեւ հատոր 23։

7. Երկերիւր դահեկանը կ'արժէր շուրջ 150 ֆրանք, զի մէկ հռովմ. դահեկանը հաւասար էր զրէթէ 0,72 կամ 0,73 տան. Թիմի։

կանացն. նոյնպէս և ի ձկանցն նեց. նոյնպէս ալ ձուկերէն՝ որ-
որչափ և կամեցան: չափ որ անոնք ուզեցին:

12. Եւ իբրեւ յագեցան, ասէ 12. Եւ երբ կշտացան՝ աշա-
ցաշակերտան. Ժողովեցէք զնըշ- կերտներուն ըսաւ. Ժողովեցէք
խարեալ կտորսդ՝ զի մի՛ ինչ մնացած փշրանքներն որ չի կոր-
կորիցէ: սուին:

13. Ժողովեցին, և լցին երկո- 13. Անոնք ալ ժողվեցին, և
տասան սակաւիկ զկտորոցն ի լեցուցին տասներկու սակաւ այն
հինգ գարեղէն նկանակէ անտի, գարեղէն հացերուս կտորանք-
որ յաւելաւ ի կերուղացն: ներէն, որ աւելցած էր կերողնե-
րուս առջեւէն:

14. Իսկ մարդիկն իբրեւ տե- 14. Իսկ մարդիկը տեսնելով
սին զնշանան զոր արար՝ ասէին անոր ըրած հրաշքն կ'ըսէին Թէ
եթէ Սա՛ է ճշմարիտ մարգարէն Սակայն է ճշմարիտ այն մարգա-
որ գալոց էր յաշխարհ: րէն որ յաշխարհ պիտի գար:

Յիսուս կը քալէ ծովուն վրայէն. — Անկորնչելի կերակուրը. — Փրկիչը կը յայտարարէ թէ իր մարմինն ու արիւնը ճշմարիտ սնունդ ու ըմպելի են:

15. Յիսուս իբրեւ գիտաց եթէ 15. Յիսուս գիտնալով որ պի-
գալոց են յափշտակել զնա, զի տի գային յափշտակելու զինք՝
արասցեն զնա թագաւոր, գնաց որպէս զի թագաւոր ընէին, կըր-
դարձեալ ի լեառն միայն: Մատթ. կին լեռը գնաց առանձին:
ԺԴ. 23, Մարկ. Զ. 46:

16. Եւ իբրեւ երեկոյ եղեւ, 16. Եւ երբ իրիկուն եղաւ, ա-
իջին աշակերտքն նորա ի ծո- նոր աշակերտները ծովեզերք ի-
վեզրն: ջան:

17. Եւ մտեալ ի նաւ՝ գային 17. Եւ նաւ մտնելով՝ կու գա-
յայնկոյս ծովուն ի Կափառնաում: յին ծովուն միւս եզերը դէպ ի Կա-
Եւ իբրեւ նսեմացաւ՝ և չէուս փառնաում: Եւ մութը պատած
եկեալ էր առ նոսա Յիսուս: էր արդէն, բայց Յիսուս տակա-
ւին չէր եկած անոնց քով:

18. Եւ ծովն ի սաստիկ հողմոյ 18. Ծովն ալ կ'ուռէր սաստիկ
չնչելոյ յուզեր: հովու մը փչելէն:

18. Եւ ծովն . . . յուզեր. — Գալիլիոյ լճակին մէջ ո՛րքան յանախ ու յեղակարծ այսպիսի ալեկոծութեանց պատահիլն արդէն նշանակած ենք Հատոր Ա. էջ 75, ծանօթ., հոս կը դնենք արդի զբօսաշրջիկի մը ազդեցիկ մէկ նկարագրականը իրը լրացուցիչ մաս մեր տուած ծանօթութեանց. «Աժենամեծ զգուշութիւն ձեռք առնելու է՝ երբ նաւարկել կ'ուզէ մէկն այս նենգաւոր լիճին մէջ, ուր կատարեալ հանդարտութեան մը՝ անմիջապէս և անսովոր արագութեամբ կը յաջորդեն փոթորիկներն և որոնք մէկ քանի ակընթարթի մէջ կը յարուցանեն սոսկալի ալիքներ . . . Մեր ուղեւորութեան միջոցին, երկու անգամ ամենամեծ մտատանջութեան դատապարտուեցանք՝ անդուլ անդադար ամեհի ալիքներուն ենթակայ ըլլալով . . . այնպէս որ, պզտիկ սխալ շարժում

19. Եւ վարեալ իբրեւ ասպարէզս քսան և հինգ կամ երեսուն, տեսանէին զՅիսուս զի գնայր ի վերայ ծովուն՝ և մերձ էր ի նաւն, զարհուրեցան յոյժ:

19. Եւ անոնք չուրջ քսան ու հինգ կամ երեսուն ասպարէզ թիավարելէ ետք, տեսնելով որ Յիսուս կը քալէր ծովուն վրայէն՝ ու մօտեցած ալ էր նաւուն, խիստ վախցան:

20. Նա ասէ ցնոսա. Ես եմ, մի՛ երկնչիք:

20. Բայց նա անոնց ըսաւ. Ես եմ, մի՛ վախնաք:

21. Եւ կամէին ընդունել զնա ի նաւն. և վաղվաղակի եհաս նաւն յերկիրն յոր երթային:

21. Եւ անոնք կ'ուզէին որ նաւուն մէջ առնեն զանի. և նաւն անմիջապէս հասաւ այն երկիրն ուր կ'երթային:

22. Ի վաղիւ անդր ժողովուրդքն որ կայր յայնկոյս ծովուն, տեսանէր թէ այլ նաւ ոչ գոյր անդ բայց միայն ի միոյն՝ յոր մտին աշակերտքն Յիսուսի. և զի չէր մտեալ Յիսուս ընդ աշակերտան իւր ի նաւն, բայց միայն աշակերտքն նորա գնացին:

22. Հետեւեալ օրը, ժողովուրդը որ ծովուն միւս կողմը կեցած էր, կը տեսնէր թէ ուրիշ նաւ մը չկար հոն բայց ի մէկէն ուր մտան Յիսուսի աշակերտները. և թէ Յիսուս չէր մտած այն նաւին մէջ իր աշակերտներուն հետ, այլ անոր աշակերտները միայն մեկնած էին:

23. [Իբրեւ այլ նաւք գային ի Տիբերեայ մօտ յայն տեղին՝ ուր ղհացն կերան]:

23. [Երբ ուրիշ նաւեր կու գային Տիբերիայէ մօտ այն տեղւոյն՝ ուր հացը կերան]:

մը կրնար շրջել տալ մեզ բաց լիճին մէջ: Ջուրերն ա՛յնքան առատութեամբ կը լեցուէին մեր նաւակին մէջ՝ որ հազիւ երկու հոգի կը բաւէին զայնս քաշելու երկաթ դոյլերով. Հորիզոնին վրայ բարդ ի բարդ ղիզուած էին ելեկտրականութեամբ լեցուած խոշոր գորշ ամպեր. լեռներէն գահավիժող հովերն ահեղագոչ մրրկաձեւ կը սուլէին. լիճին մակերեսն որ համակ սպիտակափրփուր էր, տեղ տեղ կապարագոյն կերպարանք մը կ'առնուր: Արագ խոյս տալով կոհակներու առջեւէն, բազում ժամերու անտանելի ջանքերէ ետքն, հազիւ կրցանք վերադառնալ անիրթմանք արեւմտեան ափանց պատսպարեալ ծոցերուն մէջ»: Dr. Lortet, *Archives du Muséum d'hist. nat. de Lyon*, t. III.: Հա՛պա երեւակայել թէ Առաքեալներու հանդիպած ալեկոծութիւնն ա՛յն ատեն տեղի կ'ունենար՝ որ ատեն մութն արդէն կոխա՛ծ էր:

21. Եւ կամէին ընդունել զնա ի նաւն. — Միւս Աւետարանիչներէն գիտենք թէ, Առաքելոց զՅիսուս իրենց նաւին մէջ ընդունելու փափաքն իրականացաւ, զի Յիսուս անոնց նաւը ելաւ և անմիջապէս ծովն հանդարտեցաւ. [Մատթ. ԺԴ. 32, Մարկ. Զ. 51]:

23. Իբրեւ այլ նաւք . . . խօսքերը փակագծի մէջ ըսուածի պէս են, ցոյց տալու համար թէ հացին բազմանալուն հրաշքին տեղ հաւաքուած բազմութիւնն ի՛նչ կերպ կրցաւ գտնել նաւակներ լիճին միւս կողմը Կափառնաում երթալու համար. — Տիբերիա քաղաքը շինուած էր համանուն լճին վրայ Հերովդէս Անդիպատրի ձեռամբ յանուն Տիբերիոս կայսեր: Սոյն քաղաքը Գալիլիոյ

24. Իսկ իբրեւ եառաւ ժողովուրդն եթէ Յիսուս ոչ է անդ՝ ւ ո՛չ աշակերտքն նորա, առին նոքա զնաւսն, և եկին ի Կափառնաում խնդրել զՅիսուս։

25. Եւ իբրեւ գտին զնա յայնկոյս ծովուն, ասեն ցնա. Ռա՛բբի, ե՞րբ եկիր այսր։

26. Պատասխանի եւ նոցա Յիսուս և ասէ. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ. Խնդրէք զիս, իբր ոչ եթէ զի նշանս ինչ տեսէք, այլ զի կերայք ի հացէ անտի և յագեցարուք։

27. Երթայք գործեցէք մի՛ զկորըստական կերակուրն, այլ զկերակուրն՝ որ մնայ ի կեանսն յաւիտենական, զոր Որդին մարդոյ տացէ ձեզ. քանզի զնա Հայր կնքեաց Աստուած։ Մատթ. Գ. 17։ Ժէ. 5։ Յովհ. Ա. 32։

24. Բայց երբ ժողովուրդը տեսաւ թէ հոն չէ Յիսուս՝ ո՛չ ալ անոր աշակերտները, իրենք ալ այն նաւերն առին՝ ու կափառնաում եկան զՅիսուս փնտռելու։

25. Եւ գտնելով զանի ծովուն միւս կողմն անոր ըսին. Ռա՛բբի, ե՞րբ եկար հոս։

26. Յիսուս անոնց պատասխանեց ու ըսաւ. Ճշմարիտ ճշմարիտ ձեզի կ՚ըսեմ. Դուք կը փնտռէք զիս, չէ թէ նշաններ տեսած ըլլալնուդ համար, հապա որովհետեւ այն հացէն կերաք ու կըշտացաք։

27. Գնացէք աշխատելու չէ՛ թէ կորստական կերակուրին համար, այլ այն կերակուրին՝ որ կը մնայ յաւիտենական կենաց մէջ, և զոր ձեզի պիտի տայ Որդին մարդոյ. զի Հայրը, Աստուած զանի կնքած է։

28. Ասեն ցնա. Զի՞նչ առնիցեմք զի զգործան Աստուծոյ գործեսցուք։

29. Պատասխանի եւ Յիսուս և ասէ ցնոսա. Այս է գործն Աստուծոյ զի հաւատասջիք յայն՝ որ առաքեացն զնա։ Ա. Յովհ. Գ. 23։

30. Ասեն ցնա. Զի՞նչ նշան առնիցես՝ զի տեսցուք և հաւատասցուք. զի՞նչ գործիցես։

31. Հարքն մեր կերան զմանանայն յանապատի անդ՝ որպէս և գրեալ է. Հաց յերկնից եւս նոցա ուտել։ Ելից, ԺԶ. 14. Թիւք, ԻԱ. 7։ Սղմ. ՀԲ. 24։ Իմաստ. ԺԶ. 20։

28. Անոր ըսին. Ի՞նչ պէտք է ընենք Աստուծոյ գործքերուն աշխատելու համար։

29. Յիսուս պատասխանեց ու ըսաւ. Աստուծոյ գործքը սա է որ հաւատաք անոր՝ որ զիս զրկած է։

30. Անոր ըսին. Ի՞նչ հրաշք պիտի ընես որ տեսնենք ու հաւատանք. ի՞նչ պիտի գործես։

31. Մեր հայրերն անապատին մէջ կերան մանանան՝ ինչպէս գրուած ալ է. Երկինքէն անոնց հաց տուաւ ուտելու։

սուս կը յանդիմանէ հոն ներկայ եղող ժողովուրդն որ ա՛նքան եռանդ ցոյց կու տար մարմնեղէն կերակուրներու համար, և ամենեւին անփոյթ կը գտնուէր Յիսուսի անձին և անոր հոգեպարար խօսքերուն հանդէպ։ Անշուշտ, մարմնեղէն կերակուրն ալ անհրաժեշտ էր, և մարդ ինքզինք անորմէ զրկելով՝ Տեսչութեան սահմանած օրինաց հակառակ վարուած կ՚ըլլայ [Եփես. Դ. 28։ Ա. Թեսաղ. Դ. 10—12]. սակայն երբ մարդ այդչափ մեծ փափով կը հետապնդէ անոր, և բոլորովին կ՚անտեսէ հոգւոյ սընունդը, այն ատեն Աստուած ալ զանի կը դառապարտէ, զի վերջապէս մարմինը տեւական չէ, ուշ Թէ կանուխ նա պիտի մեռնի, մինչդեռ հոգին անմահ է, և հարկ անհրաժեշտ է որ մարդ աւելի մեծ խնամք մ՚ունենայ անոր մասին։ —Տէրն մեր առիթ կը քաղէ տակէ խօսելու համար այնպիսի հոգեւոր սնունդի մը մասին՝ որն որ իր սիրոյ վերջին գրաւականը պիտի ըլլար, և այդ սնունդն ուրիշ բան պիտի չըլլար՝ եթէ ոչ իր իսկ մարմինն ու արիւնն, ինչպէս պիտի տեսնենք հետեւեալ տողերուն մէջ։ —Քանզի զնա Հայր կնքեաց Աստուած. Այս խօսքերով Յիսուս կ՚ապահովէ ունկընդիրները՝ Թէ ինք արդարեւ կարող է այս պիսի խոստում մ՚ընելու, զի իր հրաշալի գործքերն անհերքելի ապացոյցներ են, Աստուծոյ կնիքովը կնքուած ու վաւերացած են, Թէ ինք ստուգիւ Մեսիան է, Աստուծոյ Որդին, Աստուած իսկ ինքնին գլխովին։

30. Զի՞նչ նշան տեսնիցես. — Ամբոխը Թէպէտ կատարելապէս չէր հասկցած Թէ Յիսուս ի՞նչ ըսել կ՚ուզէր «հոգեւոր սնունդ» ըսելով [հ. 27], սակայն կ՚իմանային Թէ Աստուծոյ հանդէպ իրենց ունեցած պարտականութեանց կ՚ակնարկուէր, բայց ի՞նչ պարտականութիւններու, ոզորմութեա՞ն, պահեցողութեա՞ն Թէ զոհերու։ Եւ երբ Յիսուս կը պարզէ խնդիրն ըսելով Թէ, չկայ ուրիշ գործք մը որ ա՛նքան հաճելի ըլլայ Աստուծոյ՝ որքան հաւատալ քի ինի ե ձգնարհիս Մեսիան [հ. 29], ամբոխն անմիջապէս կը պահանջէ որ վաւերով հաստատէ, հրաշքով մը վաւերացնէ այդ իր տիտղոսը. «Զի՞նչ նշան առնիցես», իբր Թէ այն հացի բազմանալուն հրաշքը ոչինչ ըլլար։

31. Հարքն մեր կերան զմանանայն. — Հոս Հրէայք, ակնարկելով հանդերձ Յիսուսի հացը բազմացնելու հրաշքին, ասոր կը համեմատեն Սինայի անապատին մէջ Մովսէսի ձեռքով եղած մանանայի տեղալուն

ոստանն էր եղած միշտ մինչեւ Հերովդէս Ակրիբբաս Բ. ի իշխանութեան օրերն, որ ատեն ասիկա փոխադրեց իր տէրութեան աթոռն ի Սէֆորիս որ նոյն գաւառին հին մայրաքաղաքն էր։ Տիբերիայի բնակչաց մեծամասնութիւնը Յոյն և Հռոմայեցի էին. մնացեալները կը գտնուէին շատ մը նշանաւոր ջերմուկներ։ Սանհէդրինը հոս հաստատեց իր խորհրդարանը Քրիստոսի շուրջ 230 Թուականին, և երկար ատեն Հրէայք հոն ունեցան բազում հռչակաւոր դպրոցներ։

26. Նշանս ինչ տեսէք. — Թէպէտ ամբոխը մեծ փութկոտութիւն մը ցոյց կու տար զՅիսուս գտնելու, սակայն չէ Թէ հոգեւոր բաներէս ու բարոյապէս օգտուելու համար էր, այլ սոսկ հետաքրքրութեան և նիւթական տափակ շահու պատճառաւ։ Քրկչին սոյն յանդիմանութիւնը խիստ պատշաճօրէն ուղղուած են նաեւ այն քրիստոնէից՝ որոնք կրօնքն իբր շահու աղբիւր մը նկատելով, անտարբեր կ՚երեան նետուիլ այն կրօնքին ծոցն ուր աւելի ակնկալութիւններ ունին։ —Նշանս ինչ ընելով, Տէրն մեր չիմանար հաւարակ հրաշքներու իմաստով, այլ այնպիսի հրաշքներ՝ որոնք յայտնապէս ցոյց կու տային Թէ ինք էր ստուգիւ Մեսիան, որով կը յանդիմանէ այն բազմութիւնը որ ուշադիր չէր ըլլար, և չէր ուզեր ըմբռնել Թէ այդ ըրածներն յայտնի ապացոյց էին իր աստուածային իշխանութեան. Ուստի սխալ պիտի ըլլար և անհամաձայն Փրկչին դիտաւորութեան՝ Թէ որ պարզապէս հրաշքներ Թարգմանէինք, և արդէն յոյն բնագիրն ալ ունի σημεῖα [նշաններ] ու չէ Թէ θαύματα [հրաշքներ]։

27. Երթայք գործեցէք մի՛ զկորստական կերակուրն. — Յոյնն ունի սոսկ «գործեցէք» [ἐργάζεσθε], ինչ որ կը նշանակէ ջան ի գործ դնել, բոլոր զօրութեամբ աշխատիլ՝ բան մը ձեռք ձգելու համար։ Յի-

32. Ասէ ցնոսա Յիսուս. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ՝ Ոչ Մովսէս ետ ձեզ զհացն յերկնից, այլ Հայրն իմ տայ ձեզ զհացն յերկնից զճշմարիտ։

33. Զի հաց յԱստուծոյ է, որ իջանէ յերկնից և կեանս տայ աշխարհի։

34. Ասեն ցնա. Տէ՛ր, յամենայն ժամ տուր մեզ զհացն զայն։

35. Ասէ ցնոսա Յիսուս. Ես եմ հացն կենաց. որ գայ առ իս՝ ոչ

32. Յիսուս անոնց ըսաւ. Ճշմարիտ ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի՝ թէ Ոչ թէ Մովսէս տուաւ ձեզի երկինքէն այն հացը, այլ իմ Հայրս է որ ձեզ կու տայ երկինքէն ճշմարիտ հացը։

33. Զի Աստուծոյ հացն այն է, որ երկինքէն կ'իջնէ և կեանք կու տայ աշխարհի։

34. Անոր ըսին. Տէ՛ր, ամէն ատեն տուր մեզի այդ հացը։

35. Յիսուս անոնց ըսաւ. Ես եմ կենաց հացը. ով որ ինծի կու

հրաշքը։ Եւ այս վերջնոյն առաւելութիւնը վեր հանելու համար Սաղմոսին [ՀՐ. 24] վկայութիւնը յառաջ կը բերէն, ցոյց տալու համար Թէ երկիւղիճ իչեցուցած էր Մովսէս այն հրաշալի հացը, մինչդեռ Յիսուս երկրային հաց՝ էր որ կը բազմացնէր։ Թէ որ, ուրեմն, Յիսուս կ'ուզէր շահիլ իրենց հաւատքն, ինք ալ Ծող երկինքէն նշան մը տար։ Սոյն առարկութեան շարժառիթն իմանալու համար, պէտք է դիտել որ, ըստ Ռաբբունեաց վարդապետութեան՝ Մովսէս նախատիպարն ըլլալով Մեսիային, այս վերջինը պէտք էր որ անոր ըրած բոլոր հրաշքները կրկնէր՝ անոնց աւելի մեծ փայլ մը տալով, մա՛նաւանդ մանանայի հրաշքը. «Որպիսի եղաւ առաջին կօճղը [Փրկիչը], նոյնպէս պիտի ըլլայ վերջին Փրկիչը. ինչպէս նա մանանան տեղացուց, այսպէս ալ պիտի ընէ սոյն վերջինը» գրուած է Թալմուտի մէջ [*Midrasch Koheleth.* in h. 1.]։

32. Յիսուս, ի պատասխանի վեր կը հանէ իր ակնարկած հացին առաւելութիւնը Մովսէսի տուած մանանային հանդէպ. — Ո՛չ Մովսէս ետ. Մովսէս ո՛ և է անձնական արժանիք մը չունէր մանանայի հրաշքին մէջ, այլ սոսկ իբր միջնորդ մը ծառայած էր Աստուծոյ ու ժողովրդեան միջև. երկրորդ որ, այդ մանանան առ ժամանակ

եայ հանգամանք մ'ունեցած էր, ու չէ՛ Թէ տեւական. Մինչդեռ, Փրկչին խոստացած երկնային հացը անսահման ու տեւական պիտի ըլլայ «Հայրն իմ տայ ձեզ», կ'ըսէ, ինչ որ ցոյց կու տայ այդ հացին անզուգական տեւողութիւնը. — Զհացն յերկնից զճշմարիտ. Սոյն նորակերպ հացն է միա՛ն ճշմարիտը, միա՛յն կատարեալը, միա՛յն հոգեպատասխանողը գերազոյն մտածի մը մասին կազմուելիք մտաւորապրին։ Մինչդեռ մանանան սոսկ խորհրդապատկեր մը, օրինակ մըն էր, ու չէ Թէ կատարեալ ճշմարտութիւն մը։

33. Զի հաց յԱստուծոյ է. Հակառակ այն մանանային՝ զոր Հրէայք կը պնդեն Թէ Մովսէս տուած է, Փրկչին ակնարկած հացը նոյնինքն Աստուծոյ հացն է, կ'ըսէ Տէրն մեր. որու ծագումը ստուգիւ երկնային է «որ իջանէ յերկնից». իսկ անոր տուած արդիւնքն անհամեմատ կերպիւ աւելի գերիվերոյ է քան մանանայինը, զի կեանք կու տայ «կեանս տայ», և այսպիսի հացի մը կենսատու շնորհը չէ Թէ որոշեալ ժողովրդի մը յատուկ է՝ այլ ամէն ազգի և ամէն անհատի «աշխարհի»։

34—35. Տո՛ւր մեզ զհացն զայն. — Հրէայք առանց Թափանցելու Յիսուսի մըտքին, ու միայն տեսնելով Թէ ի՛նչ մեծ առաւելութիւններ կ'ընծայէր Տեառն մերոյ

քաղցիցէ, և որ հաւատայ յիս՝ ոչ երբէք ծարաւեսցի։ Սիրաք. ԻԴ. 29։

36. Այլ ասացի ձեզ՝ Թէ տեսէք զիս և ոչ հաւատայք։

37. Զամենայն զոր տայ ինձ Հայր, առ իս եկեսցէ. և որ գայ առ իս, ոչ հանից արտաքս։

38. Զի իջի ես յերկնից՝ ոչ զի զկամս իմ արարից, այլ զկամս այնորիկ որ առաքեացն զիս։

քաղցնի, և որ հաւատայ ինծի՝ ոչ պայ՝ չպիտի անօթենայ, և ո՛վ որ կը հաւատայ ինծի՝ բնաւ պիտի չծարաւի։

36. Բայց ես ձեզի ըսի՝ Թէ տեսաք զիս և չէք հաւատար։

37. Ամէն անոնք որ Հայրը կու տայ ինծի՝ իմ քովս պիտի գան. և ո՛վ որ իմ քովս կու գայ՝ դուրս պիտի չհանեմ զանի։

38. Զի ես երկինքէն իջայ որ չէ՛ Թէ իմ կամքս ընեմ, այլ անոր կամքը որն որ զիս ղրկեց։

Աստուծոյ տեսութիւնը մարդկանց ճանդեպ. — Ս. Հաղորդութեան խորհրդոյ մասին Յիսուսի ըրած խոստումը. — Շատեր կը գայթակղին՝ չկրնալով ըմբռնել թէ ինչպես Յիսուս կրնար իբր ճշմարիտ կերակուր եւ ըմպելի ըլլալ, եւ կը ետեւանան իրմէ. — Առաքելական դասին հաւատարմութիւնը. — Յիսուս կը նախատեսէ անոնցմէ միայն բանելիք վատ ընթացքը։

39. Այս են կամք Հօր իմոյ՝ որ առաքեացն զիս. զի զամենայն զոր ետ ցիս Հայր՝ ոչ կորուսից ի նմանէ, այլ յարուցից զնա յաւուրն յետնում։

40. Այս են կամք Հօր իմոյ. զի ամենայն որ տեսանիցէ զՈրդի և հաւատայցէ ի նա՝ ընկալցի զկեանսն յաւիտենական, և ես յարուցից զնա յաւուրն յետնում։

41. Տրտնջէին զնմանէ Հրէայքն՝ զի ասաց Թէ ես եմ հացն իջեալ յերկնից.

42. Եւ ասէին. Ո՞չ սա է Յիսուս որդին Յովսեփու, զորոյ մեք գիտեմք զհայրն և զմայրն. իսկ արդ, զիա՞րդ ասէ Թէ ես յերկնից իջի։ Մատթ. ԺԴ. 55. Մարկ. Զ. 3։

39. Այս է իմ Հօրս կամքը որն որ զիս ղրկեց, որ բան մը չկորսընցնեմ անոնցմէ զորս ինծի տուաւ Հայրս, այլ յարուցանեմ վերջին օրը։

40. Այս է իմ Հօրս կամքն որ ո՛վ որ կը տեսնէ Որդին ու կը հաւատայ անոր՝ պիտի ընդունի յաւիտենական կեանքը, և ես զանի պիտի յարուցանեմ վերջին օրը։

41. Հրէայք կը տրտնջէին անոր՝ զի ըսաւ Թէ ես եմ երկինքէն իջած հացը.

42. Ու կ'ըսէին. Այրիա չէ՞ Յիսուս՝ Յովսէփի որդին, որու հայրն ու մայրը մենք կը ճանչենք. ուստի ինչպէս կ'ըսէ Թէ Երկինքէն իջած եմ։

խոստացած հացը, աւելի նիւթական օգուտի մը լոգէն մղուած՝ քան ո՛ և է չար ու ըսկեպտիկ զաղափարէ. կը խնդրեն Յիսուէ, ինչպէս երբեմն Սամարուհին ըրած էր, որ

այդ հացէն իրենց ալ տայ միշտ — ես եմ հացն կենաց. [35] Յիսուս անմիջապէս կը փարատէ անոնց պատրանքն ըսելով Թէ ի՛նք իսկ է այդ կենաց հացը։ Ա՛րդ, այդ կենաս-

43. Պատասխանի Յիսուս և ասէ ցնոսա. Մի՛ զբթմնջէք ընդ միմեանս.

44. Ոչ ոք կարէ գալ առ իս, եթէ ոչ Հայրն որ զիս առաքեաց՝ ձգեսցէ զնա. և ես յարուցից զնա յաւուրն յետնում:

45. Գրեալ է ի մարգարէսն. Եւ եղիցին ամենեքեան ուսեալք յԱստուծոյ: Ամենայն որ լսէ ի Հօրէ և ուսանի, գայ առ իս: Եսայի, ԾԴ. 13:

46. Իրրև ոչ եթէ զՀայր ուրուք տեսեալ իցէ, եթէ ոչ որ էն յԱստուծոյ՝ նա տեսեալ զՀայր: Մատթ. ԺԱ. 27:

43. Յիսուս պատասխանեաց ու ըսաւ անոնց. Մի՛ զրթմնջէք դուք ձեզի.

44. Եւ ոչ մէկ մը կրնայ գալ ինծի, թէ որ զիս ղրկող Հայրը զանի չքաշէ. ես ալ զանի պիտի յարուցանեմ վերջին օրը:

45. Մարգարէութեանց մէջ գըրուած է. Ամէնքն ալ պիտի սովրին Աստուծմէ: Ո՛վ որ կը լսէ Հօր ձայնին ու կը սովրի, իմ քովս կուգայ:

46. Չէ՛ թէ մէկ մը տեսած է Հայրը, եթէ ոչ նա որ Աստուծմէ է՝ անիկա տեսած է Հայրը:

տու հացին մասնակցելու միակ միջոցն է Յիսուսի երթալ [որ գայ առ իս՝ ոչ բաղցիցէ], և ինչ կերպիւ մարդ կրնայ Յիսուսի երթալ, հաւատքով միայն [որ հաւատայ յիս]:

44. Ոչ ոք կարէ գալ առ իս, եթէ ոչ Հայրն... ձգեսցէ զնա. — Փրկութեան հասնելու համար, կ'ըսէ Տէրն մեր, անհրաժեշտ է որ Աստուած մասնաւոր կերպիւ մը ձեռնտու գտնուի [ձգեսցէ]: Սոյն ձեռնտուութիւնը չենթադրեր կամքի կաշկանդում, այնպէս որ մարդ ուզէ չուզէ հետեւիլ ըտիպուի, այլ սոսկ մտքի լուսաւորութիւն մը զոր ի կիր կ'արկանէ Աստուած շնորհաց միջոցաւ. Մարդուս կամքն ազատ կը մնայ այն առեն անմիջապէս օգտուելու անկէ՝ և կամ վտարելու ինքզինք անոր կենսատու ազդեցութենէն. Բայց և այնպէս, բարոյապէս անհրաժեշտ է շնորհաց լոյսը, զի առանց անոր՝ անկարելի է որ մարդ փրկուի՝ [գալ առ իս] եթէ Աստուծոյ շնորհքը չունենայ [երբ ոչ Հայրն... ձգեսցէ զնա]:

45. Գրեալ է... — Յիսուս Եսայի մարգարէին մէկ անցքն յիշելով կը բացատրէ Ք, ինչ կերպ Աստուած զմարդ իրեն քաշելով փրկութեան կ'առաջնորդէ, — եւ եղիցին ամենեքեան ուսեալք յԱստուծոյ. Մարդ երբ կ'ընդունի Աստուծոյ շնորհքը բնական է որ խոսել չի մնար այսպիսի վարպետի մը ձայնին, և հետեւաբար, կը յարէ Տէրն մեր, ո՛վ որ չէ՛ Ք միայն ականջ կը դնէ Աստուծոյ ձայնին՝ այլ նաեւ կը սերտէ, կ'ընդունի անոր տուած պատուէրներն, այսպիսին Յիսուսի գնացած կ'ըլլայ. Այս մէկ քանի խօսքերէն բացայայտ կը տեսնուի սա երկու գլխաւոր ճշմարտութիւնները. Ա. Փրկութեան հասնելու համար պէտք է որ է՛ն առաջ երկնային շնորհքը միջամտէ. Բ. Այս շնորհքէն օգտուելու համար մարդս ազատօրէն և անհատական կերպիւ անոր կը գործակցի. որով իրաւամբ կ'ըսէ Ս. Բեռնարդոս Ք Ոչ ոք բռնի կամ ակամայ կը փրկուի [Յաղ. շնորհ. եւ ազատ. ընտր. ԺԱ.]:

46. Իրեւ ոչ եթէ զՀայր ուրուք տեսեալ իցէ. — Հրէայք ինքզինքնին արդարացնելու համար կրնային ըսել Ք, Մենք որ բնաւ չենք տեսած զԱստուած, ի՞նչպէս կրնայինք անոր մէ սովրիլ. Յիսուս կը պարզէ իր խօսքերն ըսելով. Այո՛, դուք չէք տեսած զԱստուած, բայց հարկ էր որ մտաղիւ ըլլայիք անոր Որդւոյն ձայնին որ զանի

47. Ամէն ոք որ հաւատայ յիս՝ յինէն ունի յաւիտենական կեանս:

48. Ես եմ հացն կենաց:

49. Հարքն ձեր կերան զմանանայն յանապատին և մեռան: Ելից. ԺԶ. 13:

50. Այս է հացն որ յերկնից իջեալ է, զի որ ուտիցէ ոք ի սմանէ՝ մի մեռանիցի.

51. Ես եմ հացն կենդանի՝ որ յերկնից իջեալ:

52. Եթէ ոք ուտիցէ ի հացէ յայսմանէ՝ կեցցէ ի յաւիտեան. և հացն զոր ես տաց՝ մարմին իմ է, զոր ես տաց վասն կենաց աշխարհի:

47. Ամէն մէկը որ կը հաւատայ յիս՝ յինէն կ'ունենայ յաւիտենական կեանքը:

48. Ես եմ կենաց հացը:

49. Ձեր հայրերն անապատին մէջ կերան մանանան ու մեռան:

50. Այս է այն հացը որ երկինքէն իջած է, զի ո՛վ որ ասկէ կ'ուտէ պիտի չմեռնի:

51. Ես եմ այն կենդանի հացը, ես՝ որ երկինքէն իջած եմ:

52. Թէ որ մէկ մը այս հացէն կ'ուտէ՝ յաւիտեան պիտի ապրի. և իմ տալիք հացս՝ իմ իսկ մարմինս է՝ զոր ես պիտի տամ աշխարհի կենաց համար:

տեսած է, — Որ ևն յԱստուծոյ. Յունարէն՝ ὁ ὤν παρὰ τοῦ Θεοῦ ևս որ Աստուածմէ է, կը նշանակէ չէ՛ Ք պարզապէս Աստուածմէ եղող կամ ղրկուղ մէկ մը, այլ Անոր հետ միշտ և հանապազ ներքին յարաբերութիւն ունեցող մը. և հետեւաբար՝ Բանին Աստուծոյ, Յիսուսի Քրիստոսի յաւիտենական նախագոյութիւնն ու աստուածութիւնը կ'ապացուցանէ:

48. Ես եմ հացն կենաց. — Մինչեւ հոս Փրկիչը խօսած էր հոգեկան հացի մը մասին՝ իբր խորհրդանշան հաւատքի. Այժմ աւելի մասնաւոր ու աւելի վսեմ դարձուածք մը կու տայ Յիսուս իր խօսքերուն՝ Ս. Հաղորդութեան խորհրդոյ խոստումն ընելով հանդիսաւորապէս:

51. Ես եմ հացն կենդանի. — Վերեւ Յիսուս ինքզինք նոյնացուցած էր այնպիսի հացի մը որ կեանք կու տայ [հացն կենաց], հոս ինք զինք կը նոյնացնէ այնպիսի հացի մը՝ որ յինքեան կը բովանդակէ կեանքի լիութիւնը [հացն կենդանի]:

52. Հացն զոր ես տաց՝ մարմին իմ է. — Բացորոշ կը տեսնուի Փրկչին այս խօսքերուն իմաստը. Հաց մը տալ կը խոստանայ, և այդ հացն ուրիշ բան մը պիտի չըլլայ՝ եթէ ոչ իր իսկ մարմինը, զոր մարդիկ պիտի ճաշակեն, և ճաշակելով՝ հոգեւորապէս պիտի անանին: — Կարելի չէ սոյն խօսքերն այն իմաստով առնուլ, ինչպէս կ'ըսեն շատ մը բողոքական հեղինակներ, Ք Յիսուս իր չարչարանաց կ'ակնարկէ, որ պահուն ստուգիւ իր մարմինը տուաւ, զոհուեցաւ աշխարհի փրկութեան համար. զի Փրկչին խօսելակերպն անգամ կը հակառակի այսպիսի կարծիքի մը, քանի որ ո՛և է ակնարկութիւն մը չկայ հոն իր չարչարանաց ու մահուան. երկրորդ որ, Յիսուս կ'ըսէ Ք. այդ հացէն՝ որ իր իսկ մարմինն է, կերողը պիտի ապրի, անանի հոգւով, մինչդեռ երբ վերջին կարծիքն ընդունէինք՝ այն առեն Հրէայք պիտի ըլլային նոյն իսկ Յիսուսի մարմինն ուտողներն, և հետեւաբար լուրջ մը ըրած եղած պիտի սեպուէին առանձնը՝ և որք սոսկ պիտի օգտուէին անկէ, ինչ որ հակառակ է ողջամիտ կարծեաց.

53. Մարանչէին ընդ միմեանս Հրեայքն և ասէին. Զիա՞րդ կարէ այս տալ մեզ զմարմինն իւր յաւտել:

54. Ասէ ցնոսա Յիսուս. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, եթէ ոչ կերիջիք զմարմին Որդւոյ մարդոյ, և արբջիք զարիւն նորա՝ ոչ ունիք կեանս յանձինս:

55. Որ ուտէ զմարմին իմ, և ըմպէ զարիւն իմ, ունի զկեանսն յաւիտենականս. և ես յարուցից զնա յաւուրն յետնում:

56. Զի մարմին իմ ճշմարիտ կերակուր է, և արիւն իմ ճշմարիտ ըմպելի է: Ա. Կոր. ԺԱ. 27.

53. Հրեայք կը վիճէին իրարու հետ ու կ'ըսէին. Ինչպէս կրնայ այսիկա մեզի իր մարմինը տալ ո՞ւտելնիք:

54. Յիսուս անոնց ըսաւ. Ճշմարի՛տ ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի Թէ որ չուտէք Որդւոյ մարդոյ մարմինն, ու չխմէք անոր արիւնը, կեանք պիտի չունենաք ձեր մէջ:

55. Ո՛վ որ կ'ուտէ իմ մարմինս, և կը խմէ իմ արիւնս, ունի յաւիտենական կեանքը. ես ալ պիտի յարուցանեմ զանի վերջին օրը:

56. Զի իմ մարմինս՝ ճշմարիտ կերակուր է, և իմ արիւնս՝ ճշմարիտ ըմպելի մը:

53. Զիա՞րդ կարէ սա տալ մեզ . . . — Յայտնի է Թէ, քանի՛ Յիսուս յառաջ կ'երթար Ս. Հաղորդութեան խորհրդոյ վարդապետութիւնը պարզելուն մէջ, նո՛յնքան աւելի կը սրէր ժողովուրդին ուշադրութիւնը, Թեր ու դէմ կարծիքներն հետ գնետէ առպարէզ կը գոնէին, այնպէս որ ճշմարիտ բանակռիւ մը կը ծագէր ունկնդրաց մէջ, ոմանք կատարելապէս հաւանելով անոր ըրած յայտնութեանց, այլք՝ խրտչելով անոր խօսքերէն, կը գայթակղէին զրկէ լսելով որ Յիսուս ինքզինք կը ներկայացնէր իբր ճշմարիտ կերակուր և ըմպելի, Բայց, ասոնք բոլորովին իր տառական իմաստով կ'առնուին անոր խօսքերը, կարծելով Թէ Յիսուս պիտի յօշոտէր իր մարմինն ու այնպէս պատառ պատառ իրենց կերակուր ընելու տար,

54—56. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ . . . — Յիսուս կը շարունակէ երդման ձեւի տակ հաստատելու իր կանխաւ զուրցածներն, և ի մասնաւորի, այդ իր մարմնոյն ու արեան հաղորդութիւնը իբր անհրաժեշտ Ջէուիթիւն մը կը դնէ փրկութեան հասնելու համար.

57. Որ ուտէ զմարմին իմ և ըմպէ զարիւն իմ, յիս բնակեսցէ և ես ի նմա:

58. Որպէս առաքեաց զիս կենդանին Հայր, և ես կենդանի եմ Հօր, և որ ուտէն զիս՝ և նա կեցցէ վասն իմ:

59. Այս է հացն որ յերկնից իջեալ. ո՛չ որպէս կերան հարքն եր զմանանայն և մեռան, որ ուտէ զհացս զայս՝ կեցցէ յաւիտեան:

60. Զայս ասաց ի ժողովրդեանն՝ յուսուցանելն ի Կափառնայում:

61. Եւ բազումք յաչակերտացն

57. Ո՛վ որ կ'ուտէ իմ մարմինս ու կը խմէ իմ արիւնս, իմ մէջս կը բնակի և ես ալ անոր մէջը:

58. Ինչպէս որ կենդանի Հայրը զրկեց զիս, և ես ալ կենդանի եմ իմ Հօրս համար, նոյնպէս ալ ով որ զիս կ'ուտէ՝ նա ալ պիտի ապրի ինձ համար:

59. Այս է այն հացը որ երկինքէն իջած է. չէ՛ Թէ ձեր հայրերուն կերած մանանային կը նմանի՝ որոնք զայն կերան ու մեռան. ո՛վ որ այս հացը կ'ուտէ՝ յաւիտեան պիտի ապրի:

60. Այս բաներն ըսաւ ի Կափառնայում ժողովրդանոցին մէջ սովրեցուցած պահուն:

61. Եւ աշակերտներէն չատերն

57. Որ ուտէ զմարմին իմ . . . — Դիտելի Թէ, ո՛րքան կը շեշտէ Տէրն մեր այդ ակնառոյ հացին՝ իր իսկ մարմինն ու արիւնն ըլլալուն վրայ, և Թէ՝ ի՛նչպիսի յստակ խօսքերով կը զուրցէ, այնպէս որ պարզելի չէ առանց չարակամութեան երկդիմի իմաստ մը տալ անոր խօսքերուն, — ինչ բնակեսցէ, եւ ես ի նմա. Յովհաննու Աւետարանչի է՛ն սիրական բացատրութիւններէն մին է այս, զոր ստէպ կը զորձէ [ԺԴ. 10. 20։ Ժե. 4. 5։ Ժէ. 21։ Ցովհ. Դ. 21։ Դ. 15. 16 . . .] երկու անձերու ունեցած խիստ սերտ միութիւնը ցոյց տալու համար։ Որով՝ նա որ կը հաղորդի Յիսուսի մարմնոյ և արեան՝ կը նոյնանայ անոր հետ, կը պարարէ իր հոգին որ կենսատու շնորհօք։

58. Եւ որ ուտէն զիս, եւ նա կեցցէ ինձ համ. — Տէրն մեր Ս. Հաղորդութեան մինչ ցարդ տուած բացատրութիւնը կ'ամփոփէ սա կարճ խօսքով՝ Թէ նոյն կ'ինքը իր անձն է [որ ուտէն զիս] որ կը կերակրէ իբր սնունդ։ Եւ Թէ՝ այդ հոգեւոր սնունդը կեանքի լիութիւնը պիտի պարգեւէ անոր մասնակցողներուն, ճիշտ այն կերպիւ՝ որ կերպիւ որ ինք կը վայելէ կեանքի լիութիւնը իր Հօր հետ ունեցած սերտ յարաբերութեամբ։ Որքան անգին շնորհ մըն է ուրեմն Քրիստոնէի մը համար, և բանիո՜ն մխիթարիչ՝ մտածել Թէ Աստուած մը կը գիշանի այս աստիճան սիրելու իր մարդ արարածները։ Ու Թէ որ յայտնի բան մըն է Թէ, անհամեմատ մեծ սիրոյ նըշան մըն է՝ երբ մարդ ինքզինք, իր կեանքը կը նուիրէ իր բարեկամին կեանքն ազատելու համար [Ժե. 13], հա՛պա ո՛րքան մեծ սիրոյ ցոյց մը պիտի ըլլայ մեր սիրելի Փրկչինը, երբ ինքզինք մեզ համար նուիրելը բաւական չսեպելով, ինքզինք մեզ իբր կերակուր կը նուիրէ Ս. Հաղորդութեան խորհրդոյն մէջ։ Այս բանին լաւ մը Թափանցելէ վերջ, կ'արժէ որ մարդ անգամ մը մտածմոի խորհի Թէ ի՛նչ կերպ կը փոխարինէ ինք՝ Փրկչին այս աստուածային գերահրաշ սէրը։

իբրեւ լուան՝ ասեն. Ախ՜ս է բանդ այդ, ո՞ կարէ լսել զմա։

62. *Իբրեւ գիտաց Յիսուս յանձն իւր՝ եթէ տրտնջեն վասն այնորիկ աշակերտացն, ասէ ցնոսա. Ա՛յդ գայթագղեցուցանէ զձեզ։*

63. *Իսկ արդ՝ եթէ տեսանիցէք զՈրդի մարդոյ, զի ելանիցէ ուր էր զառաջինն։*

64. *Հոգին է կենդանարար, մարմին ինչ ոչ օգնէ. զբանն զոր ես խօսեցայ ընդ ձեզ՝ հոգի է և կեանք։*

61. Ախ՜ս է բանդ այդ... — Ս. Հաղորդութեան մասին Փրկչին ըրած յայտնութիւնները ա՛յն աստիճան յատակ էին, որու իմաստը խիստ քաջ ըմբռնած էին ժողովուրդն ու աշակերտները. և սակայն իրենց անըմբռնելի բլլալով անոր իրականացումը՝ այս վերջիններէն մէկ մեծ մասը կը խրտչի ու կը գայթակղի, և ուր ուրեմն կը հեռանայ Յիսուսի քովէն, — Ցայտնի է Ք՜ս սոյն աշակերտները տաններու Առաքելոց դասէն դուրս եղողներն էին ինչպէս ցոյց կու տայ պատմութեան շարունակութիւնը [հմմտ. 68—71]։ — Ո՞ կարէ ղսել դմա. Ո՞վ կրնայ լսել այսպիսի դժպհի, գայթագուցիչ խօսակցութիւն մը առանց բստմնելու, առանց գայթակղելու կ՜ըսէին անոնք, ակնարկելով Յիսուսի այն խօսքերուն՝ ուր ըսաւ Ք՜ս ինք իր մարմինը պիտի տայ իբր կերակուր, և իր արիւնն իբր ըմպելի։ Ուրեմն դժուար ըսելով խիստ խօսքին կ՜ակնարկի, ու չէ Ք՜ս նոյնինքն Յիսուսի։

62. Իբրեւ գիտաց Յիսուս... եթէ տրտնջեն վասն այնորիկ. — Թէ որ Յիսուսի սոյն խօսակցութիւնը փոխաբերութիւն մը եղած ըլլար՝ հոս բուն իսկ առիթն էր որ անմիջապէս Տէրն մեր հանդարտէր իր աշակերտաց ու ամբոխին միտքը, լուսաբանելով իր ըսածները, սակայն ընդհակառակն կան ու կոշտ կերպիւ ըմբռնել իր խօսքերը, վասն զի զենելու մարմին մը որ զուրկ է կենդանութենէ, մարդուս հոգւոյն օգուտ մը չունենար [մարմին ինչ ոչ օգնէ], մինչդեռ ինք այնպէս մը պիտի տար ինք զինք իբր կերակուր՝ որ մարդիկ զինք կենդանութեան իրենց սիրան ընդունէին, և այսպէս ինք անոնց մէջ բնակէր ու անոնք իր մէջ. ուստի և իր այն խօսքերը ուշադութեամբ, և անա այսպէս էր որ նա ինքզինք իրր կերակուր և իրր ըմպելի պիտի տար. Մարդիկ ալ երբ ուտէին անկէ՝

65. *Այլ են ոմանք ի ձէնջ որ ոչ հաւատան. քանզի գիտէր Յիսուս ի սկզբանէ՝ ո՛վ են այնոքիկ որ ոչն հաւատան, և ո՛վ է այն որ մատնելոցն է զնա։ Եւ ասէր.*

66. *Վասն այնորիկ ասացի ձեզ թէ Ոչ ոք կարէ գալ առ իս՝ եթէ ոչ իցէ տուեալ նմա ի Հօրէ իմմէ։*

67. *Յայսմանէ բազումք յաշակերտաց նորա չէաքան յետս, և ոչ ևս չերթային ընդ նմա։*

68. *Ասէ Յիսուս ցերկոտասան աշակերտսն. Մի՛թէ և դո՛ւք կամիք երթալ։*

69. *Պատասխանի ետ նմա Սիմոն Պետրոս. Տէ՛ր, առ ո՛վ երթիցուք. բանս կենաց յաւիտենականաց ունիս.*

70. *Եւ մեք հաւատացաք, և ծանեաք՝ եթէ դու ես Քրիստոսն Որդի Աստուծոյ։* Մատթ. ԺԶ. 16: Մարկ. Ը. 29։ Ղուկ. Թ. 20:

71. *Պատասխանի ետ նոցա Յիսուս. Ո՞չ ես զձեզ զերկոտասանդ ընտրեցի, և միդ ի ձէնջ սատանայ է։*

72. *Եւ ասէր զՍիմովնեան Յուդայէ Սկարիովատացւոյ. զի նա իսկ մատնելոց էր զնա՝ և մի էր յերկոտասանից։*

65. Բայց կան ձեր մէջ ոմանք որ չեն հաւատար. զի սկիզբէն գիտէր Յիսուս թէ որո՛նք էին որ չէին հաւատար, և ո՛վ էր որ պիտի մատնէր զինք։ Եւ կ՜ըսէր.

66. Անոր համար ձեզի ըսի թէ Մէկ մը չի կրնար իմ քովս գալ՝ թէ որ իրեն տրուած չըլլայ իմ Հօրմէս։

67. Այդ ատենէն անոր աշակերտներէն շատերն ետ գնացին, և ա՛լ չէին չրջեր անոր հետ։

68. Յիսուս տասներկու աշակերտներուն ըսաւ. Մի՛թէ դո՞ւք ալ կ՜ուզէք երթալ։

69. Սիմոն Պետրոս անոր պատասխանեց. Տէ՛ր, որո՞ւ քովս երթանք. քու խօսքերդ յաւիտենական կենաց խօսքեր են.

70. Մենք ալ հաւատացինք, ու ճանչցանք՝ թէ դու ես Քրիստոսը Աստուծոյ Որդին։

71. Յիսուս անոնց պատասխանեց. Չէ՞ որ ես ձեզ, տասներկուքդ ընտրեցի, սակայն ձեզմէ մին սատանայ մըն է։

72. Նա կը խօսէր Սիմոնի որդւոյն՝ Յուդա Սկարիովատացիին մասին. զի արդեամբ սա պիտի մատնէր զինք և տասներկուքէն մէկն էր։

ԳԼՈՒԽ Է·

Յիսուս կը վիճի իր եղբարց հետ Երուսաղէմ ելլելու կամ չելլելու մասին:

1. Եւ յետ այսորիկ չոքեր Յիսուս ի Գալիլեա, քանզի ոչ կամեր ի Հրէաստանի չոքել· զի խնդրէին զնա Հրէայքն սպանանել:

2. Եւ էր մերձ տօնն Հրէից Տաղաւարահարաց: Գնաց. ԻԳ. 34:

3. Ասեն ցնա եղբարքն նորա. Գնա ասի և եաթ ի Հրէաստան, զի և աշակերտքն քո տեսցեն զգործսդ քո՝ զոր գործես:

1. Եւ ասկէ ետքը Յիսուս կը չոքէր Գալիլիոյ մէջ, որովհետեւ չէր ուզեր Հրէաստանի մէջ չոքել, զի Հրէայք կը խնդրէին զանի սպաննելու:

2. Եւ մօտ էր Հրէից Տաղաւարահարաց տօնը:

3. Եւ իր եղբայրներն անոր ըսին. Մեկնէ ասկէ ու գնա Հրէաստան, որպէս զի քու աշակերտներդ ալ տեսնեն ըրած գործերդ:

4. Զի ոչ ոք է՝ որ ի ծածուկ ինչ գործէ, և ինդրէ ինքն հռչակաւոր լինել. եթէ զայդ գործես, յայտնեա զանձն քո աշխարհի:

4. Զի մարդ ծածուկ բան մը չըներ երբ կ'ուզէ հռչակաւոր ըլլալ. թէ որ այդ բաները կ'ընես, յայտնէ ինքզինքդ աշխարհի:

5. Քանզի և եղբարքն իսկ չէին հաւատացեալ ի նա:

5. Զի իր եղբայրներն անգամ անոր չէին հաւատացած:

6. Ասէ ցնոսա Յիսուս. Ժամանակ իմ չեւ է հասեալ. բայց ձեր ժամանակ յամենայն ժամու պատրաստ է:

6. Յիսուս անոնց ըսաւ. Դեռ չէ հասած իմ ժամանակս· բայց ձեր ժամանակը միշտ պատրաստ է:

7. Ոչ կարէ աշխարհս ատել զձեզ. բայց զիս ատէ, զի ես կվկայեմ վասն նորա՝ եթէ գործքն իւր չարաւթեան են:

7. Աշխարհ չի կրնար ձեզ ատել. բայց զիս կ'ատէ, զի ես կը վկայեմ անոր համար՝ թէ չար են իր գործքերը:

8. Դուք երթայք ի տօնն յայն, ես ոչ երթամ ի տօնն յայն, զի իմ ժամանակ չեւ է լցեալ:

8. Դուք գնացէք այդ տօնին, ես այդ տօնին չեմ երթար, զի դեռ եկած չէ իմ ժամանակս:

պէտք էին կատարելապէս հաւատալ՝ Ք. իրենց ընդունած ամենախորը մասնիկին մէջ անգամ իրապէս ու կատարելապէս կ'ընդունէին զՅիսուս Աստուած Մարդ [Տե՛ս, Salmantic., de Euch. Disput. I. Cap. I. No. 2.]։ — Չրաւնի զոր ես խօսեցայ, կը յարէ անմիջապէս Տէրն մեր ակնարկելով Ս. Հաղորդութեան մասին ըսածներուն [հմմտ. 48...], հոգի է, այսինքն իր հոգեկան իմաստով պէտք է ըմբռնել՝ ինչպէս վերեւ բացատրեցինք. եւ կամաւ, որովհետեւ կանոք կու տայ անոնց որոնք կը հաւատան այդ իր ըսածներուն։

2. Տաղաւարահարաց տօնն ալ Հրէից է՛ն մեծ տօներէն մին էր, և զոր հաստատած էին ի սկզբան, իբրեւ շատ ռամնամեայ դժնդակ ճամբորդութեան՝ զոր ըրած էին Աւետեաց երկիրը մտնելու համար, Այս պատճառաւ սոյն տօնին ուր օրերը ճիւղերէ ու տերեւներէ կերտուած վրաններու տակ կ'անցընէին, զորս կը շինէին փողոցներու մէջ, հրապարակներու վրայ, բակերու մէջ և կամ տափարակ տանիքներու վրայ, [Տե՛ս, Fillion. *Atlas archéol. de la Bible*, pl. LXXXV. — Ղեւս. ԻԳ. 33—36, Բ. Օրին. ԺԶ. 13—15. Նեհեմ. Ը. 15։ Բ. Մակաբ. Ժ. 6—7]։ Սոյն տօնն անոնց կը յիշեցնէր նաեւ հնձոց մուտքն ու այգեկութը, որ առաքեալ մեծ խրախճանութիւններ կ'ընէին, այնպէս որ, Թալմուտականք պարծենալով մը կ'ըսէին Ք. «ով որ ներկայ չէ գտնուած այդ տօներուն, տօնի մը ինչ ըլլալու մասին յաւէտ տգէտ կը մնայ» Տե՛ս, Wünsche, *Neue Beitraege zur Erloeuterung der Evang. aus Talmud und Midrasch*, p. 522; Haneberg, *Relig. Alterthümer*, p. 673: Պլուտարքոս, որ այն ատեն ականատես եղած էր այդ տօներու մէջ Հրէից ցոյց տուած արտասովոր ոգեւորութիւններուն, պարերուն և արբեցութեանց, չի վարանիր հաստատելու Ք. անոնք ալ Բագոսի տօնը կը կատարէին [Plutarque, *Sypos.* IV. 6. 2]։ Մեր օրերուն մէջ Տաղաւարահարաց տօնին կատարուելու եղանակին մասին տե՛ս, Stauben, *La vie juive en Alsace*; E. Coypel, *Le judaïsme*. — Հրէայք սոյն տօնը կը կատարեն Թիշրի ամսոյն 15 ին՝ որ կը տեւէ մինչեւ 22երորդ օրը, այսինքն ըստ նոր տոմարի՝ Հոկտեմբերի սկիզբները։

3. Ասեն ցնա եղբարքն նորա. — Յայտնի է Ք. եղբարք ըսելով կը հասկցուին Յիսուսի ազգականները [Տե՛ս, Յովհ. Բ. 12. ծանօթ.] որոնք իրենց այդ տիտղոսին վրայ յեցած՝ խորհուրդ կու տան Յիսուսի որ Հրէաստան անցնի հոն աւելի ընդարձակ աստպարէզի մը մէջ գործելով՝ աւելի փառաւորուելու համար։

4. Զի ոչ ոք է... — Յիսուսի ազգականներն ամբաստնելու համար իրենց առաջարկին, սկզբունք մը կը նետեն մէջտեղ, Ով որ գործու մը վախճանին կը փափաքի՝ պէտք չէ մերժէ անոր հասնելուն միջոցները· — Ոչ ոք է որ ի ծածուկ ինչ գործէ, այսինքն Ք. մարդ պէտք չէ ծածկաբար գործէ, անձուկ ժամանակներու մէջ աշխատի, եւ խնդրէ ինքն հռչակաւոր դիրքի հասնիլ. երբ կ'ուզէ որ այդ իր գործքերը ծանօթանան ներկայացնելով Փրկիչը, Յայտնի է Ք. ատենաւ, և ինք անոնցմէ պահէ, փառաւոր ըլլայ· — Յայտնի է Ք, սոյն ազգականները խօսք կը ճանչնէին տակաւին Յիսուս և իր կեանքին, իրենք ալ իրենց ազգակցաց մեծամասնութեան հետ խալամանք կը կարծէին Ք. աշխարհային չհանդուրժելի մը պիտի ըլլար Մեսիայի համար եթէ գայդ գործես, «ԵԹԷ» կը նշանակէ խանի որ, ուստի կը պնդեն Ք. բանի որ Յիսուս այդ հրաշքները կը գործէր՝ Ով զանոնք Հրէաստանի մէջ երթար ընէր, ուր կեդրոն տեղ մըն էր, և այն ատեն ամէն մարդ պիտի ճանչէր զանի իբր Մեսիան, և ըստ այնմ զանի պատուէր։

8. Դուք երթայք... ես ոչ երթամ ի տօնն յայն. — Տեսան մերոյ սոյն խօսքերը այլ և այլ մեկնութիւններու ենթարկած է, այնպէս որ հետեւանոս հեղինակ մը, Պորփիւրիոս, այդ անցքէն կը հետեւցնէ Ք. յողոդուածը, նկարագրի տէր մէկն էր Յիսուս՝ որ նախապէս չուզեր երթալ Երուսաղէմ՝ և ապա կ'երթայ, Ա'լ աւելի յառաջ կ'երթան բանաստեղծը· — երբ գայդ գործես, «ԵԹԷ» կը նշանակէ խանի որ, ուստի կը պնդեն Ք. բանի որ Յիսուս այդ հրաշքները կը գործէր՝ Ով զանոնք Հրէաստանի մէջ երթար ընէր, ուր կեդրոն տեղ մըն էր, և այն ատեն ամէն մարդ պիտի ճանչէր զանի իբր Մեսիան, և ըստ այնմ զանի պատուէր։

8. Դուք երթայք... ես ոչ երթամ ի տօնն յայն. — Տեսան մերոյ սոյն խօսքերը այլ և այլ մեկնութիւններու ենթարկած է, այնպէս որ հետեւանոս հեղինակ մը, Պորփիւրիոս, այդ անցքէն կը հետեւցնէ Ք. յողոդուածը, նկարագրի տէր մէկն էր Յիսուս՝ որ նախապէս չուզեր երթալ Երուսաղէմ՝ և ապա կ'երթայ, Ա'լ աւելի յառաջ կ'երթան բանաստեղծը· — երբ գայդ գործես, «ԵԹԷ» կը նշանակէ խանի որ, ուստի կը պնդեն Ք. բանի որ Յիսուս այդ հրաշքները կը գործէր՝ Ով զանոնք Հրէաստանի մէջ երթար ընէր, ուր կեդրոն տեղ մըն էր, և այն ատեն ամէն մարդ պիտի ճանչէր զանի իբր Մեսիան, և ըստ այնմ զանի պատուէր։

9. Զայս իբրեւ ասաց՝ ինքն մնաց անդէն ի Գալիլեա:

10. Իբրեւ ելին եղբարքն նորա, ապա և ինքն ել ի տօնն, ոչ յայտնի՝ այլ իբրեւ ի ծածուկ:

11. Եւ Հրեայքն խնդրէին զնա ի տօնի անդ և ասէին. Ո՞ւր իցէ նա:

12. Եւ քրթմնջիւն էր զնմանէ ի ժողովուրդեան: Կէսքն ասէին Թէ Բարւոք է: Այլքն ասէին՝ Ո՛չ, այլ մոլորեցուցանէ զժողովուրդն:

13. Եւ ոչ ոք համարձակ խօսէր զնմանէ՝ վասն երկիւղին Հրէից:

9. Այս բանն ըսկլով՝ ինք Գալիլիոյ մէջ մնաց:

10. Երբ ելան իր եղբայրներն՝ ինք ալ այն ատեն ելաւ այն տօնին, չէ՛ Թէ յայտնի՝ այլ ծածուկ:

11. Եւ Հրեայք կը փնտռէին զինք հոն այն տօնին ու կ'ըսէին. Ո՞ւր է:

12. Եւ ժողովրդեան մէջ մեծ քրթմնջիւն կար անոր մասին: Ոմանք կ'ըսէին Թէ Լաւ մէկն է: Ուրիշներ ալ կ'ըսէին Թէ Ոչ, այլ կը մոլորեցնէ ժողովուրդը:

13. Եւ մէկ մը չէր կրնար համարձակ խօսիլ անոր վրայ՝ Հրէից վախէն:

Յիսուս կ'ուսուցանէ Տաճարին մէջ. — Շաբաթ աւուր բժշկութիւնն ու բլփատութիւնը. — Յիսուս խոյս կու տայ Հրէից ձեռքէն. — Բազմաթիւ ժողովուրդ կը հաւատայ Յիսուսի:

14. Իբրեւ տօնն ընդմիջեցաւ, ել Յիսուս ի տաճարն և ուսուցանէր:

15. Զարմանային Հրեայքն և ասէին. Զիա՞րդ գիտէ սա, զի ուսեալ բնաւ չիք:

16. Պատասխանի եւ նոցա Յիսուս և ասէ. Իմ վարդապետութիւնս չէ իմ, այլ այնորիկ՝ որ առաքեացն զիս:

14. Երբ կէս եղաւ տօնը, Յիսուս տաճար ելաւ ու կ'ուսուցանէր:

15. Հրեայք զարմացած կ'ըսէին. Ի՞նչպէս գիտէ սա գպրութիւնը, երբ քնաւ սովրած չէ:

16. Յիսուս անոնց պատասխանեց ու ըսաւ. Իմս չէ իմ վարդապետութիւնս, այլ անոր է՝ որ զիս ղրկեց:

17. Եթէ ոք կամի զկամս նորա առնել՝ գիտասցէ վասն վարդապետութեանս, յԱստուծոյ իցէ արդեօք՝ եթէ ես ինչ յանձնէ իմմէ խօսիմ:

18. Որ յանձնէ իւրմէ խօսի՝ փառս անձին իւրում խնդրէ. իսկ որ խնդրէ զփառս այնորիկ որ առաքեացն զնա՝ նա ճշմարիտ է, և անիրաւութիւն ոչ գոյ ի նմա:

19. Ո՞չ Մովսէս եւս ձեզ զօրէնսն, և ոչ ոք ի ձէնջ առնէ զօրէնսն: Ելից, ԻԴ. 3:

20. Զի՞ խնդրէք զիս սպանանել: Պատասխանի եւս ժողովուրդն և ասէ. Դեւ գոյ ի քեզ. ո՞վ խնդրէ զքեզ սպանանել: Յովհ. Ը. 18,

21. Պատասխանի եւս Յիսուս և ասէ. Գործ մի գործեցի, և ամենեքեան զարմացեալ էք:

22. Վասն այնորիկ Մովսէս եւս ձեզ թլփատութիւն՝ [զի ոչ եթէ ի Մովսիսէ էր, այլ ի հարց անտի], և ի շաբաթու թլփատէք զմարդ:

23. Իսկ արդ, եթէ թլփատութիւն առնու մարդ ի շաբաթու, զի մի՛ օրէնքն Մովսիսի լուծցին. բնդ իս ցասուցանե՞լ էք՝ զի ողջոյն իսկ մարդ բժշկեցի ի շաբաթու:

24. Մի՛ ըստ աչս դատիք, այլ ուղիղ դատաստան արարէք: Բ. Օրինաց, Ա. 16:

25. Ասէին ոմանք յԵրուսաղեմացւոց անտի. Ո՞չ նա է սա՝ զոր խնդրէին սպանանել,

17. Թէ որ կ'ուզէ մէկ մը առնոր կամքն ընել՝ պիտի գիտնայ թէ այս իմ վարդապետութիւնս Աստուծմէ՞ է արդեօք՝ թէ ես ինքզինքէս կը խօսիմ:

18. Նա որ ինքզինքէն կը խօսի՝ ինք իր փառքը կը փնտռէ. բայց այն որ զինք ղրկողին փառքը կը փնտռէ՝ նա ճշմարտախօս է, և անիրաւութիւն չի գտնուիր անոր քով:

19. Չէ՞ որ Մովսէս տուաւ ձեզի օրէնքները, և ձենէ ոչ մէկը կը գործադրէ զանոնք:

20. Ինչո՞ւ հետամուտ էք զիս սպաննելու: Պատասխանեց ժողովուրդն ու ըսաւ. Դեւ կայ քու մէջդ. ո՞վ հետամուտ է քեզ սպաննելու:

21. Յիսուս անոնց պատասխանեց ու ըսաւ. Գործ մը միայն ըրի, և ամէնքդնիդ զարմացած էք:

22. Անոր համար Մովսէս թլփատութիւնը տուաւ ձեզի [որովհետեւ չէ Թէ Մովսէսէն էր ան՝ այլ նախահայրերէն], ու դուք շաբաթ օրը կը թլփատէք զմարդ:

23. Արդ, Թէ որ մարդ շաբաթ օրը կ'ընդունի թլփատութիւնը, որպէս զի չբռնաբարուի Մովսէսի օրէնքը. բարկացա՞ծ էք ինծի դէմ, որ մարդ մը ամբողջովին բժշկեցի շաբաթ օրը:

24. Մի՛ դատէք ըստ երեւոյթին, այլ ուղիղ դատաստան ըրէք:

25. Երուսաղէմացիներէն ոմանք կ'ըսէին. Սա՝ ան չէ՞ զոր կը փնտռէին մեռցնելու,

տանիլ զանի, և սակայն անգիտակ էին Թէ Յիսուս բան մը չէր ըներ առանց հետեւելու Տեսչութեան գծած ծրագրին. որոց Տէրն մեր կը պատասխանէ «Ես ոչ երթամ. . .» իբր Թէ ըսէր, ես հիմայ չեմ երթար այն տօնին, ես չեմ գար ձեզ հետ, ինչո՞ւ, որովհետեւ «իմ ժամանակ չեւ է լցեալ» տակաւին չէ եկած հոն երթալու համար Տեսչութեան որոշած ժամը, Թէեւս տակաւին հոն կատարելիք աշխատանքներ ունէր, և հարկ չկար փութացնել իր մեկնումը, ուստի ձգեց որ անոնք երթային, և ինք մի քանի ժամանակ ետքը համբայ ելաւ, Սակայն պիտի նկատենք որ, եթէ Տէրն մեր անոնց հետ ի միասին երթար՝ Թերեւս իր Աշնամեաց կատաղելու տեղիք տրուէր, որով նախապատիւ կը սեպէ առանձինն յանձնառնօս երթալու:

14. Իբրեւ տօնն ընդմիջեցաւ. — Ինչպէս ցոյց տուինք վերեւ, սոյն տօնն ութ օր կը տեւեր, և հետեւաբար՝ երրորդ կամ չորրորդ օրն էր որ Յիսուս Տաճար գնաց ուսուցանելու: Արդեօք այդ օրն էր որ Յիսուս հասած էր Երուսաղէմ՝ Թէ տօնին սկիզբը, որոշ բան մը չենք գիտեր քանի որ Աւետարանիչը լռութեամբ կ'անցնի այդ կէտին վրայէն:

26. Եւ աւասիկ յայտնապէս խօսի, և չասեն ինչ ընդ դմա. գո՞ւցէ արդեօք և իշխանքն գիտացին թէ սա իցէ Քրիստոս:

27. Այլ զսա գիտեմք ուստի է. իսկ Քրիստոս յորժամ գայցէ, ոչ ոք գիտէ ուստի է:

28. Աղաղակեաց Յիսուս ի տաճարին, ուսուցանէր և ասէր. Եւ զիս գիտէք, և ուստի եմ գիտէք. և յանձնէ իմմէ ոչ եմ եկեալ, այլ է ճշմարիտ՝ որ առաքեացն զիս՝ զոր դուքն ոչ գիտէք:

29. Ես գիտեմ զնա, զի ի նմանէ իսկ եմ, և նա առաքեաց զիս:

30. Խնդրէին զնա ունել և ել ի ձեռաց նոցա. և ոչ ոք արկ ի նա ձեռն, զի չեւ էր հասեալ ժամ նորա:

31. Եւ բազումք ի ժողովրդենէն հաւատացին ի նա և ասէին. Քրիստոս յորժամ գայցէ, մի՛թէ աւելի՞ ինչ նշանս առնիցէ՝ քան զոր սա առնէ:

32. Եւ լուան Փարիսեցիքն զարտուընջ ժողովրդեանն զնմանէ, և առաքեցին քահանայապետքն և Փարիսեցիք սպասաւորս՝ զի կալցին զնա:

33. Ասէ Յիսուս. Փոքր մի և ժամանակ ընդ ձեզ եմ. և երթամ առ այն՝ որ առաքեացն զիս:

34. Խնդրիցէք զիս և ոչ գտանիցէք. և ուր եմն երթամ՝ դուք ոչ կարէք գալ: Յովհ. ԺԴ. 33:

26. Եւ ահա համարձակ կը խօսի՝ ու բան մը չեն ըսեր անոր. գո՞ւցէ Թերեւս իշխաններն ալ գիտցան թէ սա է Քրիստոսը:

27. Սակայն գիտենք թէ ուսկից է սորիկա. իսկ երբ Քրիստոսը գայ, մէկ մը չգիտեր ուսկից է:

28. Յիսուս կ'աղաղակէր տաճարին մէջ, և կ'ուսուցանէր ըսելով. Թէ՛ զիս գիտէք, և թէ ուսկից եմ գիտէք. և ես ինքնիմինէս չեմ եկած. բայց նա է ճշմարիտը որ զիս ղրկեց՝ և զոր դուք չէք ճանչեր:

29. Ես զանի կը ճանչեմ, զի ես անոր մէ եմ, և ան է որ զիս ղրկած է:

30. Կ'աշխատէին որ զանի բռնեն՝ բայց նա պրծաւ անոնց ձեռքէն, և մէկ մը ձեռք չդրաւ անոր վրայ, զի դեռ չէր հասած անոր ժամը:

31. Եւ բազմութեան մէջէն շա տեր հաւատացին անոր ու կ'ըսէին Քրիստոսը որ գայ, մի՛թէ սորա րաժնեերէն աւելի՞ հրաշքներ պիտի ընէ:

32. Եւ Փարիսեցիք լսեցին զ նոր մասին ժողովուրդին ըրա այս քրթմնջիւններն, ու քահա նայից պետերն և Փարիսեցիք ծա ռաներ ղրկեցին որ զանի բռնէին

33. Յիսուս անոնց ըսաւ. Դ քիչ մը աւելն ալ ձեզ հետ եմ. կ'երթամ անոր քով որ զիս ղրկեց

34. Պիտի փնտուէք զիս ու չգ տի գտնէք. և ուր որ ես կ'ե թամ՝ դուք չէք կրնար գալ հ

27. Զսա գիտեմք ուստի է . . . — Հրէայք Թերեւս Ս. Գրոց սա անցից վրայ յնկղով Եսայի, ԾԳ. 8. «Ո՞վ կրնայ ճառել անոր ազգատոհմին վրայ»: Նմանապէս, Դան. Է. 3: Միխէ, Ե. 2: Մաղաք, Գ. 1. կ'ը Թէ Յիսուսի ծնողքը կը ճանչնան «մի է». Մինչդեռ ոչ ոք պիտի կրնար գ նալ բուն իսկ Քրիստոսի ծնողքը: —

35. Ասեն Հրեայքն ընդ միմեանս. Իսկ յո՞ երթայցէ զա՝ զի մեք ոչ գտանիցեմք զդա. Մի՛թէ ի սփիւռս հեթանոսա՞ց երթայցէ և ուսուցանիցէ զհեթանոսս:

36. Ջի՞նչ է բանն այն՝ զոր ասաց. Խնդրիցէք զիս և ոչ գտանիցէք. և ուր եմն երթամ դուք ոչ կարէք գալ:

35. Հրեայք իրարու կ'ըսեն. Իսկ ո՞ւր պիտի երթայ որ մենք պիտի չկրնանք զինք գտնել. Թեթանոսաց մէջ ցրուողներուն պիտի երթայ արդեօք և սովրեցնէ հեթանոսներուն:

36. Ի՞նչ խօսք է այն ըսածը. Պիտի փնտուէք զիս ու չպիտի գտնէք. և ուր որ ես կ'երթամ՝ դուք չէք կրնար գալ:

Յիսուս աղբիւր կենդանութեան.—Յիսուսի մասին ծագած անհամաձայնութիւնը. —Նիկոդէմոսի պաշտպանողականը:

37. Ի վերջնում աւուր մեծի՝ ոտնին կայր Յիսուս, աղաղակէր և ասէր. Եթէ ոք ծարաւի իցէ՝ եկեսցէ առ իս, և արբցէ: Դևտ. ԻԳ. 27:

37. Ան ոտնին վերջին օրը որ ամենէն մեծն էր, Յիսուս կեցած կ'աղաղակէր ու կ'ըսէր. Թէ որ մէկ մը ծարաւի է՝ թող գայ իմ քով ու խմէ:

բունիք կ'ըսէին Թէ Մեսիա Թագուն կերպիւ պիտի ծնէր Բեթղեհէմի մէջ, և յետոյ մարդ պիտի չգիտնար ոչ անոր ապրելու տեղն՝ ոչ ալ եղանակը, այլ օրին մէկը յանկարծ մէջ տեղ պիտի ելնէր փառաւոր կերպով. Langen, *Das Judenthum in Palaestina zur Zeit Christi:*

35. Մի՛թէ ի սփիւռս Հեթանոսա՞ց երթայցէ. — Սփիւռս Հեթանոսաց, յն. Διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων, ըսելով կ'իմանային Գերեզմանէն եաքը Հրէից ցրուածը ընդհանուր հեթանոս ազգաց մէջ և մանաւորի յունախօս երկիրներու մէջ՝ ինչպես ցոյց կու տայ բնագիրը «ի սփիւռս Հեղլենաց» ըսելով. — Եւ ուսուցանիցէ զՀեթանոսս, Հրեայք ուրեմն, կը վախնան Թէ, մի՛ գուցէ Յիսուս իրենց դէմ բարկանալով է'ն յառաջ ձեռք զարնէ քարոզելու հեթանոսաց մէջ ցրուող իրենց ազգայիններուն՝ և հետզհետէ անցնի հեթանոսաց ալ քարոզելու. Ո՛րչափ ծանր էր Հրէի մը տես. նել որ, հեթանոսք ալ, զորս շուն անուանով կը յորջորջէին, փրկչին քարոզութեամբ

ընտրեալ ժողովուրդին կարգը պիտի զաւրէին. Բոլորովին անհիմն չէր սա իրենց ենթադրութիւնը, զի բաց ի Մարգարէից գրութիւններէն, Ռաբբունիք ալ կ'ուսուցանէին Թէ «Տէրը զիտմամբ ցրուած էր զՀրէս այս այլազգաց մէջ՝ որպէս զի սատնք ալ իրենց յարէին» Pesach, 87. 2. Եւ յիրաւի, երբ Քրիստոսի յարութենէն ու համբարձումէն ետքը Առաքեալք սկսան քարոզել Հրէից Սինակոկաներու մէջէն անզգալապէս անցան քարոզելու հեթանոս քաղաքներու հրապարակներուն վրայ, այնպէս որ շատ չանցած՝ այլեւս վերցած էր ո՛ և է խորը հեթանոսի կամ հրէի միջեւ: Գործ. ԺԴ...:

37. Ի վերջնում աւուր մեծի՝ տօնին. — Ինչպէս ըսինք, Տաղաւարահարաց տօնն ամբողջ ութ օր կը տեւէր, և ութերորդ օրը Աստուած ինք սահմանած էր, որ պատճառաւ մեծ օրը կ'անուանուէր [Դևտ. ԻԳ. 35 . . . , Թիւ. ԻԹ. 35: Նեհեմի, Ը. 18], —եթէ ոք ծարաւի իցէ . . . Ուրիշ առիթ մը Տէրն մեր ակնարկած էր այս խորհրդական ծարաւին [Տե՛ս, Դ. 14: Զ. 35],

38. Որ հաւատայ յիս՝ որպէս
ե ասեն Գիրք, գիտաք յորովայնէ
նորա գղխացեն ջրոց կենդանու-
թեան։ Եսայի, ԽԴ. 3: ՕՐ. 11: Յոէլ,
Բ. 28: Զաք. Բ. 17:

39. Զայս ասէր վասն Հոգւոյն՝
զոր ընդունելոց էին՝ որ հաւա-
տային ի նա. գ՚չեւ էր Հոգի,
քանզի Յիսուս չեւ էր փառաւոր-
եալ։

40. Ոմանք ի ժողովրդենէն լը-
բեւ լսէին զբանս զայս ասէին.
Սա է ճշմարիտ մարգարէն։

41. Այլք ասէին. Սա է Քրիս-
տոս։ Իսկ կէսքն ասէին. Մի՚թէ
ի Գալիլեէ գալոց իցէ Քրիստոսն։

42. Ո՞չ գիրք ասեն՝ եթէ ի
զաւակէ Դաւթի, և ի Բեթղեհէմ
գեղջէ՝ ուր Դաւիթն էր, գալոց
է Քրիստոս։ Միխ. Բ. 6: Մատթ. Բ. 6։

43. Եւ եղեւ հերձուած ի մէջ
ժողովրդեանն վասն նորա։

44. Եւ ոմանք ի նոցանէ կա-
մեցան ունել զնա. այլ ոչ ոք
մխեաց ի նա ձեռս։

45. Եւ եկին անդրէն սպասա-
ւորքն առ քահանայապետսն և
Փարիսեցիս, և ասեն ցոքա ցնո-
սա. Ընդէ՞ր ոչ ածէք զնա այսր։

38. Ո՛վ որ ինձի կը հաւատայ՝
ինչպէս կ՚ըսէ Գիրքն ալ, անոր
որովայնէն պիտի բխին կենդանի
ջուրեր։

39. Սյս բանը կ՚ըսէր Հոգւոյն
համար զոր պիտի ընդունէին ա-
նոր հաւատացողները. զի դեռ
արուած չէր Հոգին, որովհետեւ
տակաւին Յիսուս ալ փառաւոր-
ուած չէր։

40. Երբ այս խօսքերը լսեցին,
բազմութեան մէջէն ոմանք կ՚ը-
սէին. Ատոր իսկապէս ան է մարգարէն։

41. Ուրիշներ կ՚ըսէին. Ասիկա
է Քրիստոս։ Իսկ ոմանք կ՚ըսէին.
Մի՚թէ Գալիլեէ՞ պիտի գայ Քրիս-
տոսը։

42. Գիրքը չի՞ ըսեր թէ Քրիստոս
Դաւթի ցեղէն ու Բեթղեհէմ գիւ-
ղէն պիտի գայ՝ ուր էր Դաւիթ։

43. Եւ ժողովուրդին մէջ բա-
ժանում մը ծագեցաւ անոր հա-
մար։

44. Եւ անոնցմէ ոմանք ալ ու-
զեցին զանի բռնել. բայց մէկ մը
ձեռք չերկնցուց անոր։

45. Եւ ծառաները կրկին եկան
քահանայից պետերուն ու Փարի-
սեցւոց քով, և ասոնք ըսին ա-
նոնց. Ինչո՞ւ զանի չբերիք հոս։

հոս ալ՝ ինչպէս կ՚ըսեն Մեկնիչք, Յիսուս
ներշնչուելով նոյն օրուան մէկ արարողու-
թենէն վերցին կը կրկնէ այս հոգեշունչ
խօսքերը. Սոյն արարողութիւնն այն բանին
մէջ կը կայանար որ, ամէն օր առաւօտեան
զոհին ատեններէն, քահանայի մը նախա-
գահութեամբ Տաճար մը կը կազմուէր Տա-
ճարին մէջէն, ասոնք փողերով ու ծնծղա-
ներով կ՚երթային դէպ ի Սելովամի աղբիւ-
րը, Քահանան իր ձեռքն ունեցած ոսկիէ

սափորը կը լեցնէր նոյն ջրէն ու Տաճար կը
վերադառնային նոյն կարգով, որ առաջ
պէտք էր զոհին անդամները սեղանին վրայ
զետեղուած ըլլային. Նուիրական փողերը
կը հնչեցնէին այն ատեն, և Քաջերին նա-
խագահող քահանան ուրիշ քահանայի մը
ընկերակցութեամբ՝ որ ընծայման գինին կը
կրէր, սեղանին կը մօտենար, և հոն ի մի-
ասին կը խմէին իրենց սափորներուն մէջ-
ջէն՝ մինչ ժողովուրդը ուրախութեան աղա-

46. Պատասխանի ետուն սպա-
սաւորքն և ասեն. Ոչ երբէք այն-
պէս խօսեցաւ մարդ՝ որպէս այն
այն։

47. Պատասխանի ետուն Փա-
րիսեցիքն և ասեն. Մի՚թէ և դո՞ւք
մոլորեցարուք։

48. Մի՚թէ ոք յիշխանացն հա-
ւատաց ի նա կամ ի Փարիսեցւոց։

49. Այլ այն խաժամուժ ամ-
բոխ, որ ոչ գիտէ զօրէնս, և նը-
զովեալք են։

50. Ասէ Նիկոդեմոս ցնոսա՝ որ
եկեալն էր առ նա յառաջագոյն՝
և մի էր ի նոցանէ. Յովհ. Գ. 2:

51. Մի՚թէ օրէնքն մեր դատի
զմարդ՝ եթէ ոչ լսեսն ինչ նախ ի
նմանէ, կամ գիտասն զինչ գործէ։
Բ. Օրինաց, ԺԷ. 8. ԺԹ. 15:

52. Պատասխանի ետուն նմա
և ասեն. Մի՚թէ և դու եւս ի
Գալիլեէ՞ իցես. քննեա և տես՝
զի մարգարէ ի Գալիլեէ ոչ յառնէ։

53. Եւ գնացին իւրաքանչիւր
ոք ի տեղին։

46. Ծառաները պատասխան
տուին ու ըսին. Երբեք այնպէս
խօսեցաւ մարդ մը որ այդ մարդուն պէս խօսած
ըլլայ։

47. Փարիսեցիք պատասխանե-
ցին ու ըսին. Մի՚թէ դո՞ւք ալ
մոլորեցաք։

48. Մի՚թէ իշխաններէն կամ
Փարիսեցիներէն մին անոր հա-
ւատա՞ց։

49. Հապա ասոնք այն խաժա-
մուժ ամբոխը՝ որ չգիտեր օրէնք-
ները, և նզովեալ են։

50. Նիկոդեմոս՝ որ առաջուբ-
նէ եկած էր Յիսուսի քով և ա-
նոնցմէ ալ էր, ըսաւ.

51. Մի՚թէ մեր օրէնքը կը դա-
տէ մէկը թէ որ նախ չհարցա-
քննէ զանի ու չգիտնայ թէ ինչ
բրած է։

52. Անոր պատասխանեցին ու
ըսին. Մի՚թէ դո՞ւն ալ Գալիլեա-
ցի ես. քննէ ու տես որ քնաւ
մարգարէ չելներ Գալիլեէն։

53. Եւ իւրաքանչիւրն իր տեղը
դարձաւ։

նոնք ձգովեալ հրատարակելով. Եւ յիրաւի,
նոյն ատեններէն Հրէից մէջ գիտնոց դասը
ինքզինքներն «Սուրբ ժողովուրդ» կ՚անու-
անէին, մինչդեռ ժողովուրդին անուս մա-
սին «երկրային ժողովուրդ» կամ «գար-
շաճճի» կ՚ըսէին։ Տե՛ս, Lightfoot, h. l.;
Schürer, *Neutestamentiche Zeitgeschichte* p. 142.

53. — Սոյն 53 համարն, ինչպէս նաեւ
ութերորդ գլխոյն ներքեւ պատմուած շնա-
եալ կնոջ պատմութիւնը մեր գրչագիր օրի-
նակներէն շատերը զանց կ՚ընեն հոս դը-
նելու, եւ իրր յաւելուած կը դնեն Յով-
հաննու Աւետարանի վերջը։ Ուրիշ մէկ
քանի օրինակներ ալ բոլորովին զանց կ՚ը-
նեն։

ԳԼՈՒԽ Ը.

Շնացած կնոջ դէպքն ու Սաղմոսարանի անդամոց խայտառակութիւնը:

1. Իսկ Յիսուս գնաց ի լեառն Ձիթենեաց:

2. Եւ ընդ առաւօտն դարձեալ եկն ի տաճարն. և դայր առ նա ամենայն ժողովուրդն, և նստեալ ուսուցանէր զնոսա:

3. Այնժամ առ նա դպիրքն և քահանայապետքն և Փարիսեցիք կին մի բռնեալ ի շնութեան. և կացուցեալ զնա առաջի,

4. Ասեն ցնա. Վա՛րդապետ, կինս այս բռնեալ՝ ինքն յայտնապէս չնացեալ է:

5. Եւ յօրէնս Մովսէս մեզ պատուիրեաց զայսպիսիս քարկոծել. արդ, դու դ՚ինչ ասես վասն դորա: Գնաս. ի. 10:

6. Զայս ասէին փորձելով զնա, զի ունիցին ամբաստանութիւն զնմանէ: Իսկ Յիսուս ի խոնարհ նայելով գրէր մատամբն յերկրի:

1. Իսկ Յիսուս գնաց Ձիթենեաց լեռը:

2. Եւ առաւօտ դէմ դարձեալ տաճար եկաւ. ու բոլոր ժողովուրդն անոր քով գնաց, և ինք նստելով անոնց կը սովրեցնէր:

3. Դպիրները, քահանայից պետերն ու Փարիսեցիք անոր բերին կին մը որ շնութեան մէջ բռնուած էր. և անոր առջեւ կեցնելով զանի,

4. Անոր ըսին. Վա՛րդապետ, այս կինը որ բռնուած է՝ բացարձակապէս շնացած է:

5. Եւ օրինաց մէջ Մովսէս պատուիրած է մեզի որ քարկոծենք այսպիսիները. արդ, դո՞ւ ինչ կ՚ըսես անոր համար:

6. Այս բանը կ՚ըսէին զանի փորձելու համար՝ որպէս զի ամբաստանելու նիւթ մ՚ունենային անոր վրայ: Իսկ Յիսուս վար նայելով մատանեովը կը գրէր գետնին:

7. Իսկ իբրեւ ստիպեցին հարցանելով ցնա, հայեցեալ ի վեր՝ ասէ ցնոսա. Անդէն ի ձէնջ՝ նախ նոյն ընկեսցէ քար ի վերայ դորա: Երկ. Օրհն. ԺԷ. 7:

8. Եւ դարձեալ ի խոնարհ նայելով՝ գրէր յերկրի:

9. Եւ լուեալ ելանէին մի ըստ միոջէ՝ սկսեալ յառաջնոցն մինչեւ ի վերջինս. և մնաց միայն Յիսուս. և կինն կայր առաջի նորա:

10. Պատասխանի ետ Յիսուս և ասէ ցնա. Կի՛ն դու, ո՞ւր են, ո՛չ ոք ղքեզ դատապարտեաց:

11. Եւ ասէ. Ոչ Տէ՛ր: Եւ ասէ Յիսուս. Եւ ոչ ես դատապարտեմ ղքեզ. է՛րթ, յայսմհետէ մի՛ մեղանչեր:

7. Իսկ երբ ստիպմամբ կը հարցնէին անոր, վեր նայելով ասոնց ըսաւ. Ձեզմէ անմեղ եղողը թո՛ղ նախ քար նետէ անոր վրայ:

8. Ու դարձեալ վար նայելով կը գրէր գետինը:

9. Եւ լսելով մէկ մէկու եասելէ դուրս ելան սկսեալ առաջիններէն մինչեւ վերջիններըն. և Յիսուս առանձին մնաց. ու կինն անոր առջեւ:

10. Յիսուս պատասխանեց ու ըսաւ անոր. Կնի՛կ, ո՞ւր են, մէկ մը չդատապարտե՞ց քեզ:

11. Եւ ըսաւ. Ո՛չ Տէր: Եւ Յիսուս ըսաւ. Ո՛չ ալ ես կը դատապարտեմ քեզ. Գնա՛ ու մի՛ մեղանչեր ասկից եաքը:

Յիսուս լոյս ալխարհի.—Երկնաւոր Հօր վկայութիւնը Յիսուսի մասին:

12 Դարձեալ խօսեցաւ ընդ նոսա Յիսուս և ասէ. Ես եմ լոյս աշխարհի. որ գայ ղկնի իմ՝ ընդ խաւար մի՛ գնասցէ, այլ ընկալցի լոյսն կենաց: Ա. Յովհ. Ա. 5:

12. Դարձեալ Յիսուս խօսեցաւ անոնց ու ըսաւ. Ես եմ աշխարհին լոյսը. ով որ իմ եասելէս կուգայ՝ պիտի չյրջի խաւարի մէջ, այլ պիտի ընդունի կենաց լոյսը:

Յոյն ընտիր ձեռագրերուն մէջ ալ նըմանապէս այդ հատուածը զանց եղած է. ուստի շատ մը հեղինակներ անվաւեր ու անհարազատ կը նկատեն այս մասը: Բայց նշանաւոր հեղինակներու վերջերս ըրած ներհուն ուսումնասիրութիւնը կ՚ապացուցանեն այդ մասերուն խիստ հարազատ ըլլալը. զի ա՛լ աւելի մեծ Քրով ձեռագրեր՝ պատկառելի իրենց հնութեամբ, ու շատ մը Թարգմանութիւններ կ՚ընդունին այդ մասերը: Իսկ միւս ձեռագրերու մէջէն այդ մասին զանց առնուիլը կը կարծեն Թէ դիտմամբ եղած է, զի կ՚ըսեն, ինչ տեղեր՝ քրիստոնեայք քաջալերուելով շնացեալ կնոջ հանդէպ Յիսուսի ցոյց տուած ողորմածութենէն, իրենք ալ կրնային անձնատուր ըլլալ այդ կարգի՝ ու ա՛լ աւելի ծանր մեղքերու, յուսալով որ իրենց հանդէպ ալ Յիսուս պիտի ունենար նոյն վարմունքը: Ուստի, այսպիսի չարիքի մը առջեւն առնելու նպատակաւ կրնան յարպաւած ըլլալ Աւետարանէն սոյն անցքը: Տե՛ս, Fillion. *S. Jean*, p. 163—166; Knabenbauer, *h. l.*; Cornely, *Introd.*, t. III.:

6. Իսկ Յիսուս . . . գրէր մատամբն յերկրի. — Հին աւանդութիւն մը, որ Ս. Հերոնիմոսի օրէն ծանօթ էր, կ՚ըսէ Թէ Յիսուս նոյն պահուն գետին խոնարհելով մատովը գետնի վրայ կը գրէր ամբաստանողներուն ծածուկ մեղքերը: Ալլը կը պնդեն Թէ քիչ ետքն իր արտասանած խօսքերն էր գրածը . . . . Սակայն կարեւոր խնդիր մը չէ սա որու մասին մարդ իր միտքը յոգնեցնէ. և Թերեւս աւելի ճիշտ կ՚ըլլայ ըսելը Թէ, Յիսուս գետնի վրայ գրել ձեւացնելով, պարզապէս կ՚ուզէր խմացնել Թէ, ինք կարեւորութիւն չէր տար անոնց խօսքերուն և արարքին՝ որ իր մէջ մեծ անպատշաճութիւն մըն ալ ունէր: Պլուտարքոս կ՚ըսէ Թէ «Քեզ ձանձրոյթ պատճառողներուն լուռ դառ մը տալու համար, է՛ն յարմար կերպն է որ անոնց բառ մ՚անգամ չըսես, այլ սոսկ յօնքերդ պռշտես, կամ գլուխդ ծռես, և կամ աչքերդ գետին խոնարհես»: Տե՛ս, Aristophane, *Acharn.* 31; Plutarc. II.; Wetstein, Lightfoot, *Hor ae. hebr. et talm.* h. l.

12. Ես եմ լոյս աշխարհի. — Հին կըտակարանի այլ և այլ անցից մէջ ալ կը տեսնենք Թէ փոզփոզուն լոյսի մը նմանցուած է Մեսիան [Ես. Թ. 1; խԲ. 6; խԹ. 6; Ծ. 3]. Թալմուտի մէջ ալ կը կարդանք «Ռաբբի Բիբա ըսաւ. Լոյս է Մեսիայի անունն ինչպես ըսած է Դանիէլ Բ. 22». *Echah Rabbathi*, f. 68. 4: Փրկիչն ալ ինքզինք լոյսի մը կը նմանցնէ, վասն զի խաւարի մէջ շրջող մարդկութիւնը լուսաւորելով փրկութեան դուռը հասցնելու եկած էր, —ինչպես վերը [Է. 37] տեսանք Թէ

13. Աստն ցնա Փարիսեցիքն. Դու վասն անձին fո վկայես, և վկայութիւն քո չէ ճշմարիտ։

14. Պատասխանի Յիսուս և ասէ ցնոսա. Թէպէտ և ես վկայեմ վասն անձին իմոյ՝ վկայութիւն իմ ճշմարիտ է, զի գիտեմ ուստի եկի և յո երթամ. բայց դուք ոչ գիտէք ուստի գամ կամ յո երթամ։

13. Փարիսեցիք անոր ըսին. Դուն ես որ քու անձիդ կը վկայես, և քու վկայութիւնդ ճշմարիտ չէ։

14. Յիսուս պատասխանեց ու ըսաւ անոնց. Թէպէտ ես եմ իմ անձիս համար վկայողը՝ իմ վկայութիւնս ճշմարիտ է, զի գիտեմ ուսկից եկայ և ուր կ'երթամ. բայց դուք չէք գիտեր ուսկից կուգամ և ուր կ'երթամ։

Տաղաւարահարաց արարողութեան մէկ սովորութենէն ներշնչուելով, Տէրն մեր ինքզինքը նմանցուցած էր յորդահոս աղբիւրի մը, ինչպէս ալ կ'ըսեն Մեկնչաց շատերը, նման ղեկքէ մը օգտուելով ինքզինք կը նմանցնէ փողփողուն լոյսի մը։ Այդ ղեկքն ալ սա բանին մէջ կը կայանար որ, այդ տօնին բոլոր ուխտաւորքին իրիկուններէն, տաճարին մէջ կանանց յատկացուած յարկաբաժնին մէջ եղած չորս խոշոր ոսկեձոյլ աշտանակները, որոց իւրաքանչիւրին բարձրութիւն էր յիսուն գլխաչափ, միահամուռ կը վառէին, եւ ասոնց լոյսը շքեղ տեսարան մը կ'ընծայէր քաղաքին։ Քահանայք, մեծամեծներն ու ժողովուրդին մէկ ստուար մասը, չահ ի ձեռին Ծաթօր կը պտըտէր այդ աշտանակներուն շուրջը, սրբազան երգեր երգելով։ Այս արարողութիւնը հաստատուած էր ի յիշատակ այն հրեղէն սիւնին որ անապատին մէջ առաջնորդած էր իրենց հայրերուն։ Նմանապէս նշանակ մըն էր ան՝ Ծ աշխարհի մէջ Իսրայէլ լուսաւորութեան մեծ դեր մը պիտի կատարէր բարոյական տեսակէտով։ Եսայի, ԺԲ. 3։

13. Դու վասն անձին fս վկայես . . . — Փարիսեցիք չէին կրնար ուրիշ կերպիւ մը նուազեցնել Յիսուսի վարդապետութեանց արժէքը, քան անուղղակի կերպիւ յարձակելով անոր անձին ու ծագման դէմ։ Այս ամէն բաներդ շատ լաւ են, կ'ըսէին, բայց և այնպէս անոնք փաստ մը չեն կըրնար ըլլալ քու Մեսիան իսկ ըլլալուդ, քանի որ դուն ես միայն որ այդ բաները կ'ըսես, արդ՝ մարդ մը չի կրնար ինքզինքին երաշխաւորն ըլլալ։ «Անհաւատալի են, կ'ըսէր Թալմուտ, անոնք որ ինքզինքնուն երաշխաւորութիւն կ'ընեն» Chetuboth. f. 23, 2.։ Դարձեալ՝ Ծէ, «Մարդս ինք իր անձին հանդէպ բնաւ չի կրնար անկողմնակալ մընալ» Sanhedr. f. 9. 2.։

14. Թէպէտ եւ ես վկայեմ վասն անձին իմոյ . . . — Այս առարկութեան կը պատասխանէ Փրկիչը, նախ՝ գիջում ընելով անոնց Ծէ ստոյգ է որ ինք իր անձին համար կը վկայէ, սակայն, անմիջապէս ցոյց կու տայ Ծէ այն սկզբունքը չի կրնար իրեն ալ պատշաճիլ. զի ինք Աստուած մ'ըլլալով, կատարեալ գիտակցութիւն ունի իր ծագման [ուստի եկի] և իր վախճանին [յո երթամ]։ Ուստի, չէ Ծէ միայն իրաւունք ունի ինք իր մասին վկայելու, այլ նաեւ իրմէ զատ ոչ ոք կարող է կամ իշխանութիւն ունի այդ բանն ընելու։ Մարդիկ՝ իրենց բնութեան տկարութեան պատճառաւ, միշտ սխալական են, և ի մանաւորի իրենց անձնասիրութիւնը Ծոյլ չի տար որ ինքզինքնուն Ծերութիւնները տեսնեն և հետեւաբար, անոնց իրենց անձին հանդէպ տուած վկայութիւններն անվաւեր կը սեպուին. բայց կարելի՞ է միթէ նոյն բանը հաստատել Աստուծոյ հանդէպ ալ։ Բաց ի աստի, կը յարէ Տէրն մեր, ի՞նչ իրաւամբ

15. Դուք ըստ մարմնոյ կը դատիք. ես ոչ դատիմ և ոչ ոք։

16. Թէպէտ և դատիմ ես ոք՝ դատաստանն իմ ճշմարիտ է. զի չեմ միայն, այլ ես և որ առաքեացն զիս՝ Հայր։

17. Եւ յօրէնսն իսկ ձեր գրեալ է՝ Թէ երկուց մարդոց վկայութիւն ճշմարիտ է։ Բ. Օրին. ԺԷ. 6, ԺԹ. 15: Մատթ. ԺՀ. 16: Բ. Կոր. ԺԳ. 1, Եբր. Ժ. 28:

18. Ես եմ որ վկայեմ վասն իմ, և վկայէ վասն իմ որ առաքեացն զիս՝ Հայր։

19. Ասէին ցնա. Ո՞ւր է Հայր քո։ Պատասխանի Յիսուս և ասէ ցնոսա. Ոչ զիս գիտէք և ոչ զՀայրն իմ. եթէ զիս գիտէիք, և զՀայրն իմ Թերեւս գիտէիք։

20. Զայս բանս խօսեցաւ ի տան գանձին՝ յորժամ ուսուցանէր ի տաճարի անդ. և ոչ ոք կալաւ զնա. զի չեւ եւս հասեալ էր ժամ նորա։

15. Դուք ըստ մարմնոյ դատիք. — Ըստ մարմնոյ կը նշանակէ ըստ արտաքին երեւոյթին։ Փարիսեցիք հասարակ մարդու տեղ դրած ըլլալով զԳրիստոս, ըստ այնմ կը դատէին զանձի, և մարդկային սկզբանց կամ օրէնքներուն կ'ուզէին ենթարկել, — ես ոչ դատեմ եւ ոչ ոք. Թէպէտ Յիսուս իբր կատարեալ Աստուած իրաւունք ունի դատելու, այսուհանդերձ ձեռնպահ կը մնայ այդ բանն ընելէ։ Այս խօսքերով Փրկիչն Հրէից երեսին կը զարնէ իրենց այն յոռի ընթացքն՝ որով անխղճօրէն կը դատէին ու կը դատափետէին ամէն մարդ, և ի մասնաւորի զինք, առանց քննելու զննելու Ծէ հիմնուած ևն իրենց դատաստանները։ Մինչդեռ ինք որ կատարելապէս կը ճանչնար մարդոց խիղճը, անոնց էն Ծագուն յանցանքները, զարձեալ չէր ուզեր դատել անմիջապէս։

20. Ի տան գանձին. — Սոյն գանձատուն ըսուածն էր տաճարին մէջ կանանց յարկաբաժնին մէկ մասն ուր ղրուած էին ողորմութիւն հաւաքելու համար որոշուած գանձանակները [Տե՛ս, Մարկ. ԺԲ. 41։ Ղուկ. ԻԱ. 2]. չէ Ծէ տաճարին ոսկեղէն դուռն էր որ կը գտնուէր այդ կողմը։ Ասոր մէջ էր որ Յիսուս կանգնած կը մնայ ու արձաքղէն զարթերը դրուելիք մասնաւոր տեղերէն կը զարնէ իրենց այն յոռի ընթացքն՝ որուն մասին կը խօսուի Ա. Մակաբ. ԺԴ. 49. և Բ. Մակաբ. Գ. 6. 28. գլուխներուն ներքեւ։

Հրէից աճհաւատութիւնն ու անոր սոսկալի հետեւանքները:

21. Ասէ դարձեալ ցնոսա Յիսուս. Ես երթամ, և խնդրիցէք զիս, և ի մեղս ձեր մեռանիցիք. զի ուր ես երթամ՝ դուք ոչ կարէք գալ:

22. Ասէին Հրեայքն. Մի՛թէ զիւրովին երթայցէ, զի ասէ թէ Ուր ես երթամ՝ դուք ոչ կարէք գալ:

23. Եւ ասէ ցնոսա. Դուք ի ներքուստ աստի էք, և ես ի վերուստ անտի եմ. դուք յաշխարհէ աստի էք, ես չեմ յայսմ աշխարհէ:

24. Բայց ասացի ձեզ թէ ի մեղս ձեր մեռանիցիք. զի թէ ոչ հաւատայցէք թէ ես եմ, մեռանիցիք ի մեղս ձեր:

25. Ասեն ցնա. Դու ո՞վ ես: Ասէ ցնոսա Յիսուս. Նախ զի և խօսիմս իսկ ընդ ձեզ:

21. Յիսուս դարձեալ անոնց ըսաւ. Ես կ'երթամ, ու դուք զիս պիտի փնտռէք, ու պիտի մեռնիք ձեր մեղքերուն մէջ. զի չէք կրնար գալ հոն ուր ես կ'երթամ:

22. Հրեայք կ'ըսէին. Ինքզինք պիտի սպաննէ արդեօք, որ կ'ըսէ թէ Դուք չէք կրնար գալ հոն ուր ես կ'երթամ:

23. Եւ անոնց ըսաւ. Դուք հոս վարէն էք, և ես բարձրէն. դուք այս աշխարհէն էք, ես այս աշխարհէն չեմ:

24. Բայց ձեզ ըսի թէ ձեր մեղքերուն մէջ պիտի մեռնիք. զի թէ որ չհաւատաք թէ ես եմ, պիտի մեռնիք ձեր մեղքերուն մէջ:

25. Անոր ըսին. Ո՞վ ես դուն: Յիսուս անոնց ըսաւ. Ես այն եմ՝ որ կը խօսիմ ձեզ հետ:

21. ես երթամ եւ խնդրիցէք գիս. — Առաջին անգամն ըլլալով սոյն սպառնալից խօսքերն Յիսուս ըրած էր Հրէից մի քանի օր առաջ [է. 33—34]. Այս անգամ աւելի զօրաւոր շեշտով մը կը յիշէ անոնց իր մեռնիլն. ինչ որ պիտի կը փափաքէին Հրէայք. սակայն ատ իրենց փափաքն իրագործել եթէ, անոնք մեծ խղճի խայթ մը պիտի զգան, ու պիտի փնտռեն զՅիսուս: Բայց այս իրենց ցաւը փոխանակ զիրենք ներման արժանի ընելու՝ ա'լ աւելի սոսկալի հետեւանք մը պիտի ունենայ. զի անապաշխար պիտի մեռնին, «ի մեղս ձեր մեռանիցիք»: Եւ ասոր պատճառն ալ այն է որ չկրցան օգտուիլ շնորհաց ժամէն. խիստ ուշ արթնցան իրենց Թմբրութենէն. լեցուցին իրենց մեղաց չափը, — Թէպէտ անհուն է Աստուծոյ մարդկանց հանդէպ ունեցած սէրը, անչափ ու անսահման անոր ողորմութիւնը. սակայն ամէն անհատի համար, սահման մը, չափ մը որոշուած է, այսպէս խօսելու համար, և այդ սահմանը որ մարդ անցնի իր չարութեամբ, ա'լ այնուհետեւ Աստուած ալ կը լքէ զանի: Ուստի, պէտք է որ մարդ գիտնայ օգտուելու Աստուծոյ տուած շնորհքներէն. լսէ իր խղճի ձայնին. և օր օրի չձգէ իր զղջումն ու դարձը. մի՛ գուցէ իր մեղաց չափը լրացուցած ըլլալով ա'լ արժանի չըլլայ Թողութեան և անապաշխար չուէ ի յաւիտենականութիւն:

25. Ասեն ցնա. Դու ո՞վ ես. — Հրէայք արհամարհական շեշտով մը կ'ուղղեն այս խօսքերը. Դուն որ կը պահանջես Թէ մեզ Թողութեան արժանանալու, և փրկութեան հասնելու համար պէտք է քեզի հաւատալ. դու ո՞վ ես, ո՞վ կ'ըլլաս, — Ասէ ցնոսա Յիսուս. Նախ զի եւ խօսիմս իսկ ընդ ձեզ. Յիսուսի սոյն պատասխանը քիչ մը մթին կը տեսնուի. և արդէն ի հնուց անտի շատ մը տեսակ մեկնութիւններ ըստացած է: Ըստ Ոսկեբերանի՝ Յիսուս հարցնելով մը կ'ըսէ. Ալ ի՞նչ հարկ կայ ձեզ խօսելու, դուք որ միշտ կ'ուրանաք ինծի հաւատալու, Մալաքիացիաս աւելի կը մտերին է ատ գիտնալը, իմ բոլոր խօսածներս նայ բուն իմաստին՝ երբ սա պէս կը Թարգմանէ. Ես այն եմ՝ ինչ որ սկիզբէն ի վեր ձեզ խօսեցայ, ես Քրիստոն եմ Արդի էն հմուտ մեկնիչք ալ [Bisping, Godet, de Wette, Fillion . . .] սա պէս կը Թարգմանեն, ինչ որ մեզ աւելի հաւանական կ'երեւի. «Ես ինչ որ կ'ըսեմ իմ մասիս՝ անեմ»: Իբր Թէ Յիսուս ըսէր. Դուք կը հարցնէք ինծի Թէ ես ո՛վ եմ. Բայց շատ դիւրին է ատ գիտնալը, իմ բոլոր խօսածներս ալէկ կը յայտնեն իմ ինչ ըլլալս. իմ անձս յար նման է իմ վարդապետութեանցս:

33. Զաւակ Աբրահամու եմք. . . գիա՞րդ ասես թէ Ազատ լինիցիք. — Հրէից համար չկար խօսք մը որ այնքան անարգական հանգամանք մ'ունենար՝ որքան ծառայ կամ

26. Բազում ինչ ունիմ վասն ձեր խօսել և դատել. այլ որ առաքեացն զիս՝ ճշմարիտ է, և ես նա որ զիս ղրկեց՝ ճշմարիտ է, և զոր լուայ ի նմանէ՝ զայն խօսիմ ինչ որ ես անորմէ լսեցի՝ նոյնը կը խօսիմ աշխարհի մէջ:

27. Եւ ոչ գիտացին թէ զՀօրէ ասէր ցնոսա:

28. Ասէ ցնոսա Յիսուս. Յորժամ բարձրացուցանիցէք զՈրդի մարդոյ, յայնժամ գիտասջիք թէ ես եմ. և յանձնէ իմմէ ինչ ոչ առնեմ, այլ որպէս ուսոյց զիս Հայրն իմ, զայն խօսիմ:

29. Եւ որ առաքեացն զիս՝ ընդ իս է. ոչ եթող զիս միայն, զի ես զհաճոյս նորա առնեմ համանապազ:

30. Իբրեւ զայս խօսեցաւ՝ բազումք հաւատացին ի նա:

26. Ես շատ բան ունիմ ձեր մասին խօսելու և դատելու. այլ որ զիս ղրկեց՝ ճշմարիտ է, և ես նա որ ինչ որ ես անորմէ լսեցի՝ նոյնը կը խօսիմ աշխարհի մէջ:

27. Ու չիմացան թէ իր Հօր մասին կը խօսէր անոնց:

28. Յիսուս անոնց ըսաւ. Երբ բարձրացնէք Որդի մարդոյ, այն ատեն պիտի գիտնաք թէ ես եմ. և թէ ես բան մը չեմ ըներ ինքիրմէս, այլ այն կը խօսիմ ինչպէս որ սովրեցուց ինծի իմ Հայրս:

29. Եւ նա որ զիս ղրկած է՝ ինծի հետ է: Նա մինակ Թողուցած չէ զիս, ինչու որ ես միշտ անոր հաճելի եղած բաները կ'ընեմ:

30. Երբ այս խօսեցաւ՝ շատեր անոր հաւատացին:

Ճշմարիտ ազատութիւնն ու մեղաց գերի ըլլալը. — Հրէից բուռն յարձակողականը:

31. Եւ ասէր Յիսուս առ Հրեայսն հաւատացեալս. Եթէ դուք կացջիք ի բանի իմում, ճշմարիտ աշակերտք իմ էք:

32. Եւ ծանիջիք զճշմարտութիւնն, և ճշմարտութիւնն ազատեսցէ զձեզ:

33. Պատասխանի ետուն նմա և ասեն. Զաւակ Աբրահամու եմք, ոչ եղաք երբեք ումեքէ ստրկեալ. զիա՞րդ դու ասես թէ Ազատ լինիցիք:

31. Եւ Յիսուս կ'ըսէր իրեն հաւատացող Հրէից. Թէ որ դուք մնաք իմ խօսքիս վրայ, ճշմարիտ իմ աշակերտներս էք:

32. Եւ պիտի ճանչնաք ճշմարտութիւնը, և ճշմարտութիւնը պիտի ազատէ ձեզ:

33. Անոր պատասխանեցին ու ըսին. Մենք Աբրահամու սերունդն ենք, ու երբեք ոեւէ մէկուն ստրկացած չենք եղած. ինչպէ՞ս դու կ'ըսես թէ Ազատ պիտի ըլլանք:

և ոչ ուժիք երբեք ծառայեցաք. ինչո՞ւ ասես Թէ Ազատ լինիջիք:

34. Պատասխանի Յիսուս. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ՝ Թէ Ամենայն որ առնէ զմեղս, ծառայ է մեղաց. Հռ. Ջ. 16: Բ. Պետ. Բ. 19:

35. Եւ ծառայն ոչ յաւիտեան կայ ի տան, իսկ որդին յաւիտեան կայ:

36. Իսկ արդ, եթէ որդին զձեզ ազատեցուսցէ՝ ճշմարիտ ազատ լինիջիք:

37. Գիտեմ զի զաւակ Աբրահամու էք. այլ խնդրէք սպանանել զիս, զի բանին իմոյ չիք տեղի ի ձեզ:

38. Ես՝ զոր տեսի առ Հօր իմում՝ խօսիմ. և դուք զոր լսաբուք ի հօրէն ձերմէ՝ առնէք:

39. Պատասխանի եւուն ն՛ոքա և ասեն. Հայր մեր Աբրահամ է: Ասէ ցնոսա Յիսուս. Եթէ որդիք Աբրահամու էիք՝ զգործսն Աբրահամու գործէիք:

զերի ըսելը, կը մոռնային անոնք Թէ, ատենօք ի՛նչպէս գերի եղած էին Բաբելացւոց, Փանանացւոց ու Փղշտացւոց, և ամենուէ յառաջ ալ՝ Եգիպտացւոց, կը մոռնային Յունաց, և ապա Հռոմայեցւոց իրենց վրայ դրած ծանր ու սաորնացուցիչ լուծը, և կ'ելլեն ըսելու Թէ «Ոչ ուժիք երբեք ծառայեցաք», Յովսէպոս կը գրէ իր ազգ գոռոզ ազգակցաց մասին Թէ. Սաստիկ տենչ մ'ունին ազատութեան, ու միշտ կը պնդեն Թէ Աստուած է սոսկ իրենց կառավարիչն ու տէրը. Հնուբ. ԺՐ. 1. 6, Փարիսեցիք ալ կ'ըսէին Թէ, Իսրայելացիք՝ ամէնն ալ արքայազուններ են. Sabbath. f. 67. a), և այսօրուան Հրէայք ալ իրենց առաւօտեան աղօթքին մէջ սա օրհնութիւնը կ'ընեն.

ՏԷ՛ր, օրհնեալ ըլլաս որ գերի չես ստեղծած մեզ, Այսպիսի տրամադրութեան տէր եղողներ ի՛նչ մեծ զայրոյթ պիտի չզգային երբ լսէին Թէ իրենք գերի էին, և Թէ այդ գերութենէն ազատելու համար պէտք էին ճշմարտութեան հաւատալ:

34. Պատասխանի ես նոցա Յիսուս... Ամենայն որ առնէ զմեղս... — Յիսուս անմիջապէս կը մեկնէ Թէ ինք ինչ կը հասկնայ ծառայ բառը ըսելով. Սոյն ծառայութիւնն է ուրեմն մեղաց գերի ըլլալը: Զի, ինչպէս յայտնի է, ծառայ մը՝ այսինքն գերի մը, կատարելապէս իր տիրոջ տրամադրութեան ներքեւ կը գտնուի. և սակայն ո՛րքան ալ ծանր ըլլայ սոյն լուծը, զարձեալ ծառայի մը կամքն ու սիրտը ազատ կը

40. Այլ այժմիկ խնդրէք սպանանել զիս. զայր մի՝ որ ձեզ զճշմարտութիւն խօսեցայ՝ զոր լուայ ի Հօրէ իմմէ. զայդ Աբրահամ ոչ արար:

41. Դուք առնէք զգործս հօրն ձերոյ:

42. Ասեն ցնա. Մեք ի պոռնկութենէ չեմք ծնեալ. մի է հայր մեր, Աստուած: Ասէ ցնոսա Յիսուս. Եթէ Աստուած էր հայր ձեր, սիրէիք արդեօք զիս. զի ես յԱստուծոյ ելի և եկի. և ոչ եթէ յանձնէ ինչ եկի, այլ նա առաքեաց զիս:

43. Ընդէ՞ր զխօսս իմ ոչ գիտէք դուք. վասն զի ոչ կարէք լսել զբանն իմ:

44. Դուք ի հօրէ ի սատանայէ էք, և զցանկութիւնս հօրն ձերոյ կամիք առնել. զի նա մարդասպան էր ի սկզբանէ, և ի ճշմարտութեան ոչ եկաց, զի ոչ գոյ ճշմարտութիւն ի նմա: Յորժամ խօսիցի սուտ՝ յիւրոց անտի խօսի. զի սուտ է՝ և հայր նորա: Ա. Յովհ. Գ. 8:

45. Իսկ ես զի զճշմարտութիւն խօսիմ՝ ոչ հաւատայք ինձ:

46. Ո՞ ի ձէնջ յանդիմանէ զիս վասն մեղաց: Եթէ զճշմարիտն ես ասեմ ձեզ՝ ընդէ՞ր ոչ հաւատայք ինձ:

40. Բայց հիմայ կ'ուզէք սպանել զիս. ես, մարդ մը՝ որ ճշմարտութիւնը խօսեցայ ձեզի՝ զոր լսած եմ իմ Հօրմէս. այդ բանը Աբրահամ չըրաւ:

41. Դուք ձեր հօր գործքերը կ'ընէք:

42. Անոր ըսին. Մենք պոռնկութենէ ծնած չենք. մէկ է մեր Հայրը, Աստուած: Յիսուս անոնց ըսաւ. Թէ որ Աստուած ըլլար ձեր Հայրը, անշուշտ դուք զիս պիտի սիրէիք. զի ես Աստուծմէ ելայ ու եկայ. ու չէ Թէ ես ինքիրմէս եկայ, այլ նա զիս ղրկեց:

43. Ինչո՞ւ չէք ճանչնար իմ լեզուս. որովհետեւ չէք կրնար լսել իմ խօսքս:

44. Ձեր Հայրը սատանան է, և կ'ուզէք ձեր այդ հօր կամքը կատարել. զի նա սկիզբէն մարդասպան մըն էր, ու ճշմարտութեան մէջ չմնաց, զի ճշմարտութիւն չկայ անոր քով: Երբ նա սուտ կը խօսի՝ իր իսկ բնութենէն կը խօսի. զի ինք սատիսօս մըն է՝ և Հայր սատիսօսութեան:

45. Իսկ ես որ ճշմարտութիւնը կը խօսիմ՝ չէք հաւատար ինծի:

46. Ձենէ ո՞վ կրնայ յանդիմանել զիս մեղաց համար: Թէ որ ճշմարիտը կ'ըսեմ ձեզի, ինչո՞ւ ինծի չէք հաւատար:

ման անոր քմահաճութենէն: Մինչդեռ մեղաց գերութիւնն մարդկային այս անզուգական առանձնաշնորհութիւններն ալ անոր ձեռքէն կը յափշտակէ, որով՝ կարի իսկ իրաւամբ Տէրն մեր գերութիւն կը կոչէ մեղաց ծառայելը: Հեթանոսք ալ այս բանը կը հաստատեն (րենց զրուածոց մէջ. Ի մանաւորի Կիկերոն կ'ըսէ Թէ, Նա է ճշմարիտ ազատը որ իր կրից գերի եղած չէ:

եւ հռովմայական առակն ալ կ'ըսէր. Ո՛րքան շատ կիրք ունի մէկ մը, նոյնքան տիրապետութեան ներքեւ կը գտնուի:

42. Մեք ի պոռնկութենէ չեմք ծնեալ.— Պոռնկութիւն բառն հոս առնուած է իբր հոմանիշ կռապաշտութեան: Հրէայք, հասկնալով Թէ Յիսուս անոնց գործքերը սատանայի ներշնչման կը վերագրէր՝ քանի

47. Որ էն յԱստուծոյ՝ զբանս Աստուծոյ լսէ. և դուք վասն այնորիկ ոչ լսէք՝ զի չէք յԱստուծոյ:

48. Պատասխանի՝ եւ ասեն Հրեայքն և ասեն ցնա. Ո՞չ բարւոք ասեմք մեք՝ եթէ Սամարացի ես դու, և դեւ կայ ի քեզ:

49. Պատասխանի եւ Յիսուս և ասէ. Յիս դեւ ոչ կայ, այլ պատուեմ զՀայր իմ, և դուք անարգէք զիս:

50. Ես ոչ խնդրեմ զփառս իմ. է որ խնդրէն և դատէ:

51. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ. եթէ ոք զբանն իմ պահեսցէ՝ զմահ մի՛ տեսցէ ի յաւիտեան:

52. Ասեն ցնա Հրեայքն. Արդ գիտացաք եթէ դեւ կայ ի քեզ: Աբրահամ մեռաւ և մարգարէքն. և դու ասես. եթէ ոք զբանն իմ պահեսցէ՝ մի՛ ճաշակեսցէ զմահ ի յաւիտեան:

53. Մի՛թէ դու մե՞ծ ինչ ոք իցես քան զՀայր մեր Աբրահամ՝ որ մեռաւ. և մարգարէքն մեռան: Արդ, դու զո՞ առնես զքեզ:

54. Պատասխանի Յիսուս. եթէ ես փառաւորեմ զանձն իմ՝ փառքն իմ ոչինչ են. է Հայր՝ որ փառաւորէ զիս, զորմէ դուքն ասէք թէ Աստուած մեր է.

55. Եւ ոչ ճանաչէք զնա, բայց

47. Նա որ Աստուծմէ է՝ Աստուծոյ խօսքերը կը լսէ. և դուք այն պատճառաւ չէք լսեր՝ ինչու որ Աստուծմէ չէք:

48. Հրէայք պատասխանեցին ու ըսին անոր. Լաւ չե՞նք ըսեր մենք թէ Դու Սամարացի մ'ես և դեւ կայ քու մէջդ:

49. Յիսուս պատասխանեց ու ըսաւ. Դեւ չկայ իմ մէջս, այլ ես իմ Հայրս կը պատուեմ ու դուք զիս կ'անարգէք:

50. Ես իմ փառքս չեմ փնտռեր. կայ մէկն որ կը փնտռէ ու կը դատէ:

51. Ճշմարի՛տ ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի. Թէ որ մէկը պահէ իմ խօսքս՝ յաւիտեան մահ պիտի չտեսնէ:

52. Հրէայք անոր ըսին. Հիմայ գիտցանք թէ դեւ կայ քու մէջդ: Աբրահամ մեռաւ ու մարգարէներն ալ. և դու կ'ըսես. Թէ որ մէկը պահէ իմ խօսքս՝ յաւիտեան պիտի չճաշակէ մահ:

53. Մի՛թէ դու աւելի մե՞ծ ես քան մեր հայրը Աբրահամ՝ որ մեռաւ. մարգարէներն ալ մեռան: Ա՛րդ, դու քեզ ինչի՞ տեղ կը դնես:

54. Յիսուս պատասխանեց. Թէ որ ես ինքզինքս կը փառաւորեմ՝ ոչինչ է իմ փառքս. Հայրս է որ կը փառաւորէ զիս, և որու մասին դուք կ'ըսէք թէ Մեր Աստուածն է.

55. Եւ դուք զանի չէք ճանչ-

իրենք արտաքուստ չհաւնալ կը ձեւացնեն, ու կը պնդեն թէ իրենք մէկ Աստուած միայն կը դաւանին, ու չէ թէ կռապաշտից պէս մի քանի աստուածներ: — Պոռնկութիւն բառը Ս. Գրոց մէջ շատ տեղեր գործած-

ես գիտեմ զնա. և թէ ասեմ թէ նար. բայց ես զանի գիտեմ. ու Ոչ գիտեմ զնա՝ ձեզ նման սուտ լինիմ. այլ գիտեմ զնա, և զբան նորա պահեմ:

56. Աբրահամ հայր ձեր ցանկացաւ տեսանել զօր իմ, եւ տես և ուրախ եղեւ:

57. Ասեն ցնա Հրեայքն. Յիսուն ամ չես եւս է քո, և զԱբրահա՞մ տեսեր:

58. Ասէ ցնոսա Յիսուս. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ. Յառաջ քան զլինելն Աբրահամու եմ ես:

59. Վէմս առին Հրեայքն՝ զի արկցեն ի վերայ նորա. և Յիսուս խոյս ետ, և ել գնաց ի տաճարէ անտի:

ւած կը տեսնենք կռապաշտութեան ի մասսով. Տե՛ս, Ելից. Լ.Դ. 15—16, Ղեւտ. Ժէ. 7, Դ. Թագ. Թ. 22, Սղմ. ՀԲ. 27, Եսայի, Ա. 21...:

56. Աբրահամ ձեր հայրը փափաքեցաւ իմ օրս տեսնելու, տեսաւ և ուրախացաւ:

57. Հրէայք անոր ըսին. Դեռ դու հիսուն տարեկան չես, և Աբրահա՞մ տեսար:

58. Յիսուս անոնց ըսաւ. Ճշմարի՛տ ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի. Աբրահամ դեռ չեղած ես կամ:

59. Հրէայք քար առին որ ա-ռնեն ի վերայ նորա, և Յիսուս փաթաքուեցաւ իմ և ելաւ գնաց այն տաճարէն:

ԳԼՈՒԽ Թ.

Ի ծնեէ կոյրին բժշկութիւնը. — Հրէից այդ մասին ունեցած կասկածն ու կոյրին ծնողաց վկայութիւնը. — Կոյրին հաւատքը. — Քրիստոսի դերը այս պղտոր աշխարհի մէջ:

1. Եւ մինչդեռ անցանէր՝ եւտես այր մի կոյր ի ծնէ:

2. Եւ հարցին ցնա աշակերտքն նորա և ասեն. Ո՞վ՝ երբի, ո՞յր վնաս է, սորա՞ թէ հօր և մօր իւրոյ, զի կոյր ծնցի:

1. Յիսուս իր անցած ատեն՝ ի ծնէ կոյր մը տեսաւ:

2. Եւ աշակերտներն անոր հարցուցին ու ըսին. Ռաբբի, յանցանքը որո՞ւնն է, իրե՞նը թէ իր հօր ու մօր, որ կոյր ծնած ըլլայ:

2. Հարցին ցնա... Ո՞յր վնաս է. — Ֆիզիքական չարիքները սկզբնական մեղաց հետեւանքն ըլլալով, ամէն ատեն, և ամէն ազգաց քով կարի չափազանցած են մարդիկ այս սկզբունքն, ո՛ւ և է դժբախտութիւն, հիւանդութիւն եւայլն, անհատական կամ ընդհանրական մեղքի մը արդիւնքը սեպելով. Յայտնի է թէ մեծ սխալ մըն է այսպիսի ենթադրութիւն մը ընել, և հակառակ ալ աս միւս ճշմարտութեան՝ թէ Աստուած շատ անգամ իր սիրելիները կը վորձէ, ա՛լ աւելի զանոնք ամրապնդելու համար իրենց առաքինութեան մէջ: Անշուշտ մարդոց կրած չարիքներուն և անոնց գործած մեղքերուն մէջ կը գտնուի շղթայ մը, սակայն այդ շղթային օղակներն անտեսանելի են մեր աչքերուն: Առաքեալը ալ իրենց աչքին առջեւ ունէին չարիք մը, կուրութիւնը, ուստի առանց խիղճ ընելու այդ չարիքը գործուած մեղքի մը արդիւնքը կը նկատեն. «Ո՞յր վնաս էր» Յորի բարեկամներն ալ այս կերպ անոր երեսին կը զարնէին ըսելով. Դու մեծ յանցաւոր մը պետք է եղած ըլլաս, Թէպետ դու հակա-

3. Պատասխանի Յիսուս. Ոչ դորա վնաս է, և ոչ հօր և մօր իւրոյ. այլ զի յայտնի լիցին գործքն Աստուծոյ ի դմա:

4. Եւ ինձ պարտ է գործել զգործս այնորիկ՝ որ առաքեացն զիս, մինչ աւուր կայ. գայ գիշեր՝ յորժամ ոչ ոք կարէ գործել:

5. Մինչդեռ յաշխարհի եմ, լոյս եմ աշխարհի:

6. Զայս իբրեւ ասաց, եթուի ի գետին և արար կաւ ի թքոյն, և ծեփեաց զկաւն ի վերայ աչաց կուրին:

3. Յիսուս պատասխանեց. Յանցանքը ոչ ատորն է՝ ոչ ալ անոր հօր ու մօր. այլ որպէս զի անոր միջոցաւ յայտնուին Աստուծոյ գործերը:

4. Եւ հարկ է որ, երբ դեռ լոյս է, ես ընեմ զիս զրկողին գործերը. գիշերը վրայ կը հասնի՝ որ առեն ոչ ոք կրնայ գործել:

5. Մինչդեռ աշխարհի մէջ եմ՝ աշխարհի լոյսն եմ:

6. Այս ըսելով գետին թքաւ և այդ թքով կաւ շինեց, ու ծեփեց անով կոյրին աչքերը:

ռակը կը պնդես, որ Աստուած այսպէս խոտորէն կը վարուի քեզ հետ. Ուրիշ առթիւ մըն ալ Փրկիչը հերքած էր իրեններուն առջեւ հանրութեան մէջ վարկ ցուցած այդ մոլորութիւնը, և զոր իր կարգին մենք ալ յիշատակած ենք [Ղուկ. ԺԳ. 1—4]։ —Սորա՞ թէ հօր եւ մօր իւրոյ. Առաքեալը երկու ենթադրութիւն կ'ընէն, Ո՞ր մեղքին հետեւանօք է որ կոյր եղած է, Թէ իր հօր ու մօր։ Ի՞նչպէս կրնան Առաքեալք կոյրը պատճառ բռնել իր կուրութեան՝ երբ գիտեն Թէ ի ծնէ կոյր է։ Այս մասին շատ մը մեկնութիւններ տրուած են, որոց մէջէն է՛ն հաւանականը սա է Թէ, Ռաբունեաց մէկ վարդապետութեան համաձայն, տղայք դեռ չծնած կարող են անհատական մեղքեր մը գործել [Lightfoot, *Horae hebr.*, h. l.; Otho, *Lex. rabb.*, s. v. Infantes.]. և ասոր իբր փաստ յառաջ կը բերեն. Յակորին ու Եսաւին իրենց մօր արգանդին մէջ ունեցած վէճը [Ծննդ. Իե. 22], և Սաղմոսին հետեւեալ խօսքերը «Ձի ահա ես անօրէնութեան մէջ յղացած եմ...» [Ծ. 7. Թարգ. ըստ Եբր.]։ Սոյն վարդապետութիւնը ամէն Հրէի ծանօթ էր, Առաքեալք ալ Թերեւս այդ մտքով կը հարցնեն Յիսուսի Թէ, արդեօք իր մօր արգանդին մէջ եղած առեն մեղք մը գործած ըլլալո՞ւն համար է որ կոյր ծնած էր։

4. Մինչ աւուր կայ. Քանի որ լոյս է այսինքն՝ քանի որ դեռ Յիսուսի մահուան ժամը չէ եկած, — Գայ գիշեր, այսինքն երբ Յիսուսի մահուան ժամը հասնի։

6. Եթուի ի գետին եւ արար կաւ. — Յիսուս ուրիշ առթիւ ալ սոյն եղանակաւ բժշկած էր խուլ ու համր մը [Մարկ. Է. 33] և կոյր մը [Մարկ. Ը. 22—26], միայն Թէ այս պարագային մէջ սոսկ Թուքը գործածած էր։ Լատին հեղինակներէն ալ Պլինոս [Բնական. Պատմ. ԻԸ. 7], Տակիտոս [Պատմ. Գ. 8], և Սուէտոն [Վեսպաս. Է.] ինչպէս նաեւ Ռաբունիք [Wetsteiu et Lightfoot, h. l.] կ'ըսեն Թէ Թուքը, և մերթ ցեխը իբր դարման կը գործածուէին հիւանդ աչքերու։ Սակայն յայտնի է Թէ, ո՛րքան ալ ստոյգ ըլլայ անոնց ըսածը, քիչ մը Թուքին ու ափ մը հողին բժշկական հանգամանք ունենալուն համար չէ որ Տէրն մեր զայս ի կիր կ'արկանէ. ոչ ալ ատ երկու նիւթերով կարելի է այսքան մեծ հրաշք մը գործել, Բայց Թէ ի՛նչ պատճառաւ է որ Տէրն մեր կը գործածէ մերթ այսպիսի տարրեր՝ ու մերթ ալ կը բաւականանայ սոսկ դպչիլ և կամ հրամայել, այս կարգի հրաշագործութիւններ ըրած պահուն՝ այդ իր անսահման գիտութեան գաղտնիքներէն մին է, որոց Քափանցել անկարելի է։ Սա ստոյգ է Թէ, Փրկիչն այսպիսի հրաշագործութիւններ ըրած պահուն միշտ կը ջանայ վառել հաւատքը ներկայից սրտերուն մէջ, ու պատրաստել զանոնք իր կատարելիք մեծ գործողութեան։

7. Եւ ասէ ցնա. Երթ՝ լուա՛ յաւազանին Սելովմայ [որ թարգմանի Առաքեալ]։ Զոգաւ լուացաւ, եկն և տեսանէր:

8. Իսկ դրացիքն և որոց տեսեալն էր զնա յառաջագոյն Թէ մուրացիկ էր, ասէին. Ո՞չ սա էր որ նստէր և մուրանայր։ Կէսքն ասէին. Նա է:

9. Այլքն ասէին. Ո՛չ, այլ նըմանն է նմա. Եւ ինքն ասէր՝ Թէ Ես եմ:

10. Ասեն ցնա. Իսկ զիա՞րդ բացան աչք քո:

11. Նա ետ պատասխանի. Այր մի՝ որում Յիսուս ասեն, կաւ արար և ծեփեաց զաչս իմ, և ասէ ցիս. Երթ ի Սելովամ և լուա։ Զոգայ՝ լուացայ և տեսանեմ:

12. Ասեն ցնա. Ո՞ւր է նա։ Ասէ ցնոսա. Ոչ գիտեմ:

13. Ածին առ Փարիսեցիսն զնա՝ որ երբեմն կոյր էր:

14. Եւ էր շաբաթ յորժամ զկաւն արար Յիսուս՝ և եբաց զաչս կուրին:

15. Դարձեալ հարցանէին զնա Փարիսեցիքն, Թէ Զիա՞րդ տեսանես։ Եւ նա ասէ ցնոսա. Կաւ եդ ի վերայ աչաց իմոց, և լուացայ և տեսանեմ:

16. Ասեն ոմանք ի Փարիսեցւոցն. Ոչ է այրն այն յԱստուծոյ, զի զշաբաթն ոչ պահէ։ Կէսքն ասէին. Իսկ զիա՞րդ կարէ մարդ

7. Եւ անոր ըսաւ. Գնա՛ լուա՛ Սելովմայ աւազանին մէջ [ինչ որ կը նշանակէ Առաքեալ]։ Գնաց լուաց՝ ու եկաւ որ կը տեսնէր:

8. Իսկ դրացիներն և անոնք որ առաջուընէ տեսած էին անոր մուրալը, կ'ըսէին. Աս չէ՞ր որ նստած կը մուրար։ Ոմանք կ'ըսէին. Ան է:

9. Ուրիշներ կ'ըսէին. Չէ, այ նոր նմանող մէկն է. և ինք կ'ըսէր Թէ Ես եմ:

10. Անոր ըսին. Հապա ի՞նչպէս բացուեցան աչքերդ:

11. Նա պատասխանեց. Մարդ մը որուն անունը Յիսուս է, կաւ չինեց և անով իմ աչքերս ծեփեց. և ինծի ըսաւ. Գնա՛ Սելովամ ու լուացուէ։ Գնացի լուացուեցայ ու կը տեսնեմ:

12. Անոր ըսին. Ո՞ւր է այդ մարդը։ Անոնց ըսաւ. Չեմ գիտեր:

13. Փարիսեցւոց տարին զանի՝ որ յառաջ կոյր էր:

14. Եւ շաբաթ օր մըն էր որ Յիսուս չինեց այն կաւն՝ ու բացաւ կոյրին աչքերը:

15. Կրկին անգամ Փարիսեցիք անոր հարցուցին Թէ ի՞նչպէս կը տեսնես։ Եւ անիկա ըսաւ. Կաւ դրաւ աչքերուս վրայ, և լուացուեցայ ու կը տեսնեմ:

16. Փարիսեցիներէն ոմանք ըսին. Աստուածմէ չէ այդ մարդը որ չի պահեր շաբաթը։ Ուրիշներ ալ կ'ըսէին. Իսկ ի՞նչպէս մեղաւոր

ծուքիւններ ըրած պահուն՝ այդ իր անսահման գիտութեան գաղտնիքներէն մին է, որոց Քափանցել անկարելի է։ Սա ստոյգ է Թէ, Փրկիչն այսպիսի հրաշագործութիւններ ըրած պահուն միշտ կը ջանայ վառել հաւատքը ներկայից սրտերուն մէջ, ու պատրաստել զանոնք իր կատարելիք մեծ գործողութեան։

7. Սելովմայ աւազանը կը գտնուի Մօրիա լերան ստորոտը, Երուսաղէմայ Հարաւելեան պին՝ գրեթէ ճիշտ Սելովամ գիւղին դիմացը։ Անունօք քրիստոնեայք անոր

մեղաւոր այսպիսի նշանս առնել։ Եւ էին հերձուածք ի մէջ նոցա։

17. Ասեն դարձեալ կուրին. Դու ի՞նչ ասես վասն նորա՝ զի եբաց զաչս քո։ Եւ նա ասէ թէ մարգարէ է։

18. Եւ ոչ հաւատային Հրեայքն զնմանէ՝ թէ կոյր էր և բացաւ, մինչև կոչեցին զծնողս բացելոյն։

19. Հարցին զնոսա և ասեն. Սա՞ է որդին ձեր զորմէ դուքն ասէիք՝ եթէ կոյր ծնաւ. արդ զիա՞րդ տեսանէ։

20. Պատասխանի ետուն նոցա ծնողքն նորա և ասեն. Գիտեմք զի սա է որդին մեր, և զի կոյր ծնաւ.

21. Բայց զիա՞րդ այժմ տեսանէ՝ ոչ գիտեմք. կամ թէ ո՞ եբաց զաչս դորա՝ մեք ոչ գիտեմք. դուք իսկ հարցէք, ինքնին ի չափ հասեալ է, ինքն իսկ խօսեսցի վասն իւր։

22. Զայս ասացին ծնողքն նորա, զի երկնչէին ի Հրէից. քանզի ուխտ եդեալ էր Հրէից, եթէ ոք խոստովանեսցի զնա Քրիստոս՝ ի բաց կացցէ ի ժողովրդենէն։

23. Վասն այնորիկ ասացին ծնողքն նորա՝ թէ Ինքնին ի չափ հասեալ է, ցնա իսկ հարցէք։

24. Դարձեալ կրկին անգամ կոչեցին զայրն՝ որ կոյրն էր, և ասեն ցնա. Տուր փառս Աստուծոյ, մեք գիտեմք զի այրն այն մեղաւոր է։

մը կրնայ այսպիսի հրաշքներ ընել։ Եւ հերձուած կար անոնց մէջ։

17. Դարձեալ կոյրին ըսին. Դո՞ւ ինչ կ'ըսես անոր մասին՝ որ քու աչքերդ բացաւ։ Եւ անիկա ըսաւ թէ մարգարէ մըն է։

18. Եւ Հրէայք չէին հաւատար անոր համար՝ թէ կոյր էր ու աչքերը բացուած էին, մինչև որ կանչեցին աչքերը բացուողին ծնողքը։

19. Անոնց հարցուցին ու ըսին. Սա՞ է ձեր որդին որու մասին դուք կ'ըսէիք թէ կոյր ծնած է. ի՞նչպէս ուրեմն կը տեսնէ։

20. Անոր ծնողքը պատասխանեցին ու ըսին անոնց. Գիտենք որ սա է մեր որդին, և թէ կոյր ծնած է.

21. Բայց թէ ի՛նչպէս հիմայ կը տեսնէ՝ այդ չենք գիտեր. կամ թէ ո՛վ բացաւ անոր աչքերը՝ մենք չենք գիտեր. իրեն հարցուցէք, չափահաս է արդէն ինք, թող ինք խօսի իր մասին։

22. Այսպէս ըսին անոր ծնողքը, զի կը վախնային Հրէից. որովհետև Հրէայք ուխտադիր եղած էին որ, զանի Քրիստոս դաւանողը՝ ժողովրդանոցէն վռնտուի։

23. Այդ պատճառաւ անոր ծնողքն ըսին թէ Ինք արդէն չափահաս է, իրեն հարցուցէք։

24. Կրկին անգամ կանչեցին կոյր եղող մարդն և անոր ըսին. Աստուծոյ փառք տուր, մենք գիտենք որ մեղաւոր մըն է այդ մարդը։

25. Եւ նա ասէ. Թէ մեղաւոր իցէ՝ ես ոչ գիտեմ. բայց զայս գիտեմ՝ զի կոյր էի և արդ տեսանեմ։

26. Դարձեալ ասեն ցնա. Զի՞նչ արար քեզ, զիա՞րդ եբաց զաչս քո։

27. Պատասխանի ետ նոցա. Այժմ ասացի ձեզ և ոչ լուարուք. զի՞ կամիք միւս անգամ լսել. մի՞թէ և դո՞ւք կամիք աշակերտել նմա։

28. Նոքա հայհոյէին զնա և ասէին. Դու լիջիր նորա աշակերտ կերա. մեք Մովսէսի աշակերտք ենք։

29. Մեք գիտեմք զի ընդ Մովսիսի խօսեցաւ Աստուած. զսա ոչ գիտեմք ուստի իցէ։

30. Պատասխանի ետ այրն և ասէ ցնոսա. Այդ իսկ են սքանչելիք, զի դուք ոչ գիտէք ուստի իցէ, և զիա՛ զաչս եբաց։

31. Գիտեմք զի Աստուած մեղաւորաց չէ լսէ. բայց եթէ աստուածապաշտ ոք իցէ և զկամս նորա առնիցէ, նմա լսէ։

32. Ի յաւիտենից ոք ոչ լուաւ՝ եթէ եբաց ոք զաչս կուրի ի ծնէ կոյր ծնելոյ։

33. Եթէ ոչ յԱստուծոյ էր այրն այն՝ ոչ կարէր առնել ինչ։

34. Պատասխանի ետուն և ասեն ցնա. Ի մեղս իսկ ծնեալ ես ամենեւին, և դու վարդապե՞տ լինիս մեզ։ Եւ հանին զնա արտաքս։

25. Եւ անիկա ըսաւ. Ես չեմ գիտեր անոր մեղաւոր ըլլալը. բայց սա գիտեմ որ [ես կոյր էի և հիմա կը տեսնեմ։

26. Դարձեալ անոր ըսին. Ի՞նչ բրաւ քեզի, ի՞նչպէս աչքերդ բացաւ։

27. Անոնց պատասխանեց. Հիմա ձեզ ըսի ու չլսեցիք. ինչո՞ւ անգամ մըն ալ կ'ուզէք լսել. մի՛թէ դո՞ւք ալ կ'ուզէք անոր աշակերտիլ։

28. Անոնք կը հայհոյէին զանի ու կ'ըսէին. Դուն անոր աշակերտը եղիր, մենք Մովսէսի աշակերտներն ենք։

29. Մենք գիտենք թէ Աստուած Մովսէսի հետ խօսեցաւ. ասոր ուրկէ ըլլալը չենք գիտեր։

30. Մարդը պատասխանեց ու ըսաւ անոնց. Այդ է զարմանալին որ դուք չէք գիտեր անոր ուրկից ըլլալն, և ան իմ աչքերս բացաւ։

31. Գիտենք որ Աստուած մեղաւորաց չի լսեր. բայց թէ որ մէկ մը աստուածապաշտ է, և անոր կամքը կ'ընէ՝ անոր կը լսէ։

32. Ամենևին լսուած բան չէ որ, մէկ մը ի ծնէ կոյր եղողի մը աչքերը բացած ըլլայ։

33. Թէ որ Աստուծմէ չըլլար այն մարդը՝ բան մը չէր կրնար ընել։

34. Պատասխանեցին ու ըսին անոր. Դու բոլորովին մեղաւ մէջ ծնած ես, ու սովրեցնելո՞ւ կ'ելնես մեզի։ Եւ զանի դուրս հանեցին։

վրայ եկեղեցի մը շինած էին, բայց այժմ անոր բեկորներն անգամ չեն տեսնուիր։ Արդի աւերներս եղած պեղումներէն կը տեսնուի Թէ, այդ աւազանին չուրերը մէկ քանի զետնափոր ճամբաներէ կու գար,

բայց հիմայ անոնք աւրուած ըլլալով, միայն Ս. Կոյսի ըսուած աղբիւրն է որ ջուր կը մատակարարէ անոր [Տե՛ս, Գր. Ե. Ջնաւոր.]։ Տե՛ս, Smith, *Dict. of the Bible*; Robinson, *Palaestina*, t. III.

34. Ի մեղս իսկ ծնեալ ես ամենեւին.— նախատինքը, կ'սկսին անոնք անարգել կոյրին տուած չախչախիչ պատասխանէն զկոյրը, իր կոյր ծնած ըլլալն երեսին զարնելով, եւ հանին զնա արտաքս, իբր պատրիկ վիրաւորուելով փարիսեցւոց անճա-

35. Լուաւ Յիսուս եթէ հանին զնա արտաքս. և իբրեւ եգիտ զնա՝ ասէ ցնա. Դու հաւատաս յՈրդի Աստուծոյ:

36. Նա պատասխանի եւս և ասէ. Տէ՛ր, ո՞վ է որ հաւատացից ի նա:

37. Ասէ ցնա Յիսուս. Եւ տեսեր զնա, և որ խօսիդ ընդ քեզ՝ նա է:

38. Եւ նա ասէ. Հաւատամ Տէ՛ր, և երկիր եպագ նմա:

39. Եւ ասէ Յիսուս. Ի դատաստան եկի յաչխարհս այս, զի որ ոչն տեսանեն՝ տեսցեն, եւ որք տեսանեն՝ կուրասցին:

40. Լուան ոմանք ի Փարիսեցւոցն որք ընդ նմա էին, և ասեն ցնա. Մի՛թէ և մեք կո՞յրք իցեմք:

41. Ասէ ցնոսա Յիսուս. Եթէ կոյրք էիք՝ ոչ էր ձեր մեղ. բայց արդ ասէք՝ եթէ Տեսանեմք. և մեղքն ձեր ի ձեզ հաստատեալ են:

35. Յիսուս իմանալով որ զանի զուրս հանած էին. և անոր հանդիպելով՝ ըսաւ. Դու կը հաւատա՞ս Աստուծոյ Որդւոյն:

36. Նա պատասխանեց ու ըսաւ. Ո՞վ է՝ ան, Տէ՛ր, որու հաւատամ:

37. Յիսուս անոր ըսաւ. Դու տեսար զանի, և որ հիմայ կը խօսի քեզի հետ՝ ան է:

38. Եւ նա ըսաւ. Կը հաւատամ, Տէ՛ր, և անոր երկրպագութիւն ըրաւ:

39. Եւ Յիսուս ըսաւ. Դատաստանի համար եկած եմ ես այս աշխարհ, որպէս զի անոնք որ չեն տեսներ՝ տեսնեն, և անոնք որ կը տեսնեն՝ կուրանան:

40. Եւ Փարիսեցիներէն ոմանք՝ որ անոր հետ էին, լսելով ըսին. Մի՛թէ մե՞նք ալ կոյր ենք:

41. Յիսուս անոնց ըսաւ. Թէ որ կոյր ըլլայիք՝ մեղք պիտի չունենայիք. բայց հիմայ կ'ըսէք թէ կը տեսնենք. և ձեր մեղքերը հաստատուած են ձեր վրայ:

տիժ կոյրին ցոյց տուած անկեղծ համաձայնութեան՝ փարիսեցիք անմիջապէս կ'տարտաքսեն զանի Սինակոկայէն: Զգիտցուիր Թէ, ընդ միշտ զանի արտաքսեցին իրր նզովեալ՝ ինչպէս սովոր էին ընել ծանր պարագայից մէջ, Թէ առժամանակեայ կերպով: Սա ստոյգ է Թէ, այդ արարքով մեծ պատիժ մը ուզեցին տալ՝ որ համարձակած էր Քրիստոսի վերագրելու իր վրայ եղած հրաշքը:

37. Եւ տեսեր զնա . . . — Այսինքն Թէ «Արդէն տեսար զանի երբ բու աչքդ բացուեցաւ. և հիմակ ալ կը տեսնես՝ քանի որ քեզ հետ կը խօսի»:

39. Ի դատաստան եկի . . . — Անշուշտ Յիսուսի այս աշխարհ գալուն բուն նպատակն էր փրկել մարդկութիւնը: Սակայն իր յայտնութիւնն ու քարոզութիւնները պիտի ակներեւ ընէին հաւատքն ու անհաւատութիւնը, բարիներն ու չարերը, որով անուղղակի պիտի դատուէին մարդիկ: — Չի որ ոչն տեսանեն՝ տեսցեն. Յիսուս կը բացատրէ իր մարմնանալուն պատճառը՝ Երկիրս լեցուն էր հոգւով կոյր եղողներով, որոնց կը պակսէր նոյն իսկ շատ անգամ Աստուծոյ ծանօթութիւնը. արդ ինք եկած էր զասոնք լուսաւորելու: Կային նաեւ այնպիսիներ՝ ինչպէս էին Փարիսեցիք ու Օրինաց Վարդապետները, որոնք պէտք էին ունենալ հաւատք, քանի որ գիտակ էին Աստուծոյ օրինաց, բայց քանի որ աստնք փքացած էին հպարտութեամբ, ասոնք ալ պիտի կուրանային. եւ որ տեսանեն կուրասցին:

1. Որ ոչ մտանէ ընդ դուռն . . . — Տէրն մեր սիրուն առակով մը վեր կը հանէ ծըշմարիտ հովիւին, այսինքն իր՝ և սուտ հովիւին, այսինքն Փարիսեցւոց ստոյգ նկարագիրը՝ — ի Գաւիթ ոչխարաց. Սոյն Գաւիթը αὐλή — ուրիշ բան չէր՝ եթէ ոչ բացօդեայ շինուած փարախ մը, որու շուրջը կամ ցանգ և կամ քարէ կոշտ որմ մը կը քաշէին, և ուր կը մտցնէին հովիւը իրենց հօտը անձրեւի առեն ու գիշերուան մէկ մեծ մասը, — Այլ ընդ այլ եղանեւ. Թէ որ մէկ մը, կ'ըսէ Տէրն մեր, չէ Թէ ուսած է, ճշմարիտ ու կենդանի նկարագրուած է, այլ ուրիշ կողմէ մը, զոր օրինակ Թիւն մըն է հովուական կեանքին: Ամերիկացի Պապետիստնախասը կը գրէ Թէ «Արեւելքի մէջ, հովիւը մերթ ընդ մերթ սուր

ԳԼՈՒԽ Ժ.

Ճշմարիտ հովիւն ու կեղծը.—Բազ հովիւին դերը.—Հրեից բարկութիւնը:

1. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ. Որ ոչ մտանէ ընդ դուռն ի գաւիթ ոչխարաց, այլ ընդ այլ եղանէ՝ նա գող է և աւազակ:

2. Իսկ որ մտանէ ընդ դուռն, հովիւ է ոչխարաց:

3. Նմա դռնապանն բանայ, և ոչխարքն ձայնի նորա լսեն. և զիւր ոչխարան կոչէ յանուանէ, և հանէ զնոսա:

4. Եւ յորժամ զիւրն զամենայն հանիցէ՝ առաջի նոցա երթայ և ոչխարքն զհետ նորա երթան, զի ճանաչեն զձայն նորա:

5. Զօտարի զհետ ոչ երթիցեն, այլ փախիցեն ի նմանէ, զի ոչ ճանաչեն զձայն օտարաց:

1. Ճշմարի՛տ ճշմարի՛տ ձեզի կ'ըսեմ. Ով որ դռնէն չի մտներ ոչխարաց գաւիթը, այլ ուրիշ տեղէ մը կը մտնէ՝ նա գող ու աւազակ է:

2. Իսկ ով որ դռնէն կը մտնէ, ոչխարաց հովիւն է:

3. Դռնապանը կը բանայ անոր, և ոչխարները կը լսեն անոր ձայնին. և ան իրենց անունովը կը կանչէ ոչխարները, ու զանոնք դուրս կը հանէ:

4. Եւ երբ դուրս հանէ բոլոր իրենները, ինք անոնց առջեւէն կը քալէ, և ոչխարներն անոր կ'ետեւէն կ'երթան, զի կը ճանչնան անոր ձայնը:

5. Օտարի ետեւէ չեն երթար, այլ կը փախչին անորմէ՝ զի չեն ճանչնար օտարներու ձայնը:

պիտի կուրանային. եւ որ տեսանեն կուրասցին:

1. Որ ոչ մտանէ ընդ դուռն . . . — Տէրն մեր սիրուն առակով մը վեր կը հանէ ծըշմարիտ հովիւին, այսինքն իր՝ և սուտ հովիւին, այսինքն Փարիսեցւոց ստոյգ նկարագիրը՝ — ի Գաւիթ ոչխարաց. Սոյն Գաւիթը αὐλή — ուրիշ բան չէր՝ եթէ ոչ բացօդեայ շինուած փարախ մը, որու շուրջը կամ ցանգ և կամ քարէ կոշտ որմ մը կը քաշէին, և ուր կը մտցնէին հովիւը իրենց հօտը անձրեւի առեն ու գիշերուան մէկ մեծ մասը, — Այլ ընդ այլ եղանեւ. Թէ որ մէկ մը, կ'ըսէ Տէրն մեր, չէ Թէ ուսած է, ճշմարիտ ու կենդանի նկարագրուածն այլ ուրիշ կողմէ մը, զոր օրինակ Թիւն մըն է հովուական կեանքին: Ամերիկացի Պապետիստնախասը կը գրէ Թէ «Արեւելքի մէջ, հովիւը մերթ ընդ մերթ սուր գող մըն է հասարակ, և կամ աւազակ մը՝ որ ի հարկին բռնութիւն ալ պիտի բանեցընէ. Այս էր նաեւ Փարիսեցւոց ընծայքը՝ Իր բարոյական իմաստով այդն աւակը կը նշանակէ նաեւ՝ Թէ մարդ եկեղեցական վիճակը ընդգրկելու համար, անհրաժեշտ է աստուածային կոչում ունենալը, և ան որ ճշմարիտ դռնեն չի մտներ փարախին մէջ, հապա «ընդ այլ եղանէ, ուրիշ նպատակաւ և ուրիշ միջոցներով այդ պաշտօնին կ'ուզէ անցնիլ, այնպիսին «գող է և աւազակ»:

5. Զօտարի զհետ ոչ երթիցեն . . . — Ինչ որ այս ու նախընթաց տողերուն մէջ ըսուած է, ճշմարիտ ու կենդանի նկարագրուածն է հովուական կեանքին: Ամերիկացի Պապետիստնախասը կը գրէ Թէ «Արեւ

6. Զայս առակ ասաց նոցա Յիսուս, և նոքա ոչ գիտէին՝ եթէ զինչ էր որ խօսէրն ընդ նոսա:

7. Դարձեալ ասէ ցնոսա Յիսուս. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, զի ես եմ դուռն ոչխարաց:

8. Ամենեքեան որ յառաջ քան զիս եկին, գողք էին և աւազակք, այլ ոչ լուան նոցա ոչխարքն:

9. Ես եմ դուռն: Ընդ իս եթէ ոք մտանիցէ՝ կեցցէ, մտցէ և ելցէ և արօտ գտցէ:

10. Գող ոչ գայ՝ եթէ ոչ զի գողասցի և սպանցէ և կորուսցէ. Ես եկի զի կեանս ունիցին՝ և առաւել եւս ունիցին:

11. Ես եմ հովիւն քաջ: Հովիւ քաջ զանձն իւր դնէ ի վերայ ոչխարաց: Եսայի, Խ. 11։ Եզեկ. ԼԴ. 23, ԼԷ. 24։

6. Այս առակին Յիսուս անոնց ըսաւ, և անոնք չիմացան թէ ինչի՛ մասին կը խօսէր անոնց հետ:

7. Դարձեալ Յիսուս անոնց ըսաւ. Ճշմարի՛տ ճշմարիտ կ՚ըսեմ ձեզի, թէ ես եմ ոչխարներուն դուռը:

8. Ամէն անոնք որ ինէ յառաջ եկան, գող էին ու աւազակ, բայց ոչխարները չի լսեցին անոնց:

9. Ես եմ դուռը: Թէ որ ինձմով ներս մտնէ մէկը՝ պիտի փրկուի. պիտի մտնէ ու պիտի ելնէ և արօտ պիտի գտնէ:

10. Գողը չի գար՝ եթէ ոչ գողնալու, և սպաննելու, և կորընչեցնելու համար. ես եկայ որ կեանք ունենան՝ ու ա՛լ աւելի ունենան:

11. Ես եմ քաջ հովիւը: Քաջ հովիւ մը իր կեանքը կը նուիրէ իր ոչխարներուն:

ճիչ մը հանելով ոչխարներուն կը յիշեցնէ իր ներկայութիւնը. Անոնք կը ճանչնան իր ձայնն ու ետեւէն կը քալեն, Բայց Թէ որ օտար մը ըլլայ նոյն ձայնը հանողը, մէկէն կանգ կ՚առնուն ոչխարներն և յուզուած զլուխնին կը տնկեն, Թէ որ դարձեալ լսեն մի և նոյն ձայնը, անմիջապէս ետ կը դառնան զլուխնին ու փախուստի կը խուճապեն, որովհետեւ օտար ձայն մ՚ըլլալը կը ճանչնան». Thomson, *The Land and the Book*. Այս բանը փորձեց Սկովտացի նին, Բան մը արգելը պիտի չըլլայ անոնց. Նախ իր զգեստները հանելով հովիւին զգեստներն հագուեցաւ, և իր զգեստներն ալ հովիւին հագուեցուց. իսկ ինք հովիւին տեղն անցնելով սկսաւ ոչխարներուն առջեւէն քալել. բայց ասոնք ամենեւին չհետեւեցան իրեն՝ այլ կրկին իրենց բուն հովիւին ձայնին ետեւէն գնացին։

9. Ընդ իս եթէ ոք մտանիցէ՝ կեցցէ.— Նախապէս Փրկիչն ինք զինք նմանցուցած էր ճշմարիտ հովիւի մը, հոս կը նմանցնէ ինք զինք մակազատեղւոյն դռնէն ներս մտնող հովիւին. ուր իր հօտը կատարեալ ապահովութիւն մը պիտի վայելէ, ու պիտի փրկուի. —Մտցէ եւ ելցէ... Երբայարաբար նուիրեալ մը է ան, որով ցոյց կը տրուի Թէ ինչ մեծ ազատութիւն մը պիտի ունենան անոնք՝ որ այդ ապահով դռնէն կ՚անցնեն, պիտի վայելեն խղճի անդորրութիւն, սրտի հանգստութիւն, ու պիտի առատանան հոգևոյն սնունդով։

11. Ես եմ հովիւն քաջ. — Արի, անվեհեր հովիւ մը պէտք է սրտանց սիրէ իր հօտը, և այս պատճառաւ՝ ի հարկին պատրաստ ըլլայ ինքզինք վտանգի ենթարկելու քան Թողու որ իր հօտին վնաս մը հասնի։

---

12. Իսկ վարձկանն՝ որ ոչ է հովիւ, որոյ ոչ իւր են ոչխարքն, երբեմն տեսանէ զգայլն գի գայ՝ թողու զոչխարան և փախչի. և գայլն յափշտակէ զնոսա և ցրուէ:

13. Քանզի վարձկան է, և չէ փոյթ նմա վասն ոչխարացն:

14. Ես եմ հովիւն քաջ, և ճանաչեմ զիմանս և ճանաչիմ յիմոցն:

15. Որպէս գիտէ զիս Հայր, գիտեմ և ես զՀայր. և զանձն իմ դնեմ ի վերայ ոչխարաց: Մատթ. ԺԱ. 27, Ղուկ. Ժ. 22:

16. Նաեւ այլ եւս ոչխարք եմ իմ, որ ոչ են յայսմ գաւթէ. և զայն եւս պարտ է ինձ ածել այսր, և ձայնի իմում լսեցին, և եղիցին մի հօտ և մի հովիւ:

12. Իսկ վարձկանը՝ որ հովիւ չէ, և որուն չեն պատկաներ ոչխարները, երբ կը տեսնէ որ գայլը կուգայ, կը թողու ոչխարներն ու կը փախչի. և գայլը կը յափշտակէ զանոնք ու կը ցրուէ:

13. Ինչու որ վարձկան է, և անոր հոգը չեն ըլլար ոչխարները:

14. Ես եմ քաջ հովիւը, և կը ճանչնամ իմիններս ու կը ճանչցուիմ իմիններէս:

15. Ինչպէս Հայրը կը ճանչնայ զիս, ես ալ կը ճանչնամ Հայրը. և ես իմ կեանքս կը նուիրեմ իմ ոչխարներուս համար:

16. Նաեւ ուրիշ ոչխարներ ալ ունիմ՝ որոնք այս գաւթէն չեն. ու պէտք է որ զանոնք ալ հոս բերեմ, և անոնք պիտի լսեն իմ ձայնիս՝ ու պիտի ըլլան մէկ հօտ ու մէկ հովիւ:

Ուստի, ճշմարիտ հովիւի մը առաջին յատկութիւնը պէտք է ըլլայ անձնուիրութիւնը. զի ինչպէս զաշտերու կամ լերանց կատարներու վրայ արածող հօտին ամէն ի ժիր մեծամեծ վտանգներ կը սպառնան գողեր կամ գիշատիչ գազաններ, այսպէս ալ Քրիստոսի հօտին, Ս. Եկեղեցւոյ սպառնացող մեծամեծ ոսոխներ կան, որոց դէմ արիաբար պաշտպանելու համար զայն՝ պէտք է որ Հովիւները, այսինքն քահանայք իրենց կեանքով արժուն ըլլան, անձնուէր զբաղումնին, այնպէս որ ի պահանջել հարկին ոտնակոխ ընեն իրենց օգուտը, անձնիւրութիւնը և նոյն իսկ իրենց կեանքը՝ իրենց յանձնուած հօտը պաշտպանելու համար:

14. Ես եմ հովիւն քաջ, եւ ճանաչեմ զիմանս... — Ճշմարիտ հովիւի մը երկրորդ յատկութիւնն ալ սա է որ, կատարելապէս ճանչնայ իր հօտին վիճակը, և անոնց իրաքանչիւրը յականէ անուանէ. Պէտք չէ ին Քրիստոսի հօտին, ու մէկ հովիւի մը ուրիշն, որ հովիւ մը անտարբեր մնայ հանդէպ իր հօտին, այլ մերթ ընդ մերթ ելնէ անոնց այցելութեան՝ աւելի մօտէն ճանչնալու անոնց բարոյական վիճակը, և ըստ այնմ զանոնք յանձանձելու. Ասով մեծ վըստահութիւն մը կը ներշնչէ անոնց, և որք աւելի սերտիւ կը փարին իրեն ու կը հրճատանգնին իր խօսքերուն,

16. Նաեւ այլ եւս ոչխարք եմ իմ. — Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ միութեան է որ կ՚ակնարկէ Փրկիչը մարգարէական ոգւով: Բաց ի հրէական ազգէն՝ որոնք պիտի կազմէին Քրիստոսի հօտին մէկ մասը, կային նաեւ շատեր հեթանոսաց մէջ որոնք պիտի լսէին Փրկչին վարդապետութեան, ու գունդգունդ պիտի գիմէին մտնելու եկեղեցւոյ գիրկը: Եւ եղիցին մի հօտ եւ մի հովիւ. Այդ հեթանոս ազգերը, որոնք դաւանութեամբ, լեզուով, ցեղով իրարմէ կը տարբերէին՝ միահաղոյն մաս պիտի կազմէ-

17. Վասն այնորիկ սիրէ զիս Հայր իմ, զի ես դնեմ զանձն իմ, զի միւս անգամ առից զնա։ Եսայի, ԾԲ. 7։

18. Ոչ ոք հանէ զնա յինէն, այլ ես դնեմ զնա անձամբ իմով. իշխանութիւն ունիմ դնել զնա, և իշխանութիւն ունիմ միւսանգամ առնուլ զնա։ Զայս պատուէր առի ի Հօրէ իմմէ։

19. Դարձեալ հերձուած լինէր ի մէջ Հրէից վասն բանից այսոցիկ։

20. Եւ ասէին բազումք ի նոցանէ. Դեւ գոյ ի նմա և մոլեգնի, զի՞ զնաս լսէք նմա։

21. Կէսքն ասէին. Այսպիսի բանք ոչ գիւահարի են. մի՞թէ դեւ կարէ՞ զաչս կուրի բանալ։

17. Անոր համար կը սիրէ զիս իմ Հայրս, զի ես իմ կեանքս կու նուիրեմ, որպէս զի երկրորդ անգամ զայն առնեմ։

18. Մէկ մը զայն ինձ չառնար, այլ ես անձամբ կը նուիրեմ զայն. իշխանութիւն ունիմ զայն ալլոյ՝ և իշխանութիւն ունիմ դարձեալ զայն առնելու։ Իմ Հօրմէս առի այս պատուէրը։

19. Դարձեալ կողմնակցութիւն ակսան բաժնուիլ Հրէայք այս խօսքերուն վրայ։

20. Եւ անոնցմէ շատեր կ'ըսէին. Դեւ կայ անոր մէջ ու կը մոլեգնի, ինչո՞ւ մտիկ կ'ընէք անոր։

21. Ուրիշներ ալ կ'ըսէին. Անոնք դիւահարի խօսքեր չեն. մի՞թէ դեւը կրնա՞յ կոյրերու աչքերը բանալ։

Յիսուս Երուսաղէմ կ'երթայ Նաւակատեաց տօնին առթիւ.—Կը վկայէ իր Որդի Աստուծոյ ըլլալուն.—Կը քաղուի Պերէ։

22. Եղեն յայնժամ Նաւակատիս տիրն յԵրուսաղէմ, և ձմեռն էր։ Ա. Մակաբ. Դ. 56. 59։

22. Ան ատեն Նաւակատեաց տօնին էր Երուսաղէմի մէջ, ու ձմեռ էր։

23. Եւ չրջէր Յիսուս ի տաճարին՝ ի սրահին Սողոմոնի։

24. Շուրջ եղեն զնովաւ Հրեայքն և ասեն. Մինչեւ յե՞րբ թափես զոգիս մեր, եթէ դու ես Քրիստոսն ասա՛ մեզ համարձակ։

25. Պատասխանի եւ ետուն Յիսուս և ասէ. Ասացի ձեզ և ոչ հաւատայք ինձ. զգործսն զոր ես գործեմ յանուն Հօր իմոյ՝ նոքին իսկ վկայեն վասն իմ։

26. Այլ դուք ոչ հաւատայք, զի չէք յոչխարաց անտի իմոց։

27. Ոչխարք իմ ձայնի իմում լսեն, և ես ճանաչեմ զնոսա, և զկնի իմ գան։

28. Եւ ես տամ նոցա զկեանսն յաւիտենական, և մի՛ կորիցեն ի յաւիտեան. և մի՛ ոք յափշտակեսցէ զնոսա ի ձեռաց իմոց։

29. Հայրն իմ՝ որ ետ ինձ զնոսա, մեծ է քան զամենայն, և ոչ ոք կարէ յափշտակել ի ձեռաց Հօր իմոյ։

30. Ես և Հայր իմ մի եմք։

31. Վէմս առին Հրեայքն՝ զի քարկոծ արասցեն զնա։

32. Պատասխանի եւ ետուն Յիսուս. Բազում գործս բարիս ցուցի ձեզ ի Հօրէ իմմէ. վասն որո՞յ գործոյ ի նոցանէ քարկոծ առնէք զիս։

33. Պատասխանի եւ ետուն նմա Հրեայքն. Վասն բարւոյ գործոյ ոչ առնեմք զքեզ քարկոծ, այ

23. Եւ Յիսուս կը պարսէր տաճարին՝ Սողոմոնի սրահին մէջ։

24. Անոր չուրջը հաւաքուեցան Հրէայք և ըսին. Մինչեւ ե՞րբ պիտի թախիծ մեր հոգին, թէ որ դուն ես Քրիստոսը՝ մեզի համարձակ պարզէ։

25. Յիսուս անոնց պատասխանեց ու ըսաւ. Զեզի ըսի՝ ու դուք չէք հաւատար ինծի. այն գործերը զորս ես կ'ընեմ իմ Հօր անունովը՝ անոնք են որ կը վկայեն ինծի համար։

26. Բայց դուք չէք հաւատար, զի իմ ոչխարներէս չէք։

27. Իմ ոչխարներս կը լսեն իմ ձայնիս, ու ես կը ճանչնամ զանոնք, և անոնք իմ ետեւէս կու գան։

28. Եւ ես անոնց կու տամ յաւիտենական կեանքը, ու յաւիտեան պիտի չկորսուին. ու մէկ մարդ ալ պիտի չյափշտակէ զանոնք իմ ձեռքէս։

29. Իմ Հայրս՝ որ զանոնք ինծի տուած է, մեծ է քան ամէնը, ու մէկ մը չի կրնար յափշտակել իմ Հօրս ձեռքէն։

30. Ես ու Հայրս մէկ ենք։

31. Քար առին Հրէայք զանոնք քարկոծելու համար։

32. Յիսուս անոնց պատասխանեց. Շատ մը բարի գործքեր ցոյց տուի ձեզի իմ Հօրս միջոցաւ. ա՛յն գործերէն որի՞ն համար զիս կը քարկոծէք։

33. Հրէայք անոր պատասխանեցին. Քեզ չենք քարկոծեր բարի գործքի մը համար, այլ հայ-

ցուպին հնազանդէին։ Աւելորդ պիտի ըլլայ հոս ըսել՝ Թէ ո՛րքան կանուխէն իրականացաւ Փրկչին այս մարգարէութիւնը. զի դեռ Առաքելոց կենդանութեան ատենէն կը տեսնենք որ, հռոմայական պետութեան մէջ եղող ամէն ազգերէն բազմաթիւ անձեր յարեցան քրիստոնէութեան, և այսպէս Առաքելք անձամբ ակնատես եղան այս ճըշմարտութեան։

22. Եղեն յայնժամ Նաւակատիս. — Նաւակատիք [յն. ἐγκαίνια, վերանորոգում] եկեղեցական յատուկ կը նշանակէ Ջօն. օծուած։ Ըստ Մակաբայեցի հաստատեց Նաւակատեաց տօնը Ն. Ք. 164ին, ի յիշատակ տաճարին ազատման Անտիոքոս Եպիփանոսի պղծ ձեռքերէն (Ա. Մակ. Ե. 20–60. Դ. 36–59։ Բ. Մակ. Ժ. 1–8։ Յովսէպոս, Հնուր. ԺԲ. 7. 7.)։ Եւ որովհետեւ այս տօնին վայլուն լուսավառութիւններ ալ կ'ընէին՝ այդ պատճառաւ այս նոր անունը կ'ըսէին նաեւ τὰ φῶτα տօն լուսոյ։ Սոյն տօնը ամէն ուրբաթ կրնայ տօնուիլ, հարկ չկար որ պէնտէկոստէի, Զատկի կամ Տաղաւարահարաց տօներուն պէս միայն Երուսաղէմի մէջ տօնելը Քրիստոսէ ըլլար։

23. Ի սրահին Սողոմոնի. — Սոյն սրահը տաճարին արեւելակողմն էր։ Հրէայք հին աւանդութեան մը հետեւելով, կը կարծէին Թէ այդ մասը Սողոմոնի տաճարին մնացորդն էր [Յովսէպոս, Հնուր. Ի. 8. 6։ Գործ. Գ. 11։ Ե. 12]։

վան հայհոյութիւնն. և զի զու հոյութիւնն մը համար. և որովհետեւ դու մարդ ես, և զանձն քո Աստուած առնես:

34. Պատասխանի Յիսուս. Ո՞չ յօրէնս ձեր գրեալ է. Ես ասացի թէ աստուածք իցէք: Սղմ. ՁԱ. 6:

35. Իսկ եթէ զնոսա աստուածս ասէ, առ որս բանն Աստուծոյ եղեւ, և չէ մարթ կեղծանել Գրոյն.

36. Իսկ զոր Հայր սրբեաց և առաքեաց յաշխարհ, դուք ասէք թէ Հայհոյես, զի ասացի՝ թէ Որդի Աստուծոյ եմ:

37. Եթէ ոչ գործեմ զգործս Հօր իմոյ՝ մի՛ հաւատայք ինձ.

38. Ապա թէ գործեմ, թէեւ ինձ ոչ հաւատայք՝ սակայն գործոցն հաւատացէք. զի գիտասջիք և ծանիցիք՝ եթէ Հայր յիս և ես ի Հայր:

39. Դարձեալ խնդրէին զնա ունել, և ել ի ձեռաց նոցա:

40. Եւ գնաց միւսանգամ յայնկոյս Յորդանանու՝ ի տեղին, ուր էր Յովհաննէս զառաջինն և մկրըտեր. և անդ լինէր:

41. Եկին բազումք առ նա և ասեն՝ զի Յովհաննէս նշան ինչ ոչ արար:

42. Բայց զամենայն զոր ասաց Յովհաննէս վասն նորա՝ ճշմարիտ էր. և բազումք հաւատացին ի նա անդ:

34. Ո՞չ... գրեալ է. Ես ասացի թէ աստուածք իցէք. — Փրկիչն առանց ժխտելու կամ նուազելու իր աստուածային բնութիւն ունենալուն մասին ըսած բառերուն իմաստը, հոս կը փորձէ Թէ ինք կատարեալ իրաւունք ունի այդ բանին՝ վասն զի, ինչպէս Սաղմոսին մէջ [ՁԱ. 6.] զըրուած է, Աստուած իր խօսքը ուղղելով Իսրայէլի Թէպէտ անիրաւ՝ սակայն օրինաւորապէս ընտրուած Դատաւորաց՝ զանոնք աստուածներ կ'անուանէ, և ինչո՞ւ, որովհետեւ ժողովուրդը կառավարելու համար իրենց իշխանութիւնը Աստուծմէ առած են. Տիրոջ փոխանորդներն են որ դեր ունին կէտ առ կէտ անոր հրամանները կատարել տալու:

36. Իսկ զոր Հայր սրբեաց. — Սրբեաց, այսինքն՝ նուիրագործեց, Մեսիայի պաշտօնը տուաւ. Թէ որ, կ'ըսէ Տէրն ձեր, Որդին Աստուծոյ մահկանացու ու մեղանչական դատապարտելու աստուած տիտղոսը կու տայ հապա ո՛րչափ ևս աւելի երկնաւոր Հայրը իր Որդւոյն պիտի չտայ աստուածութեան իրաւունքը, երբ ինք է որ զանի Մեսիան օծած է, ու զրկած է այս աշխարհ՝ մարդկային փրկութեան մեծ դերը յանգ հանելու համար: — Յիսուսի ըրած սոյն պատճառաբանութեան որչափ ուժեղ ըլլալը յայտնի է. Աստուած հաւասարակ դատաւորներու «Դուք աստուածներ էք կ'ըսէ, որովհետեւ այս աշխարհի վրայ իր աշխատութեան կը մասնակցին. Յիսուս ալ որ բուն իսկ Մեսիան է, և փրկագործութեան համար զրկուած այս աշխարհ, ինչո՞ւ պիտի չմասնակցի աստուածային բնութեան:

1. Եւ էր ոմն հիւանդ Ղազարոս. — Աւետարանիչը կը լռէ հիւանդութեան ինչ բնութիւն ունենալը, բայց պատմութեան հետեւութենէն կ'իմացուի Թէ ծանր էր ան, —ի Բեթաւիա, Բեթանիա որ Ղազարոս անուամբ այսօր Էլ Ազարիեհ կ'ըսուի, կը գտնուի Ձիթենեաց լերան արեւելեան կողքին վրայ կղզիացած ձորակի մը մէջ: Բնութիւնն իր հրաշալիքներով զարդարած է այս անշնչան գիւղը. նշենիները, եղջերենիները, Ձիթենիներն ու ձիթենիներն ամենուստեք կը շրջապատեն զայն: Մէկ քանի տասնեակ անճաւակերպ տնակներ միայն կը տեսնուին հոն, որոց բնակիչներն ամբողջովին խեղճուկ Ֆէլլահներ են: Եթէ կայ հոն նըշանաւոր բան մը՝ այն ալ Ծանձր քարաշէն որմերով շինուած ամրոցակերպ տան մը փլատակներն են, որու համար ժողովրդական աւանդութիւնը կ'ըսէ Թէ, Ղազարոս տունն էր: Սակայն արդի հնախօսներու վճռամասնութիւնը կը պնդէ Թէ, այդ փըլատակը Ղազարոս գերեզմանին մօտ ժամանակաւ շինուած վանքի մը աշտարակն է, Տե՛ս, V. Guérin, *Descript. de la Palestine*: Furrer, *Wanderungen nach Palaestina*.

40. Ու կրկին գնաց Յորդանանու միւս կողմը, հոն՝ ուր նախապէս կը գտնուէր Յովհաննէս ու կը մկրտէր, և հոն բնակեցաւ:

41. Շատեր անոր քով եկան ու ըսին՝ Թէ Յովհաննէս հրաշք մը չըրաւ:

42. Բայց որչափ ինչ որ Յովհաննէս ըսաւ անոր համար՝ ճշմարիտ էր. և չատեր այն տեղ հաւատացին անոր:

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

Ղազարոս յարութիւնը:

1. Եւ հիւանդ մը կար՝ Ղազարոս Բեթանիայէն, Մարիամու և Մարթայի՝ իր քրոջ գիւղէն:

2. Այս ան Մարիամն էր՝ որ Տէրը իւղով օծեց, ու իր մազերով սրբեց անոր ոտքերը. որու եղբայրը Ղազարոս հիւանդ էր:

3. Անոր քոյրերը մարդ ղրկեցին անոր ու ըսին. Տէ՛ր, ահա քու սիրածդ հիւանդացեալ է:

1. Եւ էր ոմն հիւանդ Ղազարոս յԲեթանիայ, ի գեղջէ Մարիամայ և Մարթայի քեռն նորա:

2. Այս այն Մարիամ էր՝ որ օծ զՏէրն իւղով, և ջնջեաց զոտս նորա հերով իւրով. որոյ եղբայրն Ղազարոս հիւանդ էր: Մատթ. ԻՁ. 7; Մարկ. ԺԴ. 3; Ղուկ. Է. 37; Յովհ. ԺԲ. 3:

3. Առաքեցին ասե նա քորքն նորա՝ և ասեն. Տէ՛ր, ահաւասիկ զոր դուն սիրէիր՝ հիւանդացեալ է:

4. Իբրեւ լուաւ Յիսուս, ասէ. Այն հիւանդութիւնն չէ ի մահ, այլ վասն փառացն Աստուծոյ. զի փառաւորի Որդի Աստուծոյ այնուհետեւ:

5. Եւ սիրէր Յիսուս զՄարթա և զքոյր նորա զՄարիամ, և զՂազարոս:

6. Իբրեւ լուաւ թէ հիւանդացեալ է, զառեալ կալաւ անդէն ուր էրն՝ աւուրս երիս:

7. Ապա յետ այնորիկ ասէ ցնոսա. Եկայք երթիցուք մի եւս ի Հրէաստան:

8. Աւանն ցնա աշակերտաքն. Ռա՛բբի, այժմ եւս խնդրէին զքեզ Հրեայքն քարկոծ առնել. և դարձեալ երթաս անդրէն:

9. Պատասխանի եւս Յիսուս. Ո՞չ երկոտասան ժամ է աւուր. եթէ ոք գնայ ի տուընջեան՝ ոչ գայթագղի, զի զլոյս աշխարհիս զի կը տեսանէ այս աշխարհիս լոյսը:

10. Ապա թէ ոք գնայ ի գիշեր՝ գայթագղի, զի լոյս ոչ գոյ ընդ նմա:

11. Զայս իրբեւ ասաց, յետ այսորիկ ասէ ցնոսա. Ղազարոս նաւոց բարեկամ մեր ննջեաց. այլ երթամ զի զարթուսից զնա:

4. Երբ Յիսուս լսեց՝ ըսաւ. Այն հիւանդութիւնը մահուան համար չէ, այլ Աստուծոյ փառաց համար. որպէս զի Աստուծոյ Որդին անով փառաւորուի:

5. Եւ Յիսուս կը սիրէր Մարթան ու անոր քոյրը Մարիամն, ու Ղազարը:

6. Երբ լսեց թէ հիւանդացեր է, երկու օր ալ կեցաւ հոն՝ ուր կը գտնուէր:

7. Եւ յետոյ անոնց ըսաւ. Եկէք կրկին Հրէաստան երթանք:

8. Աշակերտներն անոր ըսին. Ռա՛բբի, դեռ հիմայ Հրեայք քեզ կը փնտռէին քարկոծելու համար. ու կրկին հոն կ'երթաս:

9. Յիսուս պատասխանեց. Օրը տասներկու ժամ չէ՞. թէ որ ցմանկու օրէն մէկը քալէ՝ չի գարնուիր, զի կը տեսնէ այս աշխարհիս լոյսը:

10. Իսկ թէ որ մէկ մը գիշեր աւեն երթայ՝ կը գարնուի, զի լոյս չունի իր հետ:

11. Այս բանն ըսելէ ետքը անոնց ըսաւ. Ղազարոս մեր բարեկամը ննջեց. բայց կ'երթամ որ զանի արթնցնեմ:

12. Աւանն ցնա աշակերտաքն. Տէ՛ր, եթէ ննջեաց ապա ապրի:

13. Այլ Յիսուս վասն մահուն նորա ասէր. նոցա այսպէս թուեցաւ՝ թէ վասն ննջելոյ քնոյն ասէ.

14. Յայնժամ ասէ ցնոսա Յիսուս յայտնապէս. Ղազարոս մեռաւ.

15. Եւ ես ուրախ եմ վասն ձեր, զի դուք հաւատասջիք ինձ, զի ես չէի անդ. բայց արդ՝ եկայք երթիցուք առ նա:

16. Ասէ Թովմաս անուանեալն Երկուորեակ՝ ցաշակերտակիցսն. Ո՛ն, եկայք և մեք զի ընդ նմա մեռցուք:

17. Եկն Յիսուս՝ եգիտ զնա չորեքօրեայ ի գերեզմանի:

18. [Եւ էր Բեթանիա մերձ յԵրուսաղէմ, իբրեւ աստարիաօք հընդեւտասան]:

19. Բազումք ի Հրէից անաւ եկեալ էին առ Մարթա և Մարիամ՝ զի մխիթարեսցեն զնոսա վասն եղբօրն:

20. Մարթա իբրեւ լուաւ թէ Յիսուս գայ, ընդ առաջ գնայ նորա. բայց Մարիամ նստէր անդէն ի տան:

21. Ասէ Մարթա ցՅիսուս. Տէ՛ր, եթէ աս ղեալ էիր, եղբայրն իմ չէր մեռեալ.

12. Աշակերտներն անոր ըսին. Տէ՛ր, թէ որ ննջեց՝ ուրեմն կ'ապրի

13. Բայց Յիսուս անոր մահուան համար կ'ըսէր. անոնք այնպէս կարծեցին թէ անոր քնանալուն համար կը խօսի:

14. Այն ատեն Յիսուս բացայայտ անոնց ըսաւ. Ղազարոս մեռաւ.

15. Եւ ես ուրախ եմ ձեզ համար՝ որ պիտի հաւատաք ինձի, ինչու որ ես հոն չէի. բայց հիմայ եկէք երթանք անոր քով:

16. Թովմաս՝ որ Երկուորեակ կ'անուանուի, իր աշակերտակիցներուն ըսաւ. Ո՛ն, եկէք որ մենք ալ անոր հետ մեռնինք:

17. Յիսուս գալով՝ գտաւ որ ան չորս օրէ ի վեր գերեզմանի մէջ էր:

18. [Եւ Բեթանիա մօտ էր Երուսաղէմի, չորջ տասնուհինգ ստատիոն հեռու:]

19. Հրէաներէն շատեր եկած էին Մարթային ու Մարիամին քով՝ զանոնք իրենց եղբօր համար մխիթարելու:

20. Մարթա երբ լսեց թէ Յիսուս կուգայ, անոր առջեւ ելաւ. բայց Մարիամ տունը նստած էր:

21. Մարթա ըսաւ Յիսուսի. Տէ՛ր, թէ որ հոս եղած ըլլայիր, եղբայրս չէր մեռներ.

---

4. Այն հիւանդութիւն չէ ի մահ. — ի սկզբան այնպէս կը Թուի Թէ Յիսուս այդ հիւանդութիւնը մահաւէտ չի նկատեր, սակայն, ինչպէս խօսքին շարունակութիւնը ցոյց կու տայ, Յիսուս նախապէս տեսնելով Թէ Ղազարոս մահը ինչ փրկաւէտ արդիւնք յառաջ պիտի բերէր ժողովուրդին հաւատքը հաստատելու համար՝ անոր յարութիւն առնելուն ակնարկելով կը յարէ անմիջապէս Թէ անոր հիւանդութիւնը մահուան ճիրանները ազատ պիտի մնայ:

9–10. Եթէ ոք գնայ ի տուընջեան՝ ոչ գայթագղի. — Յայտնի է Թէ երբ մարդ ցորեկ ատեն ճամբայ քալէ՝ կը զգուշանայ ամէն բայլափոխի ոտքերը քարերու զարնել, կամ խորտուբորտ տեղեր իյնալէ, զի կը տեսնէ իր առջեւը. Տէրն մեր այս բանին ակնարկելով կ'ապահովէ իր աշակերտները, Թէ անհրին է իրենց երկիւղը իր մասին՝ Հրէաստան երթալուն համար. զի Թէպէտ հոն Թշնամիները շատ էին, սակայն տակաւին ցորեկ կը սեպուի, քանի որ դեռ եկած հասած չէր իր մեռնելու ատենը, ինչ որ ալ Թշնամիները նիւԹէին՝

12. Աստուածային Փրկչին՝ կարծես միխիթարութիւն մը կը զգայ, ու մեծ վստահութեան կու-

ապարդիւն պիտի մնար իրենց ձեռնարկը, ուստի կը հետեւցնէ Թէ ապահով կրնայ հոն երթալ:

21. Տէ՛ր, եթէ աս ղեալ էիր. — Մարթայի վիշտը անշուշտ խիստ մեծ էր իր եղբօր մահուան առԹիւ, և ոսկայն ի տես շեշտով մը, վեր կը հանէ Յիսուսի կրկնակի առաքելութիւնները, նախ՝ անոր սերտ մտերմութիւնն իր եղբօր հետ մարդկային տեսակէտով. և ապա՝ անոր կարողութիւնը մահուան հանդէպ աստուածային տեսակէտով. — Ամէն անհատ չկրնար ըլլալ է Մարթայի պէս համակերպութիւնը, փափաքութիւն մը կը զգայ, ու մեծ վստահութեան կու-

22. Այլ և արդ պիտեմ, եթէ զոր ինչ խնդրեացես յԱստուծոյ՝ տացէ քեզ Աստուած:

23. Ասէ ցնա Յիսուս. Յարիցէ եղբայրդ քո:

24. Ասէ ցնա Մարթա. Գիտեմ զի յարիցէ ի յարուԹիան յաւուրն յետնում: Ղուկ. ԺԴ. 14։ Յովհ. Ե. 29:

25. Ասէ ցնա Յիսուս. Ես իսկ եմ յարուԹիւն եւ կեանք. որ հաւատայ ինձ՝ ԹէպԷտ և մեռանի, կեցցէ. Յովհ. Չ. 40:

26. Եւ ամենայն որ կենդանի է և հաւատայ ինձ, մի՛ մեռցի ի յաւիտեան, հաւատա՞ս այսմիկ:

27. Ասէ ցնա. Այո՛ Տէր, ես հաւատացի եթէ դու ես Քրիստոսն, Որդի Աստուծոյ՝ որ յաշխարհ գալոց էիր:

28. Եւ զայս իրրեւ ասաց, գընաց և կոչեաց զՄարիամ զքոյր իւր լռելեայն և ասէ. Վարդապետ եկեալ է և կոչէ զքեզ:

29. Նա իրրեւ լուաւ՝ յարեաւ վաղվաղակի, և եկն առ Յիսուս:

30. Ջեւ եւս էր եկեալ Յիսուս ի գեօղն. այլ էր անդէն ի տեղւոջն՝ ուր ընդ առաջ եղեւ նմա Մարթա:

22. Բայց հիմակ ալ գիտեմ թէ ինչ որ դու Աստուծմէ խնդրես՝ Աստուած քեզի պիտի տայ:

23. Յիսուս անոր ըսաւ. Յարութիւն պիտի առնէ քու եղբայրդ:

24. Մարթա անոր ըսաւ. Գիտեմ որ պիտի յարութիւն առնէ վերջին աւուր յարութեան օրը:

25. Յիսուս անոր ըսաւ. Ես եմ յարութիւն ու կեանք. ով որ կը հաւատայ ինծի՝ ԹէպԷտ մեռնի իսկ, պիտի ապրի:

26. Եւ ով որ կենդանի է ու կը հաւատայ ինծի, յաւիտեան պիտի չմեռնի. կը հաւատա՞ս սորա:

27. Անոր ըսաւ. Այո՛ Տէր, ես հաւատացի թէ դու ես Քրիստոսը, Աստուծոյ Որդին՝ որ պիտի գայիր յաշխարհ:

28. Եւ այս ըսելով, գնաց ու կանչեց գաղտուկ իր քոյրը Մարիամ ու ըսաւ. Վարդապետը եկած է ու կը կանչէ քեզ:

29. Երբ անիկա լսեց՝ իսկոյն ելաւ և եկաւ Յիսուսի քով:

30. Յիսուս դեռ եկած չէր այն գիւղը. այլ տակաւին հոն էր՝ ուր անոր առջեւ եկած էր Մարթա:

31. Իսկ Հրեայքն՝ որ էին ընդ նմա ի տան անդ և մխիթարէին զնա, իրրեւ տեսին զՄարիամ թէ յարեաւ վաղվաղակի և գնաց, գնացին և նոքա զհետ նորա. համարէին թէ ի դերեզմանն երթայ՝ զի լացցէ անդ:

32. Իսկ Մարիամ իրրեւ եկն ուր էին Յիսուս և տեսս զնա, անկաւ առ ոտս նորա և ասէ. Տէր, եթէ աստ էիր դիպեալ՝ ոչ էր մեռեալ եղբայրն իմ:

33. Յիսուս իրրեւ տեսս զնա զի լայր, և որ ընդ նմա էին Հրեայքն՝ լային, խռովեցաւ յոգի իւր իրրեւ զայրացեալ,

34. Եւ ասէ. Ո՞ւր եդիք զնա: Ասեն ցնա. Տէր, ե՛կ և տես:

35. Եւ արտասուեաց Յիսուս:

36. Ասէին Հրեայքն. Տեսէք ո՛րչափ սիրէր զնա:

37. Կէսքն ի նոցանէ ասէին. Ո՞չ կարէր սա, որ երաց զաչս կուրին, առնել՝ զի և սա մի՛ մեռցի: Յովհ. Թ. 6։

38. Յիսուս դարձեալ զայրացեալ ընդ միտս իւր՝ գայ ի դերեզմանն: Եւ էր այր մի, և վէմ մի եդեալ ի վերայ նորա:

39. Եւ ասէ Յիսուս. Ի բաց արարէք զվէմդ: Ասէ ցնա Մարթա քոյր մեռելոյն. Տէր, արդ հոտեալ իցէ, քանզի չորեքօրեայ է:

40. Ասէ ցնա Յիսուս. Ո՞չ ասացի քեզ՝ եթէ հաւատասցես՝ տեսցես զփառան Աստուծոյ:

31. Իսկ այն Հրեայք՝ որոնք Մարիամի հետ այն տան մէջ էին ու զանի կը մխիթարէին, երբ տեսան որ անիկա ոտքի ելաւ շուտ մը ու գնաց, իրենք ալ անոր ետեւէն գնացին. կարծելով որ գերեզման կ'երթայ՝ հոն լալու համար:

32. Իսկ Մարիամ երբ եկաւ Յիսուսի գտնուած տեղն ու տեսաւ զանի, անոր ոտքերուն ինկաւ ու ըսաւ. Տէր, թէ որ հոս եղած ըլլայիր՝ եղբայրս չէր մեռներ:

33. Երբ Յիսուս տեսաւ որ անիկա կուլար, և թէ՝ անոր հետ գանուղ Հրեաներն ալ կուլային, իր ալ սիրտը յուզուեցաւ իրր զայրացած,

34. Ու ըսաւ. Ո՞ւր դրիք զանի: Անոր ըսին. Տէր եկո՛ւր ու տես:

35. Եւ Յիսուս արտասուեց:

36. Հրեայք կ'ըսէին. Տեսէք ո՛րչափ կը սիրէր զանի:

37. Ասոնցմէ ոմանք ալ կ'ըսէին. Անիկա որ կոյրին աչքերը բացաւ, չէր կրնար ընել որ ասիկա ալ չմեռնէր:

38. Յիսուս դարձեալ ինքզինքին զայրացած՝ գերեզման եկաւ: Քարայր մըն էր այս, որու բերանը դրուած էր քար մը:

39. Եւ Յիսուս ըսաւ. Վերցուցէք այդ քարը: Մեռելին քոյրը Մարթա՝ անոր ըսաւ. Տէր, հիմակ անիկա հոտած է, ինչու որ չորս օրուան է:

40. Յիսուս անոր ըսաւ. Բեզի չըսի՞ որ եթէ հաւատաս՝ պիտի տեսնես Աստուծոյ փառքը:

ատեն՝ որ աղէտ մը կը սպառնայ կամ կու գայ իր վրան, Այսպիսի ընծայք մը՝ հոգւոյ վսեմութենէն զատ՝ նկարագրի ազնուութիւնն ու սրտի անվեհերութեան մէկ ապացոյցն ալ է:

25. Ես իսկ եմ յարութիւն եւ կեանք.— Սոյն խօսքերը մեծ նշանակութիւն մը ունին Փրկչին աստուածային բնութեան նկատմամբ. Չէ՛ թէ միայն, Յիսուս կը յայտնէ մեռելներուն, այլ նոյն ինքն է յարութիւնը, ինք իր զօրութեամբ է որ կը պարգեւէ յարութիւնը, ու չէ՛ թէ ուրիշի մը զօրութեամբ. —Եւ կեանք, Այս աւելի ազդու իմաստ մ'ունի, զի յարութիւնը կ'են-Թադրէ գէթ աժամանակեայ անհետացում մը, մինչդեռ կեանքը միշտ կայ ու կը մնայ, ոչ սկսած է ո՛չ ալ պիտի վերջանայ. ուրեմն Փրկիչն ինքզինք կը ներկայացնէ հոս իրր կենդանի Աստուածը [Յովհ. Ա. 4.]։ —Որ հաւատայ ինձ... Սորեւ նշանակած առաւելութեանց մասնակից ըլլալու համար, էական Թէութիւնն է հաւատալ Քրիստոս. որ պահուն թևպես եւ մեռնելի, յարութեան պիտի շարունակէ

հնձել փիլիպպէս, բայց հաւատացեալը ընդ միշտ պիտի ապրին հոգեպէս։ Մահուան տուած վէրքերը ընդհուպ պիտի բուժուին շնորհիւ Փրկչին։ Հազիւ մահուան

41. Եւ իբրեւ ի վեր առին զվէմն, Յիսուս ա՛հ բարձ զաչս իւր ի վեր, և ասէ. Հայր, գոհանամ զքէն զի լուար ինձ.

42. Եւ ես գիտէի՛ զի յամենայն ժամ լսես ինձ. այլ վասն ժողովրդեանս որ չուրջ կան՝ առնեմ, զի հաւատասցեն՝ թէ դու առաքեցեր զիս:

43. Զայս իբրեւ ասաց, ի ձայն մեծ աղաղակեաց և ասէ. Ղա՛զարէ, արի՛ եկ արտաքս:

44. Եւ եկ մեռեալն ոտիւք կապեալք, և ձեռօքն երիվարտիզօք, և երեսօքն վարչամակապատօք: Եւ ասէ ցնոսա Յիսուս. Լուծէք զդա և թողէք երթալ:

41. Եւ երբ քարը վերցուցի Յիսուս վեր բարձրացուց իր աչքերն ու ըսաւ. Գոհութի՛ւն քեզի, Հա՛յր, որ լուար ինծի.

42. Եւ ես գիտէի որ ամէն ատեն կը լսես ինծի. բայց այս ժողովուրդին որ չուրջս եղող բազմութեան պատճառաւ կ՚ընեմ, որ հաւատան՝ թէ դու զրկեցիր զիս:

43. Երբ այս ըսաւ, բարձր ձայն աղաղակեց ու ըսաւ. Ղազար, օ՛ն դուրս եկաը:

44. Եւ դուրս եկաւ մեռեալը ոտքերն ու ձեռքերը կապուած կտաւի երիզներով, ու երեսը թաղիքով պատած: Եւ Յիսուս անոնց ըսաւ. Քակեցէք զինք ու ձգեցէք որ գայ:

45. Բազումք ի Հրէից որ եկեալ էին առ Մարեամն, իրրեւ տեսին զոր արարն, հաւատացին ի նա:

46. Եւ ոմանք ի նոցանէ գնացին առ Փարիսեցիսն, և պատմեցին նոցա զոր արարն Յիսուս:

45. Հրեից մէ շատերը որոնք եկած էին Մարիամու և անոր ընկերացողներուն հետ, երբ տեսան Յիսուսի ըրածը, անոր հաւատացին:

46. Եւ անոնցմէ ոմանք գնացին Փարիսեցւոց քով, և անոնց պատմեցին Յիսուսի ըրածը:

Սանհեդրինի բարկութիւնը ու կայիափայի մեկ գուշակութիւնը.—Յիսուս կը քաշուի Եփրայիմ.—Յիսուսի կենաց վերջին Զատկուան մօտենալը:

47. Ժողովեցին Քահանայապետքն և Փարիսեցիք սաեան և ասեն. Զի՞նչ արասցուք, զի այրս այն բազում նշանս առնէ:

47. Քահանայապետներն ու Փարիսեցիները ստիանը գումարեցին ու ըսին. Ի՞նչ պիտի ընենք. զի բազում հրաշքներ կ՚ընէ այն մարդը:

մանգաղը պիտի իյնայ հաւատացելոց գլխուն՝ անմիջապէս պիտի սկսին վերընձիւղիլ ու ծաղկիլ նոր աշխարհի մը մէջ, առանց այլ եւս Քառամելու երկիւղն ունենալու:

44. Եւ ել մեռեալն. — Ղազարու յարութիւնը կրնանք հրաշք հրաշից անուանել՝ Անոր ամէն մէկ հանգամանքները փայլուն կերպով մը կը ցոլացնեն Յիսուսի աստուածային զօրութիւնը: Պատմութիւնը ո՛ և է կասկած մը չարձնդներ Ղազարու սուգիւ մեռած ըլլալուն վրայ, մեռել մը որ չորս օրէ ի վեր փակուած է իր գերեզմանին մէջ. ազգականներ, ղրացիներ ու ծանօթներ կատարեալ իրազեկ եղած ապէսին՝ կը փութան անոր քոյրերուն քով զանոնք մխիթարելու, եւ ահա այս վիճակին մէջ կը հասնի Փրկիչը, կը տեսնէ ապշուրժ տեսարանը, կը փղձկի սիրտը, կը զոռայ մահուան դէմ ու ահա մեռելը իր կապուած ու պատանգուած վիճակին մէջ դուրս կու գայ գերեզմանէն, անթիւ բազմութեան մը աչքերուն առջեւ: Այսպէս ահա կ՚իրականանար Տեառն մերոյ սա մարգարէութիւնն ալ

Թէ «Գայ ժամանակ եւ արդէն իսկ է, յոր ժամ մեռեալք լսիցեն ձայնի Որդւոյն Աստուծոյ. և որք լսիցենն կեցցեն». — Զհռոմի երիզապնդօք. Սոյն կապերն առնսարակ վուշէ [fikrkê] էին, և որոցմէ մերթ ամէն անգամ առանձին առանձին կը կապէին ըստ եգիպտական սովորութեան, և կամ ըստ տոհմային սովորութեան՝ բոլորմարմնոյն վրայ մէկ անգամէն Ցոյլ կերպով մը կը փաթթէին, — Եւ երեսօքն վարշամակապատօք. Վարշամակ պատը կը գործածուէր ի նշան սգոյ երեսը քօղարկելու, և հաւանական է որ կզակին տակէն անցնելէ կ՚անցնէին որ վար չկախուէր ու բերանը բաց չմնար, —Եթէ կայ հոս նկատելու կէտ մըն ալ, սա է Թէ, որչափ պարզ ու անսխալ Քրիստոսի կերպով կը պատմէ Աւետարանիչս այս եղելութիւնը: Յայտնի է Թէ այսպիսի հրաշքի մը առջեւ ի՛նչ ցնծութեան ցոյցեր կրնան ըլլալ Մարթայի ու Մարիամայ կողմէն, ո՛րքան հուրրաներ հնչեցուած կրնան ներկայ եղողներէն. բայց այս ամէնուն վրայ բառ մը չըսեր սրբազան պատմիչը Մի՛թէ մեծ ազացոյց մը չէ՞ աս՝ պատմութեան հարազատութեան, վէպ մը կամ առասպել մը չի կրնար այս պարզութիւնն ու սակաւաբանութիւնն ունենալ, որու ապացոյցը դիւրին է տեսնել Նոր կտակարանի Անվաւեր գրութեանց մէջ [Տե՛ս, Thilo, Apocryph. N. T., p. 711; Fabricius, Codex Apocr. N. T. t. III. p. 475, 509]: —Աւանդութիւնը կ՚ըսէ Թէ, Յիսուսի Յարութիւն առնելէն ետքը, Ղազարոս ներկայութիւնը մեծ վախ ազդելով Հրէից, ասոնք կատաղութենէ կոյրցած, զինք, իր քոյրերն ու աշակերտներէն մէկ քանիները հինուժին նաւու մը մէջ դրին ու Միջերկրականի մէջ իրենց բախտին ձգեցին, սակայն նաւը անվտանգ կը հասնի ի Մարսիլեայ ու շատեր կը լսեն անոնց քարոզութիւնն ու դարձի կու գան: Ղազարոս իր յարութենէն ետքը, հոն՝ շուրջ 30 տարի ալ կ՚ապրի [Տե՛ս, եպիփ. յղ. Հերես. ծղ. 34], ու 60 տարեկան հասակին մէջ այն տեղ կը մարտիրոսանայ [Տե՛ս, Faillon, Monum. inédits de l'apost. de Ste. Marthe. Paris]: Գեղարուեստական մասին համար դիմել Rohault de Fleury, L'Ev. études iconographiques; Grimouard de S. Laurent, Guide de l'Art chrétien, t. IV.: Սոյն դէպքը անմանցուցած են նաեւ նկարիչներէն Ճիոթտօ, Բօտտէնոնէ, Ֆրա Անճելիքօ, Միքել Անճէլօ, Օվերպէք . . . : Հիանալի է նաեւ Կիպերթիի ըրած մէկ քանդակն ու Ռամպրանի փորագրութիւնը:

47-48. Ժողովեցին Հանճանայապետն եւ Փարիսեցիք ատեան. — Ջարմանալի է տեսնել Թէ քահանայից պետերն ու Փարիսեցիք, որոնք միշտ զգացումով ու գործողութեամբ իրարու հակառակ ու Քշնամի երկու կողմնակցութիւններ կը կազմէին, հոս իսկոյն կը միանան ու կը ձեռնարկեն Յիսուսի դէմ գործելու. Չի երկուսնեք ալ հաստատ էին Թէ նա կը ջանար իրենց զեղծումներն առակելու, իրենց ընթացքը դատապարտելու. Ատով տեսնուած է Թէ հասարակ վտանգ մը միշտ կը վերցնէ ամէն միջնորդ զասակարգերու միջեւ, ամէն կարծեաց տարբերութիւն, ամէն հակառակութիւն, — Բազում նշանս առնէ. Չեն կրնար անոնք ուրանալ Յիսուսի գործած հրաշքները, որոց վերջինը լսած հարուած մը եղաւ իրենց գլխուն: Անճնական կիրքերն ա՛յն աստիճան կուրցուցած էր զանոնք որ փոյթ չեն ըներ անգամ մը խորհելու Թէ այդքան հրաշալիքներ մեծ փաստ մըն էին զանոնք գործողին աստուածային

48. *Եթէ թաղումք զնա այնպէս, ամենևին հաւատան ի նա, և գայցեն Հռոմայեցիք և բառնայցեն զաղգս մեր և զտեղի։*

49. *Մի ոմն ի նոցանէ անուն Կայիափա, որ քահանայապետ էր նոյն*

48. *Եթէ զինք այնպէս թողունք, ամէնն ալ անոր պիտի հաւատան. և Հռոմայեցիք գալով պիտի բնաջինջ ընեն մեր ազգն ու երկիրը։*

49. *Անոնցմէ մին՝ Կայիափա անուն, որ քահանայապետ էր այն*

ծագում ունենալուն. այլ կը ջանան միջոց մը գտնել՝ որ մէյ առնէն վերցնեն անոնց հեղինակը։ — *Եթէ թողումք... ամենևին հաւատան ի նա.* Փրկչին Աշնամիները մինչեւ այս միայրկենին բաւականացեր էին կա՛մ չէզոք ատելութիւն մ՚ունենալու անոր հանդէպ, և կամ յախուռն կերպով մը արտայայտելու իրենց ոխը, ինչ որ գործնական արդիւնք մը չէր տուած. Այս անգամ կ՚ուզեն լուրջ կերպով խորհիլ իրենց ձեռնարկին վրայ. Իրենց կարծեօք, կրկին վտանգ մը կը սպառնայ հրէական ազգին՝ եթէ Յոզ տան որ այսպէս շարունակէ Յիսուս իր քարոզութիւնն ու իր հրաշքները. *նախ՝* բոլոր հրեայք պիտի հաւատան անոր, և *ապա* հետեւանօք՝ երկրորդ, Հռոմայ պետութիւնը վերջնականապէս պիտի զայ ոչընչացնէ Հրէից վրայ, խիստ իրաւացի էր իրենց դպացած առաջին երկիւղը, զի ինչպէս կը հաւաստէ ամբողջ Աւետարանի պատմութիւնը, Թէ որ անոնք չըլլային, ամբողջ Հրեայք պիտի հաւատային Յիսուսի. Ոչ նուազ իրաւացի էր նաեւ անոնց ունեցած երկրորդ վախը «Գայցեն Հռոմ և բառնայցեն զաղգս մեր և զտեղի». Ինչու որ, սկզբունքով արդէն Հռոմ տիրապետած էր Հրէից վրայ, ու իր հսկակշռին ներքեւ առած անոնց ամէն մէկ գործերը. Եւ արդարեւ քանի՛ցս հաւկցուցած էր անոնց Թէ ինք բացարձակ իշխանութիւն ունի իրենց վրայ, և հիմայ Թէ որ չնչին մէկ շարժում մ՚ըլլար Հրէից մէջ՝ գիտէին Թէ կրկին պիտի բորբոքէր Հռոմայեցւոց բարկութիւնն որու հետեւանքները կրնային խիստ չարաշուք ըլլալ. Միւս կողմէն՝ արդէն Հրեայք

չկրնալով տանիլ Հռոմայեցւոց իրենց վրայ դրած ծանր լուծը. իրենց կրած նուաստութիւնները, օր օրի կը սպասէին զարերէ ի վեր խոստացուած Մեսիային, որմով, իրենց սխալ ըմբռնումով, գիրենք յաւէտ պիտի ազատէր այդ սարկութենէն ու քաղաքական նոր հզօր ու անընկճելի ազգ մը կազմէր. Անգամ մը որ համոզուէին Յիսուսի ճշմարիտ Մեսիան ըլլալուն՝ յայտնի է Թէ կուրօրէն յանդուգն ձեռնարկներու պիտի դիմէին Հռոմայ դէմ, ինչ որ պիտի փութացնէր իրենց անխուսափելի կորուստը. Այս բանին քաջ համոզուած էին Հրէից ազգին գլխաւորները, և ապագան փորձով հաստատեց Թէ հրէական ազգին անխոհեմ շարժումն էր որ պատճառ եղաւ Տաճարին երեսուապէմի ու բոլոր Հրէաստանի կործանման, ինչպէս նաեւ այնքան հոգիներու կոտորածներ և Ազգին բայբայման. Բայց անոնք խիստ սխալ ըմբռնած էին Յիսուսի դերը՝ անոր իբր Մեսիայի՝ բազաբական նըպատակներ վերագրելով, զի Փրկչին դերը զուտ հոգեկան էր, նա կ՚ուզէր հաշտեցնել զմարդիկ Աստուծոյ հետ, կ՚ուզէր փրկել հոգիները, Թէ որ այս կերպ ըմբռնէին Հրեայք ալ, ու չանային անոր հոգեբուխ իրատներուն հետեւիլ՝ յաւէտ երչանիկ պիտի ըլլային անոր խաղաղարար հովուական ցուպին ներքեւ. բայց ինչպէս կ՚ըսէ Յովսեպոս «Անոնք վախցան աշխարհաւ-

տարեւոյն այնորիկ, ասէ ցնոսա. Դուք ոչինչ գիտէք, Յովհ. ԺԲ. 14։

50. *Եւ ոչ բնաւ խորհել իսկ, Թէ լաւ է մեզ՝ զի այր մի մեռանիցի ի վերայ ժողովրդեանս, և մի՛ ամենայն ազգս կորիցէ։*

51. *Զայս ոչ յանձնէ ինչ ասաց, այլ զի քահանայապետ էր տարւոյն այնորիկ. մարգարէացաւ եԹէ մեռանելոց էր Յիսուս ի վերայ ազգին.*

52. *Եւ ոչ ի վերայ ազգին միայն, այլ զի և զորդիսն Աստուծոյ ցրուեալսն ժողովեսցէ ի մի։*

53. *Ապա յայնմ օրէ խորհուրդ արարին զի սպանցեն զնա։*

54. *Եւ Յիսուս այնուհետեւ ոչ եթէ համարձակ չէր ի մէջ Հրէից, այլ գնաց անտի յերկիր մի՝ որ մերձ էր յանապատ, ի քաղաք մի՝ որում անուն էր Եփրաիմ. և անդ լինէր աշակերտօքն հանդերձ։*

55. *Եւ էր մերձ Զատիկն Հրէից, և բազումք ելին յԵրուսաղէմ ի*

տարին, անոնց ըսաւ. Դուք բան մը չէք գիտեր,

50. *Ոչ խոկ մտածել Թէ, մեզ համար լաւ է որ մարդ մը մեռնի այս ժողովուրդին համար, ու չէ Թէ բոլոր մեր ազգը կորսուի։*

51. *Այս բանը ինքիրմէ չըսաւ, բայց նոյն տարւոյն քահանայապետն ըլլալով, մարգարէացաւ Թէ Յիսուս պիտի մեռնէր ազգին համար։*

52. *Ու չէ Թէ միայն ազգին համար, այլ Աստուծոյ ցրուեալ որդիները ալ ի մի հաւաքելու համար։*

53. *Այն օրէն ի վեր ուրեմն խորհեցան որ զանի սպաննեն։*

54. *Եւ անկէ ետքը Յիսուս համարձակ չէր պարսիր Հրէից մէջ. այլ այն տեղէն գնաց երկիր մը՝ որ անապատին մօտ էր, քաղաք մը՝ որու անունն էր Եփրայիմ. և հոն կը բնակէր իր աշակերտաց հետ։*

55. *Եւ մօտ էր Հրէից Զատիկը, ու շատեր Զատկէն յառաջ Երու-*

սկիզբ [Յովսէպոս, Հնուբ. ԺԲ. 2. 2. և 4. 3.], և իբր մականուն կամ կեղծանուն ալ ելեւէջուած էր կայիափա տիտղոսը [Winer, *Biblisches Realwoerterbuch*]։ Վաղերիոս Գրատոսի հռոմայական գործակատարին պաշտպանութեամբ՝ նա բարձրացած էր քահանայապետութեան, որ պաշտօնին մէջ մընաց 17 կամ 18 տարի՝ մինչեւ որ պաշտօնազուրկ եղաւ Քրիստոսի 36 Յուլիանին Վիտելլիոս Անդիպատոսի ձեռամբ. — Տարաղոյն աշնորիկ, այսինքն Քրիստոսի դատապարտութեան ու մահուան նշանաւոր տարւոյն մէջ։

54. Գնաց անտի յերկիր մի՝ որում անուն էր Եփրայիմ. — Յիսուս չէ Թէ վտանգին երկիւղէն կը փախչէր՝ այլ քանի որ դեռ չէր հասած իր մահուան ժամն՝ այդ պատճառաւ կը հեռանար այն տեղերէն։ — Ըստ արդի քննադատներու՝ Եփրայիմ կամ Եփրեմ քաղաքները նոյն են ինչ որ է [Ափրա, զոր յիշատակուած կը գտնենք Յեսուի գրքին մէջ Ժ.Ը. 23. հիմայ կը կրէ Թայիպէհ անունը որ Բեթէլի քով կը գտնուի [Fillion, *Atl. géogr.*, pl, VII. X. XII]։ Ուստի հոս յիշատակուած անապատն ալ Յուդայի անապատն էլլալու է։ Տե՛ս, Robinson, *Palaest. und die angrenzenden Laender*, t. II. p. 333; V. Guérin, *Descrip. de la Palest.*, Judée, t. III. p. 45.]։

գաւառէ անտի յառաջագոյն քան սաղէմ ելան այն քաղքէն՝ որպէս զՋաքիկն, ղի սրբեսցեն զանձինս ի սրբուէին։

56. Խնդրէին զՅիսուս և ասէին ընդ միմեանս՝ միթէ կայ ի տաճարին. Զի՞րդ թուի ձեզ եթէ ո՛չ դայցէ ի տօն այս։ Պատուէր տուեալ էր քահանայապետին և փարիսեցւոց, ղի թէ ոք գիտասցէ թէ ուր է, դուշակեսցէ զնմանէ ղի կալցին զնա։

56. Տաճարին մէջ եղած ատենները կը փնտռէին զՅիսուս և իրարու կ'ըսէին. Ինչպէս կը թուի ձեզի՝ թէ պիտի չգա՞յ այս տօնին։ Քահանայապետք ու փարիսեցիք պատուիրած էին որ, եթէ մէկ մը գիտնար անոր ուր ըլլալն՝ իմացուր որ զանի ձերբակալէին։

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

Յիսուս Բեթանիա երթալով, Ղազարու քոյրը Մարիամ մեծագին իւղով կ'օծէ Յիսուսի ոտքերը.

1. Իսկ Յիսուս վեց աւուրբ յառաջ քան զՋաքիկն եկն ի Բեթանիա, ուր էր Ղազար մեռեալն՝ զոր յարոյցն ի մեռելոց։ Մատթ. ԻԶ. 6։ Մարկ. ԺԴ. 3։

1. Իսկ Յիսուս Զաքկէն վեց օր առաջ Բեթանիա եկաւ՝ ուր մեռած էր Ղազար զոր Յիսուս յարոյց։

2. Եւ արարին անդ նմա ընթրիս. և ի սպասու կայր Մարթա, և Ղազար մի էր ի բազմելոց ընդ նմա։

2. Հոն ընթրիք մը տուին անոր. և Մարթա սեղանին կը ծառայէր, և Ղազար սեղանի նստողներու թիւին մէջ կը գտնուէր։

3. Իսկ Մարիամ առեալ լիտր մի իւղոյ նարդեան ազնուի մեծագնոյ, օծ զոտն Յիսուսի, և հերով իւրով մաքրէր զոտս նորա. և տունն լի եղեւ ի հոտոյ իւղոյն։

3. Իսկ Մարիամ մէկ լիտր պատուական ու մեծարժէք նարդոսի իւղէն առնելով՝ Յիսուսի ոտքերն օծեց, և իր մազերով կը սրբէր անոր ոտքերը. ու տունը լեցուեցաւ այն իւղին հոտէն։

4. Ասէ մի ումն յաչակերտաց անտի՝ Յուդա Իսկարիովտացի, որ մատնելոցն էր զնա.

4. Անոր աշակերտներէն մին՝ Յուդա Իսկարիովտացի, որ պիտի մատներ զինք՝ ըսաւ.

5. Ընդէ՞ր ոչ իւղդ այդ վաճառեցաւ երեք հարիւր դենարի, և տուաւ աղքատաց։

5. Ինչո՞ւ այդ իւղը չծախուեցաւ երեք հարիւր դենարի, ու չտրուեցաւ աղքատներուն։

6. Զայս ասաց՝ ոչ զի զաղքատաց լինչ փոյթ էր նմա, այլ զի գող էր և զարկղն ինքն ունէր. և որ ինչ անկանէրն՝ նա կրէր։

6. Այս ըսաւ՝ չէ՛ թէ որովհետեւ աղքատներու վրայ հոգ ունէր, այլ որովհետեւ գող էր և ինք կը կրէր արկղը. և ինչ որ անոր մէջ դնէին՝ ինք կը վերցնէր։

7. Ասէ Յիսուս. Թոյլ տուր զնա, զի յօրն պատանաց իմոց պահեացէ զայդ։

7. Յիսուս ըսաւ. Թո՛յլ տուր անոր, զի իմ պատանացս օրուան պիտի պահէ այդ։

---

55. Եւ բազումք ելին յԵրուսաղէմ . . . զի սրբեսցեն զանձինս իւրեանց. — Այն յաղթական կերպիւ, որ՝ ինչպէս յայտնի է միւս Աւետարանիչներէն, Կիրակի օր մը կ'իյնար, միւս կողմէն՝ ստոյգ ըլլալով որ Հրեայք Շաբաթ օր ճամբորդութիւն չէին ըներ, սա հետեւութեան կը յանգինք Թէ Յիսուս Ուրբաթ իրիկուն ճամբայ ելաւ երիքովէ [ու չէ Թէ Եփրայիմէ, ինչպէս որոշակի կը զուրցեն միւս Աւետարանիչք] ու հետեւեալ օր, որ շաբաթ էր՝ տեղի ունեցաւ Բեթանիոյ մէջ Սիմոնի տուած ընթրիքն ու Մարթայի ըրած օծումը։ Այսպէս ան, շաբաթ օրէն հաշուելով՝ մինչեւ հինգշաբթի օր որ Նիսանի 14ն էր, կ'ուզենանք ճիշտ վեց օր։

1. Վեց աւուրբ յառաջ քան զՋաքիկն. Հրէից Զաքիկը կը սկսէր Նիսան ամսոյ 14ին [Հաս. Ա. էջ 139]։ Ուստի, մէկ կողմէն նկատի առնելով որ Յիսուս իր օծման հետեւեալ օրը [հմմ. 12] Երուսաղէմ մտաւ յաղթական կերպիւ, որ՝ ինչպէս յայտնի է միւս Աւետարանիչներէն, Կիրակի օր մը կ'իյնար, միւս կողմէն՝ ստոյգ ըլլալով որ Հրեայք Շաբաթ օր ճամբորդութիւն չէին ըներ, սա հետեւութեան կը յանգինք Թէ Յիսուս Ուրբաթ իրիկուն ճամբայ ելաւ երիքովէ [ու չէ Թէ Եփրայիմէ, ինչպէս որոշակի կը զուրցեն միւս Աւետարանիչք] ու հետեւեալ օր, որ շաբաթ էր՝ տեղի ունեցաւ Բեթանիոյ մէջ Սիմոնի տուած ընթրիքն ու Մարթայի ըրած օծումը։ Այսպէս ան, շաբաթ օրէն հաշուելով՝ մինչեւ հինգշաբթի օր որ Նիսանի 14ն էր, կ'ուզենանք ճիշտ վեց օր։

3. Լիտր մի իւղոյ. — Լիտրը հեղուկներու չափ մըն է, արդի ժամանակի լիտրը 500 կրամ տարողութիւն ունի, մինչդեռ հռովմայական լիտրին տարողութիւնն էր 12 ունկիի, որ հաւասար էր շուրջ 326 կրամի [Vigouroux, *Man. bibl.* t. I. p. 295, 8e édition]։ —Իւղոյ նարդեան, Տե՛ս այս մասին մեր տուած բացատրութիւնը առ Մարկ. ԺԴ. 3. ծանօթ.։ — Օծ զոտսն Յիսուսի. Մատթէոս [ԻԶ. 7] ու Մարկոս [ԺԴ. 3] կ'ըսեն Թէ Մարթա Յիսուսի գլուխն օծեց, հոս Յովհաննէս կ'ըսէ Թէ Յիսուսի ոտքերն օծեց, որով Աւետարանիչը զիրար կ'ամբողջացնեն, և ասկէ կը տեղեկանանք Թէ Մարթա Յիսուսի գլուխն ու ոտքերը միանգամայն օծեց այդ անուշահոտ իւղով։

6. Եւ զարկղն ինն ունէր. — Արկղ ըսուածն, ինչպէս ցոյց կու տայ յունարէնի ստուգաբանութիւնը — γλωσσόκομον, γλῶσσα լեզու, κομέω պահպանել, հոգալ — նախապէս կը նշանակէր սրնգի կամ ուրիշ երաժշտական գործիքի մը ծայրը դնելու պահարան, յետոյ ո՛ւ է բան մը պահելու համար գործածուած քակը, և ի մասնաւորի դրամապանակի իմաստով։ — Եւ որ ինչ անկանէրն նա կրէր. Ըստ մեծագոյն մեկնչաց, նա կրէր բառերը համազօր են նա կը վերցնէր, նա կը գողնար ասացուածին. ինչու որ եթէ Թարգմանէինք «Եւ ինք կը կրէր արկղը, և ինչ որ անոր մէջ կը դնէին ինք կը տանէր» փուճ կըրկնաբանութիւն մը պիտի ըլլար, մինչդեռ «Ինք կը վերցնէր» Թարգմանելով, իմաստը կը պարզուի ու անգամ մըն ալ կը տեղուի Յովհաննու վերեւ ըսածը Թէ «Նա գող էր»։

7. Զօրն պատանաց իմոց պահեացէ զայդ. — Սոյն անցքին ամփոփ իմաստը սա կ'ելեւէնի. Մի՛ յուզուիր պատճառէդ այդ բարեպաշտ կնոջ, զի իմ Թաղմանս խորհրդաւոր մէկ ներկայացումն ընելու համար անիկա պահած է այդ իւղը։ Այսինքն Թէ, ինչպէս

8. Զաղքաւոս յարմնայն ժամ ընդ ձեզ ունիք. զիս ոչ հանապազ ընդ ձեզ ունիք:

9. Իբրեւ գիտաց ժողովուրդ բազում ի Հրէից թէ անդ է՝ եկին, ոչ միայն վասն Յիսուսի, այլ զի և զՂազար տեսցեն՝ զոր յարոյցն ի մեռելոց:

10. Խորհուրդ արարին քահանայապետքն՝ զի և զՂազար սպանցեն.

11. Բանզի բազումք ի Հրէից երթային և հաւատային ի Յիսուս:

8. Ազքատներն ամէն ատեն ունիք ձեզ հետ. բայց ես զիս չունիք միշտ ձեզ հետ:

9. Երբ բազմաթիւ Հրեաներ իմացան թէ հոն է՝ եկան, ոչ թէ միայն Յիսուսի համար, այլ նաև Ղազարոսն ալ, զոր Յիսուս մեռելներէն յարոյց՝ տեսնելու:

10. Քահանայից պետերը խորհուրդ ըրին որ Ղազարոսն ալ սպաննեն.

11. Զի Հրէից մէ շատեր կ'երթային ու կը հաւատային Յիսուսի:

Յիսուսի յաղթական մուտքը Յերուսաղէմ. — Մի քանի հեթանոսներ կը փափաքին զՅիսուս տեսնել:

12. Ի վաղիւ անդր ժողովուրդ բազում որ եկեալ էր ի տօնին, իբրեւ լուան թէ գայ Յիսուս Յերուսաղէմ,

13. Առին ոստս արմաւենեաց և ելին ընդ առաջ նորա, աղաղակէին և ասէին. Ովսաննա՛յ, օրհնեալ որ գայդ յանուն Տեառն՝ Թագաւորդ Իսրայելի:

14. Եւ գտեալ Յիսուսի էշ մի, նստաւ ի վերայ նորա. որպէս և գրեալ է.

15. Մի՛ երկնչիր դուստր Սիոնի, աւաղիկ Թագաւոր քո գայ նստեալ ի վերայ յատանակի իշոյ:

16. Եւ զայն ինչ ոչ գիտացին աշակերտքն նորա զառաջինն, այլ յորժամ փառաւորեցաւ Յիսուս, յայնժամ յիշեցին՝ եթէ այն էր որ

12. Հետեւեալ օրը բազմաթիւ ժողովուրդներ՝ որոնք տօնին առթիւ եկած էին, լսելով որ Յիսուս Երուսաղէմ կու գայ:

13. Արմաւենիներու ճիւղեր առին ու զանի դիմաւորելու ելան, կ'աղաղակէին ու կ'ըսէին. Ովսաննայ, օրհնեալ ըլլայ Իսրայելի Թագաւորն որ կու գայ Տիրոջ անունովը:

14. Եւ Յիսուս էշ մը գտնելով անոր վրայ նստաւ. ինչպէս որ գրուած ալ է.

15. Մի՛ վախնար Սիոնի դուստրը, ահա կու գայ քու Թագաւորդ իշու քուռակի մը վրայ նստած:

16. Եւ ի սկզբան աշակերտները չգիտցան այս բանը, բայց երբ Յիսուս փառաւորուեցաւ՝ այն ատեն յիշեցին թէ այն բանը անոր

դրեալն էր վասն նորա. և զայն արարին նմա:

17. Եւ ժողովուրդն վկայէր՝ որ էր ընդ նմա, թէ զՂազար կոչեաց եւեթ ի գերեզմանէն, և յարոյց զնա ի մեռելոց:

18. Եւ վասն այնորիկ ընդառաջ եղեւ նմա ժողովուրդն, զի լուան եթէ զայն նշանս արարեալ էր նորա:

19. Իսկ Փարիսեցիքն ասէին ընդ միմեանս. Տեսանէ՞ք զի ոչինչ օգտիք. անաւասիկ աշխարհ ամենայն զկնի նորա գնաց:

20. Էին անդ ոմանք և հեթանոսք յելելոցն անդր, զի երկիր պագանիցեն ի տօնին:

21. Նոքա մատեան առ Փիլիպպոս՝ որ ի Բեթսայիդա Գալիլեացւոյն էր, աղաչէին զնա և ասէին. Տէ՛ր, կամիմք զՅիսուս տեսանել:

մասին գրուած էր. եւ անոր պատչաճելուն զայն:

17. Եւ ժողովուրդն ալ որ անոր հետ կը գտնուէր, կը վկայէր թէ զՂազարոս կանչեց գերեզմանէն ու զանի մեռելներէն յարոյց:

18. Եւ այդ պատճառաւ բազմութիւնը զանի դիմաւորելու ելաւ, զի լսած էր թէ այդ հրաշքն ըրած էր Ղազարոսի:

19. Իսկ Փարիսեցիք կ'ըսէին իրարու. Կը տեսնէ՞ք որ բան մը չէք չահիր. ահա բոլոր աշխարհ անոր ետեւէն կ'երթայ:

20. Հոն կը գտնուէին նաեւ մէկ քանի հեթանոսներ՝ որոնք եկած էին երկրպագութիւն ընելու այն տօնին առթիւ:

21. Անոնք մօտեցան Փիլիպպոսի՝ որ Գալիլիոյ Բեթսայիդա քաղքէն էր, անոր աղաչեցին ու ըսին. Տէ՛ր, կ'ուզենք զՅիսուս տեսնել:

Հրեայք սովորութիւն ունէին իրենց մեռելները անուշահոտ իւղերով օծելու, Մարթա յԱստուածուստ ներշնչեալ, Յիսուսի քանի մ'օրէն Յաղուելուն խորհրդական մէկ ներ-

20. Ումանք եւ հեթանոսք. — Հեթանոս բառը Յովնարէնին մէջ ըսուած է հելլինե՛ս, որ Թէպէտ կը նշանակէ Յոյնդեամբ Յոյն եղողներ՝ բայց կը գործածուի Թէ՛ կըռապաշտ յոյները ցոյց տալու և Թէ հրէութեան յարող յոյները նշանակելու համար [այս վերջիններու մասին տեղեկութիւն մ'ունենալու համար, դիմել Հաս. Ա. էջ 122. ծանօթ. 15.]։ Հոս ակներեւ կը տեսնուի Թէ սոյն օտարականները այս վերջիններէն էին, որովհետեւ անոնց Երուսաղէմ գալու բուն նպատակն էր իրենց կրօնական պարտականութիւնները կատարել Տաճարին մէջ "զի երկիր պագանիցեն ի տօնին" — Թեր ու դէմ կարծիքներ ատեն մը հրապարակ նետուեցան գիտնալու համար Թէ, սոյն հեթանոսները մանաւանդ պատուիրակութիւն մը կը կազմէ՞ն Սրգարու կողմէ ղրկուած՝ ինչպէս կը պատմէ Խորենացին, եթէ ոչ

երկուստեք զօրաւոր պատճառներ յառաջ բերուած են, բայց չափազանցութիւն կը տեսնուի երկու կողմէն ալ։ Սա միայն ստոյգ կրնանք ըսել Թէ, Աւետարանչին խօսքերէն բացայայտ կը տեսնուի Թէ սոյն հեթանոսաց կէտ նպատակին եղած էր պարզապէս կրօնական պարտականութիւն մը կատարելը, բայց այդ առթիւ կրնան նաեւ ուրիշ դեր մըն ալ ունեցած ըլլալ։ Աւելի ընդարձակ տեղեկութեանց համար դիմել, Թուղր Արգարու ի Լաբուբնեայ. Վենետիկ, Fabricius, *Codex apocryphus* N. T. t. II; Herzog, *Biblische Encyklopaedie*, Abgar բառը, Hofmann, *Leben Jesu nach den Apokryphen:* Ու բաղդատէ՛ Խորենացի, Պատմ. Հաս. Բ. Գր. 29. 30։ Եւսեբ. Պատ. եկ. Ա. 33։

21. Կամիմք զՅիսուս տեսանել. — Սոյն օտարականներու ընծացքէն կը կռահուի

22. Գայ Փիլիպպոս և ասէ ցԱնդրէաս. Անդրէաս և Փիլիպպոս ասեն ցՅիսուս։

23. Եւ Յիսուս պատասխանի ետ նոցա և ասէ. Եհաս ժամ զի փառաւորեսցի Որդի մարդոյ։

22. Փիլիպպոս գալով Անդրէասի կը զուրցէ. Անդրէաս ու Փիլիպպոս ալ կ'ըսեն Յիսուսի։

23. Եւ Յիսուս անոնց պատասխանեց ու ըսաւ. Հասած է ժամը որ Որդի մարդոյ փառաւորուի։

Աշակերտութեան աննրաժեղտ պէտքը. — Երկնային բարբառը. — Բազմութեան տրամադրութիւնը հանդէպ Յիսուսի. — Փրկչին հանդէպ անհաւատ եղողներուն վախճանը.

24. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ. եթէ ոչ հատն ցորենոյ անկեալ յերկիր մեռանիցի,

25. Ինքն միայն կայ. ապա եթէ մեռանիցի՝ բազում արդիւնս առնէ։ Որ սիրէ զանձն իւր՝ արձակէ զնա. և որ ատեայ զանձն իւր յաշխարհիս յայսմիկ, ի կեանսն յաւիտենականս պահեսցէ զնա։ Մաթ. ժ. 39: ԺԶ. 25: Մարկ. Ը. 35: Ղուկ. Թ. 24: ԺԷ. 33:

26. Եթէ ոք զիս պաշտիցէ, զկնի իմ եկեսցէ. և ուր եմն եմ՝ անդ և պաշտօնեայն իմ եղիցի։ Եթէ ոք զիս պաշտիցէ՝ պատուեսցէ զնա Հայրն իմ։

24. Ճշմարի՛տ ճշմարի՛տ կ'ըսեմ ձեզի. Թէ որ ցորենահատը երկիր իյնալով չմեռնի,

25. Ինք միայն կը մնայ. իսկ թէ որ մեռնի՝ չատ մը պտուղ կու տայ։ Ով որ կը սիրէ ինք իր անձը՝ կ'արձակէ զայն. և ով որ կ'ատէ ինք իր անձը այս աշխարհի մէջ, պիտի պահէ զայն յաւիտենական կեանքի համար։

26. Թէ որ մէկ մը կը ծառայէ ինծի, իմ հետեւէս թող գայ. և ուր որ ես կամ՝ հոն պիտի գըտնուի նաեւ ինծի ծառայողը. Թէ որ մէկ մը կը ծառայէ ինծի՝ Հայրս ալ զանի պիտի պատուէ։

Թէ, մասնաւոր դիտում մ'ուներին զՅիսուս տեսնելու. զի Թէ որ պարզ հետաքրքրութեան մը համար եղած ըլլար՝ այն ատեն իրենց շատ դիւրին պիտի ըլլար զանի տեսնելը։

23—36. Եւ Յիսուս պատասխանի ետ... — Աւետարանիչը բան մը չի ըսեր Թէ Յիսուս ունկնդրութիւն շնորհե՞ց կամ ոչ, և Թէ ի՛նչ խօսեցաւ անոնց հետ, պատմութեան ընթացքէն կը տեսնուի Թէ օտարականներն արժանացեր էին այդ շնորհին, և որոց մեկնելէն ետքը Յիսուս օգուտ քաղելով այդ այցելութենէն՝ սքանչելի ճառ մը կ'արտասանէ իր այն աշակերտներուն՝ որոնք այն հեթանոսներուն իբր առաչնորդ ծառայած էին։—Եհաս ժամ. Այսինքն իր չարչարանաց ժամը՝ որուն շատ քիչ մնացած էր. և Թէպետ այդ անտանելի ժամը ամօթալի հանգամանքներով շրջապատեալ էր՝ սակայն քիչ ատենէն անոնք փառաւոր հանգամանքի պիտի փոխուէին [փառաւորեսցի]։— Հատն ցորենոյ... մեռանիցի. [24] Անհրաժեշտ էր որ Յիսուս մեռնէր աշխարհի գերբնական կեանք մը հաղորդելու համար. այս բանը գեղեցիկ օրինակով մը ցոյց կու տայ ըսելով. Ցորենահատն որ գետին նետուի՝ կարծես յաւէտ պիտի ոչնչանայ, բայց անոր այս արտաքին կերպիւ մեռնիլը երչանիկ

---

27. Բայց այժմ անձն իմ խռովեալ է. և զի՞նչ ասացից, եթէ Հայր, ապրեցո զիս ի ժամանակէ աստի յայսմանէ. այլ վասն այսորիկ եկի ի ժամս յայս։

28. Հա՛յր, փառաւորեա զՈրդի քո։ Եկն բարբառ յերկինից. Եւ փառաւորեցի, և դարձեալ փառաւորեցից։

29. Եւ ժողովուրդն որ կայր և լսէր՝ ասէին Որոտումն լինել։ Կէսքն ասէին. Հրեշտակ խօսեցաւ ընդ նմա։

30. Պատասխանի եւս Յիսուս և ասէ. Ոչ վասն իմ զայս եկն բարբառս այս, այլ վասն ձեր։

31. Այժմիկ դատաստան է աշխարհիս այսորիկ. այժմիկ իշխան աշխարհիս այսորիկ ընկեցցի արտաքս։

32. Եւ ես յորժամ բարձրացայց յերկրէ, զամենեսեան ձգեցից առ իս։

33. Զայս ասէր նշանակեալ թէ որով մահու մեռանելոց իցէ։

27. Բայց հիմակ խռոված է հոգիս, և ի՞նչ ըսեմ, Թէ Հա՛յր, ազատէ զիս այս ժամէն. բայց անոր համար է որ ես եկած եմ այս ժամուն։

28. Հա՛յր, փառաւորէ քու Որդիդ։ Երկինքէն ձայն մ'եկաւ՝ Թէ փառաւորած եմ զքեզ, ու Թէ՛ դարձեալ պիտի փառաւորեմ։

29. Եւ ժողովուրդն որ հոն էր ու կը լսէր՝ կ'ըսէր Թէ Որոտում կ'ըլլար։ Այլք կ'ըսէին. Հրեշտակ մը խօսեցաւ անոր հետ։

30. Յիսուս պատասխանեց ու ըսաւ. Ինծի համար չէ որ եկաւ այս ձայնը, այլ ձեզի համար։

31. Հիմակ է այս աշխարհի դատաստանը. հիմայ դուրս պիտի ձգուի այս աշխարհի իշխանը։

32. Ու ես երբ բարձրանամ երկրէ, ամէնն ալ ինծի պիտի քաշեմ։

33. Այս բանը կ'ըսէր նշանակելու համար Թէ ինչ մահով պիտի մեռնի։

բարեփոխում մը յառաջ կը բերէ. Այսպէս ալ, Թէպետ Փրկիչը պիտի մեռնի՝ Սակայն քիչ ատենէն յարութիւն պիտի առնէ ու կենաց աղբիւր մը դառնայ բոլոր իրեն հաւատացողներուն։ — Որ սիրէ զանձն իւր. [25] Ո՛վ որ ինք զինք կը սիրէ աշխարհային կերպիւ, չի մահացներ ինք իր կիրքերը, այնպիսին արձակէ զնա, ինք իր հոգին պիտի կորնչցնէ, մանաւանդ որ նովին գործով կը կորնչցնէ. — Այժմ անձն իմ խռովեալ է [ևմր. 27]. Իր չարչարանաց նախատեսութիւնը այժմէն կը սարսեցնէ Յիսուսի մարդկային բնութիւնը, կը զայլայնէ անոնց ծանրութիւնն, այնպէս որ վայրկեան մը կարծես կը կորնչցնէ խօսքին կապը. Զի՛նչ ասացից, ի՞նչ խօսի, ո՛ր կողմին յարի, մէկ կողմէն մահն իր ահեղ պարագաներով, միւս կողմէն իր Հօր հնազանդելու բուռն իղձը. բայց մէկէն կ'ընտրէ իր բռնելիք ընթացքն ու կը դարձնէ իր հայեացքը դէպի երկնաւոր Հայրը. ու կը խնդրէ որ այդ ահեղ ժամը հեռացնէ իրմէ, սակայն մէկէն հոգ կանգ կ'առնու, վեհանձնութեան անսովոր ափլնով մը, կ'ուղղէ իր այդ խնդրանքը ըսելով Թէ ինք արդէն այդ դառնութեան բաժակը խմելու համար յաշխարհ եկած է. «Վասն այսորիկ եկի ի ժամս յայս»։ — Հա՛յր, փառաւորեա... [ևմր. 28]. Փառաւորէ՛ քու Որդիդ ինչպէս ի յաւիտենից սահմանուած էր, նոյն իսկ եթէ հարկ է որ ես ինքզ նքս զոհեմ. — Այժմիկ դատաստան է... [ևմր. 31] Նշա-

34. Պատասխանի եւ նմա Յիսուս. Ամէն ամէն կ՚ըսեմ քեզի, թէ Մարդ մը եթէ չծնանի ջուրէ եւ Հոգիէ, չի կրնար մտնել Աստուծոյ արքայութիւնը։ Յհ. Գ. 5։

35. Զարմանալ մի՛ տար որ ըսի քեզի, թէ Պէտք է որ վերէն ծնանիք։ Յհ. Գ. 7։

36. Հովիւը կը հովուէ իր ոչխարները, եւ ոչխարները կը հետեւին անոր, որովհետեւ կը ճանչնան անոր ձայնը։ Յհ. Ժ. 4։

37. Ես եմ դուռը. ինծմէ եթէ մէկը մտնէ, պիտի ազատի, եւ պիտի մտնէ ու պիտի ելլէ, եւ արօտ պիտի գտնէ։ Յհ. Ժ. 9։

38. Ես եկայ որ կեանք ունենան, եւ առատ ունենան։ Յհ. Ժ. 10։

39. Ես եմ բարի հովիւը. բարի հովիւը իր կեանքը կու տայ ոչխարներուն համար։ Յհ. Ժ. 11։

40. Ես եմ բարի հովիւը, եւ կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

41. Ես եմ հարութիւնը եւ կեանքը. ով որ հաւատայ ինծի, թէեւ մեռած ըլլայ, պիտի ապրի։ Յհ. ԺԱ. 25։

42. Ամէն ով որ ապրի եւ հաւատայ ինծի, երբեք պիտի չմեռնի։ Յհ. ԺԱ. 26։

43. Ես եմ ճանապարհը, ճշմարտութիւնը եւ կեանքը. ոչ ոք կու գայ Հօր մօտ, բայց միայն ինծմով։ Յհ. ԺԴ. 6։

44. Ես եմ որթատունկը, դուք ճիւղերը. ով որ կը մնայ ինծի մէջ եւ ես անոր մէջ, նա շատ պտուղ կու տայ, որովհետեւ առանց ինծի չէք կրնար բան մը ընել։ Յհ. ԺԵ. 5։

45. Ես եմ լոյսը աշխարհի. ով որ ինծի կը հետեւի, խաւարի մէջ պիտի չքալէ, հապա կեանքի լոյսը պիտի ունենայ։ Յհ. Ը. 12։

46. Ես եմ լոյսը աշխարհի։ Ով որ ինծի կը հաւատայ, խաւարի մէջ չի մնար։ Յհ. ԺԲ. 46։

47. Ես եմ ճշմարիտ հովիւը. ճշմարիտ հովիւը իր ոչխարներուն համար կու տայ իր կեանքը։ Յհ. Ժ. 11։

48. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

49. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

50. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

51. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

52. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

53. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

54. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

55. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

56. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

57. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

58. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

59. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

60. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

61. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

62. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

63. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

64. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

65. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

66. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

67. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

68. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

69. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

70. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

71. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

72. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

73. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

74. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

75. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

76. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

77. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

78. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

79. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

80. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

81. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

82. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

83. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

84. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

85. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

86. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

87. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

88. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

89. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

90. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

91. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

92. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

93. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

94. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

95. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

96. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

97. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

98. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

99. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

100. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

101. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

102. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

103. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

104. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

105. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

106. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

107. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

108. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

109. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

110. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

111. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

112. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

113. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

114. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

115. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

116. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

117. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

118. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

119. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

120. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

121. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

122. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

123. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

124. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

125. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

126. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

127. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

128. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

129. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

130. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

131. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

132. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

133. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

134. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

135. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

136. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

137. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

138. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

139. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

140. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

141. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

142. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

143. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

144. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

145. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

146. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

147. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

148. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

149. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

150. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

151. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

152. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

153. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

154. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

155. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

156. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

157. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

158. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

159. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

160. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

161. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

162. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

163. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

164. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

165. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

166. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

167. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

168. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

169. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

170. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

171. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

172. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

173. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

174. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

175. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

176. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

177. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

178. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

179. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

180. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

181. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

182. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

183. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

184. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

185. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

186. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

187. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

188. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

189. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

190. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

191. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

192. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

193. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

194. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

195. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

196. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

197. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

198. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

199. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

200. Ես եմ հովիւը. ես կը ճանչնամ իմինները, եւ իմինները կը ճանչնան զիս։ Յհ. Ժ. 14։

Հայր, նա ետ ինձ պատուէր՝ ինչ ասացից և ինչ խօսեցայց։

50. Եւ գիտեմ եթէ պատուէրն Ա՛րդ, զոր ետն խօսիմ՝ որպէս ասաց ինձ Հայրն՝ այնպէս խօսիմ։

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

Յիսուս կը լուայ իր Առաքելոց ոտքերն ու կը մեկնե իր ըրածին խմասը։

1. Յառաջագոյն քան զտօնն Զատկի, գիտաց Յիսուս թէ հասեալ է ժամ նորա զի փոխեսցի յաչխարհէ առաւ առ Հայր. սիրեաց զիւրան որ յաչխարհի ասա ի սպառ սիրեաց զնոսա։ Մատթ. իԶ. 2 Մարկ. ԺԴ. 1։ Ղուկ. իԲ. 1։

2. Եւ ի լինել ընթրեացն, սատանայի իակ արկեալ էր ի սիրտ՝ զի մատնեսցէ զնա Յուդա Սիմոնի Իսկարիովտացւոյ։

1. Զատկի տօնէն յառաջ, Յիսուս գիտնալով որ հասած էր իր ժամն որ այս աշխարհէն երթար Հօրը քով. սիրեց իրենները որ այս աշխարհի մէջ են, ու ի սպառ սիրեց զանոնք։

2. Եւ ընթրեաց առեն, նոյն ինքն սատանան ձգած էր Իսկարիովտացի Սիմոնեան Յուդայի սրտին մէջ՝ որ զՅիսուս մատնէր։

1. Գիտաց Յիսուս . . . — Յիսուս իր հասարակական կեանքն սկսելէն ի վեր, քանի՛ քանի՛ անգամներ իր Ջնորհեաց ձեռքն իյնալու վտանգին մէջ գտնուած էր, բայց ինք աստուածային գիտակցութեամբը գիտէր Թէ տակաւին չէր հասած իր մեռնելու ժամը։ Բայց հիմայ ա՛լ իր ընթացքը կատարած էր, Աստուց վայրկեան մ՛իսկ հանգիստ առնելու՝ չանցաւեր էր սրինչնել խորհրդեան մէջ գտնուող հոգիները, կը մնար այժմ պահել իր բոլոր գործերը իր արիւնով. — Սիրեաց զիւրան. Առաչին վայրկենէն որ կանչեց Յիսուս իր աշակերտները՝ [զիւրան] մեծ գորովով պատեց զանոնք, չնկատի առաւ ո՛չ անոնց խոնարհ ծագումը, ո՛չ անոնց բարոյական պակասաւոր կրթութիւնն ու ո՛չ ալ մտաւորական

կարողութեան անմշակութիւնն. այլ քանի որ ինք ընտրած էր զանոնք ապագային իր վեմ վախճանին մէջ զանոնք գործածելու նպատակաւ, անմիջապէս փարեց զանոնք իր սրտին ու հոգւոյն ամենախափուկ զգացումներով։ Մանաւանդ որ այս իր սրտին հատորները քիչ ատենէն պիտի զրկուէին իրմէ ու պիտի շարունակէին մնալ ատեն մը այս աշխարհի մէջ՝ [յաշխարհի աստ] ուր ամէն կարգի նեղութիւններ, զրկանքներ, յուսախաբութիւններ ու վտանգներ պիտի սպառնային անոնց գլխուն։ — Ի սպառ սիրեաց զնոսա. Չէ՛ Թէ միայն պարզապէս սիրեց զանոնք, այլ ուժգին ու անհուն սիրով մը սիրեց [Ս. Յովհ. Ոսկ.]։ — Ո՛րքան հոյակապ ու վեմ է սոյն նախերգանքը, պիտի տեսնենք Թէ ի վերջոյ պատմելիք եղելութիւնն ու Յիսուսի հրաժեշտի խօսքերն նոյնքան աւելի հիանալի պիտի Ցուին. այնպէս որ, կրնամք ըսել, չի կայ ո՛ և է գլուխ մը նախին Թէ արդի գրական գործերու մէջ, որոնք զգայումի փոփոխութեան ու վսեմութեան տեսակէտով, բացատրութիւններու գողտրիկութեամբ, գաղափարներու ընդարձակութեամբ, ի մի բան Գրական ու հոգեկան կատարելութեամբ Քիւն ունենալով իր անհուն արժանաբաղդատութեան կարենան մտնել հոս և առաչիկայ գլուխներուն մէջ գրուած Տեառն մերոյ հրաժեշտի ճառին հետ։

3. Գիտաց Յիսուս . . . — Գերագոյն խոնարհութեան օրինակ մը պիտի տար Քրիստիկէն իր աշակերտներուն, որ բանին անհամեմատ մեծ արժանիքը ցոյց տալու համար, Աւետարանիչը սա խորհրդածութիւնը կ'ընէ Թէ, Յիսուս կատարեալ գիտակցութիւն ունենալով իր անհուն արժանաւորութեան՝ այնպէս կը զիջանէր խո-

3. Գիտաց Յիսուս զի զամենայն ինչ ետ Հայր ի ձեռս նորա, և Թէ յԱստուծոյ ել և առ Աստուած երթայ,

4. Յառնէ յընթրեաց անտի, և դնէ զհանդերձան, և առեալ զենջեակ մի՝ սփածաւ։

5. Եւ ապա առեալ ջուր՝ արկ ի կոնք, և սկսաւ լուանալ զոտս աշակերտացն, և սրբէր զենջեակաւն զոր սփածեալ էր։

6. Գայ առ Սիմովն Պետրոս. և նա ասէ ցնա. Տէ՛ր, դու զիմ զո՞տս լուանա՞ս։

7. Պատասխանի ետ նմա Յիսուս և ասէ. Զոր ինչ ես գործեմ՝ դու այժմ ոչ գիտես, բայց ապա գիտասցի՛ր։

8. Ասէ ցնա Պետրոս. Ո՛չ լըւասցես զոտս իմ յաւիտեան։ Պատասխանի ետ Յիսուս. Եթէ ոչ լուացից զքեզ՝ ոչ ունիս ընդ իս մասն։

9. Ասէ ցնա Սիմովն Պետրոս. Տէ՛ր մի՛ միայն զոտս իմ, այլ և զձեռս և զգլուխս։

10. Ասէ ցնա Յիսուս. Լուացեալոյն չէ ինչ պիտոյ, բայց զի զոտան լուանայցէ. քանզի ամենեւին սուրբ է. և դուք սուրբ էք, այլ ո՛չ ամենեքեան։

3. Յիսուս գիտնալով որ ամէն ինչ իր ձեռքն էր յանձնած Հայրը, և Թէ Աստուծմէ ելաւ ու առ Աստուած կ'երթայ,

4. Ընթրիքէն ելաւ և իր ըզգեստներն հանեց, ու զենջակ մ'առնելով մէջքը կապեց։

5. Եւ յետոյ ջուր առնելով՝ կոնքի մը մէջ լեցուց ու սկսաւ լուալ աչակերտաց ոտքերն, ու կը սրբէր իր մէջքը կապած զենջակովը։

6. Սիմոն Պետրոսին որ եկաւ՝ անիկա ըսաւ. Տէ՛ր, դուն իմ ոտքե՞րս լուանա՞ս։

7. Յիսուս անոր պատասխանեց ու ըսաւ. Իմ ինչ ըրածս դու հիմայ չես գիտեր, բայց ետքը պիտի գիտնաս։

8. Պետրոս անոր ըսաւ. Բնա՛ւ պիտի չլուաս դուն իմ ոտքերս։ Յիսուս պատասխանեց. Թէ որ քեզ չլուամ՝ մաս պիտի չունենաս ինծի հետ։

9. Սիմոն Պետրոս անոր ըսաւ. Տէ՛ր, չէ Թէ միայն ոտքերս, այլ ձեռքերս ու գլուխս ալ։

10. Յիսուս անոր ըսաւ. Լըւացուղի մը հարկ չկայ՝ եթէ ոչ միայն ոտքերը լուանալու. ինչու որ բոլորովին մաքուր է ան. դուք ալ մաքուր էք բայց ո՛չ ամէնքդ։

11. Զի գիտեր զայն որ մատնելոցն էր ընա. վասն այնորիկ ասաց՝ թէ Ոչ ամենեքեան սուրբ էք:

12. Եւ յորժամ լուաց զոտս նոցա՝ ա՛ռ զհանդերձան իւր և եդաւ՝ առաւ իր զգեստներն, ու դարձեալ բազմեցաւ, և ասէ ցնոսա. Գիտէ՞ք զինչ արարի ձեզ:

13. Դուք կոչէք զիս վարդապետ և Տէր, և բարւոք առնէք. քանզի եմ իսկ:

14. Իսկ ա՛րդ, եթէ ես լուացի զոտս ձեր՝ Տէրս և վարդապետս, և դուք պարտիք զմիմեանց ոտս լուանալ:

15. Զի օրինակ մի ետու ձեզ, զի որպէս ես ձեզ արարի՝ և դուք առնիջիք:

11. Զի գիտեր թէ ո՛վ պիտի մատնէր զինք. անոր համար ըսաւ թէ Ամենքդ մաքուր չէք:

12. Եւ անոնց ոտքերը լուալէ ետքն՝ առաւ իր զգեստներն, ու դարձեալ սեղանի նստաւ ու անոնց ըսաւ. Գիտէ՞ք թէ ինչ էր ձեզ ըրածս:

13. Դուք զիս վարդապետ ու Տէր կ'անուանէք, ու լաւ կ'ընէք, ինչու որ եմ:

14. Ուստի, թէ որ ես վարդապետ ու Տէր մ'ըլլալով՝ ձեր ոտքերը լուացի, դուք ալ պէտք է որ իրարու ոտքեր լուաք:

15. Զի ես օրինակ մը տուի ձեզի, որպէս զի ինչպէս որ ես ձեզ ըրի՝ դուք ալ ընէք:

Տիրոջ ու ծառային դերը.—Յիսուս կը նշանակէ զինք մատնողն ու ճամբու կը դնէ զանի.—Հրաժեշտի սրտայոյզ ճառին յառաջաբանութիւնը:

16. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ. Ոչ է ծառայ մեծ քան զտէր իւր. և ո՛չ առաքեալ մեծ քան զայն որ առաքեացն նա: Մատթ. ժ. 24: Ղուկ. Ջ. 40: Յովհ. ժե. 20:

17. Եթէ զայս գիտէք, երանելի եւս էք եթէ առնիցէք զայս:

18. Ոչ վասն ամենեցուն ձեր ասեմ. զի ես գիտեմ զորս ընտրեցի. այլ զի լցցի գիրն թէ Որ ուտէր ընդ իս հաց՝ արար ինձ խաբեութիւն: Սղմ. Խ. 10:

16. Ճշմարի՛տ ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի. Ծառայ մը իր տիրոջէն մեծ չէ. ո՛չ ալ առաքեալ մը աւելի մեծ է քան զկնքը զրկողը:

17. Թէ որ գիտէք այս, երանելի եւս պիտի ըլլաք թէ որ զայն ընէք:

18. Ձեր ամենուն համար չեմ ըսեր այս բանը. զի ես գիտեմ

Նարհելու։ 1. Յիսուս կատարելապէս գիտէր իր Հօր ամենակալ զօրութիւնն ու այդ կատարելութեան լիովին իրեն ալ մասնակից ըլլալն [գիտաց Յիսուս զի զամենայնն ինչ ետ Հայր ի ձեռս նորա]։ 2. Յիսուս գիտէր իր աստուածային ծագում ունենալն [թէ յԱստուծոյ ելի]։ 3. Գիտէր Թէ ընդհուպ պիտի միանար իր Հօր ու յաւիտեան փառաւորուէր [Եւ առ Աստուած երթայ]։ — Ահա այսպիսի աստուածային տիտղոսներ ունենալով Փրկիչն, և ադոր կատարեալ գիտակից ըլլալով՝ կը զիջանի իբր ստրուկ լուալու իր աշակերտներուն ոտքերը։

18. Առաւ ինձ խաբէութիւն. — Սոյն խօսքերն առնուած են ըստ իմաստին Սաղմոսէն [Խ. 10]. որնոր ըստ Երրայականին պիտի ըլլար շատ բարձր վերջուշ ինձի դէմ իր կիցերը, այսինքն ինձի սաստիկ հարուածել ուզեց։ Սոյն տողերը գրած էր Դաւիթ ակնարկելով իր մտերմին Աքիտոփէլի իրեն հանդէպ բռնած վատ ու անգութ արարքին [Բ. Թագ. ժե. 31. ժէ. 23]։ Բայց միեւնոյն ատեն նախատեսութիւն մըն էին անոնք ապագային՝ Փրկչին իր մէկ աշակերտէն գտնելիք ապերախտութեան ու վատութեան։

19. Յայսմ հետէ . . . — Այն պատճառաւ Յիսուս այժմէն կը զուշակէ իր մէկ աշակերտին ընելիք վատութիւնն ու իր կրելիք չարչարանքներն՝ որ երբ այդ բաները պատահին՝ իր հաւատարիմ աշակերտները

---

19. Յայսմ հետէ իսկ ասեմ ձեզ մինչչեւ եղեալ, զի յորժամ լինիցի՝ հաւատասջիք թէ ես եմ:

20. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ. Որ ընդունի զոր ոք ես առաքեցից՝ զիս ընդունի. և որ զիս ընդունի՝ ընդունի զայն որ առաքեացն զիս: Մատթ. ժ. 40: Ղուկ. ժ. 16:

21. Զայս իրրև ասաց Յիսուս, խռովեցաւ յոգի իւր, վկայեաց և ասէ. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, զի մի ոմն ի ձէնջ մատնելոց է զիս: Մատթ. ԻՋ. 21: Մարկ. ժԴ. 18: Ղուկ. ԻԲ. 21:

22. Հայէին ընդ միմեանս աշակերտքն տարակուսեալք, թէ զումմէ՞ ասիցէ:

23. Եւ էր մի ոմն յաշակերտացն բազմեալ առ Յիսուսիւ, զոր սիրէրն Յիսուս:

19. Այժմէն ձեզի կ'ըսեմ դեռ չեղած. որպէս զի երբ ըլլայ՝ հաւատաք թէ ես եմ:

20. Ճշմարի՛տ ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի. Ով որ կ'ընդունի զայն որ ես պիտի զրկեմ՝ զիս կ'ընդունի. և ով որ զիս կ'ընդունի՝ զիս զրկողը կ'ընդունի:

21. Յիսուս այս բանն ըսելով, խռովեցաւ ոգւով, վկայեց ու ըսաւ. Ճշմարի՛տ ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի, ձենէ մէկը զիս պիտի մատնէ:

22. Աշակերտներն իրարու կը նայէին տարակուսելով՝ թէ որո՞ւ համար կ'ըսէ:

23. Եւ աշակերտներէն մին բազմած էր Յիսուսի քով, զոր կը սիրէր Յիսուս:

24. Ակնարկէր նմա Սիմոն Պետրոս հարցանել՝ ո՞վ էր վասն որոյ ասէն։

25. Եւ նա անկեալ ղանդօքն Յիսուսի, ասէ ցնա. Տէ՛ր ո՞վ է։

26. Պատասխանի եւս Յիսուս և ասէ. Ա՛յն է՝ որում ես թացից զպատառն և տայց։ Եւ թացեալ զպատառն՝ տայ Յուդայի Իսկարիովտացւոյ։

27. Եւ յետ պատառոյն՝ ապա մտաւ ի նա սատանայ։ Եւ ասէ նա Յիսուս. Ա՛րդ, որ ինչ առնելոցն ես՝ արա՛ վաղվաղակի։

28. Եւ զայս ոչ ոք իմացաւ ի սղմականացս անտի՝ թէ առ ի՞նչ ասաց ցնա։

29. Զի ոմանք համարեին թէ ի զարկղն ունէր Յուդա՝ ասաց նմա Յիսուս. Գնեա՛ ինչ որ պիտոյ իցէ մեզ ի տօնին. և կամ՝ ի աղքատաց ինչ տացէ։

30. Իսկ նորա առեալ զպատառն՝ եւ արտաքս վաղվաղակի, էր գիշեր։

31. Եւ իբրեւ եղ՝ ասէ Յիսուս. Այժմ փառաւորեցաւ Որդի մարդոյ, և Աստուած փառաւորեցաւ նմա։

32. Զի եթէ Աստուած փառաւորեցաւ ի նմա, և Աստուած փառաւորեսցէ զնա յանձն իւր. և վաղվաղակի փառաւորեսցէ զնա։

27. Ու պատառէն ետքը սատանան անոր մէջ մտաւ։ Եւ Յիսուս անոր ըսաւ. Ի՛նչ որ պիտի ընես՝ չուտ ըրէ։

28. Բայց սեղանի վրայ եղողներէն և ոչ մին իմացաւ թէ ինչո՛ւ համար անոր այսպէս ըսաւ։

29. Զի արկղակալն Յուդա ըլլալով, ոմանք կը կարծէին թէ Յիսուս անոր ըսաւ. Գնէ՛ ինչ որ պէտք ունինք այս տօնին համար. և կամ՝ որ երթայ բան մը տայ աղքատներուն։

30. Իսկ նա պատառն առնելով՝ իսկոյն դուրս ելաւ, և գիշեր էր։

31. Եւ երբ դուրս ելաւ՝ Յիսուս ըսաւ. Հիմա Որդի Մարդոյ փառաւորեցաւ, և Աստուած անով փառաւորեցաւ։

32. Զի թէ որ Աստուած փառաւորեցաւ անով, Աստուած ալ զանի պիտի փառաւորէ ինք իրմէն. և չուտ մը պիտի փառաւորէ զանի։

Բ. Կարգ

Ե. Կարգ	Վերին	Միջին	Ստորին	Սեղան	Ստորին	Միջին	Վերին	Ա. Կարգ
				6	5	4		
	7	8	9				3	2	1	

վրայ կը կռնգնէր իր ձախ արմունկն ու կը բռնէր գլուխը։ Սոյն պատճառէ բազմոցն անկիւններն իրենց առանձին անուն. ներն ունէին՝ ուր խլրտանչիւրն իր աստիճանին համաձայն կը բազմէր։ Մէն մի բազմոց երեք, չորս կամ աւելի անձեր կ'առնուր։ Մեր այս տեղ դրած ձեւին մէջ ենթադրած ենք Թէ երեք հոգի կը բազմին ամէն մէկ բազմոցի վրայ։ Հրէից սովորութիւնն այն էր որ, հիւրընկալը կը բազմէր Ա. կարգի բազմոցին միջին տեղը, հետեւաբար Թիւ 2 նշանակուած տեղը [Talmud, *Beracoth* fol. 46. 2; Lighfoot, *Horoe hebr. et talm.* in Joan., h. 1.]։ Թիւ 1 ը պատոյ տեղն էր, և ասկէ ետքը կու գար Թիւ 3։ Այս երրորդ տեղն առ հասարակ կը տրուէր է՛ն մեերիմ բարեկամին։ —Ա՛րդ, Ներկայ պարագային սոյն տեղը բազմած էր [Թիւ 3] սիրոյ աշակերտն [զոր *սիրէրն Յիսուս*] որ կրցաւ իր դիրքը շըտորհիւ յեցնել իր գլուխը Յիսուսի կուրծքին վրայ [հմմ. 25]։ Սոյն աշակերտը նոյն ինքն Յովհաննէսն էր որ խոնարհութեան պատճառաւ կը լռէ իր անունը յիշելու։ Ինչպէս կը վկայէ աւանդութիւնն [Տե՛ս Կենսագրութիւն]։ Այս միջոցէն ա՛յն առիթն խոր տպաւորութիւն ըրած էր Ս. Յովհաննու վրայ, որ իր խոր ծերութեան մէջ անգամ չէր մոռցած սիրոյ պատուէրն անընդհատ յիշեցնելու իր աշակերտաց։ Եւ այս բացատրութիւնը ուրիշ երեք անգամներ ալ կը տեսնենք որ կը կրկնէ սիրոյ աշակերտն իր Աւետարանին մէջ [ԺԹ. 26։ Ի. 2։ Իմ. 7. 20]։

26. Եւ թացեալ զպատառն... — Պատառն ընելով կը հանկցուի հացի պատառ մը, ու չէ Թէ զենուած գառնուկի մէկ պատառը կամ հաղորդութեան մասը [Ս կիւրղեղ.]։ Յիսուս ուրեմն, բաղարջ հացէն առած մ'առնելով՝ շարունակ ըսուած Յանձնին մէջ կը Թաթղէ [Տե՛ս, Դուն. Իր. 7. ծանօթ.] և կու տայ Յուդայի։

29. Ոմանք հանարէին... — Մինչեւ այն ատեն որ Յուդա կրցած էր կատարել հաւատարմութիւն կեղծել հանդէպ Յիսուսի, յայտնի է Թէ աշակերտները չէին կրնար ո՛ և է կասկած մ'ունենալ անոր իւային ծրագրի մասին։ Ուստի երբ տեսան որ Յիսուս կը զրկէր զանի որ իր ընձեղիքն ընէր, երկու մտքի տարին այդ բանը։ Ուրիշ իրենց փոքրիկ խումբին մատակարարն ըլլալով [զի զարկղն ունէր Յուդա], կարծեցին Թէ զանի կը զրկէր որ տօնին Թիւ իրենց անհրաժեշտ պէտքերն հոգար երթար։ 2. Եւ կամ՝ երթար կարօտեալներու քիչ մը ողորմութիւն տալու, զի այդ տօնին առիթ Հրէայք պարտ էին ըստ օրինի [Բ. Օրինաց. ԺԴ. 10—12] մանաւանդ նպաստներ մ'ընել աղքատներու։

30. Եւ էր գիշեր. — Հատկական գառնուկին զենումը կը սկսէր արեւին մարը մտնելէն ետքն ու կը տեւէր մինչեւ գիշեր։ Փրկիչն ալ իր աշակերտներով ի միասին լմնցուցած էր սոյն սրտաշարժ ընթրիքն. Յուդա անմիջապէս կը ձգէ սեղանն ու կը քաշուի։ Եւ ահա այս պահուն է որ Յիսուս սեղան մտերմութեան մէջ կը հաստատէ Հաղորդութեան խորհուրդն՝ երբ արդէն իր անհատատարիմ աշակերտը խաւարին մէջ կը մեքենայէ իր դիւական ծրագիրը։

31. Եւ իբրեւ եղ... — Սէրը անգին գոհար մը, գանձ մըն է՝ զոր Աստուած շնորհած է մարդուս իբր զօդ մը, կապ մը ըլ-

33. Որդեա՛կք իմ, փոքր ինչ ժամանակ ընդ ձեզ եմ. խնդրեցէք զիս: Եւ որպէս ասացի ցՀրեշտակս, եթէ ուր եմն երթամ դուք ոչ կարէք գալ. և արդ ձեզ ասեմ: Յովհ. ի. 34:

34. Պատուիրան նոր տամ ձեզ, զի սիրիցէք զմիմեանս. որպէս սիրեցի ես զձեզ՝ զի եւ դուք սիրեսջիք զմիմեանս: Ղեւտ. ԺԹ. 18: Մատթ. ԻԲ. 39: Յովհ. ԺԳ. 12:

35. Յայսմ գիտասցեն ամենեքեան՝ եթէ իմ աշակերտք էք, եթէ սիրիցէք զմիմեանս:

36. Ասէ ցնա Սիմովն Պետրոս. Տէ՛ր, յո՞վ երթաս: Պատասխանի եւ Յիսուս. Ուր եմն երթամ՝ դուք ոչ կարես այժմ գալ զկնի իմ, բայց ապա եկեսցես զկնի իմ:

33. Որդեա՛կներս, քիչ մ՚ատեն ձեզ հետ եմ. պիտի փնտռէք զիս: Եւ ինչպէս Հրէից ըսի, թէ Ուր որ ես կ՚երթամ դուք չէք կրնար գալ. և հիմակ ալ ձեզի կ՚ըսեմ:

34. Նոր պատուիրան մը կու տամ ձեզի. Սիրեցէք զիրար. և այնպէս սիրեցէք զիրար՝ ինչպէս որ ես ձեզ սիրեցի:

35. Ասով պիտի գիտնան ամէնքը թէ դուք իմ աշակերտներս էք, եթէ զիրար սիրէք:

36. Սիմոն Պետրոս անոր ըսաւ. Տէ՛ր ո՛ւր կ՚երթաս: Յիսուս պատասխանեց. Ուր որ ես կ՚երթամ՝ դուն հիմա չես կրնար գալ իմ ետեւէս, բայց յետոյ պիտի գաս իմ ետեւէս:

լոլու կարծես իր՝ և իր մարդ արարածոց միջեւ: Միանգամայն սէրը հոգւոյ ու մարմնոյ միութենէն յառաջ եկած չգիտեմ ինչ պիտի մեղրածորան բան մըն է՝ որ կը ձուլէ մարդոց սիրտերը: Անմեղ ու պարզ հոգիներ, որոնք Թափանցած են զանի ուրիշ ո՛և է կեղծ սէրերէ որոշելու գաղտնիքին, երբ կը գտնուին իրենց սրտակիցներու մերմութենեան մէջ՝ այն ատեն մեծ պէտք մը կը զգան իրարու բանալու իրենց սրտերը, օտարի մը ներկայութենէն անտանելի կը Ցուի իրենց: Ահա այսպիսի դէպքի մը մէջ կը գտնուէր Տէրն մեր ալ: Երբ ուրեմն այդ օտարը, Ցուզա, դուրս ելաւ, [դիտելի է Թէ ի՞նչպէս Աւետարանիչն ալ կը պնդէ այդ կէտը] խոյն Փրկիչն սկսաւ իր սրտի զեղումը. — Ա՛յժմ փառաւորեցաւ Մ՚ի զրէթէ կատարուած իրողութիւն մըն էր Թէ Յիսուս իր վախճանին հասած էր, Տեսչութեան սահմանած ժամը եկած էր, ու քիչ ատենէն ինք պիտի չարչարուէր ու մեռներ, որու անմիջապէս պիտի յաջորդէր իր փառաւորութիւնը, կատարեալ յաղթութիւնը, Տեառն մերոյ սոյն արարքը միեւնոյն ատեն պիտի փառաւորէր իր Հօր անունը, զի գրաւական մը պիտի ըլլար նոր մեծութեան, զօրութեան ու բարութեան:

34. Պատուիրան նոր. . . — Թէպետ Մովսիսական օրէնքն ալ ունէր եղբայրսիրութեան պատուիրանը [Ղեւտ. ԺԹ. 18] սակայն Փրկչին տուած պատուիրանն իրաւամբ կրնար ըսուիլ նոր պատուիրան: Հրէից համար իղբայրսիրութիւնը կը կայանար լոկ մարդասիրութեան մէջ, և այն ալ չէ Թէ օտարաց հանդէպ: Մինչդեռ քրիստոնէական եղբայրսիրութիւնը կատարեալ վերանձնութիւն մը կը բովանդակէ յինքեան, ընդարձակ հորիզոններ կ՚ընդգրկէ: Հոն՝ ուր պէտք մը կը զգացուի, օգնութիւն մը կ՚սպասուի, պէտք է անմիջապէս վազել, Ինչ գեղեցիկ քրիստոնէական եղբայրսիրութեան օրինակ մը կը գտնենք Սամարացւոյն առակին մէջ [Ղուկ. ժ. 30: —

---

37. Ասէ ցնա Պետրոս. Տէ՛ր, ընդէ՞ր ոչ կարեմ գալ այժմ զկնի քո. արդէն զանձն իմ իսկ եդից ի վերայ քո: Մատթ. ԻԶ. 35: Մարկ. ԺԴ. 29: Ղուկ. ԻԲ. 33:

38. Պատասխանի եւ Յիսուս. Զա՛նձն քո դիցես ի վերայ իմ. ամէն ամէն ասեմ քեզ. չեւ իցէ հաւաս խօսեալ՝ մինչ դուս երիցս ուրասցիս զիս:

37. Պետրոս անոր ըսաւ. Տէ՛ր, ինչո՞ւ պիտի չկրնամ գալ հիմայ քու ետեւէդ. իմ կեանքս անգամ կու տամ քեզ համար:

38. Յիսուս պատասխանեց. Քու կեանքդ պիտի տաս ինծի համա՞ր. ճշմարի՛տ ճշմարիտ կ՚ըսեմ քեզի. Տակաւին հաւը չխօսած դուն արդէն երեք անգամ զիս ուրացած պիտի ըլլաս:

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

Շարունակութիւն նրաժեղտի ճառիճ.—Քրիստոս ու Հայր Աստուած:

1. Մի՛ խռովեսցին սիրտք ձեր. այլ հաւատացէք յԱստուած, և յիս հաւատացէք:

2. Ի տան Հօր իմոյ օթևանք բազումք են. ապա թէ ոչ ասացեալ էր իմ ձեզ, եթէ երթամ և պատրաստեմ ձեզ տեղի:

1. Թող չխռովին ձեր սիրտերը. այլ հաւատացէք Աստուծոյ և հաւատացէք ինծի:

2. Իմ Հօրս տան մէջ չատ մը բնակարաններ կան. առանց որոյ ես այդ բանը ձեզի կ՚ըսէի, զի ես կ՚երթամ ձեզի տեղ պատրաստելու համար:

Որպէս սիրեցի ես զձեզ. Ահա Թէ ի՞նչ պատճառաւ, և ի՛նչ եղանակաւ պէտք է որ մենք սիրենք զիրար, եղբայրսիրութեան բարձր իտէալն է ուրեմն, որ մենք սիրենք զիրար՝ ինչու որ նախ Յիսուս սիրած է զմեզ, և ապա՝ ա՛յնպէս սիրենք զիրար՝ ինչպէս որ ինք զմեզ սիրած է: Այն սէրն, ուրեմն, որ իբր խարիսխ ունի մարդկային նպատակներ, զ. օ. երբ կը սիրենք զուրիշն իր նիւթական կամ բարոյական առաւելութեանց համար, անորմէ ընդունած կամ ակընկալելիք բարիքի մը համար՝ այն ճշմարիտ սէրը չէ զոր կը պատուիրէ Տէրն մեր, ճշմարիտ սէրը պէտք է անկողմնակալ, անշահախնդիր ըլլայ, և մենք պէտք ենք սիրել մեր ընկերը զրապէս ու գործնականապէս՝ վասն դի անոնք ալ Աստուծոյ պատկերին համաձայն ստեղծուած են, ա-

նոնք ալ Յիսուսի արիւնով գնուած են, և կանչուած յաւիտենական կեանքը ժառանգելու:

1—6. Յովհաննու սոյն Գլխոյն մէջ կը բովանդակին խորախորհուրդ յայտնութիւնները, յաւիտենական կենաց, ամենասուրբ Երրորդութեան և Յիսուսի Քրիստոսի աստուածային բնութեան վրայ. այնպէս որ Պօսիւէ չի վարանիր ըսելու Թէ հոն եղած յայտնութիւնները մարդուս «սարսուռ» մը կ՚ազդեն [Մտածուր. Աւետ. 77⁰ օր]. — Մի՛ խռովեսցին. Հետզհետէ իրարու յաջորդող դէպքերը՝ ինչպէս էին Յուդայի զՅիսուս մատնելը, Փրկչին քիչ ատենէն մեռնելու լուրը, Պետրոսի ուրացութեան գուշակութիւնը, մեծ այլայլում պատճառած էին արդարեւ Առաքեալներուն: Ուստի կը յորդորէ Տէրն մեր որ անխռով մնան: — Հաւ-

3. Եւ եթէ երթամ և պատրաստեմ ձեզ տեղի, դարձեալ գամ և առնում զձեզ առ իս. զի ուր հոն իցեմ, և դուք անդ իցէք:

4. Եւ ուր երթամն գիտիցէք, և զճանապարհն գիտիցէք:

5. Ասէ ցնա Թովմաս. Տէ՛ր, ոչ գիտեմք յո՛վ երթաս, և զիա՞րդ զճանապարհն կարասցուք գիտել:

6. Ասէ ցնա Յիսուս. Ես եմ ճանապարհն և ճշմարտութիւնն և կեանքը: Ոչ ոք գայ առ Հայր՝ եթէ ոչ ինեւ:

3. Ու երբ երթամ ձեզի տեղ պատրաստելու, դարձեալ պիտի գամ ու ձեզ իմ քովս առնում. որպէս զի ուր որ ես կը գտնուիմ՝ դուք ալ հոն ըլլաք:

4. Դուք գիտէք թէ ես ուր կ'երթամ և որն է անոր ճամբան:

5. Թովմաս անոր ըսաւ. Տէ՛ր, չենք գիտեր թէ ուր կ'երթաս, և ի՛նչպէս պիտի գիտնանք անոր ճամբան:

6. Յիսուս անոր ըսաւ. Ես եմ ճամբան, և ճշմարտութիւնը և կեանքը: Մէկ մը չի գար Հօրս քովն եթէ ոչ ինձմով:

7. Եթէ զիս գիտէիք, ապա և զՀայր իմ գիտէիք, և այսուհետեւ գիտասջիք զնա, և տեսէք զնա:

8. Ասէ ցնա Փիլիպպոս. Տէ՛ր, ցոյց մեզ զՀայր և չասէ է մեզ:

9. Ասէ ցնա Յիսուս. Այսչափ ժամանակս ընդ ձեզ եմ, և ո՛չ ծանեար զիս Փիլիպպէ. որ տեսեալ զիս՝ տեսեալ զՀայրն. և դու զիա՞րդ ասես՝ եթէ ցոյց մեզ զՀայր:

10. Ո՞չ հաւատաս եթէ ես ի Հայր՝ և Հայր յիս է: Բանն զոր ես խօսիմ ընդ ձեզ, ոչ եթէ յանձնէ լինչ խօսիմ, այլ Հայրն որ յիս բնակեալ՝ նա գործէ զգործսն:

7. Թէ որ ճանչնայիք զիս, իմ Հայրս ալ պիտի ճանչնայիք. և այսուհետեւ պիտի ճանչնաք զանի, և արդէն զանի տեսաք:

8. Փիլիպպոս անոր ըսաւ. Տէ՛ր, ցոյց տուր մեզի Հայրը ու բաւական է մեզի:

9. Յիսուս անոր ըսաւ. Այսչափ ատեն ձեզ հետ եմ, ու չճանչցա՞ր զիս Փիլիպպոս. ով որ զիս տեսած է՝ Հայրն ալ տեսած է. և ի՛նչպէս դու կ'ըսես թէ ցոյց տուր մեզի Հայրը:

10. Դուն չե՞ս հաւատար թէ ես ի Հայր կը գտնուիմ՝ ու Հայրն ալ յիս: Զձեզ ըսած խօսքերս ինքիրմէս չեմ խօսիր, այլ Հայրը որ յիս կը բնակի՝ ան է որ կ'ընէ այս գործերը:

չաւացեիք յԱստուած... Բան մը պիտի չկրնայ անոնց վնասել, բան մը պիտի չկըրնայ զոնոնք սարսել ուրեմն, յԱստուած և ի Յիսուս Քրիստոս ունեցած հաւատքնին անդիմադրելի ոյժ մը պիտի ըլլայ, որ պիտի պաշտպանէ զիրենք ու անընկճելի ընէ. Զի Յիսուս և իր երկնաւոր Հայրը, որ մէկ աստուածութիւն կը կազմեն՝ ընա՛ւ պիտի չթողուն որ իրենց վրայ յոյսը դնողը ամօթապարտ ելնայ: — Օրեւաւիք յազուագ են [հմմ. 2] երկնից մէջ ուրեմն, իրենց հասկնալու տեղ պիտի չպակսի, ո՛չ ալ բոլոր քրիստոնէից, ապա թէ ոչ՝ ինք առաջուց անոնց կ'իմացնէր, Ոմանք, Տերտուղիանոսի հետ, սոյն անցքը կը մեկնեն՝ ըսելով թէ Տէրն մեր հոս կ'իմացնէ թէ երկնից մէջ բնակութեան շատ մը տեղեր կան ըստ իւրաքանչիւր անհատի արժանիին: Դեղեցիկ է այս գաղափարը՝ բայց ուղղակի չթուանդակուիր հոն սոյն իմաստը: — Եւ երթամ [3] հաստատական իմաստ մ'ունի, եւ ահա կ'երթամ: Եւ պատրաստեմ. Թէպէտ երկնից մէջ անթիւ բազմութեան տեղ կը գտնուի՝ սակայն մինչ ցայն վայր, նախահօր մեղքով զոցուած ըլլալով անոնց, հիմա Յիսուս իր մահուամբ կը բանայ երկնից դռները, և այսպէս տեղ կը պատրաստէ անոնց: — Դարձեալ գամ. Նկատելի է որ մօտ ատեն ըլլալու խոստում մ'ունի սոյն խօսքերը: Ուստի, Տէրն մեր, իր մեկնելէն քիչ վերջը կրկին պիտի միանար իր Առաքելոց [առնուազն զձեզ առ իս]: Սոյն կրկին գալուստը չէ Ք վերջին դատաստանի ատեն գալուն համար կ'ըսէ, այլ՝ ինչպէս հմտագոյն Մեկնիչք կը վկայեն, իր աշակերտաց մահուան ժամուն ներկայ գըտնուելուն կ'ակնարկէ, որու մէկ գեղեցիկ օրինակը կը տեսնենք Ս. Ստեփաննոսի մարտիրոսացած պահուն [Գործ. Է. 55]: — Ուր երթամն ... [4] Սոյն անցքին առթով ընծերցումը պիտի ըլլար ըստ Յովհ.ին՝ Ուր գնալիք տեղւոյս ճամբան դուք գիտէք: Այսինքն Ք, ես ուր որ կ'երթամ դուք արդէն գիտէք Ք ո՛ր ճամբով հոն կ'երթցուի: Ս. Օգոստինոս կ'ըսէ Ք Աշակերտները գիտէին ատուգիւ, բայց իրենց դիտցած ըլլալը կ'անգիտանային [Ճառ. Ա.] իրենց յուզեալ ըլլալուն պատճառաւ — Ես եմ ճանապարհն, [6] Այսինքն, այն միակ ճամբան՝ որ կը տանի երկինք. Յիսուս է ուրեմն փրկութեան հասնելու բուն ճամբան. Ո՛վ որ կ'օգտուի անոր տուած օրինակներէն, և այնպէս ինքզինքը կը հեռացնէ անոր տուած պատուէրներէն՝ այնպիսին անհնար կը մնայ յաւիտենական երանութեան մէջ, — եւ ճշմարտութիւն եւ կեանք. Յիսուս ինք էապէս ճշմարտութիւնն է, և իր սովրեցուցած ճամբան է սոսկ ճշմարիտը, հետեւապէս ինք է որ կեանք կը պարգեւէ, և ո՛վ որ իրմէ բաժնուած է՝ հոգեպէս մեռած կը սեպուի. Իրաւամբ ուրեմն կը շեշտէ հոս՝ Ք իրմով միայն կարելի է Հօր Աստուծոյ քով երթալ [Ոչ ոք գայ առ Հայր՝ եթէ ոչ ինեւ]:

7. Եթէ զիս գիտէիք... — Յիսուսի և Հօր միջեւ կատարեալ նոյնութիւն կայ բնութեան և առարկելեաց, ուստի մին ճանչնալով՝ միւսն ալ ճանչցած կ'ըլլայ մարդ, միւսն երթալով՝ միւսին ալ գնացած կ'ըլլայ. Եւ ահա այս է պատճառը որ Յիսուս է Հօր Աստուծոյ առաչնորդող ճշմարիտ ճանապարհը:

9. Այսչափ ժամանակս ընդ ձեզ եմ... — Հանդիսական Յիսուսի այն բացայայտ վարդապետութեան Ք ինք և իր Հայրը նոյն բնութիւնը, նոյն կարողութիւնը ունին՝ նակներուն, ու ի կիր կ'արկանէ անոր տուած պատուէրներն՝ այնպիսին անհնար կը մնայ յաւիտենական երանութեան մէջ, — եւ ճշմարտութիւն եւ կեանք. Յիսուս ինք էապէս ճշմարտութիւնն է, և իր սովրեցուցած ճամբան է սոսկ ճշմարիտը, հետեւապէս ինք է որ կեանք կը պարգեւէ, և ո՛վ որ իրմէ բաժնուած է՝ հոգեպէս մեռած կը սեպուի. Իրաւամբ ուրեմն կը շեշտէ հոս՝ Ք իրմով միայն կարելի է Հօր Աստուծոյ քով երթալ [Ոչ ոք գայ առ Հայր՝ եթէ ոչ ինեւ]:

7. Եթէ զիս գիտէիք... — Յիսուսի և Հօր միջեւ կատարեալ նոյնութիւն կայ բնութեան և առարկելեաց, ուստի մին ճանչնալով՝ միւսն ալ ճանչցած կ'ըլլայ մարդ, միւսն երթալով՝ միւսին ալ գնացած կ'ըլլայ. Եւ ահա այս է պատճառը որ Յիսուս է Հօր Աստուծոյ առաչնորդող ճշմարիտ ճանապարհը:

9. Այսչափ ժամանակս ընդ ձեզ եմ... — Հանդիսական Յիսուսի այն բացայայտ վարդապետութեան Ք ինք և իր Հայրը նոյն բնութիւնը, նոյն կարողութիւնը ունին՝

Փիլիպպոս տակաւին չի հասկնար ու կը պնդէ որ ցոյց տայ իրենց իր հայրը: Յիսուս ալ արդարացի կերպով քաղցր յանդիմանութիւն մը կ'ուղղէ անոր: Զի երեք տարիէ աւելի էր որ իրեն աշակերտած էր Փիլիպպոս, և ահա այս շրջանին մէջ քարէ՛ց պատեհութիւնն ունեցած էր ճանչնալու իր վարդապետին աստուածային կարողութիւնը. բանի՛ բանի՛ անգամներ սերտ ժամերմէ՛ն մէջ գտնուած էր անոր հետ, ու իրազեկ եղած անոր Աստուած մ'ըլլալուն. և սակայն տակաւին չէր ըմբռնած ոչ ինք՝ ոչ ալ միւս աշակերտները Տեառն մեծ կատարեալ բնութիւնը, չէր հասկցած Ք զՅիսուս տեսնելով Հայրն ալ տեսած կ'ըլլար [որ ետեւ զիս՝ ետեւ զՀայրն]:

10. Ո՞չ հաւատս եթէ ես ի Հայր... — Յիսուս ցոյց կու տայ Ք ինք և Հայր Աստուած այնպիսի կերպիւ միացած են՝ որ մէկ բնութիւն մէկ աստուածութիւն կը կազմեն, Քէպէտ և երկու տարբեր անձեր են, մին՝ Հօր Աստուծոյ անձը, միւսը՝ Որդւոյն Աստուծոյ անձը: Այսպէս ահա Հայ.

11. Հաւատա՞յ ինձ եթէ ես ի Հայր և Հայր ինձ է:
12. Ապա թէ ոչ՝ գոնէ վասն գործոցն հաւատացէք ինձ: Ամէն ամէն ասեմ ձեզ. Թէ՝ որ հաւատայն ինձ, զգործս զոր ես գործեմ՝ և նա գործեսցէ, և մեծա-մեծս ե՛ւս քան զնոսին գործեսցէ. զի ես առ Հայր երթամ:

Յիսուս կը մխիթարէ իր Առաքեալները ու կը խոստանայ Սուրբ Հոգին:

13. Եւ զոր ինչ խնդրիցէք յանունն իմ՝ արարից զայն. զի փառաւորեսցի Հայր յՈրդի: Մատթ. Ի. 7, ԻԱ. 22, Մարկ. ԺԱ. 24: Յովհ. ԺԴ. 23,
14. Եթէ զոր ինչ խնդրիցէք յինէն յանունն իմ՝ արարից զայն:

15. Եթէ սիրէք զիս՝ զպատուիրանս իմ պահեսջիք:

11. Կը հաւատա՞ք ինծի թէ ես ի Հայր կը գտնուիմ և Հայրը ինծ է:
12. Ապա թէ ոչ՝ գէթ այն գործքերուն համար հաւատացէք ինծի: Ճշմարի՛տ ճշմարի՛տ կ'ըսեմ ձեզի. Թէ, ինծի հաւատացողն՝ ինք ալ պ'ընէ այն գործքերն զորս ես կ'ընեմ, և մ'ընէ աւելի մեծ գործքեր ալ պիտի գործէ, զի ես Հօրս քով կ'երթամ:

13. Եւ զոր ինչ խնդրիջէք իմ անունովս՝ զայն պիտի ընեմ, որպէս զի Հայրը փառաւորուի Որդւով:
14. Թէ որ ինծմէ բան մը խնդրէք իմ անունովս՝ զայն պիտի ընեմ:

15. Թէ որ զիս կը սիրէք՝ պահեցէք իմ պատուիրանները:

16. Եւ ես աղաչեցից զՀայր, և այլ մխիթարիչ տացէ ձեզ, զի ընդ ձեզ բնակեսցէ ի յաւիտեան.

17. ԶՀոգին ճշմարտութեան, զոր աշխարհս ոչ կարէ ընդունել, զի ոչ տեսանէ զնա՝ և ոչ ճանաչէ զնա: Բայց դուք ճանաչէք զնա, զի առ ձեզ բնակեսցէ, և ընդ ձեզ եղիցի:
18. Ոչ թողից զձեզ որբս. գամ առ ձեզ:
19. Փոքր մեւս ևս, եւ աշխարհս ոչ եւս տեսանէ զիս. բայց դուք տեսանիցէք զիս. զի ես կենդանի եմ, և դուք կենդանի լինելոց էք:
20. Յայնմ աւուր դիտասջիք դուք՝ զի ես ի Հօր իմում, և դուք ի իս, և ես ի ձեզ:

16. Ու ես ալ պիտի աղաչեմ իմ Հօրս՝ և անիկա պիտի տայ ձեզի ուրիշ մխիթարիչ մը, որ յաւիտեան ի ձեզ բնակի.
17. Ճշմարտութեան Հոգին, զոր աշխարհս չի կրնար ընդունիլ, զի չի տեսներ զանի՝ ոչ ալ կը ճանչնայ: Բայց դուք զանի կը ճանչնաք զի ձեր մէջ պիտի բնակի, ու ձեզ հետ պիտի ըլլայ:
18. Որբ պիտի չթողում ձեզ. պիտի գամ ձեր քով:
19. Դեռ քիչ մըն ալ. և ալ աշխարհ պիտի չտեսնայ զիս. բայց դուք պիտի տեսնէք զիս. քանզի որ ես կենդանի եմ, ու դուք ալ կենդանի պիտի ըլլաք:
20. Այն օրը դուք պիտի գիտնաք թէ ես ի Հայր կը գտնուիմ, և դուք ի իս, ես ալ ի ձեզ:

Եկեղեցին Հոգւոյն Աստուծոյ անձն ալ ի միասին առնելով կ'երգէ Արեւագալի ժամին մէջ. «Երեք անձինք եւ մի բնութիւն, — Մի աստուածութիւն, — Զիւզ խոստովանիմք յաւէս, —Սուրբ Երրորդութիւն, — Բանիւ զոր ես խօսիմ . . . Յիսուսի և Հօր անպատում միութիւնը ցոյց տալու համար, Փրկիչն հոս երկու հակիրճ ապացոյց յառաջ կը բերէ. 1. Յիսուսի ըրած Վարդապետութիւնը [բանիւ . . .] նոյն ինքն Հայրն է որ կը խօսի իր Որդւոյն բերնով. Տեառն մերոյ խօսքերը նոյն ինքն Հօր Աստուծոյ խօսքերն են, զի երկուքը մէկ բնութիւն կը կազմեն: 2. Այն հրաշագործութիւններն ալ [զգործսն] զորս անդադար կ'ընէր Փրկիչը, նոյն ինքն Հօր գործակցութեամբ է, կամ լաւ ևս՝ նոյն ինքն Հայրն է որ կ'ընէր, որովհետեւ միոյն կարողութիւնը նոյնն է ինչ որ է միւսինը:

11. Հաւատա՞յ . . . — Սոյն ճշմարտութիւնները սովրեցնելէ ետքը, Յիսուս բոլոր աշակերտաց հաւատոյ զաւանութիւնը կը պահանջէ այդ ըրած յայտնութեանց մասին: —Լատ. Վարգմանութիւնն ունի Ո՛չ հաւատայք երէ . . . : իսկ Յոյնն առանց հարցման կը դնէ Հաւատացէք . . :

13. Եւ զոր ինչ խնդրիցէք. — Յիսուս իր մեկնութին պատճառաւ, իր աշակերտները մխիթարելու համար կ'ապահովէ զանոնք Թէ ինչ որ իրենք խնդրեն՝ պիտի ընդունին, միայն Թէ, այդ իրենց խնդիրքն ըլլայ յանունն Յիսուսի [յանուն իմ], այսինքն՝ անոր չարչարանքը, մահը և վերջապէս անոր արժանիքը իրր միջնորդ բռնելով,

14. Սոյն համարը մեր հարազատ Հայերէն Վարգմանութեան մէջ չէ դրուած. բայց կը գտնուի ըլլայ Յոյն ձեռագրաց՝ ըլլայ Լատին Վարգմանութեան մէջ, որու հետեւելով Ոսկան ալ աւելցուցած է մեր հայերէնի մէջ:

---

16. Այլ մխիթարիչ տացէ ձեզ. — Փառաւոր պարգեւ մը կը խոստանայ Փրկիչն իր աշակերտաց՝ երբ ասոնք իրեն հանդիպ ունեցած կատարեալ սէրերնին յայտնեն՝ իր պատուէրները պահելով: Սոյն պարգեւը նոյն ինքն Ս. Հոգին է, այսինքն երրորդութեան երրորդ անձը. — Մխիթարիչ. յն. παράκλητον, որ իր բուն իմաստով կը նշանակէ մարդ մը՝ որ ուրիշի մը քով կը կանչուի անոր օգնելու համար, մանաւանդ դատարանի մէջ, ինչ որ ըսել է փաստաբան. ու մեր՝ երկրորդաբար կը նշանակէ Մխիթարիչ: Ա՛յլ Մխիթարիչ կ'ըսէ Տէրն մեր, զի ինք եղած է իր աշակերտաց առաջին մխիթարիչը:

18–24. Ոչ թողից զձեզ որբս. — Թէպէտ Հոգին Սուրբ պիտի բնակի աշակերտաց մէջ՝ սակայն Յիսուս կը յարէ Թէ ինք ալ միևնակ պիտի չձգէ զիրենք ու տէպ պիտի այցելէ իրենց, —Գամ առ ձեզ. Յիսուս միշտ մտը պիտի գտնուի իր աշակերտներուն, ինչպէս ըրաւ իր յարութենէն ետքն ալ տէպ տեսանելի կերպիւ անոնց երեւելով. ու պիտի շարունակէ իր այդ յարատեւ ներկայութիւնը անտեսանելի կերպով իր Եկեղեցւոյն մէջ, մինչեւ աշխարհի վերջը: —Աշխարհս ոչ եւս. . . [19] Աշխարհը, այսինքն իրենց կրից անձնատուր եղող անձինք, անհաւատները, այն բաները միայն կ'ուզեն դիտել որոնք կ'ինչան իրենց զգայարանաց տակ. և Յիսուս քիչ առենէն որ պիտի մեկնի այս աշխարհէն՝ ալ անոնք պիտի չկարենան զանի տեսնել, ո՛չ ալ անոր շնորհքները վայելել, —Դուք տեսանիցէք. Բայց աշակերտները պիտի տեսանեն հաւատքի աչքով, ու հոգեկան պիտի դիտեն իրենց վարդապետն ու վայելեն անոր քաղցր ներկայութիւնը: Չի Յիսուս Թէպէտ տարմնով անյայտացած՝ սակայն միշտ կենդանի է, և առաքեալք արդէն կենդանի են, ոլով անդադար յարաբերութեան մէջ պիտի ըլլան, —Յայնմ աւուր . . . [20] երբ ուրեմն Փրկիչն յարութիւն առնէ, ու մանաւանդ երբ Հոգին սուրբ իջնէ առաքելոց վրայ՝

21. Որ ունի պատուիրանս իմ և պահէ զնոսա, նա է որ սիրէ զիս. և որ սիրէն զիս՝ սիրեսցի ի Հօրէ իմմէ. և ես սիրեցից զնա, և երեւեցուցից նմա զիս:

22. Ասէ ցնա Յուդա՝ ո՛չ Սկարիովտացին. Տէ՛ր, զի՞ եղեւ զի մեզ յայտնելոց ես զքեզ՝ և ոչ աշխարհի:

23. Պատասխանի ետ Յիսուս և ասէ ցնա. Եթէ ոք սիրէ զիս՝ զբանն իմ պահեսցէ, և Հայր իմ սիրեսցէ զնա. և առ նա եկեսցուք և օթեւանս առնեմա արասցուք:

24. Եւ որ ոչն սիրէ զիս՝ զբանս իմ ոչ պահէ. և բանն իմ զոր լսէք՝ ոչ է իմ, այլ Հօրն որ առաքեացն զիս:

25. Զայս խօսեցայ ընդ ձեզ՝ մինչ առ ձեզս եմ.

26. Իսկ մխիթարիչն Հոգին սուրբ՝ զոր առաքեսցէ Հայր յանուն իմ, նա ուսուսցէ ձեզ զամենայն՝ որ ինչ ասացի ձեզ, և յիշեցուսցէ ձեզ:

27. Խաղաղութիւն թողում ձեզ, զխաղաղութիւն զիմ տամ ձեզ.

21. Ով որ իմ պատուիրաններս ունի ու կը բանէ զանոնք, նա է որ կը սիրէ զիս. և ով որ կը սիրէ զիս՝ պիտի սիրուի իմ Հօրմէս. ես ալ զանի պիտի սիրեմ, և ինքզինքս անոր ցոյց պիտի տամ:

22. Յուդա, չէ՛ թէ Սկարիովտացին, անոր ըսաւ. Տէ՛ր, ինչո՞ւ մեզի պիտի յայտնես ինքզինքդ ու չէ՛ թէ աշխարհի:

23. Յիսուս պատասխանեց ու ըսաւ անոր. Թէ որ մէկ մը կը սիրէ զիս՝ Հոգ պահէ իմ խօսքս, և իմ Հայրս ալ զանի պիտի սիրէ. և մենք անոր պիտի գանք ու անոր քով հաստատենք մեր բնակութիւնը:

24. Եւ ով որ չի սիրեր զիս՝ չի պահեր իմ խօսքերս. և ան խօսքը զոր լսեցիք՝ իմս չէ, այլ Հօրը որ զիս ղրկեց:

25. Այս բաներն ըսի ձեզի երբ ձեր քով կը գտնուիմ.

26. Իսկ մխիթարիչ Հոգին սուրբ զոր Հայրը պիտի ղրկէ իմ անունովս, նա ամէն ինչ պիտի սորվեցնէ ձեզի, ու ձեզի պիտի յիշեցնէ:

27. Խաղաղութիւն կը թողում ձեզի, իմ խաղաղութիւնս կու

այն ատեն հեշտիւ պիտի հասկնան ասոնք թէ ինչպէս Յիսուս և Հայր Աստուած մէկ բնութիւն՝ մէկ աստուածութիւն ունին, և թէ իրենք ալ ի՛նչպէս կրնան վայելել միշտ Յիսուսի ներկայութիւնը։ — Ասէ... Յուդա [22] Ասիկա էր Յակոբոս Փոքրին եղբայրը [Մատթ. Ժ. 3. ծանօթ.], և Աւետարանիչը կը ծանուցանէ որ Ընծերցողը չէր ուզեր Սկարիովտացւոյն հետ։ — Չէ՞ եղեր... Ինչ պատճառաւ աշխարհի չես յայտներ զքեզ։ Եւ յիրաւի, Մարգարէութիւնները ի՛ըսէին թէ բոլոր ազգաց պիտի

յայտնուի Մեսիան [Եսայի, Բ. 2, ԺԱ. 10...], և նոյն ատենի Հրէայք ալ կը կարծէին թէ Մեսիան բոլոր աշխարհի պիտի սիրէ քաղաքականապէս — երբ ոմն սիրէ զիս... [23] Յիսուս անուղղակի կը պատասխանէ թէ իր իշխանութիւնը հոգեկան հանգամանք մը պիտի ունենայ, և անոնք միայն պիտի վայելեն զինք՝ որոնք պիտի պահեն իր պատուէրներն ու այսպէս ցոյց տան թէ կը սիրեն զինք, — Եւ բանն իմ... [24] Յիսուս ցոյց կու տայ այս խորհրդաժուռեամբ թէ ո՛րքան մեծ է ա-

ո՛չ որպէս աշխարհս տայ՝ տամ ես ձեզ։ Մի՛ խռովեսցին սիրտք ձեր և մի՛ զանգիտեսցեն։

28. Լուա՛յք զի ասացի ես ձեզ՝ թէ երթամ և գամ առ ձեզ։ Եթէ սիրէիք զիս՝ ապա ուրախ լինեայ էր ձեր՝ եթէ ես առ Հայր երթամ, զի Հայր իմ մեծ է քան զիս:

29. Եւ այժմ ասացի ձեզ մինչչեւ եղեալ. զի յորժամ լինիցի, հաւատասջի՛ք։

30. Ոչ ևս այլ չատ խօսեցայց ընդ ձեզ. գայ իշխան աշխարհիս այսորիկ, և յիս ինչ ոչ գտանէ։

31. Այլ զի ծանիցէ աշխարհ՝ եթէ սիրեմ զՀայր. և որպէս պատուիրեաց ինձ Հայրն այսպէս առնեմ։ Ո՛ն արիք գնասցուք ասա։

ո՛չ որպէս աշխարհս տայ՝ տամ ձեզի։ Չէ՛ թէ ինչպէս որ աշխարհս կուտայ՝ այնպէս կուտամ ձեզի։ Թող չխռովին ձեր սիրտերն ու չվախնան։

28. Լսեցիք որ ես ձեզ ըսի՝ թէ կ'երթամ ու դարձեալ կու գամ ձեր քով։ Թէ որ կը սիրէիք զիս՝ այն ատեն պէտք էր ուրախանայիք որ ես Հօրս քով կ'երթամ, զի Հայրս ինձմէ մեծ է։

29. Եւ հիմա ձեզի ըսի գեռ չեղած, որ երբ ըլլայ՝ հաւատաք։

30. Ա՛լ բան մը պիտի չխօսիմ ձեզի. զի այս աշխարհի իշխանը կու գայ՝ ու բան մը չի գտներ իմ վրայ։

31. Այլ կու գայ՝ որպէս զի աշխարհ ճանչնայ թէ ես կը սիրեմ Հայրը. և թէ այնպէս կ'ընեմ՝ ինչպէս որ Հայրն ինծի պատուիրեց։ Ո՛ն ելէ՛ք երթանք ասկէ։

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

Որքին այլաբանութիւնն որով կը պատուիրէ Փրկիչն թէ աճեցած ճղեր միացեալ մնալ իր հետ. — Յիսուս իր սէրն օրհնակ բերելով կը պատուիրէ որ աշակերտներն ալ զինք սիրեն, ու սիրով կապուին իրարու հետ:

1. Ես եմ որթն ճշմարիտ՝ և Հայր իմ մշակ է։

2. Զամենայն ոտն որ յիս է՝ և

1. Ես եմ ճշմարիտ որթատունկը, և Հայրս ալ մշակն է։

2. Իմ վրայ եղող այն ամէն

նոնց յանձանքը որոնք չեն հնազանդիր իրեն, զի իր խօսքերը նոյն ինքն Աստուծոյ խօսքերն են։

28. Հայր իմ մեծ է քան զիս. — Իբր աստուածային բնութիւն՝ Հայր և Որդի նոյն կատարելութիւններն ունին, բայց իբր Որդի մարդոյ՝ Յիսուս յարաբերաբար ստորադաս է Հօր։ Ս. Օգոստինոս այս մասին կը գրէ [ձառ Ա.]. «Հաւասար են [Հայր և Որդի] այն տեսակէտով որ Բանն ալ Աստուած էր, Մեծ է Հայրը այն տեսակէտով որ Բանը մարմին առաւ...»։

31. Ո՛ն արիւ գնասցուք. — Հաւանական է որ Յիսուս այս խօսքերը զոլորցելով՝ անմիջապէս ելաւ վերնատունէն, ու իր հրաժեշտի մնացած խօսքերը Գեթսեմանի գնացած ատեն ճամբան խօսեցաւ։

1—3. Որթն ճշմարիտ. — Ուրիշ առթիւ Տէրն մեր ինք զինք անուանած էր. Կենաց հացը, Դուռը, Բաջ Հովիւը, ևոս որթա-

ոչ բերէ պտուղ, կարէ զնա. և ուռ որ պտուղ չի տար, կը կարէ
ամենայն որ բերէ պտուղ՝ սրբէ զայն. և այն որ պտուղ կու տայ՝
զնա, զի առաւել եւս պտղաբեր կը մաքրէ զայն՝ որ ա՛լ աւելի
լիցի: պտուղ բերէ:

3. Դուք արդէն իսկ սուրբ էք 3. Դուք արդէն մաքուր էք
վասն բանին զոր խօսեցայ ընդ այն խօսքին համար զոր ես ձեզ
ձեզ: Յովհ. ԺԴ. 10: ըսի:

4. Կացէք յիս և ես ի ձեզ: 4. Դուք յիս մնացէք ես ալ ի
Որպէս ուռն ոչ կարէ պտուղ բե- ձեզ: Ինչպէս որ ուռը պտուղ չի
րել յանձնէ իւրմէ, եթէ չկէ կրնար տալ ինք իրմէ՝ թէ որ
հաստատեալ յորթին, նոյնպէս և կցուած չըլլայ որթին վրայ, նոյն-
դուք՝ եթէ ոչ յիս հաստատեալ պէս ալ դուք չեք կրնար թէ որ
իցէք: յիս հաստատուած չըլլաք:

5. Ես եմ որթ և դուք ուռ: 5. Ես որթն եմ ու դուք ուռ:
Որ հաստատեալ է յիս և ես ի Ով որ հաստատուած է յիս ու ես
նա, նա բերէ պտուղ յոյժ. զի առանց ի նա, անիկա չատ պտուղ կու
իմ ոչինչ կարէք առնել: տայ. զի առանց ինծի ոչինչ կըր-
նաք ընել:

6. Եթէ ոք ոչ է հաստատեալ 6. Թէ որ մէկ մը հաստատուած
յիս, ևկ նա արտաքս իրրեւ զուռն չէ յիս, այնպիսին դուրս կը նետ-
և ցամաքեցաւ. և ժողովեն զնա, ուի ուռին նման ու կը ցամքի.
և ի հուր արկանեն և այրի: և կը ժողվեն զայն ու կրակը կը
նետեն և կ'այրի:

7. Եթէ կացէք յիս, և բանքն 7. Թէ որ ինծի միացած մնաք,
իմ ի ձեզ կայցեն, զոր ինչ կա- և իմ խօսքերս ալ ի ձեզ մնան,
միցիք խնդրեսջիք՝ և լինիցի ձեզ: ինչ որ ուզէք՝ խնդրեցէք, ու
պիտի ընդունիք:

8. Յայսմիկ փառաւորեցաւ 8. Աստ փառաւորուեցաւ իմ

տունկի այլաբանութեան տակ կը ներկա- որովհետեւ ազատ կամքով օժտուած են,
յացնէ ինք զինք. — Աւետեանի ուռ. [2] ու տեսակ մը անկախութիւն կը վայելեն,
Որթատունկին վրայ կը գտնուին շատ մը չեն ուզեր օգտուիլ այն կենսատու հիւթէն
ուռեր, ճիւղեր, որոց ոմանք անպտուղ կ'ըլ- ու անպտուղ կը մնան: Այս պատճառաւ
լան ու ոմանք ալ պտղատու: Մշակը առա- Աստուած ալ կը կտրէ զանոնք անխնայ.
ջին տեսակէն եղողները կը կտրէ ու կը մինչդեռ միւսները կը մաքրէ իրր ճարտար
նետէ, իսկ միւսները կը մաքրէ որպէս զի մշակ՝ որպէս զի զօրութիւն ստանան ու ա՛լ
աւելի զօրանան. Այսպէս ալ կը պատահի աւելի պտուղ տան: —Դուք... սուրբ էք.
Քրիստոնէից՝ որոնք նոյնքան ուռեր են, որ [3] Առաքեալները հարկաւորութիւն պիտի
հաստատուած են խորհրդական որթատուն- չունենան այս գործողութեան. ինչու որ ար-
կին՝ Քրիստոսի վրայ, եւ զարմանալի չէ դէն սրբուած են նախապէս՝ իրենց վար-
որ, ի Քրիստոս հաստատուող ուռերուն մէջ դապետին փրկաւէտ խրատներէն:
կը գտնուին անպէտներ ալ, զի ասոնք Քէ- 8. Յայսմիկ փառաւորեցաւ Հայր իմ.—
պէտ իրենց հիւթը անորմէ կը ծծեն՝ բայց Յիսուսի հետ միացած մնալուն, այսինքն

Հայր իմ, զի պտուղ յոյժ բերի- Հայրս՝ որ առատ պտուղ տայիք,
ցէք, և եղիջիք իմ աշակերտք: և իմ աշակերտներս ըլլայիք:

9. Որպէս սիրեաց զիս Հայրն 9. Ինչպէս որ Հայրս սիրեց
իմ, և ես սիրեցի զձեզ: Հաստա- զիս, ես ալ ձեզ սիրեցի: Հաս-
տատուն կացէք ի սէր իմ: տատատուն կեցէք իմ սիրոյս մէջ:

10. Եթէ պահիցէք զպատուի- 10. Թէ որ պահէք իմ պատ-
րանս իմ, կացջիք ի սէր իմ. որ- ուիրանքներս, պիտի մնաք իմ սի-
պէս ես զպատուիրանս Հօր իմոյ րոյս մէջ. ինչպէս որ ես պահեցի
պահեցի, եւ կամ ի սէր նորա: իմ Հօրս պատուիրանքներն ու կը
մնամ իր սիրոյն մէջ:

11. Զայս խօսեցայ ընդ ձեզ՝ 11. Այս բանը ձեզի խօսեցայ՝
զի ուրախութիւնն իմ ի ձեզ իցէ, որ իմ ուրախութիւնս ձեր մէջ
և ձեր ուրախութիւնն լցեալ ե- ըլլայ, ու ձեր ուրախութիւնն ալ
ղիցի: կատարեալ ըլլայ:

12. Այս է պատուէր իմ, զի 12. Այս է իմ պատուէրս, որ
սիրեսջիք զմիմեանս. որպէս և ես սիրէք զիրար. ինչպէս որ ես ալ
սիրեցի զձեզ: Յովհ. ԺԴ. 34: Եփես. ձեզ սիրեցի:
Ե. 2: Ա. Թես. Դ. 9:

13. Մեծ եւս ևս զայս սէր ոչ 13. Ոչ ոք կրնայ ասկէ աւելի
ոք ունիցի, եթէ զանձն իւր դիցէ մեծ սէր մ'ունենալ՝ որ ինք զինք
ի վերայ բարեկամաց իւրոց: զոհէ իր բարեկամաց համար:

14. Դուք բարեկամք էք իմ, 14. Դուք իմ բարեկամներս
եթէ առնիցէք զոր ևս պատուի- էք, թէ որ ընէք ինչ որ ես կը
րեմ ձեզ: պատուիրեմ ձեզի:

15. Ոչ եւս կոչեմ զձեզ ծառա- 15. Ա՛լ զձեզ ծառայ չեմ ան-
ոայս, զի ծառայն ոչ գիտէ զինչ ուաներ, զի ծառայ մը չի գիտեր
գործէ տէրն նորա. այլ զձեզ կո- թէ ինչ կ'ընէ իր տէրը. այլ ես
չեցի բարեկամս. զի զամենայն զձեզ բարեկամ անուանեցի. զի
զոր լուայ ի Հօրէ իմմէ՝ ծանուցի ինչ որ իմացայ իմ Հօրմէս՝ ձեզի
ձեզ: ալ ճանչցուցի:

անոր պատուէրները բռնելուն արդիւնքն այն պիտի ըլլայ որ շատ մը պաուղներ պիտի տան [պտուղ յոյժ բերիցէք], և այսպէս Աստուծոյ արտաքին փառքը պիտի մեծցնեն:

12—17. Այս է պատուէր իմ. — Մասնաւոր նշանակութիւն մ'ունին սոյն խօսքերը Յիսուսի աստուածային բերնին մէջ: Պատուէր մը, որ Քեպէտ հին իր ծագմամբ՝ սակայն իր կիրարկելու եղանակաւ բոլորովին նոր էր, և ասոր ալ հաստատիչը նոյն ինքն Փրկիչն էր. ուստի իրաւամբ իր յա-

տուկ պատուիրանը կը կոչէ զայն. — Մեծ ևս ևս. [13] Ինչո՞վ մարդ կրնայ ապացուցանել իր բուռն սէրը հանդէպ իր բարեկամին, չէ՞ որ անոր ծառայութիւն մը մատուցանելու համար, զոհողութիւնն ընելով իր է՛ն սիրական բանին: Արդէն մարդու մը է՛ն սիրական, է՛ն յարգի բանն իր կեանքն է, երբ ուրեմն այս իր կեանքը զոհէ իր մէկ բարեկամին համար՝ յայտնի է Քէ ատկէ աւելի մեծ ապացոյց մը չի կըրնար տալ իր սիրոյն: Այս զոհողութիւնն էր որ քիչ ատենէն պիտի ընէր Փրկիչն ալ. —

16. *Ոչ եթէ դուք ընտրեցէք զիս, այլ ես ընտրեցի զձեզ. և եդի զձեզ՝ զի դուք երթայցէք և պտուղ պաղատիցիք. և պտուղն ձեր կացցէ. և զոր ինչ խնդրիցէք ի Հօրէ իմմէ յանուն իմ՝ տացէ ձեզ։* Մատթ. ԻԸ. 19.

16. *Չէ թէ դուք ինձ ընտրեցիք, այլ ես ընտրեցի ձեզ. և կարգեցի զձեզ որ երթաք ու պտուղ բերէք. և ձեր պտուղն մնայ. որպէս որ ինչ որ խնդրէք իմ Հօրմէն իմ անունովս՝ ձեզի տայ։*

Աղակերտաց հանդէպ ալխարճիս բռնելիք թղնամական դիրքը. — Յիսուս կը խրախուսէ ու կը մխիթարէ իրեններն:

17. *Զայս պատուիրեմ զի սիրեսջիք զմիմեանս։* Ա. Յովհ. Դ. 11: Դ. 7:

17. *Այս բաները կը պատուիրեմ որ դուք սիրէք միմեանց։*

18. *Եթէ աշխարհ զձեզ ատէ. գիտացէք զի նախ զիս քան զձեզ ատեաւ։*

18. *Թէ որ աշխարհ ձեզ կ'ատէ. գիտէք որ նախ զիս կ'ատէ քան զձեզ։*

Ծառայ [15]. Տարբեր առիթներու մէջ Յիսուս այս տիտղոսը տուած էր իր աշակերտաց [Յովհ. ԺԳ. 26, ԺԳ. 13], բայց այսուհետեւ այլ եւս բարեկամ պիտի տայ անոնց։ Զի, ինչպէս որ ամէն քան կը վստահուի բարեկամի մը, գաղտնիք մը չի ծածկուիր անոր մէջ, Յիսուս ալ այնպէս վարուած էր իր աշակերտաց հետ, մանաւանդ վերջին ընթրեաց պահուն՝ ուր իր սրտին կայծերը լիաբուռն Ջափած էր անոնց սրտին մէջ, և ինչ յայտնութիւն որ ունէր՝ նոյնը ամբողջովին հաղորդած էր իր աշակերտաց ալ։ —Ես ընտրեցի զձեզ [16]. Հասարակօրէն աշակերտները կ'ընտրեն իրենց վարդապետը, ինչպէս կը հանդիպէր Ռաբունիներուն։ Մինչդեռ նոյնը չէր եղած Յիսուսի համար։ Ջուտ իր բարութեան հետեւանօք էր որ Փրկիչն ընտրած էր իր աշակերտները, առանց ատոնց ո՛ և է կերպիւ ունեցած արժանիքին։ Ի՞նչ բանի համար ընտրած էր զանոնք, որպէս զի երթային ու բաջասրտօրէն մտնէին իրենց առաքելութեան ասպարէզին մէջ [զի դուք երթայցէք], և հոն պտուղներ յառաջ բերէին, այսինքն մարգէին իրենք զիրենք առաքինութեան ու կատարելութեան շաւիղին մէջ։ —Եւ պտուղն ձեր կացցէ. ես յիրաւի, Առաքելոց ձեռքով էր որ ա՛յնչափ հոգիներ փրկուեցան, Բրիստոսի Եկեղեցին հիմնուեցաւ ու պայծառացաւ, և անա տոնը եղան անոնց տուած անմահ պտուղները։ — Զայս պատուիրեմ. [17]. Զայս դերանունը յոգնակի դրուած է բնագրին մէջ, ինչու որ յառաջ կը բերէ վերեւ ըսուած խօսքերը, ըստ որում ճշգրիտ Քարոզութիւնը պիտի ըլլայ. Այս բաները ձեզի կը պատուիրեմ՝ որպէս զի դուք զիրար սիրէք։

18–21. Եթէ աշխարհ... Աշակերտներն ալ ատելի պիտի ըլլային աշխարհի առջեւ իրենց վարդապետին նման։ Ասոր գլխաւոր շարժառիթն այն է՝ որ բարին միշտ կ'անարգուի մեզաւոր աշխարհէն, Եկեղեցի ասիկա միշտ վայելած ալ ըլլայ անոր շնորհները, իր հասարակական կենաց առաջին վայրկենէն, Փրկիչն անդադար ատելութեան ու ցած դաւաճանութեան առարկայ եղաւ, որու արժանանալու համար բա-

---

Եթէ յաշխարհէ ատի էիք՝ աշխարհ զիւրան սիրէր արդեօք. բայց զի յաշխարհէ չէք, այլ ես ընտրեցի զձեզ յաշխարհէ. վասն այսորիկ ատեայ զձեզ աշխարհ։

19. Եթէ որ դուք այս աշխարհէն ըլլայիք՝ աշխարհ անշուշտ կը սիրէր իրենները. բայց որովհետեւ աշխարհէս չէք դուք, այլ ես ձեզ ընտրած եմ աշխարհէս, այն պատճառաւ աշխարհ ալ կ'ատէ ձեզ։

20. *Յիշեցէք զբանն զոր ասացի՝ թէ Ոչ է ծառայ մեծ քան զտէր իւր։ Եթէ զիս հալածեցին՝ ապա և զձեզ հալածեսցեն. եթէ զբանն իմ պահեցին՝ ապա և զձերն պահեսցեն։* Մատթ. Ժ. 24: Յովհ. ԺԳ. 16: Մարկ. ԻԴ. 9:

20. Յիշեցէք այն խօսքը որ ձեզ ըսի՝ թէ Ծառայ մը իր տիրոջմէն աւելի մեծ չէ։ Թէ որ զիս հալածեցին՝ ձեզ ալ պիտի հալածեն. թէ որ իմ խօսքս բռնեցին՝ ձերն ալ պիտի բռնեն։

21. *Այլ զնոցնս առասցեն ընդ ձեզ վասն անուան իմոյ. զի ոչ ծանեան զայն որ առաքեացն զիս։*

21. Բայց նոյն բաները պիտի ընեն ձեզ ալ իմ անուանս համար. զի չճանչցան զիս որ զրկողը։

իրեք զատ բան մ'ըլլած չունէր։ Փրկչին ընդունած այս ապերախտութիւնները, պիտի մխիթարէին աշակերտներն ալ երբ նոյն ընդունելութիւնը գտնէին։ Այս բանին ակնարկելով Առաքեալը կ'ըսէ. Ազէ՛, մտածեցէք անգամ մը, որ այնքան հակառակութիւններ ունեցաւ Տէրը մեզաւորներէն, ու ոչ բնա՛ւ սրտաբեկ մի՛ ըլլաք [Եբր. ԺԲ. 3.]։ Տե՛ս նաեւ. Ա. Պետ. Բ. 21։ Կան պարագաներ, որ է՛ն քրիստոնեայ մարդն, է՛ն Ջօրաւոր կամքի տէր եղողն անգամ չի կրնար պահել իր սրտի անդորրութիւնն, և ստիպ կարծես վհատութեան հոգի մը կու գայ վրան, մանաւանդ երբ խնդիր է պատուոյ. բայց այս ամէն սրտնեղութեանց մէջ մարդ իր աչաց առջեւ բերելու է Յիսուսի սոյն մխիթարիչ խօսքերը, ու չմնալու է Ցրուել իր միտքը Աւետարանի սոյն հոգեւից էջերը կարդալով. — Զիս ատեաւ, Յոյն բնագրին, ինչպէս նաեւ Լատին և այլ Թարգմանութեանց մէջ կայ՝ զիս ատեաւ, ինչ որ ըստ իմաստին մեծ տարբերութիւն մը չունի։ Զի, այս վերջին պարագային Յիսուս կ'ակնարկէ մինչ ցայն վայր աշխարհի իր դէմ բռնած Թշնամական դիրքին. մինչ առջի պարագային՝ կ'ակնարկէ ցմիշտ աշխարհի իր դէմ բռնելիք վատ ընթացքին։ — Երբ յաշխարհէ. [19] Հոգեբանական մեծ ճշմարտութիւն մը յառաջ կը բերէ Տէրն մեր։ Աշխարհ իր բոլոր կիրքերով, մոլութիւններով, ամենեւին չի հանդուրժեր որ օտար ու հակառակ ձրից պէր եղողներ իր հետ խաղաղութիւն կնքեն. այլ անոնք միայն կ'ընդունի՝ որոնք իրենց չարութեամբ կը նմանին իրեն, և կամ լաւ ևս՝ իր սեփականութիւնը [զիւրսն] կը սեպուին։ —Երբ զիս հալածեցին [20]... Վարդապետին ու աշակերտներուն ճակատագիրը նոյնը պիտի ըլլայ։ Մէկ կողմէն, ինչպես Փրկիչն ունեցաւ իր բազմաթիւ Թշնամիները՝ նոյնպես աշակերտներն ալ պիտի ունենան. միւս կողմէն, ինչպէս նա ունեցաւ իր մխիթարութեան կողմերն, այնպէս որ շատեր՝ ալ ընդունեցան իր վարդապետութիւնը, նոյնպէս աշակերտներն ալ պիտի ունենան իրենց մխիթարութիւնները։ —Զնոցնս առասցեն... [21] Ուրիշ մը խիթարութիւն մըն ալ կու տայ Փրկիչը. իրեն պատճառաւ է որ աշակերտները պիտի չարչարանք կրեն։ Եւ ի՛նչ մեծ մխիթա-

22. Իմ երբ չէր եկեալ և խօսեցեալ ընդ նոսա, մեղ ինչ ոչ գոյր նոցա. բայց արդ չէք ինչ պատճառք վասն մեղացս իւրեանց:

23. Որ զիս ատեայ, և զՀայրն իմ ատեայ:

24. Եթէ զգործսն չէր գործեալ ի նոսա՝ զոր ոչ այլ ոք գործեաց, մեղ ինչ ոչ գոյր նոցա. բայց արդ տեսին, և ատեցին՝ և՛ զիս և՛ զՀայր իմ,

25. Այլ զի լցցի բանն որ յՕրէնս նոցա գրեալ է, թէ Ատեցին զիս առանապարուց: Սղմ. ԻԴ. 19։

26. Բայց յորժամ եկեսցէ Մխիթարիչն, զոր ես առաքեցից ձեզ ի Հօրէ, զՀոգին ճշմարտութեան որ ի Հօրէ ելանէ, նա վկայեսցէ վասն իմ: Ղուկ. ԻԴ. 48:

27. Եւ դուք վկայեք զի ի սկզբանէ ընդ իս էք:

22. Թէ որ ես եկած չըլլայի ու անոնց հետ խօսած, անոնք մեղք չպիտի ունենային. բայց հիմա անոնք չունին մեղքերնուն համար:

23. Ով որ զիս կ'ատէ՝ կ'ատէ նաեւ իմ Հայրս:

24. Թէ որ ես անոնց ըրած չըլլայի այնպիսի գործեր՝ զորս ուրիշ մէկ մը ըրած չէ, անոնք մեղք չպիտի ունենային. բայց հիմա տեսան ու ատեցին թէ՛ զիս ու թէ Հայրս,

25. Որպէս զի կատարուի ա-նոնց Օրինաց մէջ գրուած այն խօսքը՝ թէ Անիրաւ տեղը ատեցին զիս:

26. Բայց երբ գայ Մխիթարիչը զոր ես պիտի ղրկեմ Հօր կողմէն, ճշմարտութեան Հոգին որ Հօրմէն կ'ելնէ, նա պիտի վկայէ ինծի համար:

27. Եւ դուք կը վկայէք արդէն՝ որովհետեւ սկիզբէն ինծի հետ կը գտնուիք:

րութիւն մըն է ան՝ երբ կը յիշուի Թէ գեբազոյն սիրոյ ցոյցն է, ըսաւ Փրկիչը, իր սիրելւոյն համար կեանքը դնելը։

22—25. Իմ եթէ չէր եկեալ . . . — Աշխարհս ինք զինք արդարացնելու համար չի կրնար ո՛ և է պատճառ մը յառաջ բերել՝ Թէ ինք կը տգիտանար կրօնական պարտականութիւնները, և այդ պատճառաւ կ'ատէ ու կը հալածէ զՅիսուս և իր Առաքեալները։ Չի Յիսուս զալով՝ անձամբ անոնց սովրեցուց, և անոնք գիտութեամբ խուլ ձեւացան անոր ձայնին։ — Որ զիս ատեայ . . . [23] Ամենածանր յանցանքի տէր է այնպիսին՝ որ կ'ատէ, կ'արհամարհէ զՅիսուս, զի ասով նոյն ինքն զԱստուած արհամարհած կ'ըլլայ։ — Եթէ զգործսն . . . [24] Յիսուս չէ Թէ միայն անձամբ սովրեցուցած էր փրկութեան համբան, հապա իր վարդապետութեան միացուցած էր նաեւ ա՛յնքան հրաշալի գործեր՝ որոնք ատոյգ փաստ մըն էին իր աստուածային զօրութեան, և սակայն անոնք մերժած էին ընդունելու անոր վարդապետութիւնը։ — Այլ զի լցցի . . . [25] Յիսուսի հանդէպ աշխարհս ունեցած անհնազանդութիւնն արդէն նախագուշակուած էր Հին Օրինաց մէջ [Սղմ. ԿՀ. 5, ԼԴ. 19]։ — Ատեցին զիս, Դաւիթ իբր ճշմարիտ օրինակ Մեսիային, կը զրէ սոյն տողերը Ս. Հոգւոյն ներշնչմամբ։ — Տարապարտուց, ի զուր տեղը, առանց ո՛ և է պատճառի մը աշխարհ այնքան ատելութիւն ցոյց տուած էր Փրկչին հանդէպ։

26—27. Մխիթարիչն զոր ես առաքեցից . . . — Այլուր Տէրն մեր ըսած էր Թէ Հայրը պիտի ղրկէ զՍ. Հոգին [Յովհ. ԺԴ. 16, 26։ Մատթ. Ժ. 20]. Իսկ հոս՝ նոյն ինքն Յիսուս է որ կը ղրկէ զայն, այս պատճառաւ Պօղոս Առաքեալ ալ զայն կ'անուանէ Հոգի Որդւոյն [Գաղ. Դ. 6]. ասկէ կը հետեւի Թէ Ս. Հոգին ղրկուած է Թէ՛ Հօր Աստուծմէ և Թէ Որդիէն։ — Որ ի Հօրէ ելանէ. Սոյն անցքը բաւական վէճի նիւթ եղած է կաթուղիկէից ու ոչ-կաթուղիկէից միջեւ։ Այս մասին մանրակրկիտ բացատրութեանց մէջ մտնելը՝ խիստ պիտի հեռացնէր զմեզ մեր առաջադրած նպատակէն, ուստի սա չափը միայն բաւական ըլլայ ըսելը՝ Թէ Յիսուս իր հրաժեշտի խօսքերուն մէջ ըսածէն բաւական ակներեւ կ'երեւի՝ Թէ Հոգին Սուրբ, Հօրմէն ու Որդիէն միանգամայն կ'ելնէ կամ կը բղխի։ Եւ յիրաւի, Ս. Հոգին կ'առաքուի Հօրմէն ու Որդիէն միանգամայն, ինչպէս վերը տեսանք։ Երբ Հայրն է առաքողը, այդ՝ Թէ՛ իր ու Թէ՛ Որդւոյն անուամբ է։ որ ըսել է Թէ, այն ճշմարտութիւնը զոր Ս. Հոգին պիտի բերէ մարդկանց՝ պիտի առնու զանոնք Հօրմէն ու Որդիէն միանգամայն, իբր մէկ աղբիւրէ, ինչ որ ըսել է Թէ Հոգին Սուրբ կ'ելնէ Թէ Հօրմէն ու Թէ Որդիէն, իսկ Թէ որ հոս Տէրն մեր միայն «ի Հօրէ ելանէ» կ'ըսէ, ասիկայ պատճառ մը չէ իր տառական իմաստով ընդունելու, քանի որ իմաստը բացայայտ է, և այլուր ալ ըսած է՝ Թէ ինք և Հայրը մէկ աստուածային բնութիւն ունին, մէկ զօրութիւն, մէկ շնորհաց աղբիւր կը կազմեն։ — Տե՛ս Mgr. Ginoulhiac, *Hist. du dogme cath.* t. II. liv. XI; Franzelin, *Tract. de Deo trino.*: — Եւ դուք վկայէք . . . [27] Յիսուս ճշմարիտ Մեսիան ըլլալուն ամենէն հաւատարիմ վկաները կրնային ըլլալ Առաքեալները. զի Փրկչին հասարակական կենաց առաջին վայրկենէն իսկ, ասոնք միացած էին անոր, ու տեսած, զննած անոր բոլոր վարդապետութիւնները, ըրած հրաշալիքները, և վերջապէս աստուածային կեանքն ու կենցաղը անձամբ ստուգած էին։

2—4. Ի ժողովրդոց . . . հանցեն. — Տէրն մեր կը նկարագրէ հոս իր աշակերտներուն կրելիք քանի մը չարչարանքները։ Առ այժմ երկու տեսակ հալածանք կը յիշուտակէ, նախ՝ իրենց կրելիք կրօնական հալածանքը Հրէից ձեռքէն իսկ. և ապա՝ հեթանոսաց մեքենայած քաղաքական հալածանքը։ Կրօնական տեսակէտով, Փրկչին աշակերտները պիտի բանադրուին իբր հերետիկոս ու ալ չընդունուին սինակոկանները մէջ [Ի ժողովրդոց իւրեանց հանցեն զձեզ]։ Սոյն պատիժը ամենածանր նախատինք մըն էր որ կրնար տրուիլ Հրէի մը։ Հրէայք խարեմ անունը կու տային սոյն պատժոյն, և ասոր

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

Առաքելոց կրելիք նեղութիւնները. — Ագնարքի հանդէպ Հոգւոյն սրբոյ դերը. — Ս. Հոգւոյն Առաքելոց վրայ ունեցեալիք ազդեցութիւնը։

1. Զայս խօսեցայ ընդ ձեզ՝ զի մի՛ դայթագղեսջիք:

2. Ի ժողովրդոց իւրեանց հանցեն զձեզ: Այլ եկեսցէ ժամանակ՝ զի ամենայն որ սպանանիցէ զձեզ, համարիցի պաշտօն մատուցանել Աստուծոյ:

1. Այս բաները խօսեցայ ձեզի՝ որ չդայթագղիք:

2. Ձեզ պիտի վռնտեն իրենց ժողովատեղիներէն: Բայց ատեն պիտի գայ՝ որ ձեզ սպաննողները պիտի կարծեն Թէ Աստուծոյ պաշտօն կը մատուցանեն:

3. Եւ զայն արասցեն ընդ ձեզ, քանզի ոչ ծանեան զՀայր և ոչ զիս:

4. Այլ և զայս խօսեցայ ընդ ձեզ, զի յորժամ եկեսցէ ժամանակ՝ յիշեցէք թէ ես ասացի ձեզ:

5. Զայս ի սկզբանէ ոչ ասացի ձեզ, քանզի ընդ ձեզ էի: Բայց արդ երթամ ես առ առաքիչն իմ. և ոչ ոք ի ձէնջ հարցանէ զիս՝ թէ Յո՞վ երթաս:

6. Այլ զի զայս խօսեցայ ընդ ձեզ, տրտմութիւն եղեւ զսիրտս ձեր:

7. Այլ ես զճշմարիտն ասեմ ձեզ. շահ է ձեզ եթէ ես երթամ: զի եթէ ես ոչ երթայց՝ Մխիթարիչն ոչ եկեսցէ առ ձեզ. ապա եթէ երթամ, առաքեցից զնա առ ձեզ:

3. Եւ այդպէս պիտի վարուին ձեզ հետ՝ զի ո՛չ Հայրը ճանչցան ոչ ալ զիս:

4. Բայց ես այս բաները ձեզի ըսի որ երբ առնեն զայ՝ յիշէք թէ ես ձեզի ըսած եմ:

5. Այս բանը սկիզբէն չըսի ձեզի, ինչու որ ձեզ հետ էի: Բայց հիմա ես կ'երթամ պիս ըզկողմն քով. ու ձենէ մէկը ինծի չի հարցներ թէ Ո՞ւր կ'երթաս:

6. Բայց այս բաները ձեզի խօսելուս համար՝ ձեր սրտերը բըրտմութեամբ լեցուեցան:

7. Բայց ես ճշմարիտը կ'ըսեմ ձեզի. ձեզ համար աղէկ է որ ես երթամ. զի, թէ որ ես չերթամ՝ Մխիթարիչը պիտի չգայ ձեզի. իսկ թէ որ երթամ՝ զանի պիտի ղըրկեմ ձեզի:

Ննջարկուողը չէ Թէ միայն կրօնական՝ այլ ընկերական տեսակէտով ալ չէր կրնար ո՛ և է յարաբերութիւն տածել այլոց հետ [Haneberg, *Relig. Alterthümer*]: —Համարիցի պաշտօնի մատուցանելոյ. Առաքեալներն ա՛յն աստիճան ամպարիշտ ու եղեռնագործ անձեր պիտի սեպուին՝ որ զանոնք հալածելն ու սպաննելն իբր Աստուծոյ հաճելի գոհ մ'ըրած պիտի սեպեն, եւ յիրաւի, կը տեսնենք Թէ ի՛նչ կրօնական մոլեռանդութեամբ լեցուած Հրէայք՝ Սաւղոսի առաջնորդութեամբ, քարկոծ ընելով սպաննեցին Ստեփաննոս Նախավկայն: Տե՛ս նաեւ նման դէպքեր Գործ. ԻԶ. 9...: Գաղ. Ա. 13...: Թալմուտ բացարձակապէս կը զրէ. «Ամպարշտին արիւնը Ծախողը, զոհ մատուցած կը նկատուի». *Bamidbar Rabba*, f. 329. 1: —Եւ զայն արասցեն... [3] Ցիսուս կը մեկնէ Թէ ինչպէս իր Քըշտամիներն այս աստիճան անգթութիւն ու անիրաւութիւն ընելու ձեռընհաս պիտի ըլլան. —Ոչ ծանեան... [Ցովհ. Ժե. 21. Դուկ. ԻԳ. 24. Գործ. Գ. 17. ևն.]. Բոլորովին ուզելով էր որ Հրէայք չուզեցին ճանչնալ զՓրկիչը. և այս իրենց կամաւոր մեղաց համար Աստուած ալ կոյրցուց զանոնք՝ որ իրենց մեղաց չափը լեցնեն, ու զանեն իրենց արժանի պատիժը:

5—11. Քանզի ընդ ձեզ էի. Քանի որ Ցիսուս իր աշակերտներուն քով կը զըտնուէր, հարկ չկար որ անոնց յայտնէր այս բաները, որովհետեւ տակաւին հեռու էր անոնց իրականանալը. բայց հիմայ որ այլ եւս անոնցմէ բաժնուելու վրայ էր, անհրաժեշտ կը սեպէ յայտնապէս անոնց ըսելու իրենց կրելիքները՝ զանոնք այդ բանին պատրաստելու համար: Դիր որ, արդէն ուրիշ առթիւ ալ քիչ շատ անոնց յայտնած էր այդ բաները [Մատթ. Ե. 11—12, ժ. 16. ևն.] բայց անոնք Թերեւս կամ չէին լսե մը ըմբռնած՝ և կամ այս պահուն բոլորովին մոռցած ալ էին, — Լաւ է ձեզ.. [7] Ցիսուս մխիթարելու համար իր աշակերտաց լքեալ սիրտը, կը յիշատակէ այն

8. Եւ նա եկեալ՝ յանդիմանեսցէ զաշխարհս, վասն մեղաց, և վասն արդարութեան, և վասն դատաստանի:

9. Վասն մեղաց՝ զի ոչ հաւատան յիս.

10. Վասն արդարութեան՝ զի առ Հայր իմ երթամ, և ո՛չ եւս ես ինձանէք զիս.

11. Վասն դատաստանի՝ զի իշխան աշխարհիս այսորիկ դատապարտեալ է:

12. Եւս բազում ինչ ունիմ ասել ձեզ, այլ ոչ կարէք հանդուրժել այժմիկ:

13. Յորժամ եկեսցէ նա Հոգին ճշմարտութեան, առաջնորդեսցէ ձեզ ամենայն ճշմարտութեամբ. զի ոչ եթէ յանձնէ ինչ խօսիցի, այլ զոր լսիցէ խօսեսցի, և զգալոցն պատմեսցէ ձեզ:

8. Եւ երբ անիկայ գայ՝ պիտի յանդիմանէ զաշխարհն, մեղաց, արդարութեան ու դատաստանի համար:

9. Մեղաց համար՝ զի չեն հաւատար ինծի.

10. Արդարութեան համար՝ զի ես իմ Հօրս քով կ'երթամ, ու ա՛լ պիտի չտեսնէք զիս.

11. Դատաստանի համար՝ զի այս աշխարհի իշխողը դատապարտուած է:

12. Դեռ չատ բաներ ալ ունիմ ձեզ ըսելիք, բայց առ այժմ չէք կրնար տանիլ:

13. Երբ գայ այն ճշմարտութեան Հոգին, կատարեալ ճշմարտութեամբ պիտի առաջնորդէ ձեզի. որովհետեւ չէ Թէ ինքը իրմէ պիտի խօսի, այլ իր լսածը պիտի խօսի, ու գալիքը պիտի պատմէ ձեզի:

մեծ բարիքը, սուրբ Հոգւոյ գալուստը, զոր անոնք պիտի վայելեն իր մեկնելէն ետքը. Զի Թէ որ ինք չերթար՝ Հոգին սուրբ պիտի չգար անոնց վրայ; — Յանդիմանեսցէ... [8] Ցուն. ἐλέγξει, որ կը նշանակէ, Համոզել մէկն իր անիրաւ ըլլալուս մասին. Այնպէս մը մէկուն աչքին առջեւ դնել իր յանցանքները որ չկրնայ զանոնք ուրանալ: Ուստի երբ Ս. Հոգին գայ, աշխարհի աչքին առջեւ պիտի պարզէ իր գլխաւոր երեք յանցանքները, զորս պիտի չկարենայ չխոստովանիլ անիկայ, և այսպէս պիտի ընդունի իր արժանի յանդիմանութիւնը, պատիժը: —Վասն մեղաց, զի... [9], Այն երեք կէտերուն առաջինը՝ որու մասին Ս. Հոգին պիտի համոզէ զաշխարհ իր մեղապարտ ըլլալուն՝ սա է Թէ աշխարհս չուզեր հաւատալ Ցիսուսի Քրիստոսի, և այս բանն ինքնին արդէն մեծ մեղք մըն է, կ'ըսէ Փրկիչը. Անշուշտ, պարզ հաւատք մը ունենալուն չէ որ հոս կ'ակնարկուի, այլ ի գործնականի մարդիկ այնպէս մէկ գնացք մը կ'ունենան՝ որ բոլորովին հակառակ է Քրիստոնէութեան ոգւոյն ու ըմբռնումին, — վասն արդարութեան. [10] Ցիսուս կ'ակնարկէ իր արդար՝ անմեղ ըլլալուն, ինչպէս կը վկայեն նշանաւոր Ս. Հարք. Աշխարհս չէր ուզած ճանչնալ Փրկչին անմեղութիւնն, ու անոր հետ այնպէս մը վարուած էր՝ որ կարծես անիկայ մեծ եղեռնագործ մ'եղած ըլլար. «Եւ դուք, կ'ըսէ Պետրոս Առաքեալ, ուրացաք գերագոյն սուրբն ու արդարը, և խնդրեցիք որ մեզ գազարտի մը կեանքը շնորհուի ձեզի [Գործ. Գ. 14]. Բայց ահա Մխիթարիչ Ս. Հոգին պիտի կատարելապէս փորձէ անոր անմեղութիւնը. և որ բանը պիտի ապացուցէ աշխարհի՝ երբ Ցիսուս փառաւորապէս երկինք համբառնայ. Զի առ Հայր իմ երթամ: Գործ. Բ. 28... Գ. 15. Ե. 30.

14. Նա պիտի փառաւորեսցէ զիս, զի յիմմէ առնուցու և պատմեսցէ ձեզ:

15. Ամենայն ինչ զոր ունի Հայր՝ իմ է. վասն այնորիկ ասացի ձեզ՝ թէ Յիմմէ առնու և պատմէ ձեզ:

14. Նա պիտի փառաւորէ զիս, զի ինծմէ պիտի առնու ու ձեզի պատմէ:

15. Ինչ որ Հայրս ունի՝ իմս է. ասոր համար ձեզի ըսի թէ Ինծմէ պիտի առնու ու պատմէ ձեզի:

Ներկայ տրտմութիւնը անպատուիր ուրախութեան պիտի փոխուի. —Յիսուս կը վերյիշէ իր ըսածներն ու կը վերջացնէ իր խօսքերը:

16. Փոքր մի, և ոչ եւս տեսանիցէք զիս. և ապա սակաւիկ մի, և տեսանիցէք զիս. և ես երթամ առ Հայր:

17. Ասէին ոմանք յաշակերտացն ցմիմեանս. Զի՞նչ է այս զոր ասէն ցմեզ՝ թէ Փոքր մի, և ոչ տեսանէք զիս. և դարձեալ սակաւիկ մի, և տեսանիցէք զիս. և եթէ Ես առ Հայր իմ երթամ:

18. Եւ ասէին. Զի՞նչ իցէ այն Փոքր մեւս եւս. չգիտեմք զինչ խօսի:

19. Գիտաց Յիսուս եթէ կամին ցնա հարցանել, և ասէ ցնոսա. Վասն այդորիկ խնդրէք ընդմիմեանս, զի ասացի՝ թէ Փոքր մի, և ոչ տեսանէք զիս. և դարձեալ սակաւիկ մեւս եւս տեսանիցէք զիս:

20. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, զի ղաղջիք և ողբասջիք դուք, և

16. Փիչ մըն ալ, և այլ եւս պիտի չտեսնէք զիս. ու նաքը փիչ մըն ալ, ու պիտի տեսնէք զիս, և ես իմ Հօրս քով կ'երթամ:

17. Աշակերտներէն ոմանք իրարու կ'ըսէին. Ինչ կը նչանակէ այն որ կ'ըսէ մեզի՝ թէ Փիչ մըն ալ, և այլ եւս պիտի չտեսնէք զիս. ու դարձեալ փիչ մը ու պիտի տեսնէք զիս. և թէ Ես իմ Հօրս քով կ'երթամ:

18. Ու կ'ըսէին. Ինչ կը նչանակէ այն Փիչ մըն ալը. չենք գիտեր ի՛նչ կը խօսի:

19. Յիսուս գիտցաւ որ կ'ուզէին իրեն հարցնել, և անոնց ըսաւ. Անոր համար կը հարցնէք իրարու, զի ըսի թէ Փիչ մըն ալ, և այլ եւս պիտի չտեսնէք զիս, ու դարձեալ փիչ մըն ալ ու պիտի տեսնէք զիս:

20. Ճշմարի՛տ ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի, որ պիտի լաք ու պիտի

ժ. 39. Ա. Տիմ. Գ. 16. —վասն դատաստանի... [11] Ուր ուրեմն, Ս. Հոգին պիտի դատապարտէ զաշխարհ, – Զի իշխանն աշխարհիս այսորիկ դատապարտեալ է. Սատանան որ տիրապետած էր աշխարհի իր չարութեանց Ծոյնն անոր հաղորդելով, հիմա Քրիստոսի գալստեամբ բոլորովին գլխիկոր կը մնայ, ու քիչ ատենէն ալ պիտի տեսնէ Թէ, Աւետարանի քարոզութեամբ

պիտի կործանի իր ոյժն, Ասոր նման, աշխարհս ալ, որ չի ձգեր իր չարութիւնը, պիտի դատուի ու դատապարտուի, և ժամանակ պիտի չունենայ վայելելու այն ուրախութիւնը զոր կը զգայ տեսնելով որ Յիսուս պիտի մեռնի խաչին վրայ:

20–23. Լացիք... Քրիստոս նախ կը գուշակէ իր աշակերտաց շատ մը բաներ՝ որոնք տրտմութիւն ու վիշտ պիտի պատ-

աչխարհ խնդասցէ. դուք տրբատիսջիք, այլ տրտմութիւն ձեր յուրախութիւն եղիցի:

21. Կին յորժամ ծնանիցի՝ տրտմութիւն է նմա, զի հասեալ է ժամ նորա. այլ յորժամ ծնցի զմանուկն, ոչ եւս յիշէ զնեղութիւնն վասն խնդութեանն, զի ծնաւ մարդ յաշխարհ:

22. Եւ դուք այժմ տրտմութիւն ունիք. այլ դարձեալ տեսից զձեզ, և ուրախ լիցին սիրտք ձեր. և զուրախութիւնն ձեր ոչ ոք հանիցէ ի ձենջ:

23. Եւ յայնմ աւուր զիս ոչ հարցանիցիք: Ամէն ամէն ասեմ ձեզ. զի զոր ինչ խնդրիցէք ի Հօրէ իմմէ յանուն իմ, տացէ ձեզ: Մաթ. Լ. 7, ԻԱ. 22: Մարկ. ԺԱ. 24: Ղուկ. ԺԱ. 9: Յովհ. ԺԴ. 13: Յակ. Ա. 5:

24. Մինչև ցայժմ ոչինչ խընդրեցէք յանուն իմ. խնդրեցէք և առնուցուք. զի ուրախութիւնն ձեր լցեալ եղիցի:

21. Երբ կին մը ծնանի՝ կը տրտմի, զի հասած է անոր ժամը. բայց երբ զաւակը աչխարհք բերի՝ ա՛լ չի յիչեր իր նեղութիւնը ուրախութենէն, ինչու որ մարդ ծնաւ աչխարհի վրայ:

22. Դուք ալ հիմա տրտում էք. բայց դարձեալ պիտի տեսնեմ ձեզ, ու պիտի ուրախանան ձեր սիրտերը. և մէկ մը պիտի չվրդովէ ձեր ուրախութիւնը:

23. Եւ այն օրն ինծի բան մը չհարցնէք: Ճշմարի՛տ ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի թէ, ինչ բան որ խնդրէք իմ Հօրմէն իմ անունովս, պիտի տայ ձեզի:

24. Մինչև հիմա բան մը չի խնդրեցիք իմ անուամբս. խընդրեցէք ու պիտի ընդունիք, որպէս զի ձեր ուրախութիւնը կատարեալ ըլլայ:

ազատի, ա՛լ կը մոռնայ իր կրած տանջանքները զաւկի մը տէր եղած ըլլալու ուրախութենէն, —Ջուրախութիւն ձեր ոչ ոք հանիցէ [22]. Անոնց տրտմութիւնը կարճատեւ պիտի ըլլայ, մինչդեռ զգալիք ուրախութիւններն մշտնջենական, զի մէկ մը պիտի չկրնայ յափշտակել զայն անոնց ձեռքէն, նոյն իսկ իրենց ոխերիմ թշնամիները [Յովհ. Ե. 41. Բ. Կոր. Դ. 14...], —Ոչ հարցանիցիք [23]. Քրիստոսի համբարձումէն ու Ս. Հոգւոյն գալստեանէն ետքը, Առաքեալք այլ եւս պէտք պիտի չունենան լուսաբանութիւններ ուզելու իրենց Տիրոջմէն, զի յայտնապէս պիտի տեսնեն ամէն բան Ս. Հոգւոյն զօրութեամբ,

25. Զայս առակօք խօսեցայ ընդ ձեզ. եկեսցէ ժամանակ, յորժամ ոչ եւս առակօք խօսեցայց ընդ ձեզ. այլ յայտնապէս զՀօրէ պատմեցից ձեզ:

26. Յայնմ աւուր ինդրեսջիք յանուն իմ. և ոչ ասեմ ձեզ՝ եթէ ես հարցից զՀայր վասն ձեր.

27. Զի ինքն իսկ Հայր սիրէ զձեզ. զի դուք զիս սիրեցէք, և հաւատացէք եթէ ես յԱստուծոյ ելի:

28. Ելի ի Հօրէ և եկի յաշխարհ. դարձեալ թողում զաշխարհ, և երթամ առ Հայր:

29. Ասեն ցնա աշակերտքն. Ահա՛, արդ յայտնութեամբ խօսիս. և առակ և ոչ մի ինչ ասես:

30. Այժմիկ գիտեմք եթէ գիտես զամենայն. և ոչինչ պիտոյ է՝ եթէ ոք հարցանիցէ զքեզ. յայսմիկ հաւատամք եթէ յԱստուծոյ ելեր:

31. Պատասխանի ետ նոցա Յիսուս և ասէ. Այժմ հաւատա՞յք:

32. Ահա եկեսցէ ժամ, և եկեալ իսկ է, զի ցրուեսջիք իւրաքանչիւր առիս, և զիս միայն թողուցուք. և չեմ միայն, զի Հայր ընդ իս է: Մատթ. ԻՁ. 31: Մարկ. ԺԴ. 37:

33. Զայս խօսեցայ ընդ ձեզ՝ զի ընդ իս խաղաղութիւն ունիցիք: Յաշխարհի ասա նեղութիւն ունիցիք, այլ քաջալերեցարո՛ւք, զի ես յաղթեցի աշխարհի:

25. Այս բանը առակով խօսեցայ ձեզ հետ. ատեն պիտի գայ, որ ա՛լ առակներով պիտի չխօսիմ ձեզ հետ. այլ յայտնապէս պիտի խօսիմ Հօր վրայով:

26. Այն օրը պիտի խնդրէք իմ անունովս. ու չեմ ըսեր թէ ես խնդիրք պիտի ընեմ Հօրս ձեզ համար.

27. Զի ինք Հայրն ալ կը սիրէ ձեզ. զի դուք սիրեցիք զիս, ու հաւատացիք թէ ես Աստուծմէ ելայ:

28. Հօրմէն ելայ ու աշխարհ եկայ. դարձեալ կը թողում աշխարհս ու կ'երթամ Հօրս քով:

29. Աշակերտներն ըսին. Ահա՛, հիմա յայտնի կերպով կը խօսիս, ու այլեւս առակ չես ըսեր:

30. Հիմա գիտենք որ ամէն բան գիտես. ու հարկ չկայ որ մէկ մը քեզի հարցնէ. այս պատճառաւ կը հաւատանք որ Աստուծմէ եկար:

31. Յիսուս անոնց պատասխանեց ու ըսաւ. հիմայ կը հաւատա՞ք:

32. Ահա պիտի գայ ժամը, և արդէն եկած ալ է, որ իւրաքանչիւրդ մէկ մէկ տեղ պիտի ցրուիք, ու զիս առանձին թողուք. բայց ես մինակ չեմ զի Հայրս ինծի հետ է:

33. Այս բաները խօսեցայ ձեզի հետ՝ որ խաղաղութիւն ունենաք ինծի հետ: Այս աշխարհի մէջ նեղութիւն պիտի ունենաք, բայց քաջալերուեցէ՛ք զի ես յաղթեցի աշխարհիս:

ԳԼՈՒԽ ԺԷ.

Յիսուս իբր գերագոյն քահանայ՝ կ'աղօթէ ինք իրեն համար (1—5). իր աշակերտաց համար (6—19) եւ Եկեղեցւոյ համար (20—26).

1. Զայս իրրեւ խօսեցաւ Յիսուս, ամբարձ զաչս իւր յերկինս և ասէ. Հա՛յր, հասեալ է ժամ, փառաւորեա զՈրդի քո, զի և Որդի քո փառաւորեսցէ զքեզ,

2. Որպէս եառուր նմա իշխանութիւն ամենայն մարմնոյ, զի ամենայնի զոր եառուր նմա, տացէ զկեանն յաւիտենականս: Մատթ. ԻԸ. 18:

3. Այս են յաւիտենական կեանք. զի ծանիցեն զքեզ միայն ճշմարիտ Աստուած, և զոր առաքեցեր՝ զՅիսուս Քրիստոս:

4. Ես զքեզ փառաւորեցի յերկրի. զգործն կատարեցի՝ զոր եառուր ցիս զի արարից:

5. Եւ այժմ փառաւորեա զիս, Հա՛յր, առ ի քէն փառօքն զոր ունէի յառաջ քան զլինելն աշխարհի առ ի քէն:

6. Յայտնեցի զանուն քո մարդկան, զորս եառուր ինձ յաշխարհէ: Քո էին, և ինձ եառուր զնոսա. և զբանն քո պահեցին:

7. Արդ գիտացին եթէ զամենայն ինչ զոր եառուր ինձ,

8. Եառու նոցա. և նոքա ընկալան, և ծանեան ճշմարտու-

1. Այս խօսքերը ըսելով Յիսուս, իր աչքերը երկինք վերցուց ու ըսաւ. Հա՛յր, հասած է ժամը, փառաւորէ քու Որդիդ, որպէս զի քու Որդիդ ալ քեզ փառաւորէ,

2. Ինչպէս որ անոր իշխանութիւն տուիր ամէն մարմնոյ վրայ, որպէս զի յաւիտենական կեանքը պարգեւէ ամէն անոնց զորս տուիր անոր:

3. Այս է յաւիտենական կեանքը որ զքեզ ճանչնան միայն ճշմարիտ Աստուածը, և զանի որ դուն զրկեցիր՝ Յիսուս Քրիստոսը:

4. Ես քեզ փառաւորեցի երկրի վրայ. կատարեցի այն գործը զոր ինծի յանձնեցիր որ ընէի:

5. Եւ հիմա, Հա՛յր, փառաւորէ զիս այն փառքով զոր ունէի քեզմով աշխարհի ստեղծուելէն յառաջ:

6. Յայտնեցի քու անունդ մարդիկներուն զորս ինծի տուիր աշխարհի մէջէն: Քուկդ էին՝ և ինծի տուիր զանոնք. և անոնք պահեցին քու խօսքդ:

7. Արդ գիտցան թէ ինչ որ տուիր ինծի,

8. Ես ալ իրենց տուի. և անոնք ընդունեցին, և ստուգիւ

2—3. ...Ամենայն մարմնոյ երթայ-բանութիւն մըն է՝ որ կը նշանակէ «Անոր իշխելու իրաւունք տուիր ամէն մարդու վրայ» [Ծննդ. Զ. 12; Սղմ. ԿԹ. 3; Եսայի, Ե. 5...]; — Այս են յաւիտենական կեանք [3]. Յաւիտենական երանութեան արժանի ըլլալու էական պայմանն է, կ'ըսէ Տէրն մեր, ճանչնալ զԱստուած և անոր Որդին զՅիսուս Քրիստոս. բոլոր միւս ծէսերն ալ վերջ կ'եղած են,

թեամբ՝ թէ առ ի քէն ելի. և ճանչցան թէ քենէ ելած եմ. և հաւատացին՝ եթէ դու առաքեցեր զիս։

9. Արդ ես վասն նոցա աղաչեմ, և ոչ վասն աշխարհի աղաչեմ. այլ վասն նոցա զորս ետուր ինձ. զի քո էին։

10. Եւ որ ինչ իմ է՝ ամենայն քո է. և որ ինչ քո է՝ այն իմ է. և փառաւորեալ եմ ի նոսա։

11. Եւ ես ոչ եւս եմ յաշխարհի, և նոքա յաշխարհի են. և ես առ քեզ գամ, Հա՛յր։ Սուրբ պահեա զնոսա յանունն քո՝ որով ետուր ինձ. զի եղիցին մի՝ որպէս և մեք մի եմք։ Յովհ. ԺԲ. 9։ Սղմ. ՃԲ. 8։

12. Մինչ էի յաշխարհի ընդ նոսա, ես պահէի զնոսա յանունն քո որով ետուր ինձ. և պահեցի, և ոչ ոք ի նոցանէ կորեաւ, բայց որդին կորստեան՝ զի գիրն լցցի։ Յովհ. ԺՐ. 9։ Սղմ. ՃԲ. 8։

9. Արդ ես անոնց համար է որ կ'աղաչեմ, ու չէ թէ աշխարհի համար կ'աղաչեմ, այլ անոնց համար զորս դու տուիր ինծի. զի քուկդ էին։

10. Եւ ինչ որ իմս է՝ բոլորը քուկդ է. և ինչ որ քուկդ է՝ այն իմս է. և ես փառաւորուած եմ անոնցմով։

11. Իսկ ես այլեւս աշխարհի մէջ չեմ, և անոնք աշխարհի մէջ են. ես քու քովդ կու գամ, Հա՛յր։ Սուրբ պահէ զանոնք քու անունդդ համար՝ որով տուիր ինծի, որպէս զի մէկ ըլլան՝ ինչպէս մենք ալ մէկ ենք։

12. Երբ աշխարհի մէջ անոնց հետ էի, ես կը պահէի զանոնք քու անունդդ՝ որով տուիր ինծի. ու պահեցի, և անոնց մէ ոչ մէկը չկորսուեցաւ՝ բայց ի կորստեան որդիէն՝ որպէս զի գրուածը կատարուի։

9—19. Եւ ոչ վասն աշխարհի. Սոյն խօսքերն իր ընդարձակ իմաստով առնելու է. զի Տէրն մեր բացարձակապէս չի մերժեր աշխարհի համար աղօթելն, ինչպէս որ չէ զլացած անոր ալ մահ բաժին հանելու իր չարչարանաց արդիւնքէն։ Այլ՝ սա միայն կ'ուզէ զուրցել Թէ ինք հոս մասնաւորապէս իր աշակերտաց համար կ'աղօթէ, — Որ ինչ իմ է ասկնայն ըս է [10]. Անոնք ինչ հասարակաց է Հօր և Որդւոյն միջեւ. ուրեմն Քրիստոսի աշակերտներն Հօր Աստուծոյ ալ են, և ահա այս պատճառաւ Հօր պաշտպանութեան կը յանձնէ զանոնք։ — Սուրբ պահեա զնոսա յանուն ըս [11], կը նշանակէ. Պահէ զանոնք այն հմտութեան մէջ զոր ես իրենց տուի քու բնութեան մասին։ — Ձի եղիցին մի . . . կը խնդրէ Տէրն մեր որ իր առաքելոց տրուի միութիւն մտքի ու սրտի, միութիւն հաւատքի ու սիրոյ։ — Որով եստուրն ինձ. Որով կը յարաբերէ անունը. և հետեւաբար այս անցքին իմաստն է. Սուրբ պահէ զանոնք քու անունդդ համար, այն անունդդ՝ զոր մարդկանց յայտնելու համար ինծի յանձնեցիր։ — Մեր հոս ընդունած հայերէն օրինակին մէջ սա պէս գրուած կը գտնենք սոյն համարը. «. . . եւ ես առ քեզ գամ, Հայր։ Սուրբ պահեա . . .» ինչ որ քննադատ աւելի համապատասխան կը գտնեն ընտիր ընտիր յոյն ձեռագրաց։ Բայց այլք՝ նոյն իսկ հայ. ձեռագրերէն, լատիներէնի նման սապէս կը կարդան. «. . . առ քեզ գամ, Հայր սուրբ, պահեա զնոսա . . .»։ — Մինչ էի յաշխարհի. . . [12] Փրկիչն ա՛յն աստիճան մօտ կը տեսնէ իր մեռնելու ժամը, որ արդէն այս աշխարհէն ելած՝ իր բարեկամներէն բաժնուած կը սեպէ ինք զինք։ — Պահեի զնոսա . . . Վայրկեան մ'իսկ Տէրն մեր չհեռացուց իր հրեշտղութենէն աշակերտները. միշտ կը ջանար ուղղել անոնց Աերութիւնը քաղցրութեամբ, կը քաջալերէր զանոնք դէպ ի կատարելութիւն. վերջապէս անոնց հետ կը վարուէր իբր ճշմարիտ վարդապետ, ներհուն բժիշկ ու մտերիմ բարեկամ. ուստի իրաւամբ կրնար այդ վկայութիւնը տալ ինքզինքին՝ Թէ անվնաս պահեց զանոնք միայն չեւ այն ատեն։ — Ի չարէ [15] կը նշանակէ Թէ՝ սատանան՝ որ նոյն նոյն չարութեան մարմնացումն է, և որ իմաստով ստէպ կը գործածէ չորրորդ Աւետարանիչը [Ա. Յովհ. Բ. 13։ Գ. 12։ Ե. 18 . . .], և Թէ՝ մեղքը՝ որ զերազոյն չարիքն է։ Հոս երկու իմաստով ալ կրնայ առնուիլ, քանի որ միեւնոյն հիման կը յանգի։ — Ոչ . . . աղաչեմ զի բարձցես . . . [15] Թէպէտ աշխարհի մէջ կը մնան անոնք՝ բայց այլ ևս ո՛ և է կապակցութիւն մը չունին անոր չար ոգւոյն հետ, բաժնուած են անորմէ ու բոլորովին մաքուր երկնային կեանք մը զգեցած, ուստի չէ Թէ կ'աղաչէ Փրկիչը որ զանոնք բաժնէ ըստ մարմնոյ այս աշխարհէն ու երկինք հրաւիրէ զանոնք, զի փրկութեան տեսակէտով մեծ դեր մ'ունին կատարելիք մարդկանց քով, այլ պահէ զանոնք այս իրենց մաքրութեան մէջ, զօրացնէ որ արդիւնաբեր ըլլան։ — Սուրբ առ . . . [17] Սրբացուր զանոնք, աւանդէն՝ այդ իրենց ունենալիք ապագայ մեծ պաշտօնին համար նուիրագործէ՝, զարդարէ զանոնք պէս պէս առաքինութիւններով. և ի մասնաւորի ճշմարտութեան մէջ պահէ զանոնք՝ [ճշմարտութեամբ զով] քանի որ անոնք իրենց կարգին ճշմարտութիւնը քարոզելու սահման-

13. Բայց արդ առ քեզ գամ. և զայս խօսիմ յաշխարհի՝ զի ունիցին զուարթութիւնն իմ լիով յանձինս իւրեանց։

14. Ես ետուր նոցա զբանն քո, և աշխարհս ատեաց զնոսա, զի չեն յաշխարհէ, որպէս և ես չեմ յաշխարհէ։

15. Ոչ զայս աղաչեմ զի բարձցես զնոսա յաշխարհէ, այլ զի պահեսցես զնոսա ի չարէ։

16. Յաշխարհէ ասոի չեն, որպէս և ես չեմ յաշխարհէ։

17. Սուրբ առ զնոսա ճշմարտութեամբ քով. զի քո բանդ ճշմարտութիւն է։

18. Որպէս զիս առաքեցեր յաշխարհ. և ես առաքեցի զնոսա յաշխարհ,

13. Բայց հիմա քու քովդ կու գամ. և ես այս բանը կը խօսիմ աշխարհի մէջ՝ որպէս զի լիուլի ուրախութիւնս իրենց սրտին մէջ։

14. Ես անոնց տուի քու խօսքդ, և աշխարհ զանոնք ատեց, զի անոնք աշխարհէս չեն՝ ինչպէս որ ես ալ չեմ աշխարհէս։

15. Չէ Թէ կ'աղաչեմ որ զանոնք վերցնես աշխարհէս, այլ՝ որպէս զի զանոնք պահպանես չարէն։

16. Աշխարհէն չեն անոնք, ինչպէս որ ես ալ աշխարհէն չեմ։

17. Սուրբ իրէ զանոնք քու ճշմարտութեամբդ. քու խօսքդ ճշմարտութիւն է։

18. Ինչպէս որ դու զիս աշխարհ ղրկեցիր. ես ալ զանոնք ղրկեցի աշխարհի մէջ,

19. Եւ ի վերայ նոցա ես սուրբ առնեմ զանձն իմ, զի եղիցին և նոքա սրբեալք ճշմարտութեամբ։

20. Ա՛լ ոչ վասն նոցա միայն աղաչեմ, այլ վասն ամենայն հաւատացելոց բանիւն նոցա յիս,

21. Զի ամենեքին մի իցեն, որպէս դու Հայր յիս՝ և ես ի քեզ. զի և նոքա ի մեզ իցեն։ Զի և աշխարհ հաւատասցէ եթէ դու առաքեցեր զիս։

22. Եւ ես զփառսն զոր տուեր ինձ՝ տուի նոցա, զի իցեն մի՝ որպէս և մեք մի եմք։

19. Եւ ես ինքզինքս կը սրբացընեմ անոնց համար, որպէս զի անոնք ալ սրբութեամբ սրբուին։

20. Ա՛յլ չեմ թէ սոսկ անոնց համար կ'աղաչեմ, հապա այն ամենուն համար ալ որոնք պիտի հաւատան ինծի անոնց խօսքովը,

21. Որպէս զի ամէնն ալ մէկ ըլլան, ինչպէս որ, Հայր՝ դուն յիս կը դտնուիս, և ես ի քեզ, որպէս զի անոնք ալ մէկ ըլլան ի մեզ։ Եւ աշխարհ հաւատայ թէ դու զրկեցիր զիս։

22. Եւ այն ինծի տուած փառքըդ՝ ես ալ անոնց տուի, որպէս զի մէկ ըլլան՝ ինչպէս որ մենք ալ մէկ ենք։

ուած են, — ի վերայ նոցա ես սուրբ առնեմ զանձն իմ [19]. Յիսուս կը նուիրէ ինքզինք իր կամաւոր զոհ բոլոր աշխարհի համար, և մասնաւոր կերպով մը՝ իր առաքելոց համար՝ որպէս զի անոնք ալ նուիրագործուին, զօրանան ճշմարտութեամբ, իրենց ապագայի բարձր կոչման արժանի հանդիսանալու համար։ Ինչպէս կրնար ուրեմն Հայրը մերժել այսպիսի զօրաւոր հիման մը վրայ հաստատուած խնդիրքը։

20—23. Յիսուս կ'աղօթէ այժմ բոլոր ապագայ քրիստոնէից համար, — Ոչ վասն նոցա... Բիւրաւոր մարդիկ պիտի ընդգրկէին ճշմարիտ հաւատքը՝ Առաքելոց քարոզութիւնը լսելով, ու քիչ առնէն անոնց յաջորդները պիտի շարունակէին Բանին քարոզութիւնը, արդ այս բոլոր հաւատացեալներն ալ, Եկեղեցւոյ ոգւով բաժնուած պիտի ըլլային աշխարհային ոգիէն, բայց մարմնով միշտ անոր հետ շփման մէջ ըլլային. ուստի, ասոնք ալ մեծ հարկաւորութիւն ունէին Աստուծոյ մասնաւոր խնամքին, որ պատճառաւ սրտառուչ կ'աղօթէ Տէրն մեր մեզ համար ալ, — Զի ամենեքին մի իցեն... [21] Առանց սրտի, հոգւոյ՝ ու վարդապետութեան միութեան կարելի չէ որ Քրիստոսի եկեղեցին կանգուն մնայ. և ահա Տէրն մեր ալ մասնաւոր կերպով մը կ'աղօթէ եկեղեցւոյ միութեան համար՝ ինչպէս ըրած էր իր Առաքելոց համար ալ [հմր. 11]։ — Զի և աշխարհ հաւատասցէ... Աշխարհային ոգւով տոգորուած անձանց բաժանումին հանդէպ, քրիստոնէից միութիւնը փայլուն հակապատկեր մը պիտի ըլլայ. ինչ որ փառաւորապէս պիտի ապացուցանէ Թէ ստուգիւ սուրբ ու աստուածային է Յիսուսի հաստատած եկեղեցին։ Զի աշխարհ, հակառակ իր սկեպտիկութեան ու անհաւատութեան, հակառակ եկեղեցւոյ հանդէպ իր ունեցած խոր ատելութեան, պիտի սարսի եկեղեցւոյ անդիմադրելի ոյժին առջեւ, որնոր արդիւնք պիտի ըլլայ անոր միութեան, ու ակամայ կամօք պիտի խոստովանի Թէ Քրիստոնէութեան հաստատիչն է եղած աս զօրաւոր Ծումբը կազմողը։ Քրիստոնէութեան առաջին վայրկենէն իսկ սոյն միութիւնն սկսաւ [Գործ. Բ. 46, Դ. 32, Ե. 11, ԻԱ. 20։

23. Ես ի նոսա, և դու՝ յիս, զի եղիցին կատարեալք ի մի։ Եւ գիտասցէ աշխարհ՝ եթէ դու առաքեցեր զիս. և սիրեցի զնոսա որպէս դու զիս սիրեցեր։

24. Հա՛յր, զորս տուեր ինձ, կամիմ զի ուր ես եմ՝ և նոքա իցեն ընդ իս, զի տեսանիցեն զփառսն զիս՝ զոր տուեր ցիս. զի սիրեցեր զիս յառաջ քան զլինելն աշխարհի։

25. Հա՛յր արդար, և աշխարհ զքեզ ոչ ծանեաւ. այլ ես զքեզ ծանեայ. եւ նոքա ծանեան եթէ դու առաքեցեր զիս։

26. Եւ ծանուցի նոցա զանուն քո, և ծանուցից. զի սէրն զոր սիրեցեր զիս՝ ի նոսա իցէ, և ես ի նոսա։

23. Ես անոնց մէջ, դուն ալ՝ իմ մէջս, որպէսզի միանալով կատարեալ ըլլան։ Եւ աշխարհ գիտնայ՝ թէ դու զրկեցիր զիս. և ես զանոնք այնպէս սիրեցի՝ ինչպէս որ դու զիս սիրեցիր։

24. Հա՛յր, կ'ուզեմ որ, ուր ես կը գտնուիմ՝ հոն գտնուին նաեւ ինծի հետ անոնք՝ զորս ինծի տուիր, որպէս զի տեսնեն այն փառքը զոր տուիր ինծի. զի դու աշխարհիս ստեղծուելէն յառաջ զիս սիրեցիր։

25. Հա՛յր արդար, աշխարհ չճանչցաւ քեզ. բայց ես քեզ ճանչցայ. և անոնք ալ ճանչցան թէ դու զրկեցիր զիս։

26. Ես անոնց ճանչցուցի քու անունդ, ու պիտի ճանչցնեմ ալ. որպէս զի այն սէրը որով զիս սիրեցիր՝ անոնց մէջ ալ ըլլայ, և ես ալ՝ իրենց մէջ։

Ա. Յովհ. Ա. 3.] ու Տեսչութիւնը պիտի չվոյլատրէ ալ որ այն դարձի Ուղղափառ եկեղեցւոյ ծոցէն մինչեւ աշխարհիս վերջը՝ — Ես ի նոսա... [23]. Յիսուս բարոյապէս կը բնակի ամէն հաւատացեալի սրտին մէջ՝ ինչպէս կը գրէ Առաքեալն ըսելով. «Շնորհիր ի՛նչօրեայ Յիսուսի Քրիստոսի Հօր՝... որ բնակել տայ Քրիստոսի ձեր սրտերուն մէջ հաւատովդ...» [Եփես. Գ. 14—17], և իր Հոր միացած է գոյացութեան նոյնութեամբ։ Այսպէս ահա, մէկ կողմէն Յիսուս միացուցած է զմեզ իր սրտին մէջ, ու միւս կողմէն՝ մեզ ամէնքս ալ կ'առաջնորդէ միացնելու իր Հոր սրտին. որ պարագային անկարելի է որ հաւատացեալք իրարու մէջ ալ սերտիւ միացած չըլլան, և այնպէս ներքին կերպիւ մը միացած՝ որ կարծես ի մի ձուլուած ըլլան, [զի եղիցին կատարեալք ի մի] և այսպէս կատարելագործուած։ — Յոյնին մէջ կատարեալ բային համապատասխանողն է τετελειωμένοι, ինչ որ կը նշանակէ կատարեղութեան ծայրն հասած։

ԳԼՈՒԽ ԺԸ.

Յիսուս կը ձերբակալուի ու կը տարուի Անճայ քահանայապետին. — Պետրոսի առաջին ուրացութիւնը. — Յիսուս Կայիափայի առջեւ. — Պետրոսի երկրորդ ու երրորդ ուրացութիւնը:

1. *Զայս իբրեւ ասաց Յիսուս, ել աշակերտաւքն հանդերձ յայն կոյս ձորոյն Կեդրոնի՝ ուր էր պարտէզ, յոր եմուտ ինքն և աշակերտաքն իւր:* Բ. Թագ. ԺԵ. 23: Մատթ. ԻԶ. 35: Մարկ. ԺԴ. 32: Ղուկ. ԻԲ. 39:

2. *Դիտէր և Յուդա, որ զնայն մատնելոց էր՝ զտեղին. զի բազում անգամ ժողովեալ էր անդր Յիսուսի աշակերտաւքն հանդերձ:*

3. *Եւ Յուդայի առեալ ընդ իւր զգունդն, և ի քահանայապետէն և ի Փարիսեցւոց սպասաւորս, գայ անդր ջահիւք և լապտերօք և զէնուք:* Մատթ. ԻԶ. 47: Մարկ. ԺԴ. 43: Ղուկ. ԻԲ. 47.

1. Յիսուս այս ըսելէ ետքը, գնաց իր աշակերտներով կեդրովնի ձորին միւս կողմն՝ ուր պարտէզ մը կար. հոն մտաւ ինք և իր աշակերտները:

2. Յուդա ալ՝ որ զանի պիտի մատնէր, կը ճանչնար այն տեղը. զի չատ անգամներ Յիսուս հոն գնացած էր իր աշակերտներուն հետ:

3. Եւ Յուդա՝ իր հետ առնելով զօրաց գունդ մը, և ուրիշ սպասաւորներ քահանայից պետերէն ու Փարիսեցիներէն, հոն եկաւ ջահերով, լապտերներով ու զէնքերով:

3. Յուդայի առեալ . . . զգունդն. — Չատկի առթիւ Հրեայք ամէն կողմերէ գունդագունդ երուսաղէմ եկած ըլլալով, ստիպ հռովմէական իշխանութեան հանդէպ խռովութիւններ կը յարուցանէին, որոնք շատ անգամ ծանր ու աղիտաբեր վախճան մը կ'ունենային. Այս պատահականութեանց առջեւ պատրաստ գտնուելու համար, Հռոմայ իշխանութեան ներկայացուցիչը բաւական Թուով զօրքեր կը մտցնէր Ս. Քաղաքն՝ ու կ'ամրանար Տաճարին մօտ գըտնուող Անտոնեա ըսուած ամրոցին մէջ [Յովսէպոս, Պատմ. Ե. 5. 8]. Գունդ մը զօրքը իր անձուկ իմաստով՝ Լէգէոնին տասներորդ մասը կը կազմէր, որ ըսել է՝ կը բաղկանար շուրջ 600 հոգիէ [Lipsius. *De militia romana*, I. 4], որոց մէկ մասը պաշտօն ունէր հսկելու զատկական տօներուն՝ Տաճարին մէջ եղած կարգապահութեան. իսկ միւս մասն ալ քաղաքին մէջ անդորրութիւնը յարգել տալու պաշտօն ունէր. Ուրեմն հոս ակնարկուած գունդն է՝ հռոմայական զօրաց մէկ վաշտը, բայց չէ թէ ամբողջ գունդը պէտք է հասկնալ թէ Յուդայի կ'ընկերանար՝ այլ անոր մէկ մասը միայն՝ հազարապետի մը հրամանատարութեան ներքեւ. Յայտնի է թէ, Սանհէտրինի անդամներն անձամբ դիմում ըրած էին Պիղատոսի՝ որ զՅիսուս ձերբակալելու համար իրենց զօրքեր տրուէր, եւ այս՝ կամ վախնալով որ չըլլայ թէ ժողովուրդը գրգռուէր՝ ու ծայրայեղութեան տար ինք զինք, և կամ այս գործուածքով կ'ուզէին իբր մե՛ծ քաղաքական յանցաւոր մը ցոյց տալ զՅիսուս հեթանոս դատաւորին առջեւ. — Սպասաւորս կը նշանակէ բարապաններ, ծառայի ներ ունեցող պաշտօնեաներ, գրէթէ մեր այժմու եւասաթիներուն պէս, որոնք ո՛չ զօրական մարզանքներ գիտէին՝ ոչ ալ զէնք գործածելու իրաւունք ունէին, այլ սոսկ բիրեր կը կրէին իրենց ձեռքերը:

4. Զայն ամենայն եկեալ . . . — Հոս իմաստի պզտիկ տարբերութիւն մը կը տեսնուի բնագրին ու Հայերէն Թարգմանութեան մէջ. Ըստ Յոյնին՝ ինչպէս նաեւ լատին Թարգմանութեան, սոյն համարին իմաստն է հետեւեալը. Իսկ Յիսուս գիտնալով իր գլխուն գալիք բոլոր բաները, այսինքն թէ իր աստուածային գիտութեամբ առաջո ց տեսնելով իր չարչարանքին ամէն մանրամասնութիւնները, յառաջ անցաւ ու ըսաւ անոնց . . .

4. *Իսկ Յիսուս իբրեւ ետես զայն ամենայն եկեալ ի վերայ նորա, ել և ասէ ցնոսա. Զո՞ խնդրէք:*

5. *Պատասխանի ետուն նմա. ԶՅիսուս Նազովրեցի: Ասէ ցնոսա Յիսուս. Ես եմ: Կայր ընդ նոսա և Յուդա որ մատնէրն զնա:*

6. *Իբրեւ ասաց Թէ Ես եմ, յետս յետս չոգան և զարկան զգետնի:*

7. *Դարձեալ հարց զնոսա. Զո՞ խնդրէք: Եւ նոքա ասեն. ԶՅիսուս Նազովրեցի:*

8. *Պատասխանի ետ նոցա Յիսուս. Ասացի ձեզ Թէ ես եմ. ա՛րդ, եթէ զիս խնդրէք՝ Թոյլ տուք դոցա երթալ:*

9. *Զի լցցի բանն զոր ասաց՝ Թէ Զորս ետուն ցիս, ոչ կորուսից ի նոցանէ և ոչ զոք:* Յովհ. ԺԷ. 12.

10. *Իսկ Սիմովն Պետրոս քանզի ունէր սուր, ձգեաց զնա և հար զքահանայապետին ծառայ, և ի բաց առ զունկն նորա ձախոյ: Եւ էր անուն ծառային Մաղքոս:*

4. Իսկ Յիսուս տեսնելով որ այն ամէնը իր վրայ եկած էին, ելաւ ու ըսաւ անոնց. Ո՞վ կը փնտռէք:

5. Անոր պատասխանեցին. Յիսուս Նազովրեցին: Յիսուս անոնց ըսաւ. Ես եմ: Անոնց հետ էր նաեւ Յուդա որ կը մատնէր զանի:

6. Երբ անոնց ըսաւ Թէ Ես եմ, ետ ետ գնացին ու գետին ինկան:

7. Դարձեալ անոնց հարցուց. Ո՞վ կը փնտռէք: Եւ անոնք ըսին. Յիսուս Նազովրեցին:

8. Յիսուս անոնց պատասխանեց. Ձեզի ըսի Թէ ես եմ. Թէ որ ուրեմն զիս կը փնտռէք՝ Թող տուէք որ ադոնք երթան:

9. Որպէս զի կատարուէր իրեն ըսած սա խօսքը՝ Թէ Ինձի տուածներէդ և ոչ մէկը պիտի չկորսընցընեմ:

10. Իսկ Սիմոն Պետրոս որ սուր ունէր, քաշեց զայն ու զարկաւ քահանայապետին ծառային, և անջատեց անոր ականջը: Եւ այդ ծառային անունն էր Մաղքոս:

6. Ետես յետս չոգան . . . — Պէտք չէ կարծել Թէ բնական իրողութիւն մըն էր աս՝ որ հետեւանքն ըլլար անակընկալ բուռն սարսափի մը. Աւելի կրնար ենթադրուիլ Թէ որ զՅիսուս ձերբակալել եկողները մէկ քանի անփորձ ու փոքրաթիւ մարդիկներ ըլլային. Բայց երբ կը տեսնենք Թէ անոնք Թուով խիստ աւելի շատ ըլլալէ զատ, մէջերնին անուանի ու վարժ զօրականներու գումարտակ մըն ալ կը գտնուէր կուռ զինուած՝ այն ատեն բոլորովին ծիծաղելի կ'ըլլայ այսպիսի ենթադրութիւն մը, ինչպէս կը վկայեն ասոր՝ Բանապաշտներէն երկու նշանաւոր անձնաւորութիւններ [Strauss և M. Reuss]. Մեծ հրաշք մըն էր ուրեմն, որ ըրաւ այն

11. Ասէ Յիսուս ցՊետրոս. Արկ զսուրդ անդրէն ի պատեանս իւր. զբաժակն զոր ետու ինձ Հայր ո՞չ ըմպիցեմ զնա:

12. Իսկ գունդն և հազարապետն և սպասաւորք Հրէիցն՝ կալան զՅիսուս և կապեցին:

13. Եւ ածին զնա նախ առ Անանա՝ որ էր աներ Կայիափայի. որ քահանայապետն էր տարւոյն այնորիկ: Ղուկ. Գ. 2:

14. Այս այն Կայիափա էր՝ որ խրատն ետու Հրէից թէ լաւ է առն միում մեռանիլ ի վերայ ժողովրդեանն: Յովհ. ԺԱ. 49:

15. Եւ երթային զհետ Յիսուսի՝ Սիմովն Պետրոս և մեւս աշակերտն: Եւ աշակերտն այն քանզի ծանօթ էր քահանայապետին՝ եմուտ ընդ Յիսուսի ի գաւիթ քահանայապետին:

16. Եւ Պետրոս կայր առ դրբանն արտաքոյ: Ել մեւս աշակերտն՝ որ էր ծանօթ քահանայապետին, և ասաց դռնապանն՝ և եմոյծ ի ներքս զՊետրոս: Մատթ. ԻԶ. 58: Մարկ. ԺԴ. 54: Ղուկ. ԻԲ. 55:

17. Ասէ աղջիկն որ դռնապանն էր՝ ցՊետրոս. Մի՛թէ և դու յաշակերտաց առնն այնորի՞կ իցես: Եւ նա ասէ. Ոչ եմ:

11. Յիսուս ըսաւ Պետրոսի. Այդ սուրը դարձեալ իր պատեանին մէջ դիր. պիտի չխմե՞մ իմ Հօրս տուած բաժակը:

12. Իսկ զօրաց գունդը և հազարապետն ու Հրէից սպասաւորները ձերբակալեցին զՅիսուս ու կապեցին:

13. Ու նախ զանի տարին Անանայի. զի ասի աներն էր Կայիափայի՝ որուն նոյն տարւոյն քահանայապետն էր:

14. Այս այն Կայիափան էր՝ որ խրատեց Հրեաներն ըսելով թէ լաւ է որ մէկ մարդ մը մեռնի ժողովուրդին համար:

15. Եւ Սիմոն Պետրոս և մեւս աշակերտը Յիսուսի կը հետեւէին: Եւ որովհետեւ այն աշակերտը ծանօթ էր քահանայապետին՝ Յիսուսի հետ մտաւ քահանայապետին դաւթին մէջ:

16. Իսկ Պետրոս կեցած էր դուրսը դրան քով: Մեւս աշակերտն որ քահանայապետին ծանօթ էր, դուրս ելնելով դռնապանին խօսեցաւ ու ներս մղուց զՊետրոս:

17. Դռնապանուհին ընդ աղջիկը Պետրոսի ըսաւ. Մի՛թէ դուն ալ այն մարդուն աշակերտներէն ես: Եւ անիկա ըսաւ. Չեմ:

18. Կային անդ ծառայքն և սպասաւորք, խարոյկ արկեալ՝ քանզի ցուրտ էր. և ջեռնուին. կայր ընդ նոսա և Պետրոս՝ և ջեռնոյր:

19. Եւ քահանայապետն եհարց զՅիսուս վասն աշակերտացն՝ և վասն վարդապետութեան նորա:

20. Պատասխանի ետ նմա Յիսուս. Ես յայտնապէս խօսեցայ յաշխարհի. ես յամենայն ժամ ուսուցի ի ժողովրդեանն, և ի տաճարի անդ՝ ուր ամենայն Հրեայք ժողովեալ էին. և ի ծածուկ ինչ ոչ խօսեցայ:

21. Զի՞ հարցանես զիս. հարց զայնոսիկ՝ որ լուան թէ զի՛նչ խօսեցայ ընդ նոսա. ահաւասիկ նոքա գիտեն զինչ խօսեցայ:

22. Իբրեւ նա զայն ասաց, մի ոմն ի սպասաւորացն որ անդ կայր, ած ապտակ Յիսուսի և ասէ. Այդպէս պատասխանի տաս քահանայապետիդ:

23. Եւ Յիսուս ասէ ցնա. Եթէ չար ինչ խօսեցայ՝ վկայեա՛ վասն չարին. իսկ եթէ բարւոյ, ընդէ՞ր հարկանես զիս:

18. Ծառաներն ու սպասաւորները հոն կրակ վառած էին ու կը տաքնային ցուրտ ըլլալուն համար. Պետրոս ալ անոնց հետ էր ու կը տաքնար:

19. Եւ քահանայապետը հարցաքննեց զՅիսուս իր աշակերտաց ու իր վարդապետութեան մասին:

20. Յիսուս անոր պատասխանեց. Ես բացայայտ կերպով խօսեցայ աշխարհի մէջ. ես ամէն ատեն ժողովրդանոցին մէջ սովրեցուցի, և տաճարին՝ ուր ամէն Հրեայ հաւաքուած էր, ու ծածուկ բան մը չխօսեցայ:

21. Ինչո՞ւ կը հարցնես ինծի. հարցուր անոնց որ լսեցին թէ ես ինչ խօսեցայ իրենց. ահա անոնք գիտեն թէ ես ինչ խօսեցայ:

22. Երբ այս ըսաւ, սպասաւորներէն մին որ հոն կը կենար՝ Յիսուսի ապտակ մը տալով ըսաւ. Այդպէս պատասխան կուտաս քահանայապետին:

23. Եւ Յիսուս անոր ըսաւ. Թէ որ գէշ բան մը խօսեցայ՝ ցոյց տուր գէշ գործածս. իսկ թէ որ բարի՝ ինչո՞ւ ինծի կը զարնես:

առեն Փրկիչը, ցոյց տալով իր աստուածային կարողութիւնը, ճիշդ այն պահուն՝ որ կ'ընդդիմէր իր խոնարհումն ու [ստորնացումը: Ասով կը հասկցնէր թէ ինք իր կամքով կ'երթար չարչարուելու, ապա թէ ոչ՝ մարդկութեան տրամադրելիք ո՛ և է ոյժ կամ բռնութիւն չեն կրնար վնասել իրեն:

13. Նախ առ Անանա . . . — Այն քահանայապետին մասին տե՛ս Ղուկ. Գ. 2. ծանօթ.: ԶՅիսուս էն առաջ Աննայի տանելէ առաջ հանեցին զՅիսուս: — Տարտղն այնու

տիկ. Տե՛ս, ԺԱ. 49. ծանօթ.: — Ս. Յովհաննէս կը բաւականանայ միայն յիշատակելու թէ Յիսուս Աննայի ներկայութեան տարուեցաւ, բայց բան մը չըսեր թէ հոն ի՛նչ անցաւ դարձաւ, եւ անմիջապէս կ'անցնի նկարագրելու [հմր. 15 . . .] Կայիափայի առջեւ տեղի ունեցած պաշտօնական հարցաքննութիւնն իր յատակից հանգամանքներով:

18. Քանզի ցուրտ էր. — Պաղեստինու, մանաւանդ Երուսաղէմի մէջ՝ որու դիրքը շատ բարձր է, ստէպ Ապրիլ ամսուան մէջ գիշերները ցուրտ կ'ըլլան: Եւ արդէն նոյն տեղի բնակիչները ամենեւին ցուրտի վարժ չըլլալով, այդ օրին զովութիւնը կատարեալ ձմեռնային եղանակ մը կրնայ սեպուիլ անոնց համար [Schubert. Reise, t. II.]:

19. Քահանայապետն եհարց . . . — Յիսուսի Կայիափա քահանայապետին առջեւ երեւնալուն ու հարցաքննուելուն պատմութիւնը ընդարձակ գրած են միւս Աւետարանիչները: Տե՛ս, Մատթ. ԻԶ. 57—66: Մարկ. ԺԴ. 63: Ս. Յովհաննէս լուութեամբ կ'անցնի սոյն իրողութեան էական կէտին վրայէն, ու սոսկ կը յիշէ այն նախաշաւիղ տեսարանը որ տեղի ունեցաւ Յիսուսի ու Կայիափայի միջեւ մէկ քանի սպասաւորներու ներկայութեան, մինչեւ որ Սանհէտրինի

24. Եւ առաքեաց զնա Աննա կապեալ առ Կայիափա քահանայապետ: Մատթ. ԻԶ. 57: Մարկ. ԺԴ. 53: Ղուկ. ԻԲ. 54:

25. Եւ Սիմոն Պետրոս կայր անդ և ջեռնոյր: Ասեն ցնա. Մի՛թէ և դու յաշակերտաց անտի նորա՞ իցես: Նա ուրացաւ և ասէ՝ Թէ Չեմ: Մատթ. ԻԶ. 60: Մարկ. ԺԴ. 67: Ղուկ. ԻԲ. 56:

26. Եւ ասէ մի ոմն ի ծառայից քահանայապետին՝ ազգական այնորիկ՝ զորոյ զունին հնոտ Պետրոս. Ո՞չ ես իսկ տեսի զքեզ ի պարտիզի անդ ընդ նմա:

27. Դարձեալ ուրացաւ Պետրոս. և վաղվաղակի հաւ խօսեցաւ:

24. Աննա զանի կապուած զերկուց կայիափա քահանայապետին զով:

25. Եւ Սիմոն Պետրոս հոն կեցած էր ու կը տաքնար: Անոր ըսին. Մի՛թէ դո՛ւն ալ անոր աշակերտներէն ես: Նա ուրացաւ ու ըսաւ՝ Թէ Չեմ:

26. Եւ քահանայապետին ծառաներէն մին՝ որ ազգականն էր անոր որու ականջը կարնց Պետրոս, ըսաւ. Ես անդամ չտեսա՞յ քեզ անոր հետ այն պարտէզին մէջ:

27. Դարձեալ Պետրոս ուրացաւ. և իսկոյն աքաղաղը խօսեցաւ:

Հրեայք զՅիսուս Պիղատոսի տանելով կը պահանջեն որ մահուան դատապարտուի.—Պիղատոս կը հարցաքննէ զՅիսուս.—Յիսուս ու Բարաբբաս:

28. Եւ ածին զՅիսուս ի վանեայն Կայիափայ յատարանս դատաւորին. և էր այգուց: Եւ նոքա ոչ մտին յատարանն զի մի՛ պղծ ծիցին, այլ զի ուտիցեն զպատիկն: Մատթ. ԻԷ. 2: Մարկ. ԺԵ. 1: Ղուկ. ԻԴ. 1: Գործ. Ը. 28: ԺԱ. 3:

28. Եւ զՅիսուս Կայիափայի տանէն բերին դատաւորին ապարանքը, և առաւօտ էր: Եւ անոնք չմտան ապարանքին մէջ որ չպղծուէին, այլ որպէս զի զատիկը ուտել կարենային:

29. Եւ ասէ նոսա Պիղատոս արտաքս՝ և ասէ. Զի՞նչ չարախօսութիւն մատուցանէք զառնէն զայնմանէ:

30. Պատասխանի ետուն և ասեն ցնա. Եթէ չէր չարագործ այրն այն՝ ապա ոչ մատնէաք զնա քեզ:

31. Ասէ ցնոսա Պիղատոս. Առէք զնա դուք, և ըստ ձերոց օրինացն դատեցարուք: Ասեն ցնա Հրեայքն. Մեզ չէ արժան սպանանել զոք:

32. Զի լցցի բանն Յիսուսի զոր ասաց՝ նշանակեալ Թէ որո՛վ մահու մեռանելոց իցէ: Մատթ. Ի. 19:

33. Եմուտ մրւսանգամ յապարանան Պիղատոս, կոչեաց զՅիսուս և ասէ ցնա. Դո՞ւ ես Թագաւորն Հրէից: Մատթ. ԻԷ. 11: Մարկ. ԺԵ. 2: Ղուկ. ԻԳ. 3:

34. Պատասխանի ետ Յիսուս. Ի քէ՞ն ասես զայդ՝ եթէ այլք ասացին քեզ զինէն:

29. Պիղատոս դուրս եկաւ առնոնց գոլ՝ ու ըսաւ. Ի՞նչ ամբաստանութիւն ունիք այն մարդուն դէմ:

30. Անոր պատասխանեցին ու ըսին. Թէ որ այն մարդը չարագործ մը չըլլար՝ զինք քեզի չէինք մատներ:

31. Պիղատոս անոնց ըսաւ. Դուք առէք զանի ու դատեցէք ձեր օրինաց համաձայն: Հրեայք անոր ըսին. Մենք իրաւասութիւն չունինք և ոչ մէկն սպաննելու:

32. Որպէս զի իրականանար Յիսուսի այն խօսքը՝ որ ըսաւ երբ նշանակած էր Թէ ինչ մահով պիտի մեռնէր:

33. Պիղատոս կրկին իր ապարանքը մտաւ, և զՅիսուս կանչելով անոր ըսաւ. Դո՞ւ ես Հրէից Թագաւորը:

34. Յիսուս պատասխանեց. Դուք քենէ՞ կ'ըսես այդ բանը՝ Թէ ուրիշներ քեզի ըսին իմ մասիս:

անդամներն հոն հաւաքուէին: — Վասն ապաշակերտացն, Աշակերտներու Թիւին, ի՛նչ դեր ունենալնուն են.ի մասին, Վասն վարդապետութեան, այսինքն Փրկչին ինչ բան քարոզելուն և ի՛նչ նպատակաւ վարդապետելուն մասին: Այս անպաշտօն խօսակցութենէն Թերեւս կը յուսար Քահանայապետը Թէ ձեռքը կռուան մը պիտի ունենար՝ ժողովրդին մէջ անոր դէմ յարձակելու համար:

24. Եւ առաքեաց զնա . . . առ Կայիափա. — Արդէն նախընթաց եղելութիւնը տեղի կ'ունենար Կայիափայի առջեւ, բայց Թերեւս Աւետարանիչը յիշելով Թէ չէր լսած առաջուց Յիսուսի առ Կայիափա ղրկուիլը, հոս կ'ուղղէ այդ իր մոռացումը: Տե՛ս, հմմր. 13:

28. Ցպարաւնս դատաւորին. — Մինչեւ հիմա Փրկիչը կրօնական ատեանի մը առջեւ կը գտնուէր: Սոյն ատեանը որ ժամանակաւ մեծ ձեռնհասութիւն ունէր ամէն վէճ կարգադրելու, յանցաւորները ամենախիստ կերպիւ պատժելու. հիմա բոլորովին իր ձեռքէն առած էին Հռոմայեցիք այդ առնձնաշնորհումներէն ամենէն կարեւորները, և ի մասնաւորի գլխապարտութեան վճիռները ի գործ դնելու իրաւունքը: Ահա այս պատճառաւ զՅիսուս կը տանին քաղաքական Ատենին առջեւ: Սոյն Ատեանը կը գտնուէր նոյն իսկ դատաւորին ապարանքին մէջ՝ զոր Հռոմայեցիք կ'անուանէին Բուէդօրիում կամ Ապարանք Պիղատոսի: Երուսաղէմի մէջ Պիղատոս կը բնակէր ըստ ոմանց՝ Մեծին Հերովդի ապարանքին մէջ, և ըստ այլոց՝ ինչ որ աւելի հաւանական կը Թուի, Անտոնիա ըսուած ներքնաբերդին մէջ: — Զի մի՛ պղծիցին. Փարիսեցւոց սկզբունքին համաձայն, Հրէայք պղծուած կը սեպէին ինքզինքին՝ երբ հեթանոսի մը տուն մտնէին, մանաւանդ Զատկի ատենները, զի անոնց տան մէջ խմորեալ հաց կը գտնուէր, դիր նաեւ ուրիշ շատ մը անմաքրութիւններ ալ [Բ. Օրին. ԺԴ. 4: Գործ. Ժ. 28: ԺԱ. 2], ինչպէս կը պատուիրէ Թալմուտ ըսելով. «Անմաքուր են հեթանոսաց բնակութիւնները». [Ohol. XVIII. 7.] «Ո՛վ ամպարիշտ կուրութիւն, կը գոչէ Ս. Օգոստինոս, որ իրենց կարծել կու տայ Թէ ուրիշին բնակարանը մտնելով պիտի պղծուէին, ու պիտի չպղծուէին երբ անլուր ոճիր մը իրենց ձեռքով գործէին» ձառ. Ա. — Այլ զի ուտիցեն զպատիկն. Զատիկն ուտելէ ըսելով չիմացուիր հոս զատկական գառնուկը, այլ այն զոհերը որոնք կը մորթէին Նիսան ամսոյ 15 ի առտուն ու կ'ուտէին կէս օրին: Այս զոհերու անունն էր խակիկա, և ինչպէս Հրեայ հեղինակներ կը մեկնեն, խոշոր կենդանիներն էին միայն [եզ, երինջ, հորթ] որ կը մորթուէին այս տեսակ զոհերու համար: Բաց ի աստի, Թէ որ զատկական գառնուկն ուտել կարենալու համար

35. Պատասխանի Նիղատոս. Մի՛թէ և ես Հրեա՞յ իցեմ. ազգն քո և քահանայապետք մատնեցին զքեզ ինձ. զի՞նչ գործ գործեալ է քո:

36. Պատասխանի Յիսուս. Իմ արքայութիւն չէ յայսմ աշխարհէ. եթէ յաշխարհէ սմանէ էր արքայութիւնն իմ, սպասաւորքն իմ մարտնչէին արգելուք՝ զի մի՛ մատնեցայց Հրէից. բայց արդ թագաւորութիւն իմ չէ սմանէ:

37. Ասէ ցնա Պիղատոս. Ապա թէ այդպէս իցէ, թագաւոր ումն ես դու: Պատասխանի Յիսուս. Դու ասես թէ թագաւոր իցեմ. բայց ես՝ յայդ իսկ ծնեալ եմ, և ի դմին իսկ եկեալ եմ յաշխարհ, զի վկայեցից ճշմարտութեան: Ամենայն որ ի ճշմարտութենէ է՝ լսէ բարբառոյ իմոյ:

38. Ասէ ցնա Պիղատոս. Զի՞նչ է ճշմարտութիւն: Զայս իբրև ասաց՝ դարձեալ ել առ Հրեայսն

35. Պիղատոս պատասխանեց. Մի՛թէ ես ալ Հրեա՞յ եմ. քոնդ ազգդ ու քոնդ քահանաներուդ պետերը մատնեցին քեզ ինծի. դուն ի՞նչ բրած ես:

36. Յիսուս պատասխանեց. Իմ արքայութիւնս այս աշխարհէն չէ. թէ որ այս աշխարհէն ըլլար իմ արքայութիւնս, իմ սպասաւորներս կը պատերազմէին անշուշտ՝ որ չհանձնայի Հրէից ձեռքը. բայց իմ թագաւորութիւնս այս տեղէն չէ:

37. Պիղատոս անոր ըսաւ. Թէ որ ուրեմն այդպէս է՝ դուն թագաւոր մը ե՛ս: Յիսուս պատասխանեց. Դուն կ'ըսես թէ թագաւոր մ'եմ. բայց արդէն այդ բանին համար ես ծնած եմ, և աղոր համար աշխարհ եկած եմ, որպէս զի վկայեմ ճշմարտութեան: Ո՛վ որ ճշմարտութենէն է՝ կը լսէ իմ ձայնիս:

38. Պիղատոս անոր ըսաւ. Ինչ է ճշմարտութիւնը: Եւ այս ըսելով կրկին դուրս Հրէից քով ե-

կը վախնային պղծուիլ՝ ասի անհնեմ երկիւղ մը պիտի ըլլար, քանի որ մինչեւ իրիկուն բաւական ժամանակ ունէին այդ պղծութենէն մաքրուելու. ինչպէս Թալմուտ ալ կ'ըսէ. «Մգաւորը Ծող լուացուի և իր զատկական գառնուկն ուտէ իրիկուան». *Pesach.* VIII. Տե՛ս, Lightfoot, *Hor. hebr. et Talm. in Marc.* XIV. 22: Patrizi, *De Evang.* lib. III. dissert. L. n°. 28. Որմէ կը տեսնուի Թէ զատկական գառնուկն ուտելու սովորութիւնը իրիկուան կ'ըլլար. մինչդեռ խակիկա զոհերը կէս օրին կ'ուտէին և այս զոհերուն ալ զատիկ անունը կու տային. Տե՛ս, Բ. Օրին. ԺԶ. 2—3, Բ. Մնաց. Լե։ 7—9։

36. Իմ արքայութիւն...—Յիսուս չի մեր-

ժեր Թէ ինք Թագաւոր մը չէ, այլ՝ Թէ իր Թագաւորութիւնը աշխարհային կամ քաղաքական ո՛ և է մէկ բնութիւն մը չունի, ու զուտ հոգեւորական է. ուստի Հռոմայեցւոց խոչընդոտ մը չէ ու չի կրնար ըլլալ։

37. Ես յայդ իսկ ծնեալ եմ. — Յիսուս կ'ակնարկէ այս խօսքով իր անժամանակ ծնունդը Հօրմէ՝ իբր Բանն Աստուած։ — Որ ի ճշմարտութենէ է. Այս խօսքերով կ'իմացնէ Փրկիչը Թէ որո՛նք են իր կողմ. նակիցները և իր հաւատարիմները. «ճշմարտութենէն ըլլալ» կը նշանակէ ճշմարտութեան բարեկամ ըլլալ, ճշմարտութեան հետամուտ ըլլալ և ըստ այնմ ապրիլ։

38. Զի՞նչ է ճշմարտութիւն. — Պիղատոս զրէթէ առանց անդրադառնալու կ'ուղղ-

և ասէ ցնոսա. Ես և ոչ մի ինչ պատճառս գտանեմ ի նմա:

39. Բայց է ձեր սովորութիւն զի զմի օք արձակեցից ձեզ ի Զատկին. ա՛րդ, կամիք զի արձակեցից ձեզ զթագաւորն Հրէից: Մատթ. ԻԷ. 15: Մարկ. ԺԵ. 6: Ղուկ. ԻԳ. 17:

40. Աղաղակեցին ամենեքեան և ասէին. Մի՛ զդա, այլ զԲարաբբաս: Եւ էր Բարաբբայն այն աւազակ:

լաւ ու անոնց ըսաւ. Ես դատապարտելու արժանի ո՛ և է յանցանք մը չեմ գտներ անոր քով:

39. Բայց ձեր սովորութիւնն է ասա՝ որ Զատկին բանտարկեալ մը ազատ թողում ձեզի. ա՛րդ, կ'ուզէ՞ք որ Հրէից Թագաւորը արձակեմ ձեզի:

40. Ամէնն ալ պոռացին ու ըսին. Ասի չէ՛, այլ Բարաբբան: Եւ Բարաբբան աւազակ մըն էր:

ԳԼՈՒԽ ԺԹ.

Յիսուսի ձաղկուիլն ու փուշով պսակուիլը.—Երկրորդ անգամ ներքնաքննուիլը Պիղատոսի առջեւ.—Խաչ ճանուելու դատապարտուիլը:

1. Յայնժամ առ Պիղատոս զՅիսուս, և գան ետուր: Մատթ. ԻԷ. 21: Մարկ. ԺԵ. 11:

2. Եւ զինուորացն արարեալ պսակ ի փշոց՝ եդին ի գլուխ նո-

1. Պիղատոս այն ատեն առաւ զՅիսուս՝ ու ծեծել տուաւ:

2. Եւ զինուորները փուշերով պսակ մը չինելով՝ անոր գլուխը

սոյն հարցումը. և կամ ինք իրր ճշմարիտ սկեպտիկ, արհամարհելով փիլիսոփաներու այն մեծ ճիգը որ կը կայանայ փնտռել, խուզարկել ճշմարիտը, անկարելի կը կարծէ զայն ձեռք բերելը, և չղազրգռական շարժումով մը բերնէն կը սպրդեցնէ իր սրտին մէջ կրածը, և առանց անոր պատասխանին սպասելու դուրս կ'ելնէ. «Տասն և ութ դար կայ՝ որ դէմ դիմաց գտնուեցան երկու անձնաւորութիւններ . . . , Քրիստոս և Պիղատոս. լոյսը ընդդէմ խաւարի, ճշմարտութիւնը ընդդէմ ստութեան, արդարութիւնը՝ անիրաւութեան, յոյսը՝ անյուսութեան . . . Ի՞նչ է ճշմարտութիւնը, կը հարցնէ Պիղատոս՝ առանց յուսալու Թէ պիտի կրնար անոր տիրանալ, և առանց պատասխանին սպասելու դուրս կ'ելնէ . . . : Հռոմայեցի դատաւորը չէր հաւատար ճշմարտութեան . . . : Թերեւս անոր հոգին բոլորովին մեռած չէր անդրաշխարհեան բաներու, և սակայն գառնութիւն մը կը պատէ անոր սիրտը՝ երբ իր ականջին կը զարնէ ճշմարտութիւն բառը, որ իր մտքին մէջ կ'արթնցնէ այն օրերու յիշատակը, յորս աշխատած էր անոր հանդիպելու ջանքեր ընելու, դեռ զայն կարելի սեպելով մահկանացուներու հասողութեան. Բայց հիմա կը յուսահատի»։ F. Hettinger, *Apol. del Cristianesimo.* t. I. p. 9:

1. Գան ետուր. — Ծանցաւորները գանահարելու մասին՝ տե՛ս Ղուկ. ԻԲ. 16. ծանօթ.։ — Պիղատոս այն դիտաւորութեամբ գանահարել տուաւ զՅիսուս՝ որ իր Ջնջամիներուն գութը շարժէր, կամ անոնց առելութեան յագուրդ տար, ու այնպէս յաջողէր զանի արձակելու։

բա, և պղեցաւցին նմա հանդերձ ծիրանի:

3. Եւ գայլն առնա և ասէին. Ո՛ղջ եր, արքայ Հրէից. և հանէին նմա ապտակս:

4. Ել դարձեալ Պիղատոս արտաքս և ասէ ցնոսա. Ահա ածեմ ցնա արտաքս առ ձեզ, զի գիտասջիք թէ ես ընաս ինչ ի նմա ոչ գտանեմ:

5. Ել Յիսուս արտաքս, և ունէր պսակ ի փշոց և հանդերձ ծիրանի: Եւ ասէ ցնոսա. Ահա այրդ ցձեզ:

6. Իբրեւ տեսին զնա քահանայապետքն և սպասաւորք, զաղաղակ բարձին և ասեն. Ի խա՛չ հան, ի խա՛չ հան զդա: Ասէ ցնոսա Պիղատոս. Առէք զդա ի ձեզ, և ձեզէն հանէք ի խաչ. զի ես ի դմա գիտս ինչ ոչ գտանեմ:

7. Պատասխանի ետուն նմա Հրեայքն. Մեք օրէնս ունիմք, և ըստ օրինացս մերոց պարտի մեռանել. զի զանձն իւր Որդի Աստուծոյ արար:

8. Իբրեւ լուաւ զբանս զայսոսիկ Պիղատոս՝ առաւել եւս երկեաւ:

9. Եմուտ դարձեալ անդրէն յապարանսն՝ և ասէ ցՅիսուս. Ո՞ւստի ես դու: Եւ Յիսուս ոչ ետ նմա պատասխանի:

10. Ասէ ցնա Պիղատոս. Ընդ իս ո՞չ խօսիս. ո՞չ գիտես եթէ իշխանութիւն ունիմ հանել զքեզ ի խաչ, և իշխանութիւն ունիմ արձակել զքեզ:

11. Պատասխանի ետ Յիսուս. Ոչ ունէիր դու իշխանութիւն ի վերայ իմ՝ և ո՛չ մի, եթէ ոչ էր տուեալ քեզ ի վերուստ: Վասն այնորիկ, որ մատնեաց զիս քեզ՝ նորա մեծ մեղք են:

7. Մեք օրէնս ունիմք... — Պիղատոս շատ զօրովելի ու Յոյլ միջոց մ'ընտրած էր, անմեղ մը խաթիւ պատժելով, ժողովուրդին զումը շարժելու համար: Հրէայք այդ բանին վրայ աւելի սիրտ առին, մանաւանդ երբ դատաւորին շրթանց վրայ տեսան այն հեգնական Յոյլտութիւնը՝ որով իրենց կը Յոզոր զանի պատժելու իրաւունքը: Այս բանը անկարելի էր, քանի որ բնա՛ւ իրաւասութիւն չունէին այդ բանին: Բայց ահա ո՛րքան ալ հեգնական ըլլար Պիղատոսի ըրած Յոյլտութիւնը՝ իրենք մասամբ մը իրաւունք ունէին կոչում ընելու իրենց օրէնքներու տրամադրութեան: Զի Հռոմի միշտ կը պատուիրէր պարտեալ ելլիներու մէջ իր ունեցած ներկայացուցչին՝ որ յարգէին տեղական ժողովուրդի օրէնքներն ու սովորութիւնները: Այս բանն է որ կը յիշեցնեն Հրէայք Պիղատոսի՝ ակնարկելով Ղեւտ ԻԴ. 16. և Բ. Օրինաց ԺԸ. 20 գլուխներուն: — Զի զանձն իւր Որդի Աստուծոյ արար, ի՛նչ ընելով Յիսուս յանցաւոր ըրած է ինքզինք հրեական օրէնքներուն առջեւ: Ինք զինք Որդի Աստուծոյ անուանելով՝ հայհոյիչ, սրբապիղծ մ'եղած է, որով արժանացած մահու պատմ կը հրաւիրէր իր վրայ՝ թէ որ մաս ուներ անոր դատապարտութեան խնդրոյն մէջ: —Եմուտ... եւ ասէ ցՅիսուս... [9]. Պիղատոս ուզելով լուսաբանութիւն մ'ունենալ այդ իր կասկածին մասին՝ փութկոտ ներս կ'երթայ, ու կ'ուզէ Յիսուսի ո՛ւսկից և ի՛նչ Յագում ունենալուն վրայ գաղափար մը կազմել:

11. Որ մատնեաց զիս քեզ՝ Նորա մեծ մեղք են. — Յիսուս չէ Թէ հոս կ'ակնարկէ Յուդայի, զի Յուդա չէր որ ուղղակի զՅիսուս Պիղատոսի մատնեց, այլ կ'ակնարկէ կայիափայի: Պիղատոս կը մեղանչէր անշուշտ, զի չարաչար կը գործածէր իր իշխանութիւնը Յիսուսի հանդէպ. բայց անհամեմատ աւելի մեծ էր Հրէից գործած մեղքը, զի ասոնք ա՛յնքան հրաշալի դէպքերու հանդիսատես եղած ըլլալով, ա՛յնքան երկնային լոյսեր ստացած, չէին սակայն հաւատար Փրկչին աստուածային ծագում ունենալուն: Եւ որ աւելին է՝ ամէն ի Յէր ոգի ի բռին ձգնած էին ասոնք Փրկիչը հալածելու, և հիմակ ալ կ'ուզէին բռնի մահուան դատապարտել տալ իբր մեծ եղեռնագործ մը:

8. Երբ Պիղատոս այս խօսքերը լսեց՝ ալ աւելի վախցաւ:

9. Ու դարձեալ իր ապարանքը մտնելով՝ Յիսուսի ըսաւ. Ո՞ւսկից ես դուն: Իսկ Յիսուս պատասխան չտուաւ անոր:

10. Պիղատոս անոր ըսաւ. Ինծի հետ չե՞ս խօսիր. չե՞ս գիտեր որ ես իշխանութիւն ունիմ քեզ խաչ հանելու, և իշխանութիւն ունիմ քեզ ազատ ձգելու:

11. Յիսուս պատասխանեց. Դուն բնա՛ւ իշխանութիւն մը չէիր կըրնար ունենալ իմ վրայ՝ թէ որ քեզի այդ բանը տրուած չըլլար վերէն: Ասոր համար, մեծ մեղք ո՛րքան ան՝ որ զիս քեզի մատնեց:

ժին, —Ի՛նչ մեծ ճարտարութիւն ցոյց կու տան Հրէից գլխաւորները պարագային հանդէպ իրենց ամբաստանութիւնն ալ փոխելով: Ի սկզբան [ԻՉ. 65...] կրօնական յանցանք մը դրած էին, բայց մեկէն քաղաքական քրէական յանցանքի մը կը փոխէին իրենց ամբաստանութիւնը [Ղուկ. ԻԳ, 2]. հոս՝ վերստին կրօնականին կը դառնան. ու քիչ ետքն ալ [հմմտ. 12] դարձեալ քաղաքական յանցանք մը կը վերագրեն անոր:

8—9. Իբրեւ լուաւ... առաւել եւս երկեաւ. — Պիղատոս արդէն սրտի մեծ անձկութեան մէջ կը գտնուէր, մեկ կողմէն տեսնելով Յիսուսի անվեհեր ու անմեղութիւն ճառագայթող կերպարանքը, միւս կողմէն՝ իր կնոջ տեսած արհաւիրքէն երազը [Իէ. 19] միտքը բերելով, Հիմա ա՛լ աւելի կը ցնցուի Հրէից այս վերջին խօսքերուն վրայ, զի, բնականաբար հեթանոսի մը գաղափարով զանոնք մեկնելով, կը վախնար որ, եթէ աստուած գերմարդկային էակ մըն էր այդ Յիսուսը, աստուածներէ մեկուն Որդին, ի՛նչ սահեղ պատասխանատուութիւն

12. *Եւ յանմանէ Պիղատոս խնդրէր արձակել զնա։ Եւ Հրեայքն աղաղակէին և ասէին. Եթէ զդա արձակես՝ չես բարեկամ կայսեր. Ամենայն ոք որ թագաւոր կոչէ զանձն իւր՝ հակառակ է կայսեր։*

13. *Իսկ Պիղատոս իբրեւ զուաւ զբանս զայսոսիկ, ած զՅիսուս արտաքս, և նստաւ ի վերայ բեմին, ի տեղւոջն՝ որ կոչէր Բարայատակ, և եբրայերեցերէն Կապպաթա։*

12. Եւ այդ առենէն սկսաւ Պիղատոս Յանապիր եղաւ զանի ազատ ձգելու։ Բայց Հրեայք կը պոռային ըսելով. Թէ որ ասի ազատ ձգես՝ կայսեր բարեկամ չես. զի Ով որ Թագաւոր կ'անուանէ ինքզինք՝ կայսեր դէմ կը դործէ։

13. Իսկ Պիղատոս երբ այս խօսքերը լսեց, դուրս բերաւ զՅիսուս՝ ու նստաւ բեմին վրայ, հոն այսինքն՝ որ Բարայատակ կը կոչուէր, իսկ եբրայերերէն՝ Կապպաթա։

12. Ձես բարեկամ կայսեր. — Հրէայք, տեսնելով որ իրենց Յիսուսի վերագրած կրօնական յանցանքը՝ մեծ բանի մը չպիտի ծառայէր, անմիջապէս քաղաքական դիմակ մը կու տան իրենց ամբաստանութեան. Թէ որ զՅիսուս ազատ ձգես՝ կայսեր բարեկամ եղած չես սեպուիր։ Հռոմայեցի բարձրաստիճան պաշտօնեաներու է՛ն մեծ մտազբաղումն էր, մանաւանդ Տիբերեայ օրով, կայսեր բարեկամ մնալ, անոր շահերը պաշտպանել, անոր կասկածը բնաւ չհրաւիրել իրենց վրայ։ Զկար յանցանք մը, ոճիր մը, որ այնքան մեծ երեւար՝ քան կայսեր տիսճռութիւն պատճառելը։ Հրէայք քաջ գիտէին այս բանն, ու գիտութեամբ էր որ շեշտակի հարուած մը կ'ուղղէին Պիղատոսի, այսպիսի լեզու մը գործածելով։ — Ամենայն ոք որ թագաւոր կոչէ զանձն . . . Յիսուս բաւ էր Թէ իր իշխանութիւնը երկնային է։ Հրէից գործուն չէր գար անոր այս խօսքը իր բուն իմաստով մեկնելը. ուստի կ'այլափոխեն ու բոլորովին հակառակ մեկնութիւն մը կու տան՝ ըսելով Թէ Յիսուս ինքզինքին համար Թագաւոր տիտղոսը կու տայ։ Արդ, ով որ կը յանդգնի մարտնելու օրինաւոր իշխանութեան դէմ, այսպիսին ամենամեծ քրէական յանցանքն է որ կը գործէ։ Տիբերիոս կայսր, կը պատմէ Սուետոն [*Տիբեր.* Գ. 58], է՛ն սոսկալի պատիժներու կ'ենթարկէր այնպիսի քրէական յանցանք [Lex majestatis] գործողները։ Տակիտոս ալ [*Տարեգ.* Գ. 38] միևնոյն կայսեր մասին խօսելով կ'ըսէ Թէ «Քրէական յանցանքը ամէն ամբաստանութիւններու լրումն է»։ Ուստի, Թէ որ մէկու մը վրայ այս կարգի ամբաստանութիւն մը լսուէր՝ առանց ո՛և է ձեւակերպութեան կ'ընդունէր իր մահուան վճիռը, Թէ որ ուրեմն, Պիղատոս համարձակեր պաշտպանել զՅիսուս՝ որ քրէական յանցաւոր մըն էր, ինք ալ նոյն այն յանցանքին մասնակից եղած կը սեպուէր։ Այս բանն էր որ Հրէայք կ'ուզէին հասկցնել Պիղատոսի՝ զանի ահաբեկելու համար։

13. Իսկ Պիղատոս իբրեւ լուաւ . . . — Հրէից այս վերջին սպառնալից խօսքերը շեշտակի հարուած մը տուին Պիղատոսի է՛ն զգայուն մասին. խօսք մը, բառ մը անգամ չկրցաւ արտասանել ի պատասխանի, և ընդ փոյթ ձեռք զարկաւ հանդիսաւոր կերպիւ արտասանելու Յիսուսի դատապարտութեան վճիռը։ —Ած զՅիսուս արտաքս. Հռովմէական օրէնքը կը պահանջէր որ, մահապարտին դատակնիքը հրատարակուէր բացօթեայ տեղ մը [sub divo], այս պատճառաւ, Յիսուս՝ որ ցարդ ապարանքին մէջ էր, դուրս կը բերուի ի տես հանրութեան։ Եւ երբ դատաւորը պիտի արտասանէր վճիռը՝ կը նստէր պատուանդանի մը վրայ դրուած աթոռակի մը վրայ, իր իշխանութեան վերարկուն ուսին վրայ ձգած՝ ու աջ ձեռքը բռնած օրինագիրքը, Տե՛ս, Fillion, *Atlas archéol. de la Bible.* pl. LV. fig. 9. — Բարայատակ. յն. Լիթոստրոսօն ի Քարգմանութիւնն է այս Յայտնի է Թէ հին տաճարները մխիթոնով [մոզայիգ] կը զարդարէին հարուստներն իրենց տուներու բակերն ու սրահները։ Յովսէպոս ալ կը պատմէ Թէ, Երուսաղէմի տաճարին բլուրին այն մասն՝ ուր շինուած էր Անտոնիա ըսուած միշնաբերդը — ուր և տեղի կ'ունենար սոյն իրողութիւնը — համակ գոյնզգոյն մխիթոններով զարդարուած էր գետինը [Հնուք. Ե. 5. 2]։ — Եբրայերէն գետինը՝ որու արմատն է Կապպաթա բառն՝ որու արմատն է Կապպադ, չի նշանակեր բարայատակ, այլ՝ պատ, պարիսպ։ Ուստի, Աւետարանիչը չէ Թէ ըսել կ'ուզէ Թէ, Կապպաթային Քարգմանութիւնը Լիթոստրոսօն ի — բարայատակ է՝ այլ տեղեկագրական ծանօթութիւն մը կու տայ Թէ այն տեղին՝ Հրէայք տարբեր անուն մը կու տային, և Հռովմայեցիք՝ տարբեր։

14. Եւ էր ժամ իբրեւ վեցերորդ. — Այս պզտիկ մէկ տեղեկութիւնը բաւական դժուարութիւն կը պատճառէ գիտնալու համար Թէ ժամը քանիի՞ն Յիսուս խաչ ելաւ։ Չի, ըստ Ս. Մարկոսի, Յիսուս առտուան ժամը 3 ին խաչ ելաւ [Ժե. 25]. Ս. Յովհաննէս ալ միւս կողմէն կը հաւաստէ Թէ, արշալոյսը ծագած չծագած բերին զՅիսուս Պիղատոսի առջեւ [ԺԸ. 28]. և հիմա կ'ըսէ Թէ ժամը վեցին, այսինքն շուրջ կէս օրին ընդունեց Յիսուս իր խաչ հանուելու վճիռը։ Այս խնդիրը լուծելու համար, շատեր կը կարծեն Թէ Օրինակիչներու ձեռքով գործուած սխալ մըն է որ սպրդած է միւն կամ միւս Աւետարանին մէջ, բայց այս կարծիքը ո՛և է կառուն մը չունի իրեն։ Այս պատճառաւ, այլք կ'ըսեն Թէ, Ս. Յովհաննէս որոշ չըսեր Թէ ժամը 6 ին այդ բանը պատահեցաւ, այլ շուրջ 6 ին, ինչ որ բաւական առածգական է, եւ որովհետեւ այն առենները ցորեկն ու գիշերը չորս մասերու կը բաժնէին՝ իւրաքանչիւր մաս երեք երեք ժամի հաշուով, և այս պատճառաւ ալ, գրէթէ միշտ բոլոր Նոր Կտակարանի մէջ, փոխանակ ըսելու ժամը 3ը, 4ը, 9 էր՝ կ'ըսուի, երրորդ, չորրորդ, իններորդն էր, ու շատ անգամ ալ շուրջ բառով կ'որոշուի, . . . մեզ ալ անշուշտ Յոյլ տըրուած է հոս ալ, ըլլայ Ս. Մարկոսի, ըլլայ

14. *Էր ուրբաթն Զատկի. և էր ժամ իբրեւ վեցերորդ։ Եւ ասէ հրէից. Ահա Թագաւորդ ձեր ցձեզ։*

15. *Եւ նոքա աղաղակէին. Բա՛րձ ի միջոյ, բա՛րձ ի միջոյ, և հան զդա ի խաչ։ Ասէ ցնոսա Պիղատոս. ԶԹագաւորդ ձեր ի խա՞չ հանիցեմ։ Պատասխանի եւտուն քահանայապետքն. Չի՛ք մեր Թագաւոր բաց ի կայսերէ։*

16. *Յայնժամ եաս զնա ի ձեռս նոցա՝ զի ի խաչ եհանիցէ։*

14. Այդ օրը Զատկի ուրբաթն էր, ու ժամը չուրջ վեցն էր։ Եւ Հրէից ըսաւ. Ահա ձեզի ձեր Թագաւորը։

15. Իսկ անոնք կը պոռային. Վերցո՛ւր, վերցո՛ւր մենք ու խաչ հանէ ատի։ Պիղատոս անոնց ըսաւ. Ես խա՞չ հանեմ արդի ձեր Թագաւորը։ Քահանայից պետերը պատասխանեցին. Մենք Թագաւոր մը չենք ճանչնար բաց ի կայսրէն։

16. Այն առեն անոնց ձեռքը յանձնեց զՅիսուս՝ որ խաչ ելնէ։

Յիսուս կը խաչուի Գողգոթայի վրայ երկու աւազակներու միջեւ.—Զգեստներուն բաժանումը.— Վերջին վայրկեանները.— Յիսուսի թաղումը:

17. *Եւ նոքա առեալ տանէին զնա. և բարձեալ էր ինքնին զխաչափայտն, և ելանէր ի տեղին՝ որ անուանէր Գագաթան, եւ կոչէր եբրայեցերէն Գողգոթա,* Մատթ. ԻԷ. 33: Մարկ. ԺԵ. 22: Ղուկ. ԻԳ 33,

18. *Ուր և ի խաչն իսկ հանին զնա, և ընդ նմա երկուս եւս այլս ասակի և անտի, և ի մէջ զՅիսուս:*

19. *Գրեաց և տախտակ Պիղատոս՝ և եդ ի վերայ խաչին. և էր գրեալ· ՅԻՍՈՒՍ ՆԱԶՈՎՐԵՑԻ՝ ԹԱԳԱՒՈՐ ՀՐԷԻՑ:*

20. *Զայն տախտակ ընթերցան բազումք ի Հրէից, զի մօտ էր ի քաղաք անդր տեղին՝ ուր խաչեցաւ Յիսուս: Եւ էր գրեալ եբրայեցերէն, դաղմատարէն և յունարէն:*

21. *Ասեն ցՊիղատոս քահանայապետքն Հրէից. Մի՛ գրեր. Թագաւոր Հրէից. այլ թէ՝ նա ասաց՝ Թագաւոր եմ Հրէից:*

22. *Պատասխանի եհան Պիղատոս. Զոր ինչ գրեցին՝ գրեցի:*

23. *Իսկ զինուորքն իբրեւ հանին ի խաչ զՅիսուս, առին զհանդերձս նորա՝ և արարին չորս մաս*

17. *Եւ անոնք առին զՅիսուս ու կը տանէին. և ինք վերցուցած էր խաչափայտը, ու կ'ելլէր այն տեղն որ Գագաթ կ'ըսուէր, և եբրայեցերէն կը կոչուէր Գողգոթա:*

18. *Հոն զանի խաչ հանեցին, և անոր հետ երկու հոգի ալ անոր իրարանչիւր կողմէն, և Յիսուս անոնց մէջ տեղը:*

19. *Պիղատոս նաեւ տախտակ մը գրեց ու դրաւ խաչին վրայ. և այսպէս գրուած էր. ՅԻՍՈՒՍ ՆԱԶՈՎՐԵՑԻ՝ ՀՐԷԻՑ ԹԱԳԱՒՈՐԸ:*

20. *Հրեաներէն չատերը կարդացին այն տախտակը, զի քաղաքին մօտ էր այն տեղն՝ ուր Յիսուս խաչուեցաւ: Անոր գրութիւնն ալ եբրայերէն, դաղմատերէն ու յունարէն լեզուաւ էր:*

21. *Հրէից քահանայապետներուն պետերը Պիղատոսին ըսին. Մի՛ գրեր. Հրէից Թագաւորը. այլ թէ՝ ան ըսաւ. Ես Հրէից Թագաւորն եմ:*

22. *Պիղատոս պատասխանեց. Ինչ որ գրեցի՝ գրեցի:*

23. *Իսկ զինուորներն զՅիսուս խաչ հանելէ ետք, առին անոր զգեստներն ու չորս մասի բաժ-*

Ս. Յովհաննու մէջ, միշտ՝ գտնելու . . . ; ինչպէս Ս. Մարկոսի երրորդ ժամը կը նանք ընդլայնել մինչեւ ժամը չորսը, այսպէս ալ Ս. Յովհաննու ժամը 6ը՝ ուրի ներսն, զորս աւելորդ կը սեպենք հոս դիւրաւ կրնանք հաշկնալ 5 էն մինչեւ 6». [M. Godet, h. 1.]:

17—22. Սոյն հաշարներու մեկնութեան մասին դիմել նախընթաց հատորներու մէջ մեր տուած ծանօթութիւնները, զորս աւելորդ կը սեպենք հոս կրկնելը:

սունս. իւրաքանչիւր զինուորի մասն: Իսկ զպատմուճանն քանզի էր առանց կարանի՝ ի վերուստ ի վար անկեալ ամենեւին, Մատթ. ԺԷ. 35: Մարկ. ԺԵ. 24: Ղուկ. ԻԳ. 44:

24. *Ասեն ցմիմեանս. Մի՛ պատառեսցուք զայդ, այլ արկցուք վիճակս ի վերայ զորա ում և ելցէ. զի լցցի Գիրն որ ասէ. Բաժանեցան զհանդերձս իմ ցիւրեանս. և ի վերայ պատմուճանի իմոյ վիճակ արկին: Զինուորքն զայն ինչ գործեցին:* Սղմ. ԻԱ. 19:

25. *Եւ կային առ խաչին Յիսուսի՝ Մայրն նորա, և քոյր մօր նորա Մարիամ Կղէովպայ, և Մարիամ Մագդաղենացի:*

26. *Յիսուս իբրեւ ետես զմայրն և զաշակերտն զոր սիրէր՝ զի կայր մօտ. ասէ ցմայրն. Կի՛ն դու, ահա՛ որդի քո:*

---

23. Զպատմուճանն . . . — Սոյն պատմուճանը, ինչպէս կը նկարագրէ Աւետարանիչը, միակտուր հիւսուած էր, միայն վերի կողմէն բաց էր գլուխը անցնել կարենալու համար, կը կարծուի Ք., այս աշխատութիւնը Աստուածայնոյ ձեռագործն էր, և կամ Յիսուսի հետեւող սուրբ կիներէն միոյն նուէրը: Ոմանք կը կարծեն Ք., այժմ Գերմանիոյ Թրէվ քաղքին մէջ կը գտնուի սոյն պատմուճանը: Տե՛ս, Rohault de Fleury, *Les instr. de la Passion*; F. X. Kraus, *Der heilige Nagel in der Domkirche zu Trier.*

25. Կային առ խաչին . . . — Յուզիչ տեսարան մըն է որ կը պարզուի մեր աչքերուն առջեւ, երբ կը տեսնենք Ք. լքուած այս անգին վայրկեաններուն, Յիսուս շրջապատուած է դեռ մէկ քանի հաւատարիմ բարեկամներէ: Նախ իր մայրն է, որ Ք.ի պէս ալ արցունքներ կը կաւէ իր որդւոյն սրտմտմորմոք տառապանքը տեսնելով, սակայն

անվեհեր ու քաջասիրտ չուզեր բաժնուիլ անոր խաչին քովէն, և այդ իր ներկայութեամբ կ'ուզէ բաժնել կարծես՝ անոր տառապանքն ու ցաւերն, ուստի անկից ըլլալ անոր փրկագործութեան ցետոյ կուգայ Յիսուսի էն սիրելի աշակերտը՝ որ նոյնպէս անվեհեր արիութեամբ այդ կ'առնէ ամէն վտանգ, ու կուգայ կը կանգնի իր վարդապետին քով՝ անոր վերջին շունչն առնելու համար:— Միւս Աւետարանիչները կը յիշեն նաեւ սուրբ կանանց ներկայութիւնը, բայց Յիսուսի մեռնելէն ետքը [Մատթ. ԻԷ. 55ւ Մարկ. ԺԵ. 40ւ Ղուկ. ԻԳ. 49]։—Մարիամ Կղէոպայ մերձակայ ազգականն էր Աստուածածնայ, Յակոբոս Փոքրիի ու Յովսէփայ մայրն ըլլալով [Մատթ. ԻԷ. 56...], որ պատճառաւ հոս ըսուած է Ք. Յիսուսի մօր քոյրն է:

26. Յիսուս իբրեւ ետես... — Իր խաչին բարձունքէն, Յիսուս կը պտըտցնէ անգամ մը իր աչքերը շուրջը, ու հաւատարիմ խըմ-

27. Ապա ասէ ցաչակերան. Ահա՛ մայր քո: Եւ յայնմ ժամանակէ ա՛ռ աչակերան զնա առ իւր:

28. Յետ այսորիկ իրրեւ գիտաց Յիսուս եթէ ահա ամենայն ինչ կատարեալ է, զի կատարեսցի Գիրն՝ ասէ. Ծարաւի եմ: Սղմ. ԿԹ. 22:

29. Եւ անդ կայր աման լի քացախով. և նոցա սպունգ լցեալ քացախով ընդ լեզուս՝ չուրջ եդեալ զխակաւ զոպայի, մատուցին ի բերան նորա:

30. Իրրեւ առ Յիսուս զքացախն հանդերձ լեզուովն՝ ասէ. Ամենայն ինչ կատարեալ է: Եւ խոնարհեցուցեալ զգլուխ՝ աւանդեաց զոգին:

31. Իսկ Հրեայքն՝ քանզի ուրբաթ էր, զի մի՛ անկցէն ի խաչին ազանիցին մարմինքն մինչ ցշաբաթին, զի էր օր մեծ չաբաթումն այնորիկ, աղաչեցին զՊիղատոս զի խորտակեսցեն զբարձս նոցա, և բարձցին:

27. Յետոյ աչակերտին ըսաւ. Ա՛տասիկ քու մայրդ: Եւ այն ժամէն սկսաւ՝ աչակերտը զանի իր քով առաւ:

28. Ասկէ ետքը, Յիսուս գիտնալով որ ամէն ինչ կատարուած էր, որպէս զի Գրոց խօսքը իրագործուի՝ ըսաւ. Ծարաւի եմ:

29. Եւ հոն քացախով լեցուն աման մը կար. զօրքերն այն քացախը լեզուով հետ խառնելով՝ սպունգ մը լեցուցին, և զոպայի մշտիկի մը վրայ անցունելով՝ առնոր բերանին մօտեցուցին:

30. Երբ Յիսուս ճաշակեց այն լեզախառն քացախը՝ ըսաւ. Ամէն ինչ կատարուած է: Եւ գլուխը խոնարհեցնելով՝ հոգին աւանդեց:

31. Եւ ուրբաթ օր մ՚ըլլալով, որպէս զի մարմինները մինչեւ շաբաթ չմնային հոն խաչին վրայ,

---

բակին մէջէն կ՚որոշէ իր մայրն ու սիրելի աշակերտը Յովհաննէս։ Որքուոյ մը սիրտը անկարելի է որ չիփշկի՝ երբ դեռ յաւիտենականութեան չզոցած իր աչքերը, անարին քով կը տեսնէ բազկատարած ու արցունքներու մէջ ողողուած իր յոյժ սիրելի մարը, իր կէս անշնչացած մարմինը կարծես նորէն կ՚ոգեւորի, ու բառ մը, ակնարկ մը գէթ չի կրնար չուղղել անոր Անհամեմատ աւելի անձկութեան մէջ կը գտնուէր Յիսուս ալ, և երբ յանկարծ կը հանդիպին իր աչքերուն այնքան սիրոյ չուխտ մը առարկայ, մայրն ու աշակերտը, ինչպէս զսպէր ինքզինք վերջին խօսք մըն ալ անոնց ուղղելու, խօսք մը՝ որ իր վերջին կամքն ըլլար, իր յետին կտակը «Բայց ի՞նչ կրնար տալ, ինք՝ որ բոլորովին մերկ էր, կողոպտուած, խեղճ գերի մը՝ որ բան մը չունի ուրիշին տալու . . . Որ կողմ որ դարձնէ իր աչքերը՝ բան մը չի տեսներ Յիսուս իրեն պատկանող։ Կը սխալիմ, զի կը տեսնէ զմարիամ և զՅովհաննէս՝ որ կարծես իրեն կ՚ընսեն. Մենք քուկդ ե՛նք։ Ահա ասոնք են իր բոլոր ունեցածները, և ինք՝ զանոնք իրարու կը նուիրէ։» Պօսիէ. Ներքողեան Ս. Յովհ., Մասն Բ.։ — Կին բառն հոս մեծարանաց ու յարգանաց տիտղոս մըն է, Տե՛ս Բ. 4, ծանօթ.։

28 Ծարաւի եմ.—Խաչ ելնողները սովկալի ծարաւէ կը տառապին, իրենց առած վէրքերուն՝ ու ժամերով իրենց մարմնոյ ենթակայ եղած ձգտումին հետեւանօք։

31. Քանզի ուրբաթ էր.—Հռովմայական օրինաց համաձայն, խաչ կամ կախաղան ելնողներուն մարմինը ամենեւին վար չէին առներ կամ յանձներ իրենց տէրերուն։ Այլ կը մնային մինչեւ որ մեռնէին, ինչ որ շատ երկար կը տեւէր, երբեմն մէկ քանի օրեր

բաթին, զի էր օր մեծ չաբաթումն այնորիկ, աղաչեցին զՊիղատոս զի խորտակեսցեն զբարձս նոցա, և բարձցին:

32. Եկին զինուորքն, և զառաջինոյն խորտակեցին զբարձս, նոյնպէս և զմիւսոյն՝ որ ընդ նմա ի խաչն եւեալ էր:

33. Բայց իրրեւ եկին առ Յիսուս, և տեսին զի այն ինչ մեռեալ էր, ոչ խորտակեցին զբարձս նորա.

34. Այլ մի ոմն ի զինուորացն տիգաւ խոցեաց զկողս նորա, և վաղվաղակի եւ արիւն և ջուր:

35. Եւ որ տեսեալ՝ վկայեաց, և ճշմարիտ է վկայութիւն նորա. և նա գիտէ թէ ճշմարիտ ասէ, զի և դուք հաւատասջիք:

36. Այս եղեւ՝ զի լցցի Գիրն՝ եթէ Ոսկր նորա մի՛ փշրեսցի: Ելից. ԺԲ. 46: Թիւ. Թ. 12:

37. Եւ դարձեալ մեւս Գիր ասէ՝ եթէ Հայեսցին ի նա յոր խոցեցինն:

38. Յետ այսորիկ աղաչեաց զՊիղատոս Յովսէփ որ յԱրիմաթեայ էր, աշակերտ Յիսուսի ի ծածուկ վասն ահին Հրէից, զի բարձցէ զմարմինն Յիսուսի: Եւ հրամայեաց Պիղատոս: Եկին և

27. Ետքը ըսաւ աշակերտին. Ա՛տասիկ քու մայրդ: Եւ այն ժամէն սկսաւ՝ աշակերտը զանի իր քով առաւ:

28. Ասկէ ետքը, Յիսուս գիտնալով որ ամէն ինչ կատարուած էր, որպէս զի Գրոց խօսքը իրագործուի՝ ըսաւ. Ծարաւի եմ:

29. Եւ հոն քացախով լեցուն աման մը կար. զօրքերն այն քացախը լեզուով հետ խառնելով՝ սպունգ մը լեցուցին, և զոպայի մշտիկի մը վրայ անցունելով՝ առնոր բերանին մօտեցուցին:

30. Երբ Յիսուս ճաշակեց այն լեզախառն քացախը՝ ըսաւ. Ամէն ինչ կատարուած է: Եւ գլուխը խոնարհեցնելով՝ հոգին աւանդեց:

31. Եւ ուրբաթ օր մ՚ըլլալով, որպէս զի մարմինները մինչեւ շաբաթ չմնային հոն խաչին վրայ,

---

իսկ։ Որմէ ետքը, կամ իրենց կախուած տեղը կը փոտէին ու կը հալէին, և կամ գազաններու ու գիշակեր Ճղնոց կեր կ՚ըլլային։ Մինչդեռ հրէական Օրէնքը չէր Թոյլատրէր որ գիշերը անոնք կախուած մնային, ուստի գիշերէն առաջ պէտք էր որ վար առնէին. [Բ. Օրին. ԻԱ. 12 . . . ; Յով. Պատ. Հր. Դ. 5. 2]։ Բաց ի աստի, կար երկրորդ և աւելի ծանր պատճառ մըն ալ, զի հետեւեալ օր շաբաթ օր մըն էր, ու Թէ որ անոնց մարմինը վար չառնուէր՝ մեծ անարգանք մը եղած կ՚ըլլար կրօնի։ —Աղաչեցին . . . զի խորտակեսցեն . . . Սոյն գործողութեան՝ Crurifragium—բառ ճաքեկոտրիւն անունը կու տային, երբ ուզէին որ խաչհանուողները շուտ մը մեռնէին, լախտի կամ երկաթեայ ձողի հարուածներով կը կոտրտէին սրունքի ոսկրը։

բարձին գնա: Մատթ. ԻԷ. 57։ Մարկ. ԺԵ. 43: Ղուկ. ԻԹ. 50:

39. Եկն և Նիկոդեմոս որ եկեալն էր առ Յիսուս՝ ի գիշերի զառաջինն, և բերեր զմուռս խառն ընդ հալուէս՝ իբրեւ լտերս հարեւր: Յովհ. Գ. 2:

40. Առին զմարմինն Յիսուսի՝ և պատեցին կտաւով՝ խնկովքն հանդերձ, որպէս օրէն էր Հրէից պատել:

41. Եւ էր ի տեղւոջն յորում խաչեցաւ՝ պարտէզ. և ի պարտիզի անդ գերեզման նոր, յորում ոչ ոք երբէք էր եղեալ:

42. Անդ՝ վասն ուրբաթին Հրէից, զի մօտ էր գերեզմանն՝ եդին զՅիսուս:

ԳԼՈՒԽ Ի.

Մարիամ Մագդաղենացի կ'այցելէ գերեզմանին.— Պետրոս ու Յովհաննէս ալ ետք կը դիմեն. — Յիսուս կ'երեւի Մագդաղենացւոյն. — Յիսուս իր առաքեալներուն կը տեսնուի Վերնատան մէջ. — Յիսուսի կրկին երեւումը ի ներկայութեան Թովմաս առաքելոյն. — Եզրակացութիւն Աւետարանիչին:

1. Եւ ի միաշաբաթուոջն՝ Մարիամ Մագդաղենացի գայ առաւօտուն ընդ արշալոյսն ի գերեզման անդր. և տեսանէ զվէմն բարձեալ ի դրաց գերեզմանին: Մատթ. ԻՀ, 1: Մարկ. ԺԶ. 1: Ղուկ. ԻԴ. 1:

1. Եւ չաբթուան առաջին օրը, Մարիամ Մագդաղենացի գերեզման կու գայ առտու արշալոյսի դէմ, ու կը տեսնէ որ վերցուած էր քարը գերեզմանին դռնէն:

1. Ի միաշաբաթուջն. — Շաբթուան առաջին օրը, այսինքն՝ կիւրակէ, Փրկչին մահուան երրորդ օրն էր ան՝ սկսեալ Ուրբաթ օրէն: — Ս. Յովհաննէս զանց կ'ընէ յիշատակել հոս՝ Յիսուսի յարութեան բուն ի՛րաւ պատմութիւնը, զի, ինչպէս այլուր առիթ ունեցանք զուրցելու, ինք կ'ենթադրէ թէ ընթերցողաց ծանօթ է այդ բանը միւս Աւետարանիչներէն [Մատթ. ԻՀ. 1–6։ Մարկ. ԺԶ. 6։ Ղուկ. ԻԴ. 5–6]։ Նմանապէս Ս. Յովհաննէս՝ միայն Մագդաղենացւոյն խ ո ր ը պատմելով:

2. Ապա ընթանայ և գայ առ Սիմովն Պետրոս. և առ միւս աշակերտն զոր սիրէր Յիսուս, և ասէ ցնոսա. Բարձին զՏէր ի գերեզմանէ անտի, և ոչ գիտեմք ուր եդին զնա:

3. Ել Պետրոս և միւս աշակերտն՝ և գային ի գերեզմանն:

4. Ընթանային երկոքին ի միասին. և միւս աշակերտն յառաջեաց ընթացաւ վազագոյն քան զՊետրոս՝ և եկն նախ ի գերեզմանն:

5. Եւ խոնարհեալ տեսանէ՝ զի կային անդ կտաւքն, բայց ի ներքս ոչ եմուտ:

6. Եկն և Սիմովն Պետրոս՝ որ գայր զկնի նորա, և եմուտ ի գերեզմանն. և տեսանէ զկտաւսն զի կային անդ.

7. Եւ վարշամակն որ էր ի գլուխ նորա՝ ոչ ընդ այլ կտաւսն կայր, այլ ուրոյն ծալեալ ի մի կողմն:

8. Յայնժամ եմուտ և միւս աշակերտն՝ որ եկեալ էր յառաջագոյն ի գերեզմանն, տեսս և հաւատաց.

9. Զի չեւ եւս գիտէին զգիրս

2. Աչն առեն կը վազէ կու գայ Սիմոն Պետրոսին, և այն միւս աշակերտին զոր Յիսուս կը սիրէր, ու կ'ըսէ անոնց. Գերեզմանէն հանած են Տէրը, և չենք գիտեր ուր դրած են:

3. Ելաւ Պետրոս և այն միւս աշակերտն՝ ու գերեզման գացին:

4. Երկուքն ալ ի միասին կը վազէին. բայց այն միւս աշակերտը Պետրոսէն աւելի չուտ վազեց՝ և առաջ հասաւ գերեզման:

5. Ու ծռելով՝ տեսաւ որ հոն էին կտաւները, բայց ներս չմտաւ:

6. Սիմոն Պետրոս ալ, որ անոր կը հետեւէր՝ եկաւ, ու մտաւ գերեզմանին մէջ. և տեսաւ որ հոն էին կտաւները.

7. Բայց վարշամակը՝ որ անոր գլուխը փաթթած էին, միւս կտաւներուն հետ չէր, այլ առանձին ծալուած էր ու մէկ կողմ դրուած:

8. Այն ատեն միւս աշակերտն ալ, որ է'ն առաջ եկած էր գերեզման, ներս մտաւ, տեսաւ ու հաւատաց.

9. Զի դեռ չէին գիտեր՝ թէ

4. Եւ միւս աշակերտն յառաջեաց . . . — Պետրոս և Յովհաննէս լսելով անակընկալ լուրը՝ սրտի մեծ անձկութեամբ կ'երթան անճամբ ստուգելու իրողութիւնը։ Յովհաննու աւելի յառաջանալն ու Պետրոսէ առաջ հասնիլը չէ թէ արդիւնք էր իր չափազանց սիրոյն, ինչպէս կը կարծեն ոմանք, այլ որովհետեւ ինք աւելի երիտասարդ ու առոյգ էր, եւ ա՛ս՝ խիստ բնական է որ, տարեց մէկ մը չի կրնար արագութեան մէջ հաւասարիլ առոյգ երիտասարդի մը:

7. Եւ վարշամակն . . . ոչ ընդ այլ

կտաւսն կայր. — Դիտմամբ Աւետարանիչը յառաջ կը բերէ սոյն պզտիկ մանրամասնութիւնը՝ իմացնելու համար թէ, չէր կըրնար Յիսուսի մարմինը գողցուած ըլլալ, զի գողեր կամ թշնամիներ իրենց փութկոտ աճապարանքին մէջ՝ ո՛չ ատեն պիտի ունենային այսքան խնամքով գործելու՝ ո՛չ ալ ո՛ և է նպատակ մը կարգաւոր վիճակի մէջ Յողլու ամէն բան:

9. Զի չեւ եւս գիտէին . . . — Պետրոս և Յովհաննէս անճամբ ստուգելով՝ թէ գերեզմանին խոշոր կափարիչ քարը գլորուած էր,

թէ պարտ է նմա ի մեռելոց յառնել։

10. *Զոգան դարձեալ առ միմեանս աչակերտքն։*

11. *Բայց Մարիամ կայր արտաքոյ գերեզմանին և լայր։ Եւ մինչ դեռ լայր՝ խոնարհեցաւ ի գերեզմանն,* Մատթ. ԻՐ. 1։ Մարկ. ԺԶ. 5։ Ղուկ. ԻԴ. 4։

12. *Եւ տեսանէ երկուս հրեշտակս ի սպիտակս, զի նստէին մի՝ ի մնարից, և մի՝ յանոտից ուր կայր մարմինն Յիսուսի։*

13. *Եւ նոքա ասեն ցնա. Կի՛ն դու, զի՞ լաս։ Ասէ ցնոսա. Զի բարձին զՏէրն իմ ի գերեզմանէ ասի՝ և ոչ գիտեմ ուր եդին զնա։*

14. *Զայս իբրեւ ասաց, դարձաւ ի թիկունս կոյս, և տեսանէ զՅիսուս զի կայր, և ոչ գիտէր թէ Յիսուս իցէ։*

գերեզմանին մէջ մարմին չկար, ու մեռելական լաթերն ալ խնամքով մէկ կողմ դրուած էին՝ ընդհակառակն հաւատացին թէ Յիսուս ստուգիւ յարութիւն առած էր՝ ինչպէս պատմած էին սուրբ կանայք։ — Հոս անմիջապէս Աւետարանիչը կը յարէ թէ, ի՛նչ պատճառաւ իրենք այդքան յամր կերպով հաւատալ սկսան յարութեան խորհրդոյն՝ թէպէտ Ս. Գրոց մէջ կար անոր ակնարկութիւնն, ու ստէպ անգամներ ալ նոյն ինքն Յիսուս նախատեսած էր իր յարութիւն առնելը [Մարկ. ԺԶ. 11։ Ղուկ. ԻԴ. 11. 23. 24]։ Ու կ'ըսէ. Զի չեւ եւս գիտէին զԳիրս՝ թէ պարտ է նմա ի մեռելոց յառնել։ Միայն Ս. Հոգւոյ զալստենէն ետքն էր որ անոնք կատարելապէս լուսաւորուեցան Ս. Գրոց խօսքերուն մասին, ու Թափանցեցին անոր իմաստին։ — Աւետարանչին տուած սոյն ծանօթութիւնը լախտի վճռական հարուած մըն է այն բանապաշտից զլխուն՝ որոնք կը պնդեն թէ, Առաքելոց երեւակայութիւն էր որ իրենց կարծել տուաւ թէ Յիսուս յարութիւն առած էր. երեւակայութիւն մը՝ որ ունեցած էին նախապէս տեղեակ ըլլալով Ս. Գրոց վարդապետութեան ու նոյն ինքն Յիսուսի իրենց ըրած խոստումներուն։ Ուստի կը պնդեն թէ, Առաքեալք կատարեալ զոհ գնացած են զգայախաբութեան՝ ինչպէս մարդուս կը հանդիպի երբ ծանր ջերմէ բռնուած ըլլայ։ Մինչդեռ ասոր բոլորովին հակառակը կ'ազդարարէ Աւետարանիչը՝ թէ իրենք սեռնեւին մտքերնին անգամ չէին բերեր Յիսուսի յարութիւն առնելու մասին՝ ո՛ւ է նախապէս եղած մարգարէութիւն. այլ յարութեան իրականութիւնն էր որ համոզեց զիրենք, ու լուսաւորեց իրենց միտքը՝ հակառակ որչափ որ այդ մասին ըսուած էր Ս. Գրոց մէջ։

15. *Ասէ ցնա Յիսուս. Կի՛ն դու, զի՞ լաս, զո՞ խնդրես։ Նմա այսպէս թուեցաւ թէ պարտիզպանն իցէ. ասէ ցնա. Տէ՛ր, եթէ դու բարձեր զնա՝ ասա ինձ ուր եդիր զնա, զի ես առից զնա։*

16. *Ասէ ցնա Յիսուս. Մարիամ։ Եւ նա դարձաւ և ասէ ցնա եբրայեցերէն. Րա՛բբունի, որ թարգմանի՝ վա՛րդապետ։*

17. *Ասէ ցնա Յիսուս. Մի՛ մերձենար յիս, զի չեւ ելեալ եմ առ Հայր իմ. այլ երթ դու առ եղբարսն իմ՝ և ասա ցնոսա. Ելանեմ ես առ Հայրն իմ՝ և առ Հայր ձեր. և Աստուածն իմ՝ և Աստուած ձեր։*

18. *Գայ Մարիամ Մագդաղենացի՝ և պատմէ աշակերտացն եթէ եւս նա զՏէր, և զայս ինչ ասաց ցնա։*

19. *Եւ էր երեկոյ ի միաշաբաթուոջ աւուրն. և դրօք փակելով՝ ուր էին աշակերտքն ժողովեալ վասն ահին Հրէից. եկն Յիսուս և եկաց ի մէջ նոցա. և ասէ ցնոսա. Ողջո՛յն ընդ ձեզ։* Մարկ. ԺԶ. 14։ Ղուկ. ԻԴ. 36։ Ա. Կոր. ԺԵ. 5։

20. *Իբրեւ զայս ասաց՝ եցոյց նոցա զձեռս և զկողն իւր։ Եւ խնդացին աշակերտքն իբրեւ տեսին զՏէր։*

15. Յիսուս անոր ըսաւ. Կի՛ն, ինչո՞ւ կուլաս, զո՞վ կը փնտռես։ Անիկա կարծելով որ պարտիզպանն էր, անոր ըսաւ. Տէ՛ր, թէ որ դու վերցուցած ես զանի՝ ինծի ըսէ թէ ո՛ւր դրած ես, որպէս զի ես առնեմ զայն։

16. Յիսուս անոր ըսաւ. Մարիամ։ Եւ անիկա դառնալով եբրայերէն ըսաւ անոր. Րա՛բբունի [որ կը նշանակէ վա՛րդապետ]։

17. Յիսուս անոր ըսաւ. Մի՛ դպչիր ինծի, զի դեռ ելած չեմ իմ Հօրս քով. այլ գնա՛ իմ եղբայրներուս և ըսէ անոնց թէ ես կ'ելնեմ իմ Հօր՝ և ձեր Հօր քով, իմ Աստուծոյս՝ ու ձեր Աստուծոյն քով։

18. Մարիամ Մագդաղենացի եկաւ ու պատմեց աշակերտաց թէ ինք տեսաւ Տէրը, և թէ սա բաները զուրցեց իրեն։

19. Եւ այն չաբթուան առաջին օրուան իրիկունն էր. և հոն՝ ուր հաւաքուած էին աշակերտները Հրէից վախէն, դռները գոցուած էին. եկաւ Յիսուս ու կենալով անոնց մէջտեղն ըսաւ. Ողջո՛յն ձեզի։

20. Ա՛ս ըսելով՝ անոնց ցոյց տուաւ իր ձեռքերն ու իր կողը։ Եւ աշակերտներն ուրախացան երբ Տէրը տեսան։

---

17. Ելանեմ ես առ Հայրն իմ՝ եւ... ձեր. — Միեւնոյն Հայրը, միեւնոյն Աստուածն է Յիսուսի և աշակերտաց համար, բայց ո՛չ միեւնոյն եղանակաւ։ Աստուած՝ Յիսուսի հայրն է, զի ի յաւիտենից Յիսուս անորմէ ծնած է. Աստուած՝ աշակերտաց և հետեւաբար բոլոր մարդկանց հայրն է՝ զի անոր շնորհաց կը կարօտին և միշտ անոր խնամքը կը վայելեն։ Աստուած՝ Յիսուսի Աստուածն է՝ զի իբր մարմնացեալ Բանը անոր իշխանութենէն կախում ունի, ինչպէս Պօղոս առաքեալ ստէպ կը յիշատակէ այդ բանն իր Թուղթերուն մէջ՝ ըսելով. Աստուած եւ Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. Հռ. ԺԵ. 6։ Բ. Կոր. Ա. 3։ ԺԱ. 31։ Եփես. Ա. 3 եւն։ Աստուած՝ մարդկութեան Աստուածն է՝ զի աստուածային ստեղծուածներն են։ Այս պատ-

21. Աս՛ է ցնոսա դարձեալ. Ողջո՛յն ընդ ձեզ, Որպէս առաքեաց զիս Հայր իմ՝ և ես առաքեմ զձեզ:

22. Եւ զայս իրրեւ ասաց, փչեաց ի նոսա և ասէ. Առէ՛ք Հոգի սուրբ:

23. Եթէ ումիք թողուցուք զմեղս՝ թողեալ լիցի նոցա, եթէ զուրուք ունիցիք՝ կալեալ լիցի: Մատթ. ԺԸ. 18:

21. Կրկին անոնց ըսաւ. Ողջո՛յն ձեզի: Ինչպէս Հայրս զիս ղրկեց՝ ես ալ ձեզ կը ղրկեմ:

22. Եւ ա՛ս ըսելով՝ փչեց անոնց վրայ ու ըսաւ. Առէ՛ք սուրբ Հոգին:

23. Որոց որ մեղքերուն թողութիւն տա՛ք՝ անոնց պիտի թողուին. իսկ անոնցը որ կը բռնէ՛ք՝ պիտի բռնուին:

ճառաւ՝ Յիսուս կը զանազանէ ըսելով. Հայրն իմ եւ առ Հայր ձեր, Աստուածն իմ եւ Աստուած ձեր. ու չէ ԹԷ Հայրն մեր, Աստուածն մեր:

21. Որպէս առաքեաց զիս Հայր իմ, եւ ես . . . — Յիսուս ղրկուած էր իր Հօրմէն զԱստուած փառաւորելու և զմարդիկ փրկելու համար. և հիմա ինք ալ միւսներն նպատակաւ կը ղրկէ իր աշակերտները աշխարհի մէջ՝ որ շարունակեն իր սկսած գործը:

22. Փչեաց ի նոսա.— Աստուած առաջին մարդն ստեղծելէ ետք փչելով հաղորդեց անոր կեանքը. Յիսուս ալ նման գործողութեամբ մը փոխանցեց իր աշակերտներուն նոր ոյժ մը, կորով մը՝ իրենց վեմ պաշտօնին դեռ չձեռնարկած, —Եւ ասէ. Առէ՛ք Հոգի սուրբ: Ու միւսներն ատեն անոնց հաղորդեց Ս. Հոգւոյ շնորհքները՝ Թէպէտ ոչ իրենց լրութեամբ, զի այդ բանը պաշտօնապէս խոստացուած էր Պենտեկոստէի օրն՝ որ առնն կատարելապէս պիտի ընդունէին Ս. Հոգին, Եւ ահա այս պատճառաւ է որ առանց յոգի գրուած է հոս Հոգի սուրբ բառերն, ինչ որ կը նշանակէ Ս. Հոգւոյ շնորհաց մի մասը:

23. Եթէ ումիք թողուցուք . . . — Ս. Հոգւոյ հեղման հետ ի միասին, Յիսուս իշխանութիւն կու տայ նաեւ իր աշակերտաց՝ մարդկանց մեղքերուն Թողութիւն տալու. իշխանութիւն՝ որ աստուածային է բոլորովին: Ընդարձակ իշխանութիւն մըն է որ կու տայ Յիսուս, ամէն մեղք կրնայ ներման արժանանալ, ամէն մեղաւոր կըրնայ ներում յուսալ. — Թողեալ լիցի. նոյն ընդ նոյն պիտի ներուի. ինչ որ ցոյց կու տայ նախ՝ Թէ արձակման հետ ի միասին՝ ներումն ալ տեղի պիտի ունենայ. և երկրորդ՝ Թէ այդ ներումն որ արդիւնքն է արձակման ձեւին՝ ուղղակի աստուածային շնորհք մըն է: Ինչ վեմ իշխանութիւն՝ որ մարդ այսպէս կարծես կը հրամայէ Աստուծոյ, և Աստուած իսկոյն կը հնազանդի. — Երէ զուրուք ունիցիք . . . Երկրորդ ենթադրութիւն մը կ'ընէ Տէրն մեր. Դէպքն այնպէս կրնայ բերել որ, մեղաւորն ներման արժանի չտեսնուին՝ իրենց զղջումին մէջ անկեղծ չըլլալով. այդ պարագային Յիսուսի փոխանորդները պիտի հարկադրին «բռնել, կապել» մեղքերը ու արձակում չտալ այդ կարգի մեղաւորներուն. Այս կերպ վարուելու իշխանութիւնն ալ լիուլի կը շնորհուի անոնց. — Բացորոշ կը տեսնուի Թէ հոս Տէրն մեր կը հաստատէ Ապաշխարութեան խորհուրդն ինչպէս կը սահմանէ Տրիտենդեան ժողովն ըսելով. «Թէ որ մէկ մը ըսէ՝ Թէ փրկչին այս խօսքերը Առէ՛ Հոգի սուրբ. երէ ունիմ թողուցուք զմեղս՝ թողեալ լիցի նոցա . . . պէտք չէ հասկնալ մեղքերը Թողու կամ կապելու իշխանութեան մասին Ապաշխարհութեան խորհրդոյն մէջ, ինչպէս կը հասկնայ ի սկզբանէ անտի Կաթուղիկէ եկեղեցին, և ի հետեւակս Ապաշխարութեան խոր-

24. Իսկ Թովմաս, մի յերկոտասանեայն անուանեալն Երկուորեակ, ոչ էր ընդ նոսա յորժամ եկն Յիսուս:

25. Ասէին ցնա այլ աշակերտքն՝ Եթէ Տեսաք զՏէր: Եւ նա ասէ ցնոսա. Եթէ ոչ տեսից ի ձեռս նորա զնչան բեւեռացն, և արկից զմատունս իմ ի տեղիս բեւեռացն, և մխեցից զձեռս իմ ի կողս նորա՝ ոչ հաւատամ:

26. Եւ յետ ութ աւուր, դարձեալ էին ի ներքս աշա՛կերտքն, և Թովմաս ընդ նոսա: Գայ Յիսուս դրօքն փակելովք. և եկաց ի մէջ՝ և ասէ. Ողջո՛յն ընդ ձեզ:

27. Ապա ասէ ցԹովմաս. Բե՛ր զմատունս քո և արկ այսր. և տես զձեռս իմ. և բեր զձեռն քո, և մխեա ի կողս իմ. և մի՛ լինիր անհաւատ՝ այլ հաւատացեալ:

28. Պատասխանի եւ Թովմաս և ասէ ցնա. Տէ՛ր իմ և Աստուած իմ:

29. Ասէ ցնա Յիսուս. Այդ զի տեսեր զիս՝ և հաւատացեր. երանի՛ որոց ոչ իցէ տեսեալ՝ և հաւատացեն:

30. Բազում և այլ նշանս արար Յիսուս առաջի աշակերտացն իւրոց՝ որ ոչ է գրեալ ի գիրս յայսմիկ, Յովհ. ԻԱ. 25:

31. Այլ այս՝ այնչափ զի տեսցա՛ք՝ զի հաւատայցէ՛ք եթէ Յիսուս Քրիստոս է Որդի Աստուծոյ. և զի հաւատայցէ՛ք, և զկեանսն յաւիտենական ընդունիցի՛ք յանուն նորա:

24. Իսկ Թովմաս, այն տասներկուքէն մին՝ որ Երկուորեակ կ'անուանուէր, անոնց հետ չէր երբ Յիսուս եկաւ:

25. Միւս աշակերտներն անոր ըսին՝ Թէ Տէրը տեսանք: Իսկ ա՛ն նիկա անոնց ըսաւ. Թէ որ չտեսնեմ անոր ձեռքերուն վրայ գամերուն նշանները, ու չդնեմ իմ մատներս գամուածներուն տեղերը, ու չմխեմ իմ ձեռքերս անոր կողը՝ չեմ հաւատար:

26. Եւ ութ օր ետքը, դարձեալ փակուած էին աշակերտներն՝ ու Թովմաս ալ անոնց հետ: Կու գայ դռնները գոց եղած պահուն. և անոնց մէջ տեղը կենալով կ'ըսէ. Ողջո՛յն ձեզի:

27. Յետոյ Թովմասին ըսաւ. Բեր քու մատներդ ու հոս դիր, և տես իմ ձեռքերս. բեր քու ձեռքերդ ալ ու մխէ իմ կողս. և մի՛ ըլլար անհաւատ՝ այլ հաւատացեալ:

28. Թովմաս անոր պատասխանեց ու ըսաւ. Ի՛մ Տէրս ու ի՛մ Աստուածս:

29. Յիսուս անոր ըսաւ. Ջի տեսնելուդ համա՛ր հաւատացիր. երանի՛ անոնց որ չեն տեսած ու պիտի հաւատան:

30. Ուրիշ բազում հրաշքներ ալ Յիսուս բրաւ իր աշակերտներուն առջեւ՝ որ գրուած չէ քնաւ այս գրքին մէջ:

31. Բայց այսչափս միայն գրուեցաւ՝ որ դուք հաւատաք Թէ Յիսուս Քրիստոս է Աստուծոյ Որդին. և այդ քանիին հաւատալով՝ յաւիտենական կեանքն ընդունիք անոր անունով:

հրդոյն անոր իմաստն այլայլուիլ՝ ըսելով Թէ Աւետարանը քարոզելու իշխանութիւնը կը հակուի՝ այնպիսին նզովեալ ըլլայ: Նխաս. ԺԴ. կան. 3:

ԳԼՈՒԽ ԻԱ.

Յիսուս կը յայտնե ինքզինք Տիբերեայ լճին քով. — Հրաշալի ձկնորսութիւնը ու խորհրդական կերակուրը. — Պետրոս Առաքելոյն գերագոյն պաշտօնը. — Պետրոս եւ Յովհաննես առաքեալներուն ապագան. — Վերջաբան:

1. *Ետ այսորիկ՝ դարձեալ յայտնեաց զանձն իւր Յիսուս աշակերտացն իւրոց՝ առ ծովեզերբն Տիբերեայ. և յայտնեաց այսպէս:*

2. *Էին ի միասին Սիմովն Պետրոս, և Թովմաս՝ անուանեալն երկուորեակ, և Նաթանայէլ՝ որ ի Կանայ Գալիլեացւոց, և որդիքն Զեբեդեայ, և այլք յաշակերտաց անտի երկու:*

3. *Ասէ ցնոսա Սիմովն Պետրոս. Երթամ ձուկն որսալ: Ասեն ցնա. Գամք և մեք ընդ քեզ: Գնացին*

1. Ասկէ ետքը, Յիսուս դարձեալ յայտնեց ինքզինք իր աշակերտներուն՝ Տիբերեայ ծովուն եզերքը. և այսպէս յայտնեց ինքզինք:

2. Սիմոն Պետրոս, և Թովմաս՝ որ երկուորեակ կ'ըսուէր, և Նաթանայէլ՝ որ Գալիլիոյ Կանա քաղաքէն էր, և Զեբեդեոսի որդիքը, և աշակերտներէն ուրիշ երկու հոգի ալ ի միասին կը գտնուէին:

3. Սիմոն Պետրոս անոնց ըսաւ. Կ'երթամ ձուկ որսալու: Անոնք ըսին. Մենք ալ քեզի հետ կու

Դլ. ԻԱ. — Սոյն գլուխը կրնայ սեպուիլ իբր յաւելուած մը, կամ յետ գրութեան մը Յովհաննու Աւետարանին. զի, կարծես Թէ Աւետարանիչը կը վերջացնէր իր պատմութիւնը քսաներորդ Գլխով, ինչպէս կը տեսնուի անոր վերջի երկու համարներէն:

Այս բանը տեսնելով բանապաշտ դպրոցին վերաբերող շատ մը հեղինակներ, ուզեցին ուրանալ ԻԱ. Գլխուն հարազատութիւնը. Ըստ իրենց՝ այս մասը ետքէն աւելցուած կտոր մըն է, և հաւանականօրէն Եփեսոսի Եկեղեցւոյ գլխաւորներուն կողմէ՝ Ս. Յովհաննու մեռնելէն ետքը:

Բայց սոյն վարկածին սխալ ու անհիմն ըլլալը անկէ յայտնի է որ, ո՛և է ապացոյց մը չունի ի նպաստ իրեն, մանաւանդ որ՝ անոր դէմ կ'ելնեն բոլոր ձեռագրերը, հին Թարգմանութիւններն ու նախնի մատենադիրներու կողմէ յիշատակուած հատակոտորները: Բաց ի ատոր, գրութեան լեզուն, ոճը, բառերը յայտնի ցոյց կու տան Թէ միեւնոյն հեղինակին գործն է: «Ամէն ուրեք, կ'ըսէ Ալֆօրտ, ակներեւ կը տեսնուի անոր [Յովհաննու] գրիչը. ամէն ուրեք այնքան յատակօրէն կը փայլի անոր հանճարն ու նկարագիրը՝ որ այդ բանը չտեսնելու համար, պէտք է ամենաձանձր նախապաշարումով տոգորուած ըլլայ մարդ»: Ուրեմն անգամ չի կրնար ուրանալ ասոր ճշմարտութիւնն՝ ու կ'ընդունի Թէ ԻԱ. Գլուխն ալ ամբողջական մաս կը կազմէ Յովհաննու Աւետարանին անգլին հատորին:

1. Յայտնեաց զանձն . . . — Այսինքն՝ երեւցաւ. Ինչ որ ցոյց կու տայ Թէ Յիսուս յարութիւն առնելէ ետքը անտեսանելի էր, և անոնց միայն զինք տեսնելու շնորհքը կ'ընէր՝ որոց որ ինք կ'ուզէր: — Առ ծովեզերդն Տիբերեայ. Տիբերեայ ծովուն միւս անունն էր նաեւ Գալիլիոյ ծով, որ մասին՝ տե՛ս Ջ. 1. ծանօթ.:

և մտին ի նաւ. և յայնմ գիշերի կալան և ոչ ինչ:

4. *Իբրեւ այգ եղեւ՝ կայր Յիսուս ելեր ծովեզրն, բայց ոչ ծանեան աշակերտքն Թէ Յիսուս իցէ:*

5. *Ասէ ցնոսա Յիսուս. Մանկո՛ւնք, մի՛Թէ ունի՞ք ինչ ուտելոյ: Պատասխանի եառուն և ասեն ցնա. Ո՛չ:*

6. *Ասէ ցնոսա. Արկէք յաջակողմն նաւին զուռկանդ՝ և գտանիցէք: Արկին, և ոչ կարէին ձգել ի բազմութենէ անտի ձկանցն:*

7. *Ասէ աշակերտն այն զոր սիրէրն Յիսուս՝ ցՊետրոս. Տէր է այն: Սիմովն Պետրոս իբրեւ լուաւ Թէ Տէր է, արկաւ վիւրեւ զվերնազգեստն, քանզի մերկ էր, և ընկեց զինքն ի ծովն:*

8. *Եւ այլ աշակերտքն նաւաւն իսկ գային, քանզի չէին հեռի ի ցամաքէն, այլ իբրեւ երկերիւր կանգնաւ. քարշէին զգործին հանդերձ ձկամբն:*

9. *Իբրեւ ելին ի ցամաք, տեսանեն կրակարկղ կայծականց, և ձուկն մի ի վերայ, և հաց:*

10. *Ասէ ցնոսա Յիսուս. Բերէք ինձ ի ձկանց այսր՝ զոր դուքդ կալարուք այժմիկ:*

11. *Ելաւ Սիմովն Պետրոս՝ և ձգէր զգործին ի ցամաք, լի մեծամեծ ձկամբք, հարեւր և յիսուն և երեք: Եւ այնչափ ինչ կայր, և ոչ պատառեցաւ գործին:*

12. *Ասէ ցնոսա Յիսուս. Եկայք ճաշակեցէք: Եւ ոչ ոք յաշակերտացն իշխեր հարցանել՝ Թէ Դու*

գանք: Ուստի գնացին ու նաւ մտան. ու ոչինչ բռնեցին այն գիշեր:

4. Երբ առաւօտ եղաւ՝ Յիսուս կեցած էր ծովեզերը, բայց աշակերտները չճանչցան Թէ անիկա Յիսուս էր:

5. Յիսուս անոնց ըսաւ. Տղա՛քներ, արդեօք ուտելիք բան մը ունի՞ք: Անոնք պատասխանեցին ու անոր ըսին. Ո՛չ:

6. Անոնց ըսաւ. Նաւուն աջ կողին նետեցէք այդ ուռկանը և պիտի գտնէք: Անոնք նետեցին, ու չէին կրնար քաշել զայն ձուկերու բազմութեան պատճառաւ:

7. Այն աշակերտը զոր Յիսուս կը սիրէր՝ Պետրոսի ըսաւ. Առիւծ Տէրն է: Երբ Պետրոս լսեցաւ Թէ Տէրն էր՝ մէջքը կապեց սփածածկելին, (ինչու որ մերկ էր, ու ծովուն մէջ նետուեցաւ:

8. Իսկ միւս աշակերտները նաւակով կուգային, (ինչու որ ցամաքէն հեռու չէին, այլ չուրջ երկու հարիւր կանգուն. ու գործիքներն ալ ձուկերով մէկտեղ կը քաշէին իրենց հետ:

9. Երբ ցամաք ելան, տեսան որ կրակ վառուած էր և անոր վրայ ձուկ մը, ու հաց:

10. Յիսուս անոնց ըսաւ. Մէկ քանի ձուկ բերէք ինծի այդ ձեր հիմա բռնածներէն:

11. Սիմոն Պետրոս նաւուն մէջ ելաւ՝ ու ցամաք հանեց ուռկանը որ լեցուն էր հարիւր յիսուն երեք խոշոր ձուկերով: Եւ այդչափ բան կենալով հանդերձ՝ գործիքը չըպատառեցաւ:

12. Յիսուս անոնց ըսաւ. Եկէք կերէք: Եւ աշակերտներէն ոչ մէկը կը համարձակէր հարցնելու Թէ

ո՛վ ես, զի գիտէին թէ Տէրն է։

13. Գայ Յիսուս և առնու զՀացն՝ և տայ նոցա, նոյնպէս և զՁուկին։

14. Զայս երիցս անգամ երեւեցաւ Յիսուս աշակերտացն՝ յարուցեալ ի մեռելոց։

15. Եւ իբրեւ ճաշեցին, ասէ ցՍիմոն Պետրոս Յիսուս. Սիմոն Յովհաննու, սիրե՞ս զիս քան զդոսա։ Ասէ ցնա. Այո՛ Տէ՛ր, և դու գիտես զի սիրեմ զքեզ։ Ասէ ցնա. Արածեա զգառունս իմ։

16. Դարձեալ ասէ ցնա. Սիմոն Յովհաննու սիրե՞ս զիս։ Ասէ ցնա. Այո՛, Տէ՛ր, և դու գիտես զի սիրեմ զքեզ։ Ասէ ցնա. Արածեա զոչխարս իմ։

Դա ո՛վ ես. զի գիտէին որ Տէրն է։

13. Կուգայ Յիսուս ու հացն առնելով անոնց կուտայ, նոյնպէս ալ ձուկը։

14. Այս երրորդ անգամն էր որ Յիսուս իր աշակերտներուն կ'երեւէր՝ քանի որ յարութիւն առած էր մեռելներէն։

15. Եւ երբ ճաշեցին, Յիսուս ըսաւ Սիմոն Պետրոսի. Սիմոն Յովհաննու, կը սիրե՞ս զիս աղնուականէ աւելի։ Այո՛, Տէր, ըսաւ անոր, դուն ալ գիտես որ կը սիրեմ քեզ։ Յիսուս ալ ըսաւ. Արածէ իմ գառնուկները։

16. Երկրի անոր ըսաւ. Սիմոն Յովհաննու, կը սիրե՞ս զիս։ Պետրոս պատասխանեց. Այո՛, Տէ՛ր, դուն ալ գիտես որ կը սիրեմ քեզ։ Յիսուս ալ ըսաւ. Արածէ իմ ոչխարները։

15—17. Սիմո՛ն Յովհաննու, սիրե՞ս զիս. — Պետրոս տակաւին էր իր սիրոյն մէջ հանդիպ Յիսուսի՝ երբ ուրացած էր զանի։ Յիսուս ալ այժմ մանաւանդ կերպիւ մը Պետրոսի կ'ուզէ իր խօսքերը, անոր բուն մտահանգոյն արտասանելով «Սիմոն Յովհաննու» որպէս զի, անոր կրկին ու կրկին զինք սիրելուն խօսքն առնելէ ետքը, զարձեալ հաստատէր զանի իր առջի պատուոյն մէջ՝ Առաքելոց Գլուխ ու վէմ Եկեղեցւոյ հրատարակելով զանի հանդիսաւոր կերպիւ։ —Առաւել քան զդոսա, այսինքն միւս առաքեալներէն աւելի։ Զի Պետրոս պարծեցած էր իր անձնուիրութեան վրայ ըսելով որ, եթէ միւսերը լքէին զՅիսուս՝ ինք ամենեւին պիտի չլքէր. [ԺԴ. 37։ Մատթ. ԻՋ. 33]. մինչդեռ ետքը ուրացած էր զանի, իրաւացի է ուրեմն որ հիմակ ալ Յիսուս աւելի մեծ անձկութիւն ու սէր պահանջէ Պետրոսէ։ —Տէ՛ր, դու գիտես զի... Պետրոս ա՛լ չի համարձակիր պնդել իր սիրոյն մեծութեան վրայ, ո՛չ ալ զուրկել միւս աշակերտներուն վրայ իր ունեցած զգացմանն առաւելութիւնը, զի փորձով հասկցած էր թէ ո՛րքան տկար էր ինք, այլ անմիջապէս դիմում կ'ընէ Յիսուսի ամենագէտ զօրութեան։ — Արածեա զգառունս իմ. Յիսուս անմիջապէս կը վարձատրէ Պետրոսի անկեղծ խոստովանութիւնն՝ անոր յանձնելով իր գառնուկները արածելու իմամբը։ Յայտնի է թէ, այս խօսքերով Տէրն մեր Պետրոս Առաքելոյն կը յանձնէ իր փոխանորդութիւնը երկրիս վրայ իբր գերագոյն հովուապետ հաստատելու Քրիստոսի հօտին. այսինքն հաւատացեալից վրայ։ Ս. Գրոց մէջ ստէպ կը տեսնենք արդէն թէ Աստուծոյ ժողովուրդը կոչուած է խաշն հօտի, արօսական, խաշխիմ [Սղ. ՀԹ. 1, ՀՂ. 21։ Երեմ. Ժ. 21, ԺԳ. 27։ Եզեկ. ԼԴ. 4 եւն]։ Աւետարանի մէջ ալ չատ տեղեր այդ կերպով խօսուած է ժողովուրդը նշանակելու համար [Յովհ. Ժ. 1-։. Մատթ. Թ. 36։

17. Ասէ ցնա երիցս անգամ. Սիմոնէ Յովհաննու, սիրե՞ս զիս։ Տրտմեցաւ Պետրոս զի ասաց ցնա երիցս՝ Թէ Սիրե՞ս զիս. և ասէ ցնա. Տէ՛ր, դու զամենայն գիտես, և դու գիտէ զի սիրեմ զքեզ։ Ասէ ցնա Յիսուս. Արածեա զոչխարս իմ։

18. Ամէն ամէն ասեմ քեզ, զի մինչ մանուկն էիր՝ անձամբ անձին գօտի ածէիր, և երթայիր յորում կամէիր. և յորժամ ծերասցիս, ձեռս ի վեր կալցես, և այլք ածցեն քեզ գօտի, և առցին ուր չկամիցիս։

17. Երրորդ անգամ անոր հարցուց. Սիմոն Յովհաննու, կը սիրե՞ս զիս։ Տրտմեցաւ Պետրոս որ երրորդ անգամ անոր հարցուց՝ Թէ կը սիրե՞ս զիս, ու ըսաւ անոր. Տէ՛ր, դու գիտես ամէն բան, ու կը ճանչնաս ամէնը՝ և Թէ ես կը սիրեմ քեզ։ Յիսուս անոր ըսաւ. Արածէ իմ ոչխարները։

18. Ճշմարի՛տ, ճշմարի՛տ կ'ըսեմ քեզի, որ երբ պզտիկ էիր՝ դուն քեզի գօտի կը կապէիր, ու կ'երթայիր ուր որ ուզէիր. բայց երբ ծերանաս, ձեր պիտի բանես ձեռքերդ, և ուրիշներ պիտի կապեն գօտիդ, ու պիտի տանին՝ ուր որ դու չես ախորժիր։

ժ. 6 եւն), Փրկիչն իր հօտը Պետրոսի յանձնելով, ինք չի հրաժարիր իր Հովիւի իրաւունքէն. այլ է ու կը մնայ միշտ Գերագոյն ու Ծայրագոյն անհետանալի՝ բայց իրական Հովիւ. միայն իրր իրեն Եկեղեցւոյ տեսանելի գլուխ, կամ յաւ եւս՝ իրր իրեն փոխանորդ՝ կը դնէ զՊետրոս. և ահա այս պատճառաւ Փրկիչը կ'ըսէ. Արածէ իմ գառնուկները, իմ ոչխարներս «Թէ որ կը սիրես զիս, չէ Թէ դու զքեզ արածէ՝ այլ իմ հօտս իբր իմ իսկ սեփականութիւնս, չէ՛ Թէ իբր բուկդ. անոնց հովուելու պատուոյ դու իմ փառքս պիտի վնտռես, չէ՛ Թէ բուկդ, իմ իրաւունքս՝ չէ Թէ բու իրաւունդ» Ս. Օգոստ. Ս. Յովհ. ճառ ՃԳ. 5։ — Երկու անգամ ևս վերնոյն հարցումը կ'ուզէ Տէրն մեր Պետրոսի, ու նոյն հաստատական պատասխանն առնելէ ետք, կը նորհէ անոր մեծագոյն հովուական իշխանութիւնը միշտ աւելի ընդարձակ շրջանի մէջ, այնպէս որ նախ՝ անոր կը յանձնէ իր գառնուկները, այսինքն իրեն հաւատացող ժողովուրդները հովուելու իրաւունքը [Յն, βόσκε τὰ ἀρνία μου. = արածէ իմ գառնուկներս]. երկրորդ անգամուն՝ անոր կու տայ իշխանութիւն արածելու այն գառնուկները՝ որոնք արդէն մեծցած են [προβάτια = ոչխարիկ], այսինքն եկեղեցւոյ միւս հովիւները։ Այս է ահա պատճառը՝ որ Հայ. Ս. Եկեղեցին կ'երգէ ըսելով. Որ գերագոյն թեւերովդ. առաքիւոցն դասուց. անուանեցեր զինեալ գերաւանիւն զՊետրոս. գլուխ առաքելոցն հաւատոյ հիմն եկեղեցւոյ։ Եւ յիրաւի, քրիստոնէական եկեղեցւոյ միութիւնը չխանգարուելու, անոր բարեկարգութիւնը չտժուելու, և անոր վարդապետութիւնը միշտ անվնաս մնալուն համար, անհրաժեշտ էր որ մէկ Հովուապետ մ'ունենար նա իր վրայ, և միւսերը անոր հպատակէին։ Զի առանց սոյն միութեան՝ կրնային կարծեաց տարբերութիւններ մէջ տեղ ելնել, և հետ գհետէ ասոնք զօրանալով՝ մեծամեծ աւերներ գործել եկեղեցւոյ մէջ։ Ասոր մէկ օրինակը կը տեսնենք նոյն իսկ Առաքելոց ատենէն, երբ կարծեաց տարբերութիւն ելաւ Թէ հեթանոսութենէ դարձող Քրիստոնեայք

19. Զայս ասաց՝ նշանակեալ թէ որով մահու փառաւորէ աստուած: Եւ զայս իբրեւ ասաց՝ ասէ ցնա. Ե՛կ զկնի իմ:

20. Դարձաւ Պետրոս և տեսանէ զաշակերտն զոր սիրէր Յիսուս՝ զկնի երթայր զկնի. որ և անկաւ ընդ ընթրիս ի վերայ կրծից նորա և ասէ. Տէ՛ր, ո՞վ է որ մատնելոցն է զքեզ:

21. Զնա տեսեալ Պետրոսի՝ ասէ ցՅիսուս. Տէր, իսկ սա զի՞:

22. Ասէ ցնա Յիսուս. Եթէ կամիմ զի կացցէ զա՝ մինչեւ ես գամ. քեզ ի՞նչ վտիտ է, դու ե՛կ զկնի իմ:

19. Այս բանն ըսաւ՝ նշանակելու համար թէ ինչ մահուամբ անիկա պիտի փառաւորէր զԱստուած: Եւ այսպէս խօսելէ ետք անոր ըսաւ. Հետեւէ՛ ինծի:

20. Եւ ինք դարձաւ Պետրոս ու տեսաւ որ իր ետեւէն կու գար Յիսուսի սիրած աշակերտն ալ՝ որ անոր կուրծքերուն վրայ յենլով հարցուցած էր. Տէ՛ր, ո՞վ է որ պիտի մատնէ քեզ:

21. Պետրոս ուրեմն զանիկա տեսնելով՝ Յիսուսի ըսաւ. Տէ՛ր, իսկ ասիկա՞ ինչ պիտի ըլլայ:

22. Յիսուս անոր ըսաւ. Եթէ ուզեմ որ ասիկա մինչեւ որ ես գամ, քեզի ի՞նչ, դու հետեւէ ինծի:

ալ պարտաւո՞ր էին մովսիսական օրէնքը պահելու. որ վեճին կարգադրութեան համար հարկ եղաւ անդրանիկ ժողովը գումարել Պետրոս առաքելոյն նախագահութեան ներքեւ [Գործ. ԺԵ. 6–29], ուր պաշտօնական կերպիւ ըլլալով ի գործ դրաւ Ով որ կ'ընդդիմանայ ու կը հակառակի նա իր Հովուապետութեան իրաւունքը. — Քրիստոնէութեան առաջին դարերէն սկսեալ՝ մինչեւ այլ և այլ քրիստոնեայ յարանուանութեանց Մայր եկեղեցիէն բաժանումը, կը տեսնենք որ եկեղեցական աւանդութիւնք, Արեւելեան Թէ Արեւմտեան Ս. Հարք ու պատմական իրողութիւնները կը հաստատեն Թէ Քրիստոսի եկեղեցւոյն մէջ միշտ և հանապազ ճանչցուած է գերագոյն իշխանութիւն մը յանձին Պետրոսի Առաքելոյն յաջորդներուն. Ահա Թէ ի՛նչպէս կը վկայէ ասոր Ս. Կիպրիանոս Կարթագինոյ Եպիսկոպոսը. «Յիսուս Քրիստոս ամէնուն նշմարեց Թէ Յովհաննէս ալ կը հետեւէր ակնյայտնի ընելու համար իր եկեղեցւոյն միութիւնը, մատնացոյց ըրած է իր աստուածային իշխանութեամբ՝ այդ միութեան ծագումը մէկ աձիկ մը վրայ միայն: Ինչ որ էր Պետրոս՝ նոյնն էին միւս առաքեալները ալ. Ամէնն ալ հաւասար պատիւ ու իշխանութիւն կը վայելէին. բայց առաջնութիւնը Պետրոսի շնորհուեցաւ ցոյց տալու համար Թէ եկեղեցիի մէկ եր, ու մէկ Աթոռ միայն կար եկեղեցւոյ մէջ: Ով որ կ'ընդդիմանայ ու կը հակառակի եկեղեցւոյ, ով որ կը լքանէ Պետրոսի Աթոռը՝ որու վրայ հիմնուած է եկեղեցին, կը կարծէ՞ որ այլ ևս մաս կը կազմէ եկեղեցւոյ» [Ցաղագ. Միութեան եկեղ. Դ.Զ.]:

19–23. Տէրն մեր նախապէս զուրցելէ ետք Պետրոսի Թէ ի՛նչ մահուամբ պիտի մեռնէր՝ կը հրամայէ անոր որ հետեւի իրեն, ինչ որ կ'ընէ Պետրոս և անոր հետեւելով՝ Յովհաննէս ալ [հմմ. 20]: Յիսուսի սոյն հրաւէրն իր խորհրդական իմաստն ունէր, այսինքն կը հրամայէր որ Պետրոս իրեն հետեւէր մինչեւ խաչ: Երբ Պետրոս նշմարեց Թէ Յովհաննէս ալ կը հետեւէր իրենց, ուզելով իմանալ Թէ Յովհաննու վախճանն ինչ պիտի ըլլար որ ան ալ իրենց կը հետեւէր, մի'Թէ ա՞ն ալ խաչի պէս Յիսուսի Թէ. Իսկ սա՞ զի, հապա ասո՞ր

23. Եւ ել բանս այս յեղբարս, և հատարեցան Թէ աշակերտն այն ոչ մեռանիցի. և ոչ ասաց նմա Յիսուս՝ եթէ Ոչ մեռանիցի. այլ՝ Թէ կամիմ ես Թէ կացցէ զա մինչեւ ես գամ:

24. Այս աշակերտ է որ վկայէ վասն այսոցիկ. որ և գրեացն իսկ զայսոսիկ. և գիտեմք՝ եթէ ճշմարիտ է վկայութիւն նորա:

25. Բայց է և այլ ինչ բազում զոր արար Յիսուս, զոր եթէ գրեալ էր մի ըստ միոջէ՝ կարծեմ Թէ և ոչ աշխարհս բաւական էր տանել զգիրսն, որ Թէ գրեալ էին:

23. Եւ այս լուրը ելաւ եղբայրներուն մէջ, ու կարծեցին Թէ պիտի չմեռնի այն աշակերտը. բայց Յիսուս անոր ըսած չէր Թէ պիտի չմեռնի. այլ՝ եթէ ես ուզեմ որ ասի մնայ մինչեւ որ ես գամ:

24. Այս աշակերտն է որ կը վկայէ ասոնց համար՝ ու գրեց զանոնք. և մենք գիտենք որ ճշմարիտ է անոր վկայութիւնը:

25. Բայց կան ուրիշ բազում բաներ ալ զորս ըրաւ Յիսուս, որոնք Թէ որ մի առ մի գրի անցուէին՝ կարծեմ Թէ աշխարհս բոլոր պիտի չբաւէր բովանդակելու այն գիրքերն որ հարկ էր գրել:

վախճանն ինչպէս պիտի ըլլայ — Յիսուս բոլորովին անորոշ, մութ պատասխան մը կու տայ, երբ կամիմ զի կացցէ դա՝ մինչեւ ես գամ... և այսպէս չուզեր յայտնապէս զուրցել Յովհաննու վախճանը: —Եւ ել բանս այս յեղբարս... [23], Յիսուսի տուած մէկ մութ պատասխանին վրայ չուշացաւ բարձրանալ նորօրինակ համոզում մը քրիստոնէից մէջ, [յեղբարս]: Ասոնք կը կարծէին Թէ Յովհաննէս առաքեալ ողջ պիտի մնար մինչեւ Փրկչին երկրորդ գալուստը: Արդէն, ինչպէս կ'երեւի Ս. Պօղոսի Թուղթերէն [Ա. Թես. Դ. 12–17, Բ. Թես. Բ. 1 11], նոյն ատենի քրիստոնեայք կը կարծէին Թէ մօտ ատենէն յետնաշխարհ պիտի ըլլար, ու երբ տեսան ալ որ Յովհաննէս խոր ծերութեան հասած էր ու չէր մեռներ՝ ալ աւելի հաստատուեցան իրենց կարծիքին մէջ Յովհաննու անմահ ըլլալուն մասին, վերջին դարերուն, երբ արդէն մեռած էր Յովհաննէս առաքեալ, սոյն պատմական ստուգութեան խառնուեցաւ նաեւ առասպելը, և ինչպէս կը վկայէ նոյն ինքն Ս. Օգոստինոս, իր ատենին [351 430] անգամ քրիստոնեայք կը կարծէին Թէ Ս. Յովհաննէս գեռ կ'ապրէր իր գերեզմանին մէջ՝ Քաղուելէ ետքն ալ, —Աւետարանիչն անձամբ վեր կը հանէ իր մասին տարածուած կարծիքին անհիմն ու սխալ ըլլալը, յառաջ բերելով նոյն ինքն Փրկչին խօսքերը, զի անիկա, կ'ըսէ, չըսաւ Թէ ինք պիտի չմեռնէր, այլ՝ սոսկ ուզեց հասկցնել Թէ Պետրոսի հարկ չկար գիտնալ Յովհաննու ինչ վախճան ունենալիքը:

ԳԼԽԱԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ. — Կենսագրութիւն. — Հարազատութիւն հեղինակին. — Ե՞րբ ո՞ւր գրուած է. — Ի՞նչ աղբիւրի հետեւած է Ս. Յովհ. — Որո՞ց կ'ուղղէ իր Աւետարանն և ի՞նչ նպատակաւ. — Ի՞նչ լեզուաւ գրուած է . . . . . .

ԳԼՈՒԽ Ա. — Բանին աստուածութիւնը. — Յովհ. Մկրտչի պաշտօնը. — Բանի մարմնացումը. — Յովհ. կը վկայէ իր մասին, ու Քրիստոսի Աստուծոյ Որդին ըլլալը — Յովհաննու երկու աշակերտները կը յարին Յիսուսի. — Պետրոս կ'աշակերտի. — Փիլիպպոս ու Նաթանայէլ. . . . . .

ԳԼՈՒԽ Բ. — Կանայի հարսանիքը. — Ջուրը գինիի կը փոխէ Յիսուս հրաշքով — Առաջին ծախ ընողները կ'արտասքէ Յիսուս տաճարէն. — Կ'աւետէ իր յարութիւնը առնելը . . . . . .

ԳԼՈՒԽ Գ. — Նիկոդեմոս կը վիճաբանի Յիսուսի հետ. — Ոմանք չեն հաւատար Աստուծոյ Որդւոյն՝ դատապարտուած է. — Յովհաննու աշակերտները կը դրդռնեն Յիսուսը մկրտելու մասին. — Յովհ. Մկրտչի վերջին վկայութիւնը . . . . . .

ԳԼՈՒԽ Դ. — Յիսուս կ'երթայ ի Սիւքար. — Յիսուս ու Սամարացիին. — Հոգեւոր անուններին ու հունձքին նկատմամբ Քրիստոս իր աշակերտաց հետ. — Սիւքարացւոց ըրած փառաւոր ընդունելութիւնն. — Յիսուս կ'երթայ Գալիլեա. — Վերադառնայ ի Կանա, ու հոն մէկ խօսքով կը բժշկէ Կափառնայումի գտնուող ծանր հիւանդ մը . . . . . .

ԳԼՈՒԽ Ե. — Պրոբատիկէ աւազանին քով դերեզմանատուն հիւանդին բժշկութիւնը. — Հրէից զայրոյթը. — Հայր և Որդի մէկ աստուածային գործութիւն, մէկ կարողութիւն կը կազմեն. — Յովհ. Մկրտչի և Հօր Աստուծոյ վկայութիւնը. — Հրէից անհաւատութիւնը. — Թէ ոմն ինքն մոռնայ պիտի ամրաստանէ զՀրէայս . . . . .

ԳԼՈՒԽ Զ. — Հինգ հացերու և երկու ձուկերու բազմանալուն հրաշքը. — Յիսուս կը քալէ ծովուն երեսէն. — Անկոխնդելի կերակուրը. — Յիսուսի մարմինն ու արիւնը ճշմարիտ սնունդ ու ըմպելի են. — Ս. Հաղորդութեան խոստումը. — Շատեր կը գայթագղին. — Առաքելոց հաւատարմութիւնը — Յիսուս կը նախատեսէ անոնցմէ մէկուն մատնութիւնը . . . . . .

ԳԼՈՒԽ Է. — Յիսուս կ'ընդդիմանայ իր աշակերտաց Երուսաղէմ երթալու մասին — Յիսուս կ'ուսուցանէ տաճարին մէջ. — Շարաթ առթիւ բժշկութիւնն ու թլփատութիւնը — Յիսուս խոյս կու տայ Հրէից ձեռքէն. — Բազմաթիւ ժողովուրդ կը հաւատայ Յիսուսի — Յիսուս աղբիւր կենդանութեան. — Նիկոդեմոսի պաշտպանողականը . . . . .

ԳԼՈՒԽ Ը. — Շնացող կնոջ դէպքն. — Յիսուս լոյս աշխարհի. — Երկնաւոր Հօր վկայութիւնը. — Մեղաց գերութիւնը. — Հրէից բուռն չարձակողականը . . . .

ԳԼՈՒԽ Թ. — Ի ծնէ կոյրին բժշկութիւնը. — Կոյրն հաւատացը. — Քրիստոսի դերը այս աշխարհի մէջ . . . . . .

ԳԼՈՒԽ Ժ. — Ճշմարիտ հովիւն ու կեղծը. — Գաղ հովիւին դերը. — Հրէից բարկութիւնը. — Յիսուս Երուսաղէմ կ'երթայ Նաւակատեաց տօնին առթիւ. — Կը քաշուի Պերէ . . . . . .

ԳԼՈՒԽ ԺԱ. — Ղազարոս յարութիւնը. — Անհէտորինի բարկութիւնն ու կայիափայի վկայութիւնը. — Յիսուս կը քաշուի Եփրայիմ. — Յիսուսի կենաց վերջին Զատկուան մօտենալը 123

ԳԼՈՒԽ ԺԲ. — Ղազարոս քոյրը Մարիամ կ'օծէ Յիսուսի ոտքերը. — Յիսուս յաղթական կերպիւ կը մտնէ Երուսաղէմ. — Մի քանի հեթանոսներ կը փափաքին զՅիսուս տեսնել. — Անձնուրացութեան պէտքը. — Երկնային բարբառը. — Քրիստոսի անհաւատ եղողներուն վախճանը 132

ԳԼՈՒԽ ԺԳ. — Յիսուս կը լուայ իր Առաքելոց ոտքերը. — Հրաժեշտի ճառին առաջաբանը 140

ԳԼՈՒԽ ԺԴ. — Շարունակութիւն Հրաժեշտի ճառին. — Յիսուս կը խոստանայ Ս. Հոգին 147

ԳԼՈՒԽ ԺԵ. — Առաքելոց այլաբանութիւնը. — Ի՞նչպէս պէտք է սիրել զՅիսուս. — Աշխարհի Աշխատական ոգին. — Յիսուս կը խրախուսէ իրենները . . 153

ԳԼՈՒԽ ԺԶ. — Առաքելոց կրելիք նեղութիւնները. — Ս. Հոգւոյն դերն ու Առաքելոց վրայ ընելիք ազդեցութիւնները. — Ներկայ տրամութեան պիտի յաջորդէ անպատում ուրախութիւն մը 159

ԳԼՈՒԽ ԺԷ. — Յիսուս իբր գերագոյն բահանայ՝ կ'աղօթէ ինքն իրեն, իր աշակերտաց ու Եկեղեցւոյ համար 165

ԳԼՈՒԽ ԺԸ. — Յիսուս կը ձերբակալուի ու կը տարուի առ Անանա քահանայապետ. — Պետրոսի առաջին ուրացութիւնը. — Յիսուս՝ Կայիափայի առջեւ. — Պետրոսի երկրորդ ու երրորդ ուրացութիւնը. — Յիսուս՝ Պիղատոսի առջեւ. — Յիսուս ու Բարաբբաս . 170

ԳԼՈՒԽ ԺԹ. — Յիսուսի ծաղկուիլն ու փուշով պսակուիլը. — Երկրորդ անգամ հարցաքննուիլը Պիղատոսի առջեւ. — Խաչ հանուելու դատապարտուիլը. — Յիսուս կը խաչուի Golgotha վրայ երիս աւազակներու միջեւ. — Զգեստներուն բաժանումը. — Վերջին վայրկեանները. — Յիսուսի Թաղումը. 177

ԳԼՈՒԽ Ի. — Յարիամ Մագդաղենացի կ'այցելէ գերեզմանին. — Պետրոս ու Յովհաննէս ալ հոն կը դիմեն. — Յիսուս կ'երեւի Մագդաղենացւոյն. — Յիսուս իր աշակերտաց կը տեսնուի Վերնատան մէջ. — Յիսուսի կրկին երեւումը ի ներկայութեան Թովմաս առաքելոյն. — Եզրակացութիւն Աւետարանչին 186

ԳԼՈՒԽ ԻԱ. — Յիսուս կը յայտնէ ինքզինք Տիբերեայ լճին քով. — Հրաշալի ձկնորսութիւնն ու խորհրդական կերակուրը. — Պետրոս Առաքելոյն գերագոյն պաշտօնը. — Պետրոս և Յովհաննէս առաքեալներուն ապագան. — Վերջաբան 192

ՎԱԽՃԱՆ

Գ. ՀԱՏՈՐԻՆ

ՎՐԻՊԱԿՔ

	Էզ		Տող	Սխալ	Ուղիղ
Ս. Ղուկ.	243		3	և աշխատէին	և աշխարէին
Ս. Յովհ.	ժԶ.		29	վայրապատ	վայրապար
»	24		32	Ὑποβτασις	Ὑπόστασις
»	26		9	անհաճօրէն	անճահօրէն
»	70		27	հաստատուն	հաստատուած
»	94		9	եսՓ	երՓ
»	185	Ծան.	4	հրէայական	հրէական

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0160574
ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0160573
ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0160572
ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0160571

4123